

Fr. W. Foerster

MUDROST ŽIVOTA

Fr. W. Foerster: MUDROST ŽIVOTA

o. [illegible], [illegible] 1967

Nosioci smo svjetla,
čiste mladosti,
životne radosti.

Priredili i izdali u vlastitoj nakladi
SALEZIJANCI — RIJEKA
Narodnog ustanka 62

Za izdavača odgovara
STANISLAV BELAJ
Rijeka, Narodnog ustanka 62

Dozvolom crkvenih i redovničkih vlasti

Dr FR. W. FOERSTER

MUDROST ŽIVOTA

KNJIGA ZA MLADEŽ

Tisak: „NOVI LIST“ — Rijeka

PREDGOVOR HRVATSKOM IZDANJU

DRAGA MLADEŽI, RODITELJI I ODGOJITELJI!

»ČOVJEKA NEMAM!« — Taj krik paralitika iz Betsaide još i danas odjekuje svijetom i biva sve snažniji jer u današnjem atomskom Babilonu sve više kruže roboti, a sve manje ljudi.

Zato neka ovo djelo slavnoga pedagoga Fridrika Viljema Foerstera svim pregaraocima koji rade u vrlo teškom ali divnom umijeću odgoja — na izgradnji budućega čovjeka, u prvom redu našoj omladini, roditeljima i odgojiteljima pomogne da u novim pokoljenjima ne odgoje robote, već ljude dobre, milosrdna srca, plemenite i velike duše,

... ljude ljubavi i mira, po kojima će pred ovim svijetom zasjati lik novoga čovjeka, a s time svanuti dani istinske ljudske sreće, radosti, vedrine, kršćanskog poleta i optimizma,

... dani, kada se čovjek ne treba bojati čovjeka, gdje nije jedan drugomu — tuđinac — već brat, koji će požrtvovno otirati suze s patničkog lica svoga bližnjega, tražiti i graditi putove razumijevanja među ljudima, nastojati da unosi u svačije srce melem dobrote, kako bi u životu bilo što više sretnijih, nasmijanijih i vedrijih lica, što više kršćanske smirene radosti, a što manje boli, patnja i suza, te da ljudska srca, osobita srca hrvatske mladeži po Božanskoj Kristovoj ljubavi prožme nutarnji mir i zadovoljstvo. Neka tome primognu etička načela kršćanstva iznesena u ovoj knjizi.

S ljubavlju i razumijevanjem za ljudske slaboće pisane su stranice ove knjige. Želimo da njihov duh prožme sve ljude dobre volje.

Neka ova brojna zrnca velike životne mudrosti budu na dobrobit tebi, hrvatska mladeži!

DJEČACI I DJEVOJČICE, MLADIĆI I DJEVOJKE, koji stojite na raspuću života, očevi i majke i svi odgojitelji mlađeg

naraštaja, primite ovu knjigu, prigrlite je i crpite iz nje blago. Želimo da ove misli korisno plode u svim hrvatskim obiteljima, u svakoj pojedinoj duši naše drage i lijepe zemlje.

Ako tako doista bude, bit će to najdraža nagrada prevodiocu i onima koji su se žrtvovali oko ove knjige kao i onima koji su omogućili da ovaj biser Foersterova plemenitog duha izađe u hrvatskom prijevodu.

Neka Gospodin Isus Krist, Gospodar Života i Smrti, blagoslovi plemenite nakane ovoga djela, kako bi po recima ove knjige u mladenačkim dušama zaplamsalo novo svjetlo, pokazujući pravi put koji vodi k najvišoj sreći — Bogu!

Božić, 1966.

Prevodilac

POSVEĆENO USPOMENI PAPE IVANA XXIII — DOBROGA

UVOD

Što sve čovjek u vašim godinama ne poduzima da pokaže snagu i odvažnost: skok na glavu kod kupanja, puni kružni okret na preči kod gimnastičkih vježaba, pa još mnogo toga — i svaki se raduje pruži li mu se prilika da se pokaže snažnim i odvažnim.

Ali vi znate dobro: od ne znam kakve tjelesne snage važnija je moć volje, i bez ustrajne volje ne postizavamo ništa korisno ni u vježbanju tjelesnih snaga, a kamoli u izgradnji svoje unutarnjosti.

Moja je želja da u ovim razgovorima s vama raspravljam o bezbrojnim prilikama u kojima možemo odgajati volju u bilo koje doba i bilo gdje — a ne samo kod tjelovježbe i kupanja. Samo ne smijemo biti slijepi za priliku, i moramo je iskoristiti!

Duboko je u čovjeku ukorijenjena moć da kaže istinu, čak i kad bi se s malenom laži mogao osloboditi velikih neugodnosti; moć da uguši srdžbu i onda kada misli da mu više nema opstanka; moć da nadvlada čvrsto ukorijenjenu lagodnost, kao što npr. vrstan jahač valjano pokrene i najhirovitijega konja; moć da podnese bol i uguši požudu, makar ona vrištala poput malih ptića kada traže hranu.

Ali svoje sposobnosti moramo vježbati, inače će nam zakržljati i postat ćemo slabići. Ne budimo nikada slabići!

I u ljubavi je moć; tko misli samo na se i živi samo za se, pokazuje da ima malo snage, inače bi je i drugome davao. A tko ljubi, ima veoma mnogo snage!

Ljubav u malenim i velikim stvarima je snaga djevojaka i žena: u tome i leži njihova najčudesnija sposobnost i moć. Ali gdjekoja ne zna kako da u sebi probudi tu snagu, da joj dade život i upotrijebi je, ne vidi prilike za to, pa postaje mrzovoljna i nezadovoljna poput sušičava bolesnika. Sušičav je naime onaj čija je ljubav još sva u sponama i vezana.

Komu je ozbiljno stalo do toga da ojača volju i ljubav, ova će mu knjiga rado pokazati put. Ovdje se radi više, ili manje o razgovorima što ih vodim već nekoliko godina u Zürichu s jedanaest — do petnaestgodišnjim dječacima i djevojčicama. Rado bih vas imao uza se. Budući da to nije moguće, napisao sam ovu knjigu.

Fr. W. Foerster

SAMONIKLOST

ISTRAŽIVAČ

Govorimo li o onome koji traži staze, sjetit ćete se zacijelo hrabra Izviđača iz Cooperovih pripovijetki, koji je pronašao stazu u najnepristupačnijoj divljini, ili svih onih bijelih naseljenika koji su postepeno krčili putove kroz prašumu; u sjećanju su vam smjeli istražitelji, npr. Kolumbo, koji su kulturi i znanosti otkrili nepoznate krajeve i odvažno ustrajali na svojoj samotnoj stazi dok god nisu uvjerili svijet da imadu pravo. Sjetite se istraživača u srcu Afrike, zatim Nansena koji je unio svjetlo u sve strahote vječnoga leda i polarne noći. Ali danas vam kanim pripovijedati o nekim veoma skromnim tražiocima staza.

Živjela je jednom mala djevojčica koja je rado švrljala po kući, pa je tako jednog dana kad roditelja nije bilo kod kuće, zabasala u tavansku sobu za kućnu poslugu. Uplašila se tame i neugodne sobe, vidjela je da na zidovima nema niti jedne slike. Odmah je pohrlila dolje u svoju sobu, uzela je dvije lijepe male slike i objesila ih u sobi djevojke. Gledajte, i ova je djevojčica sebi tražila staze, ta našla je put do dobrote srca na koju još nitko nije bio pomislio, pa ni njeni roditelji. Nemojte nipošto misliti da je dobrota srca zemlja u kojoj su već sve otkrili i gdje bismo morali učiti što su drugi već davno pred nama otkrili. Baš obratno, dobrota je srca još uvijek velika neistražena zemlja gdje je obrađen samo njen krajnji rub, dok je u njenoj unutarnjosti još sve neistraženo i zapušteno. Svaki od vas može tu otkriti još novi svijet — a zato mu nisu potrebni ni ratni brodovi ni prolijevanje krvi, nego samo malo osjećajnog srca.

Pričat ću vam još o drugom tražitelju. Neki se mladić ljuto prepirao sa svojim drugom i na koncu dobio zaušnicu. Sav razjaren pošao je kući i zakleo se da će se idućeg dana osvetiti. Dok je sjedio u sobi i mrko promatrao susjedne krovove, sinula mu je misao: kako bi bilo da se s njim pomirim i svu krivnju svalim na sebe? Ali što će na to drugovi? Smijat će se i smatrati me kukavicom. Ali nije li možda kukavičkije stidjeti se njihova podsmijevanja i ne usuditi se učiniti ono što želim? I gle, krenuo je doista na put u nepoznatu tajanstvenu zemlju velikodušnosti gdje nije znao što ga čeka. Srce mu je udaralo kao velikom otkrivaču. Hitro je pojurio stepenicama, do stana svog prijatelja, pokucao je, još jednom duboko uzdahnuo i onda je rekao iznenađenom prijatelju: »Možda se čudiš što dolazim. Pa čudim se zapravo i sam sebi. Nego lijepo te molim da mi ne zamjeriš što sam te danas tako razljutio da si me udario.« A prijatelj

će sav zbunjen: »Ta kriv sam bio ja, ne ljuti se!« U sobi je za časak nastala tišina, obojica su se gledali u neprilici kao da ih je stid što su se odlučili za nešto bolje negoli je guranje i isprsivanje... Zatim su si stegli ruke, nastavili opet igru i gledali knjige, i to tako oduševljeno kao da su doživjeli nešto zaista veliko. Tragač se zaista navečer vesela srca vraćao kući i, držim, s osjećajem ništa manje ugodnim od Stanleya kad je konačno otkrio put kroz nepoznatu zemlju.

MAJSTORSKA DJELA

»Majstorsko djelo« — kažemo često kad je riječ o nekom naročitom djelu, bila to lijepa slika, smion uspon na planine ili vatren govor. Govorimo o majstorskom djelu prirode kada vidimo lijepa čovjeka ili neobično lijepo razgranato stablo. Znate li odakle nam zapravo ova riječ?

Jednoć su pomoćnici, prije negoli su postali majstori, posebnim svojim djelom morali dokazati da su doista izučili zanat: to su djelo zatim nazvali majstorskim.

Mnogo smo govorili o svladavanju samoga sebe. Ljudi ostaju na žalost u velikoj većini za cijelog života samo kalfe i nikada ne postaju majstori. A ima ih dosta koji nemaju niti toliko snage da bi postali barem naučnici. Misle da tako ide; a ako ne ide, hm, ne ide. Ne uviđaju kako je za čovjeka u bilo kojem zvanju i ne znam u kakvim prilikama neizmjerno važno da zavlada samim sobom. Važno je to upravo tako kao i naučiti hodati. Tko se ne zna obuzdavati, sličan je čovjeku koji tetura, spotakne se o svakoga i, ako ga tko gurne, nikad ne zna gdje je, jer ni u čemu što govori i radi nema pouzdane mjere.

Da vam nabrojim nekoliko majstorskih djela u svladavanju samoga sebe? Moraš biti već prilično vremena naučnik i pomoćnik dok postaneš kadar da ih izvedeš. Za to ste vi možda još preslabi. Ipak, neću vam ih prešutjeti.

Mirko je prekasno ustao i mora se žuriti da stigne na vrijeme u školu. Kad ustane, sve mu ide naopako. Rado bi obukao košulju, kadli primijeti da nije okrenuta na pravu stranu, dugmeta su iznutra. I mrmljajući opet je svuče. Kad obuva cipele, pretrgne mu se vezica. Dohvati sapun, a on mu isklizne i poleti pod krevet. Kad Mirko sprema torbu, nema knjige. Razjaren divlja po sobi, prevrne lonac s cvijećem i majka ga silom natjera da pospremi zemlju i krhotine. Iz kože bi skočio! Konačno se spremi. Ali kad je već na stepenicama, mora još jednom natrag, zaboravio je doručak. Sav zadihan i dršćući od srdžbe poleti konačno niz stepenice. Dođe na ulicu, otvori se prozor, i majka ga u brizi zove odozgo: »Mirko, vrati se i obuj galoše, danas je jako mokro na ulici!«

Što bi učinila i rekla većina mladića? Radije neću odgovoriti. Možda bi se dobro odgojeni šutke vratili — ali lica kao okamenjena od ljutine.

Mirko pak — ne kažem da je doista živio, ali jednom će u budućnosti živjeti — Mirko je izvršio majstorsko djelo, nešto nečuveno: odmah je skočio i pohrlio natrag uz stepenice, ušao vedra lica i rekao: »Majko, lijepa ti hvala što si me podsjetila«, obuo galoše i još je zapjevušio lijepu pjesmicu: Gle, svibanj je svanuo... zatim je ljubezno pozdravio »Zbogom!« i potrčao u školu: od samog veselja što je pobijedio samoga sebe, razumije se, skačući po najvećim mlakama.

Drugo majstorsko djelo:

Pavica bi rado sjela za stol na posao. Nu, ondje nađe Juričin zemljovid. Silom ga potisne na stranu da je uz trijesak odletio na pod i ostao ondje prilično oštećen. Jurica je došao i vidio što se dogodilo. Što sada? Sami dobro znate. Stoljećima se u svjetskoj povijesti ponavlja da se jedan vlada surovo, a drugi mu vraća u dvostrukoj mjeri: udara i bubnja, grmi i sijeva, puše i pišti, i tko nadvlada, drži da je izvršio majstorsko djelo. »Nu, pošteno sam mu zagudio,« ponosno će. Jurici je dojadila ovakva vrst svjetske povijesti. Već mu u školi prisjeda, pa čemu da se još i kod kuće s njome nateže? Šuteći podigne zemljovid, pogladi ga, ogleda i položivši ga na njegovo mjesto reče Pavici: »Oprosti mi što sam bio tako nemaran i postavio zemljovid na tvoj stolić.« A Pavica? Sjedjela je za stolom spremna na napadaj, oboružala se primjernom zalihom zajedljivih riječi, a pripremila je i čašu vode. A Jurica eto govori sad nešto tako nečuveno. Pocrvenjela je kao kuhan rak. I ne zna što da odgovori. Ali i ona će prije ili kasnije učiniti nešto novo i dobro, jer jedna majstorija izaziva drugu.

O GLUHONIJEMIMA

Jeste li možda kada bili u zavodu za gluhonijeme? Kako je pri srcu tim jadnim ljudima? Sve što je lijepo i usrdno, što čovjek može reći drugima i od njih čuti — sve to ne postoji za njih. Sa svojim se bližnjim sporazumijevaju samo mučnim znakovima — kao da su utamničenici koji iz ćelija daju neke znakove. Jednom sam čitao pjesmu o gluhonijemoj djeci, pjesmu koja kaže:

Dođi, pogledaj i u grozi klikni:
gorak takav je život;
crkve su njima — bez zvona,
pjesme — bez pjeva,
misli — ko kuća bez vrata,
čuvstva — bez riječi,
a glas svaki bez zvuka:
gorak takav je život!

Čitajući ovu pjesmu i nehotice se sjećam također mnoštva ljudi koji nisu ni gluhi ni nijemi, pa ipak žive bijednim životom gluhonijemih jer nikad nisu naučili upotrebljavati svoja usta i uši. Uvijek imadu toliko posla sami sa sobom da čuju samo ono što je za njih, a oglušuju se kad se tiče drugih. Čuju izvrsno kad ih zovu k objedu — a ako im majka u razgovoru natukne da je umorna i da joj je potrebna pomoć — onda to osobito spretno prečuju. Ako im tko kao rog zatrubi na uho što želi, još čuju — ali ako ih tko zamoli tiho i stidljivo, ni brige ih nije. Da su ranili i ražalostili svoju sestru, dobro čuju kad na glas plače — ali ako njen glas samo podrhtava i trese se, jer su s njom bili surovi, imadu slonovsku kožu. Skiću se naokolo po šumi, tragaju za ptičjim gnijezdima, razlučuju svaki ptičji glas, bio zov ili opomena, srdžba ili radost — ali za ljudske glasove nemaju smisla — jednom riječi gluhi su. Uho im ne javlja ništa iz nutrinje bližnjega, ništa ne razmišljaju kako mu je pri duši, i tako, dakako, ne znaju s njime postupati, bespomoćni su kao i gluhonijemi. Zar i za njih ne vrijedi: Gorak takav je život!?

Jeste li možda već čuli o Indijancima koji su tako izvježbali sluh da na veliku daljinu osjete topot konja ako uho pritisnu na tlo i da čovječji dolazak zamijete već po samom šuštanju lišća, dok bjelokožac o tome ni ne sanja? Danas nam više nije potrebno učiti stvari, a ipak ne bi baš ništa škodilo kad bismo također i svoje uši priviknuli na neka umijeća. Mislim naime da bismo tako izoštrili i oplemenili sluh te bismo lako već iz samog naglaska riječi zaključili što se odigrava u srcu naših bližnjih, jesu li potišteni ili uznemireni, uvrijeđeni ili loše volje, premoreni ili razdraženi. To možeš naučiti upravo tako dobro kao što je i Indijanac naučio svoje umijeće. Moramo samo veoma paziti i sve zapamtiti — kao što i glumci veoma marljivo vježbaju da već naglaskom izraze razna unutarnja čuvstva, inače ne bi se uopće mogle prikazivati predstave. Želite li na primjer prirediti predstavu i rado biste prikazali ohola ili bojažljiva čovjeka, pomislite ipak, uvijek također: kako tko govori, ako je drzak ili bojažljiv. Indijanac izoštrava svoj sluh da bude ravan svojim neprijateljima ili da im u pravi čas izbjegne — mi bismo se pak morali vježbati u umijeću da ljudima koje ljubimo ne učinimo nešto nažao ili da im ne budemo barem nehotice na teret... Zar nije teško vidjeti čovjeka koji nimalo nije svjestan da nekoga smeta ili umara, nego uvijek čeka da ga netko pošalje »do đavola«?

Samo pomno promatrajte što će netko učiniti ako mu kažete štogod neugodno, a on ne želi da to primijetite. Ako sramotite kojeg prijatelja pred drugim ili pripovijedate kako je bio kažnjen u školi. »Proguta« — reklo bi se u takvim slučajevima. Iz njegova glasa lako razaberemo gutanje i vidimo da ga je zaboljelo. Ako imamo dobro razvijen sluh, možemo još prije negoli završimo svoje pričanje, po njegovim međumjesnim primjedbama vidjeti kako mu je strahovito teško, pa u prvo vrijeme prestanimo i zašutimo. Međutim, gluhonijemi to ne zapaža i nimalo mu nije stalo do nevolje bližnjega. U takvim zgodama izgubiš dosta puta najbolje prijatelje ili dobiješ nove na koje nisi računao. Samo pogledajte kako tko govori kad ga salijeću pitanjima ili molbama, a ima drugi posao ili je umoran. Koliko je ljudi koji su upravo slijepi i progledaju tek kad je prekasno. Posebice kad posjećujemo bolesnike, od velike je važnosti da smo nježni i da vidimo bolesnikovu umornost prije negoli on sam toga postane svjestan — kao što Indijanac čuje konjski topot dok se još daleko naokolo

ništa ne vidi. Nema ih također malo koji su tako dobro odgojeni da čak pri najnapornijem radu ili kad kane otići od kuće prijazno dočekaju posjetioce, a ako tko dobro čuje, ubrzo će iz njihova glasa spoznati da su samo na silu veseli i u neprilici. Ako je netko slijep za takve stvari, sjedjet će naravno čitave sate, mada onaj na glas uzdahne i zijevne ili mu kaže kako je toga dana veoma izmoren. Samo ne zaboravite da s magarećim ušima ne možemo nikada biti doista naobraženi i plemeniti ljudi; uši nam nisu izrasle da nam drže šešir, nego da hvataju vijesti i da nam u pravo vrijeme kažu gdje je potrebna ljubav, gdje moramo kazati dobru riječ, gdje srdačno stisnuti ruku, koga zamoliti za oproštenje i kada brzo se povući.

A sada još nekoliko riječi o gluhonijemima. O njima govore ovi reci: »Njihova su čuvstva — bez riječi, a glas svaki bez zvuka.« Već možete zamisliti koga imam u mislima pod riječju »nijemi«. Ima ljudi koji ne mogu nikada u pravo vrijeme reći čovjeku prijaznu ili dobru riječ, koji u srcu ne znam kako pošteno i iskreno osjećaju, pa ipak ne smatraju vrijednim potruditi se da barem malo od toga pokažu. Ponekad se radi o običnoj tromosti ili lijenosti, a ponekad je tomu uzrokom stidljivost ili pomanjkanje vježbe. Ako ih tko nekamo pozove na kakvu zabavu i zaista su se odlično zabavljali, progunđaju pri oproštaju »Zbogom« ili možda čak zahvale, ali ne svladaju se toliko da ugostitelju kažu izričito kako ih je razveselio, što im je posebice bilo po volji, zašto je tako lijepo kod njega, i slično. Ako nije tako, ne treba dakako reći — ali ako doista tako osjećaš, zašto ne na svjetlo s riječju? Zar je možda previše srdačnosti na svijetu? Ne bih zaista mogao kazati. Naprotiv! Prijazna, iskrena riječ je vrlo rijetka, i ako je komu priuštimo, taj je nikada zaboraviti neće, uvijek će je s veseljem i brižljivo čuvati kao što učenik čuva dobru svjedodžbu ili zaručnik pismo svoje zaručnice. I bude li kasnije u životu kod drugih ljudi morao prečuti nešto teško, brzo će si kriomice pomoći sjetivši se prijazne riječi i s njom rastjerati neugodne osjećaje. Koliko puta u životu propustimo također priliku da kažemo nježnu ili osjećajnu riječ kada koga pritišću briga i bolest ili izgubi najmilije što je imao. Nijemi i bešćutni stojimo uza nj, rado bismo nešto rekli, pa ne dosjetimo se prave riječi, radije šutimo. Pa ipak je svaka utješna riječ kao vijenac cvijeća koji polažemo na grob. Samo jednom treba pošteno promisliti što bi koga najbolje razvedrilo u tom trenutku — i onda se moramo svladati i brzo kazati.

Što biste na primjer kazali, kad bi vašoj majci umrla sestra ili čak sama majka? Mislim nekako ovako: »Mila moja majčice, odsad ću te još dvaput više ljubiti.« Ili kada dođe u školu drug kojega prednašnjega dana nije bilo jer je bio na očevu sprovodu? Tiho ćeš mu pristupiti i primiti ga za ruku: »Veoma mi je žao što si tako nesretan — ne bi li me možda posjetio i rekao štogod o svom ocu?« Ili kažite nešto drugo — samo nikad nemojte šutjeti tupo kad imamo srce i riječi. Neki ljudi mnogo putuju i teško im je pri srcu kad se moraju dijeliti od rođaka i prijatelja — ali toga ne pokazuju ni pod koju cijenu, a oni drugi, dakako, misle da im nije do njih stalo i da im je čak lako otputovati. Pa ipak baš ništa te ne stoji ako otvoriš usta i rečeš: »Veselio sam se tvom putovanju, a sad mi je vrlo teško što te moram ostaviti; bit će mi teško bez tebe i već se sada veselim ponovnom viđenju.« To drugoga hrabri u njegovoj odsutnosti, ponosan je što je onaj toliko privezan uz njega — zašto dakle ne bi progovorio ove riječi? Ili nekoga su uvrijedili i svjesni su toga, ali da bi otvorili usta i rekli mu da im je žao i da nisu tako mislili — ne. Srce im ne da, radije čekaju da se njegova srdžba slegne poput vode iza pljuska. Ali uvreda na žalost nije kao kišnica koja otječe, nego izgriza u duši kao otrov i često uguši svu ljubav. Sve je to plod šutnje. Pa usta imamo za nešto bolje negoli je obično srkanje juhe — ni ne mislite kako lijepe i nježne crte zadobivaju ako naučimo kazati prijaznu i iskrenu riječ uvijek kad nam je toplo i lijepo pri srcu. Ne velim da nam srce uvijek bude na jeziku — ozeblo bi — ne, nego jednom riječi naučimo pravovremeno otresti se pogrešnog straha i mučaljivosti i drugima dati na znanje da su nam dragi i mili i da prema njima osjećamo zahvalnost. To moramo doista naučiti — to je lijepo umijeće koje usrećuje. Učite i pjevanje i sviranje u gusle i glasovir, da druge razveselite, zašto ne biste još učili umjetnost prijaznog govorenja? Zaista je nešto lijepo kad u govoru možete kazati što je vaše srce samo učinilo, dok pri glazbi morate svirati uvijek ono što su drugi stvorili. Radi se samo o tomu da uopće započnemo — pa smo onda na konju. Znate li, kako kažu tjeskobi koja obuzima svakog pjevača i svaku pjevačicu kad prvi put javno nastupaju? Nazivaju je »zečja groznica«. Ako si je otjerao, spašen si i nikad više nećeš zapasti u nepriliku. Nije ništa drukčije ni kad se prvi put prisiliš na to da progovoriš nekoliko ljubeznih riječi ili zamoliš oproštenje. Potrebna je samo odvažnost, inače nećeš nikada biti umjetnik ljudskog govora, nego ćeš zauvijek ostati samo obična šeprtlja — nijem čovjek. Zato nas pjesnik opominje:

Imaš li ljubavi riječcu,
ne skrivaj je u srcu svome,
odlomi je ko grančicu cvijeta
i ublažuj boli njome.

U mržnji svijet tone,
rana bezbroj krvari,
svaka iskrena riječ
srce opet obdari!

SVLADAVANJE SAMOGA SEBE

ČEMU DA SE SVLADAVAM?

Svladavanje samoga sebe je riječ s kojom se ne možemo sprijateljiti. Dok si mlad, ispunja te osjećajem vatrena konja kojega krote kožnate uzde ili čovjeka koji žedan stoji kraj izvora što žubori, a ne smije piti. Svladavanje samoga sebe uopće — čuje se kao neki neugodan lijek koji odrasli propisuju djeci. Danas vam namjeravam pokazati suprotno. Ili bit će još bolje da se sami osvjedočite. Pa i kad ne bi bilo odraslih i kad bi djeca živjela sama na nekom velikom otoku i daleko naokolo ne bi bilo nijednog učitelja — za nekoliko biste tjedana već spoznali da je svladavanje samoga sebe jedno od najdragocjenijih vrednota u životu. Ljudi mogu živjeti veoma dobro bez željeznice i telefona, bez plinskih peći i električnih svjetiljki, ali nikako bez samosvladavanja. Sami morate reći zašto je tome tako.

Zamislite npr. da vas prigodom brodoloma sve nekamo zanese i vi se poput Robinsona spasite na samotan otok. Zajednički biste poput divljaka morali graditi stanove i zajednički voditi brigu o hrani. Zar mislite da bi za gradnju stanova bili potrebni samo drvo, kamenje i snažne ruke? Ne! Od svega toga važnije je da svaki zna svladavati samoga sebe. Zašto? Zato, jer bi se svi za pola sata zavadili i razišli. Za zajednički život ljudi svladavanje samoga sebe potrebno je upravo tako kao strogi zakoni kretanja za zvijezde na nebu. Kad bi svaka zvijezda na nebu kružila naokolo kao lastavica zrakom, bilo bi sve u rasulu. Zvijezde imadu samo tu prednost da ne moraju tek tražiti pravi put, dok ljudi u životu većinom tek nakon mnogih udaraca teško nauče uvažavati da nisu sami na svijetu. I mnoge koji neće učiti brojni udarci tako izmuče da se uopće više ne mogu podići.

Stoga razgovarajmo danas o tomu da nađemo pravi put prije negoli doživite ozbiljnije udarce, kad čovjek nikad ne zna hoće li sretno izmaći.

Jeste li kod sata prirodopisa već čuli da u životinjskom i biljnom carstvu pogiba sve što se ne prilagodi okolini i hrani i da ostaje na životu samo onaj tko je dobro opskrbljen svim potrebnim organima? Zamislite da je lav plave umjesto žute boje. U pustinji bi ga izdaleka vidjeli i on se ne bi mogao došuljati ni do jedne zvijeri. Kad bi ševa bila crvena, ne bi mogla letjeti preko žitnih polja, a da je odmah ne primijete ptice grabljivice. Čak su i ptičja jaja prilagođena okolini. Ili pomislite na čudovito oštre oči

ptica grabljivica! Ptica bi grabljivica mutnih očiju brzo uginula od gladi. I u ljudskom društvu imamo takvo prilagođivanje. Što su lavu zubi, grabljivici oči i ptici krila, to je čovjeku samosvladavanje. Tko to nije kadar učiniti, prolazi zlo u ljudskom društvu — kao što ćemo sigurno utonuti u vodi ako ne znamo plivati. Dakako, ljudsko društvo nije tako okrutno kao priroda. Ne znači da bi odmah poginuo koji se premalo svladava. Još ga nastoje odgojiti. Takav dolazi u popravilište ili u odgojni zavod u ruke strogih učitelja, i kada poodraste još su s njime uvijek veoma ustrpljivi — ali on ne uživa više pravog ugleda. Konačno, i ustrpljivosti je kraj: tko uvijek radi po svojoj glavi i sam se ne svladava, brzo biva osamljen i nitko ne želi imati posla s njime. Društvo ga izluči kao što krv izlučuje strano tijelo ili ledenjak izbacuje kamenje na svojim rubovima. To već u školi vidite! Tko se ničega ne odriče radi udobnosti i želja drugih, izgubit će brzo sve prijatelje. Loše je spreman na život, a ako se u pravo vrijeme ne osvijesti i ne nadoknadi zakašnjelo, proričemo mu žalostan život.

Vidite dakle: za prebivanje među ljudima samosvladavanje je potrebno upravo tako kao što su potrebna krila ptici u zraku, plivaća kožica labudu u vodi i škrge ribi. Kad bi, dakle, tko rekao: Ne odričem se ničega, radim što hoću, ne bi bilo ništa drukčije nego kao kad bi orao rekao: Zrakom mogu letjeti bez krila.

No, nećemo govoriti samo o ljudskom društvu općenito i zašto se moramo svladavati da nas društvo podnosi nego i o pojedinim primjerima u životu kad nam je posebice teško ako se svladavamo. Zamislite samo kako je čovjeku ako nije gospodar svojih mišića: dijete padne u vodu, rado bi ga spasio, ali tu čovjeku otkažu njegove ruke ma da ima samo dvanaest metara do djeteta — i mora samo zvati u pomoć kad mu dijete pred očima tone. Još mnogo više nevolja i nesreća udari čovjeka ako nije dovoljno snažan da kroti svoje strasti i slabosti, ako je rob svake sklonosti koja se probudi u njemu. Možete li mi ispričati kakav primjer? Najpoznatiji je zaista primjer pijanca koji veoma dobro zna da je njegov put ubitačan, ali on je ipak preslabašan da bi se odupro. Ili radije uzmite nekoliko primjera iz vlastitog života. Po svoj biste prilici u životu rado stekli dobrog prijatelja ili prijateljicu. A kako ćeš steći takvog prijatelja? Možda oglasom u novinama: Tražim prijatelja. Znajte: drugima morate postati privlačljivi. A na koji način? Gdjekoji je već po naravi privlačljiv — to, dakako, ne koristi ako na koncu primijete da smo sebični. Ne, moraju nam povjerovati da ne mislimo samo na se, nego da osjećamo s drugim: to moramo, dakle dokazati. Često je dovoljna već malenkost. Ako npr. vidim da susjed nije dobio voća za u školu, a ja imam lijepu slatku jabuku, mogu mu dati polovicu ili čak cijelu. On će vidjeti da s njime osjećam, pa će me možda zavoljeti, a iz malih početaka razvija se prijateljstvo. Pomislite samo kako je bilo kad ste kojega od drugova izabrali za prijatelja — zacijelo je bila sitnica koja vam se na njemu svidjela. Ali govorili smo o jabuci. Dogodi se na žalost više puta da nas nešto nepremostivo priječi te jabuku ne možemo dati. Rado bismo je dali, a ne možemo. Zašto ne? Što je potrebno da uzmognemo jabuku dati? Moramo sebe svladati. Rado bismo jabuku pojeli sami i ne možemo se od nje odijeliti: to je najveća zapreka za prijateljstvo. Zbog toga je pametno već zarana vježbati se u svladavanju svog teka i sladokustva da budemo na visini ako nam kada bude stalo do toga da zadobijemo prijatelja. Ili uzmimo drugi primjer! Pred dvije godine imao sam u razredu malenog Francuza koji je pošteno nastojao govoriti njemački, ali je nehotice pravio veoma smiješne pogreške. Drugi su naravno uvijek udarali u bučan smijeh i na kraju ga tako zaplašili da uopće više nije mario odgovarati. Kad ga jednom nije bilo u školi, rekao sam djeci da malo razmisle kako bi im bilo pri srcu kad bi se njima u stranom svijetu tako izrugivali, i savjetovao sam im da mališana radije pokušaju bodriti. Progledali su, ali drugom su zgodom neki od njih opet prasnuli u smijeh. Bilo im je veoma neugodno i žao, ali nisu se mogli suzdržati. Mišići smijeha nisu slušali srca i djeca su se morala smijati premda im je bilo neugodno.

Znadete li vi kada se treba najviše svladavati i kada je komu najteže ako se ne svlada? Kad smo nekom obećali da nećemo odati tajnu. Ema je nešto doznala uz obvezu šutnje — čvrsto je obećala da će šutjeti — i gle, došavši kući već je sjela sa sestrom u kut i potiho šapuće: »Ali za Božju volju, da o tome nikome ni riječi ne pisneš!« Sestra je još te iste večeri povjerila tajnu svojoj prijateljici, prijateljica bratu, a ovaj je u sav glas razbubnjao u svom razredu, i tako se sve saznalo. Možda znate da su se mnoga djevojka i mladić potužili da ne mogu naći pravog prijatelja ili prijateljice, a ni ne slute da je tome kriva samo njihova brbljavost. Zamislite sami sebe: ako vam treba prijatelj, zaželjet ćete čovjeka kojemu biste mogli povjeriti sve svoje tajne. Kao što znamo da svakog jutra izlazi sunce, tako moramo pouzdano računati da će prijatelj šutjeti ako mu što povjerimo. A ako doznaš da je onaj samo sitnicu izbrbljao, iznenađen si, i odmah vidiš: ovo nije čovjek u kojega bih se mogao pouzdati. Ako se naime nije svladao u jednoj stvari, nemoguće je pouzdati se

u njega i u drugim stvarima. Kako je poslije toga teško onomu koji nije mogao šutjeti! Ali nije se vježbao u svladavanju samoga sebe, pa je navika ogovaranja i klepetanja bila jača od prijateljske vjernosti. Vježbanje je u šutnji stoga potrebnije nego da vježbanjem na dvokolici ne znam kako jačamo nožne mišiće. Mišićima naime možeš kod biciklističkih utrka sebi pribaviti samo nagradu, dok samosvladavanjem možeš steći povjerenje. A ako toga nema, jadan si i zapušten čovjek.

Sjetit ćete se još mnogih drugih primjera iz kojih ćete moći vidjeti zašto se u životu moramo svladavati. Ovdje ne možemo sve navesti. Svladavanje samoga sebe znači zapravo da je čovjek jedini gospodar svojega tijela i da ne treba slušati savjete službenika i slugu: mišića za smijeh, želučanih živaca, jezika i sličnih stvari. Službenici i sluge neka slušaju gospodara jer on ima pred očima cjelokupnost, znade za sve dohotke i izdatke i prosuđuje kako se pojedini čin slaže s cjelinom. A onaj koji ne svladava svojih nagona i strasti, poriva i osjećaja, gorko će se kajati do zadnjega daha. Jer što oni naprave bez poglavara ne slaže se nikad s cjelinom, pa zato uvijek vlada nered i zbrka.

BORBA S JEZIKOM

Stari su Grci imali niz pobožnih i razboritih muževa. Zvali su ih Pitagorejcima. Tko im se htio pridružiti, morao se obvezati da će najprije pune tri godine šutjeti. Tek kad je prošao tu kušnju, smatrali su ga dostojnim da dođe među njih. Možete li zamisliti zašto su postavili taj zahtjev? Po mojem mišljenju zato jer na svijetu nema teže negoli je gospodariti svojim jezikom. Tko to postigne, pokazuje toliku snagu duha i samosvladavanja da mu možemo bez straha povjeriti i veće stvari. On je slobodan čovjek i više nije sluga svojih usta. Što nam pomaže sva srdačnost ako brbljav jezik nije poslušan dobrom srcu? Dugi su jezici krivi najvećem zlu i najvećoj zbrci u svijetu. Ljudi se međusobno često ubijaju zbog nepromišljene psovke i stara se prijateljstva često raskidaju zbog ne znam kako glupih brbljarija. Kad sam jednom pred nekoliko godina u školi govorio o ovim stvarima, mala je djevojčica duboko uzdahnula i rekla: »Da, da!« Zacijelo je i sama doživjela koliko je zla u svijetu

skrivila jezičavost i kako brzo izlanemo riječ za koju se poslije gorko kajemo. Nije li konačno preglupo da odraslim čovjekom često vlada i gospodari onaj mali crveni komadičak mesa? Morali bismo si to zabraniti i pobrinuti se da svaku riječ koja nam je na jeziku, prije dobro vagnemo. Kome do toga nije stalo, sličan je caru koji je vladanje prepustio svojemu slugi. Možda poznajete pjesmu koja kaže:

»Brižno na svoj jezik pazi,
oštre riječi iz njeg teku.
Bože, misli zle tu nije bilo —
ipak onaj k sudu tebe zove!

Sjetite se samo raznih slučajeva kad smo u opasnosti da nešto izlanemo. To je najčešće onda kad nas tko draži, i mi se razljutimo. Tada štošta kažemo što nam se kasnije čini tako tuđe da više ne prepoznajemo ni svojih riječi.

Tako mislimo u ljutini jer ružna riječ mora na vidjelo, bit će nam lakše — a poslije toga nam je teže i često moramo čitavog života trpjeti zbog riječi što smo ih izrekli u jednom samom času.

Što, nam je, dakle, činiti? Bilo bi najbolje šutjeti tri godine. Pošteno bismo se izučili. Ali za vas bi to bilo odviše teško. A kako bi bilo kad biste osnovali barem malen red u kojemu bi se svaki novi član morao obvezati da mjesec dana neće progovoriti ni riječi dok ga ne ostave srdžba i gnjev. Ili da se neće obazirati ni na kakvu uvredu. Latimo se kasnije još druge vježbe u obuzdavanju jezika. Mnogo si uobražavate kad se deset puta redom uspnete na ljestve ili ako imate tvrde mišice, ali vjerujte mi da za obuzdavanje jezika treba više muške snage negoli za lakte i golijeni rvača u cirkusu.

Znate li što je činio Julije Cezar da se očuva od nepromišljene riječi? Kad ga je obuzela srdžba, uvijek je brojio do dvadeset prije negoli je odgovorio. Odlična pripomoć. Preporučujem je vama ako vam je potrebna.

Uzmimo drugi primjer! Pomislite na riječi: »Ipak onaj k sudu tebe zove!« Kad se to zbiva? Kad bismo na račun svog druga rado izlanuli bilo neukusnu šalu bilo uvredljivu riječ samo da se drugi smiju. Ili kad se nekomu podsmjehujemo radi kakve mane za koju sam nije kriv ili radi poroka koji mu već sam zadaje dovoljno jada. Dobro znam još iz

svojih školskih dana: čini ti se kao da ćeš puknuti moraš li nešto smiješno prešutjeti samo za to je bi to moglo nekoga zaboljeti, čini ti se kao da ćeš se rasprsnuti. Ipak nas samo jedna zlobna šala često znade lišiti najboljih prijatelja, jer smijeh je često okrutniji od prijekora. Radije progutajte ili držite jezik za zubima dok ne saznate neće li vaša riječ koga pogoditi i uvrijediti. Na taj način pokazujemo doista uljudnost srca. Postoje još i drugi razlozi za šutnju. Tko ne nauči šutjeti, ne nauči ni misliti. Neka nam šutnja bude priprava za mišljenje, vanjski znak odluke da nećemo odmah govoriti i osuđivati.

Još nešto za djevojke!

Poznajemo tri vrsti jezika: goveđi, svinjski i — ogovarački jezik. A od njega je najmanja korist. Nalazimo ga na žalost često kod djevojčica, a nerijetko i kod odraslih. Da li i vi ponekad ogovarate? Ne bih rekao da ne. Rado vam vjerujem da toga ne činite iz zlobe, nego samo jer vam se jezik pomiče, a srce za to ništa ne zna. No recite, što vaše srce govori o brbljavosti? Jeste li ikad pomislile na to? Ima li među vama još neka koja misli da raznošenjem ružnih riječi ili čina činimo štogod dobro? »Tako upozoravamo na zlo.« Čije? Svoje? Ne, brbljavica govori samo o drugima, u čemu su pogriješili i još griješe. Zar mislite da nam to koristi ako nam tko prišapne da je Elza nedavno slagala ili da Emin brat nijedne noći ne dođe kući prije ponoći? Ni najmanje! Naprotiv, što više zla čujemo o drugima, to se bolji činimo sami sebi. I što se više bavimo drugima, to manje metemo pred svojim pragom. Zar mislite da drugima pomaže naše ogovaranje? Pa oni ne čuju što se sve zbiva u tajnosti! I znate li što je najgore? Budući da brbljavka ne radi iz ljubavi, njoj ništa nije sveto, ne drži se istine, sve zavija, svakom sve vjeruje samo da je nešto strašno. Ima brbljavica koje ne bi mogle ni muhe ubiti, ali znadu pomalo upropaštavati svoga bližnjega oduzimajući mu ugled i stvarajući čitavu lopovštinu iz njegovih najsitnijih pogrešaka. Ono što je saznao prijatelj njenog bratića od svoje žene kojoj je pričala služavka što je pralja nekoć uhvatila kroz pukotinu na vratima — brbljavice raznose kao pravu istinu, pa, ako na koncu tu priču ponovo čuje ona prva klepetuša, gotovo je ni sama više ne prepoznaje. Dašto, smijete se! Ali znate li da tim klepetušama pomaže cijela velika vojska — svi šupljoglavci koji raznose gadarije, ne misleći pri tom nešto zlo, nego jedino sebi i drugima u zabavu.

Zacijelo ste u časopisima već čitale oglas: »Od reumatizma i sličnih bolesti temeljito će vas izliječiti... « Da li znate kako ćete se pošteno odučiti od brbljavosti? Samo kažite! Čujte: ako smo slučajno saznale kako

su nas ogovarali i to još i iskrivili da smo jednostavno problijedile od straha pred svojom vlastitom slikom koju su ubacili u svijet.

Povjerit ću vam sad još pomoćno sredstvo za obuzdavanje jezika kakvo sam preporučio i mladićima. Uvijek znajte: vaše srce i razum su protiv brbljarija, a jezik za njih. Dva su, dakle, protiv jednomu. Jezik zacijelo ne može pobijediti. Ali — samo ako čvrsto odlučite da ćete pripaziti. Želite li se još većma usavršiti, savjetujemo vam: odlučite da ni o jednom čovjeku nećete govoriti nešto ružno. Pa ako se vaša prijateljica zaboravi, upitajte je: »Jadna Vjekoslavo, zar si zato postavljena da raznosiš blato? Ne uradiš li i ti sama štošta što bi drugi mogli shvatiti naopako kad te ne bi dobro poznali i voljeli?«

Veliki crkveni otac sv. Augustin pripovijeda u svojim spisima o svojoj majci, ženi iz priprostog puka, i spominje njenu najljepšu odliku: nikada nije raznosila uvredljive ili ružne riječi. Čujte samo kako on kaže: »Ako je pred njom prijateljica u zagrižljivoj srdžbi izrigala ujedljive riječi o odsutnoj neprijateljici, nikada nije od toga rekla odsutnoj nego samo ono što bi ih moglo izmiriti.«

Vidite! Tomu su sada gotovo dvije tisuće godina, zaboravljene su sve blebetuše iz onih davnih vremena, a ovoj je vjernoj majci sin podigao vječni spomenik i mislim da među vama nema niti jedne koja ne bi željela da joj postane ravna.

UTJECAJ DUHA NA TIJELO

Kako snažno utječe tijelo na duh, možemo svakog dana opaziti kod sebe samih. Kad smo tjelesno veoma umorni ili čak bolesni, ni duh nije voljan raditi. A kad smo zaista svježi i zdravi, tad je i duh voljan i sposoban za rad. Tjelesno bolesni ljudi često boluju i na duhu — ta duh je kao i čovjek: cijelo njegovo raspoloženje zavisi o obitavalištu gdje stalno boravi.

Mi smo promatrali i ovo: kako silno može utjecati i duh na tijelo. Kako muževi i žene u dubokoj starosti, premda bolesna tijela, zrače svježinom i bistrinom duha! Kako teški bolesnici vedrom ustrpljivosti snose svoje boli misleći i brinući se neprestano za druge! Nijesmo li i mi mogli

kod sebe vidjeti kako je snažna volja prisilila izmučeno tijelo da još služi iako se činilo da je sa snagom pri kraju?

Čudesno je također kako često samo jedna ugodna vijest može razvedriti bolesnika i rastjerati mu boli — kako veselje uopće utječe na tijelo. Poznato je također da je za liječnika važno ako se bolesnik pouzda u njega — povjerenje u liječnika je za olakšanje boli i za ozdravljenje učinilo više negoli sredstva što ih je liječnik propisao.

Kako to? Ponajprije zato jer naše raspoloženje upliva na krvni tok i ono samo često »splakne« zaostatke u tijelu. Djelomice se to postizava i, nama još veoma sakrivenim, utjecajem živaca na sve organe. Znamo veoma dobro kako nas brzo hvata strah, kako se upravo prepuštamo raznim tjelesnim oćutima, a znamo i da bi bila dovoljna odlučna zapovijed duha, pa bi se odmah sve ispravilo.

Isto tako je poznato kako se odlučnom voljom da nećeš oboljeti te mirnim i vedrim duševnim raspoloženjem zaista možeš sačuvati od zaraze i bolesti. Za velikih epidemija obole najprije upravo oni koji se najviše boje. Sjediš li na primjer na velikom propuhu i misliš: »Za volju Božju, sigurno ću se prehladiti«, imadeš bez svake sumnje pravo. Strah naime stiska sve krvne žilice, krv se zaustavlja i polaganije kruži, tako otporna snaga tijela smjesta klone pa se u organizam lako useli bilo kakva bolest.

Za čovjeka nije ništa važnije nego da što prije nauči dovoljno upotrebljavati snagu duha nad tijelom i da, ukratko, svoje tijelo nauči na posluh. Kada te kasnije svaka mala tjelesna slabost ili neugodnost poništi tako da dovodiš sebe i okolinu u slabo raspoloženje — proklinješ, dakako, mlade godine kad se nikad nisi odupro — tada je tijelo dobrim dijelom već tako pokorno živcima da je prekasno.

Ostaneš li vedar i živahan, kad te ne znam kako bole glava i zubi, i ne podaješ li se svakoj umornosti; sjediš li čvrsto i ravno za stolom kad bi najradije klonuo na tlo; hodaš li uspravno kad bi se rado vukao, ne kukaš li i ne plašiš se studeni; progutaš li junački oporo jelo i ne obazireš li se na svaku malenu neugodnost — izvojštit ćeš slobodu i moći ćeš učiniti nešto pametno u svijetu.

„A SAD NAVLAŠ NE!"

Veoma osjetljivi ljudi često kažu: »Ne mogu pomoći, nervozan sam, samo mi blizu ne dolazite!« Da, njegovo je tijelo nervozno, istina je, ali čovjek ima duh da nije podložan tijelu. Iz raskopanih i klimavih seljačkih kuća u Schwarzwaldu gleda često najživahnija djevojka rumenih obraza i na prozorima je samo cvijeće. Upravo tako iz razrovane i osjetljive živčane zgrade može sjati najvedrija duša samo ako hoće ili ako naiđe na koga tko će joj veselo pogledati u oči i šapnuti: »Ne trpi tog živčanog nasilja, pokaži tko je gospodar u kući, ta valjda si jači od svih živaca zajedno!«

Poznata vam je zgrada o Demostenu i njegovoj sklonosti k mucanju. Zamišljam ga ovako: Dok je još bio dječak, upitao ga je netko što bi htio biti u životu, i on je odgovorio: »Velik govornik!« Dakako, svi su mu se smijali: »Zar ti s tvojim ukočenim jezikom i mucanjem?« I dječak se razljutio i mislio: »Zar da tijelo odlučuje o mojemu zvanju, a ne ja? Navlaš ne!« I pošao je na morsku obalu i vršio vježbe koje svi poznate, i proveo svoju volju. Upravo zato jer je imao tjelesnu manu, postao je tako velik. Bilo je samo potrebno da dvostruko napne svoje sile, da svlada otpor. Ništa nije drukčije ni s nervozom. Tko ima osjetljive živce, ni izdaleka nije potrebno da bude razdražljiv. Sve ovisi o tomu da kažem tijelu: A sad navlaš ne! Može čak postati junak u svladavanju samoga sebe, postići može još više negoli posve zdravi, jer se mora toliko trsiti, razmišljati i paziti da pobijedi u borbi. A za tu pobjedu često dobiva još drugu plaću koju nije ni očekivao! I živci mogu ozdraviti ako im ne popusti duh, nego ostane odlučan i miran. Duh je najbolji zavod za liječenje živčanih bolesti. Daje mir koji dolazi iznutra i važniji je od svega vanjskog mira. U miru duše mogu se izliječiti čak velike mane — pa bile one naslijeđene i od više rodova. Svaka čast pobjedniku!

I o nekom njemačkom caru kola priča koja je u mnogočemu poučna. Na lijevoj je ruci malko ohromio, i zato se s pravom bojao da neće biti dobar jahač. Da naime ukrotiš konja, trebaš sve udove. Ali kazao je: »A sad navlaš!« Još je jače upeo i upregnuo svu volju da izravna tjelesnu manu, te je postao jedan od najboljih jahača u vojsci. Na konju je sjedio s lakoćom i sigurnošću kakve mnogi i ne postigne, mada ima posve zdrave ruke. Zašto ne! Jer duh i volja tek s otporom tijela dobivaju poticaj za najveća djela.

Tko ima tjelesne mane i slaboće, neka nikad ne misli da je pozvan za slabića. Navlaš ne! Pozvan je to više da postane junak. Dan mu je velik zadatak za kakav zdravi i oni bez mane nemaju takve prilike. A veliki zadaci stvaraju velike ljude.

Zato baš navlaš!

LOŠE RASPOLOŽENJE

Postoji navika koju — moram na žalost reći — često nalazimo kod mladih djevojaka i koja je, iako posve malena i neznatna, mnogom čovjeku već ogorčila život. Mislim na mrzovoljnost, ćudljivost, loše raspoloženje. »Zacijelo si danas ustala na lijevu nogu«, pitaju takvu djevojku kada primijete da odmah sve uzima za zlo, mrgodi se, neuljudna je i uopće izgleda kao da je za nju prestala svaka radost života. Zle je volje i svi joj se uklanjaju s puta. Ovoj je mrzovolji često kriva najmanja sitnica: pismo prijateljice koje je dugo očekivala, nije ujutro bilo u poštanskom pretincu, ili je prekipjelo mlijeko, ili mora ići za poslom koji joj nije mio, ili je brat šakama udarao po vratima dok je još spavala — ili joj majka nije dopustila da poslije podne ode k prijateljici na razgovor. Što nam je tu činiti? Ne nalazim za dobro ako u takvu slučaju svi navale na nju i silno je zadirkuju ili je čak braća za stolom ispituju: »Zašto si opet danas tako kisela? Samo nam svima kvariš dobar tek!« i slično. To upravo ništa ne pomaže jer i sama najbolje zna da je nesnosna i da drugima kvari tek, da, čak veoma dobro zna kako je smiješno i ponizujuće kad se u svojim raspoloženjima pokazujemo sa sitnicama, dok na svijetu žive toliki muževi, žene i djevojake koji su i u najvećoj nesreći i svagdanjoj nestašici još uvijek vedri i prijazni. Štoviše, ona znade da je za nju sudbonosno ako se ova navika ukorijeni i zagrize joj se u lice: nitko neće više za nju mariti — pa ipak se ta djevojka ne može odviknuti od nje, jer ne poznaje sredstva. Biva kao začarana, i to stanje prestaje tek poslije mnogo sati kao glavobolja ili druga slabost. Danas vam svjetujem pomoćno sredstvo, ali ne samo vama nego i vašim prijateljicama i prijateljima — ne mislite naime da nema mušičavih dječaka i muževa.

Nedavno sam vam jednom rekao da je sa samosvladavanjem kao s borbom protiv bujice. Rekao sam vam da nije dovoljno uvijek graditi nasipe koji se često poruše, nego je još važnije doći do izvora i pobrinuti se da se vode u pravo vrijeme razdijele kako se svom silom ne bi oborile na ljudska naselja. Primijenimo to na obuzdavanje zle volje: ako je neraspoloženje već tu i obuzima našu dušu, tada je često veoma teško prisiliti se na ljubeznost, a i vedro raspoloženje je nešto neprirodno. Moramo štoviše nastojati da se poplava lošeg raspoloženja i srdžbe rasprši odmah u početku. Kako to zamišljam? Evo ovako: recimo na primjer da bismo rado pošli s prijateljima na izlet. Majka se boji da ćete se prehladiti, pa traži toplu odjeću tako dugo — dok bude prekasno. Trčite na željezničku stanicu i gle, upravo zazviždi, vlak odjuri, a vi stojite na željezničkoj stanici. Zar da čovjek ne zdvoji? I opet je kriva majka sa svojim pretjeranim strahom! Poput sivog pljuska pada i iz svih se kuteva slijeva silna srdžba u dušu. Odlučujete da ćete satima kuhati srdžbu. Za sve takve slučajeve — možete ih se sami sjetiti još više — dajem vam ovaj recept: Tek što nekom pođe nešto po zlu ili po nesreći, odlučimo odmah: Stoj! Ova neugodnost neka za me i druge postane blagoslov! Zato ću se sada naviknuti na nešto dobro, npr. ustajat ću rano ili prati se studenom vodom ili pak odviknuti od zle navike, neću npr. ostavljati otvorena vrata ili prljati školske zadaće — ili ću nekoga kojega volim ili znadem da je žalostan i u stisci, ugodno iznenaditi ili makar samom sebi prirediti radost. Samo pokušajte i vidjet ćete: neraspoloženje nestaje odmah u izvoru. Najednom osjetimo: neugodno se promijenilo u nešto ugodno. Kad neugodnosti ne bi bilo, ne bismo možda nikada došli na misao da stvorimo takvu odluku. Bogu hvala da je vlak odjurio! Talijanska poslovica kaže: »Kome Bog zatvara vrata, otvara prozor!« Što to znači? Znači upravo to da se iz svake nevolje može učiniti nešto dobro za se i za druge samo ako se razmisli i ne bulji samo u nesreću.

Većinom pak na žalost vidimo uvijek samo zatvorena vrata i pesnicama udaramo po njima, galamimo i uopće ne vidimo otvoren prozor. Kako je žalosno ako npr. oboliš upravo za vrijeme božićnih blagdana i moraš ležati u krevetu. Prozor je ipak širom otvoren i možeš se bar vježbati u ustrpljivosti, pa si tako i u tim danima bolesti, patnje i trpljenja roditeljima, braći i sestrama još miliji nego prije i imaš prikladno vrijeme da zaista pošteno razmišljaš kako i što je s tobom. I ovakvi tihi dani razmišljanja potrebni su katkada čovječjoj duši isto tako kao što je san potreban tijelu.

Kad nas u životu zadesi nešto žalosno te bismo najradije nestali, upravo eksplodirali od same zle volje, ima još i drugo sredstvo: brzo pomislimo na one kojima je u životu mnogo teže nego nama koji mislimo da su nam ugasnula sva svjetla na nebu. Pa ako na to mislimo, zastidjet ćemo se što zbog svoga bola dižemo toliku galamu.

Zacijelo ste već vidjeli kako se snažno loži lokomotiva ako vlak mora duže voziti uzbrdo. Kad se ujutro probudite i osjetite da ste razdraženi i neraspoloženi, morate dvaput jače naložiti: morate odlučiti da ćete biti još ljubezniji i mirniji. Ugljen kojim ćete ložiti u duši, moraju biti misli kakve sam prije iznio — i to veoma mnogo da ih je dosta za cijeli dan. Ta i u toku dana možemo dometnuti ugljena. Ljudi u većini puštaju da ide kako hoće i odmah gube dobro raspoloženje. Kako je tada divno, nađe li se tu netko ili neka da ih ohrabri i podigne.

Kraj Züricha uzdiže se velika gora Ütliberg koju obasjava sunce zlatnim zrakama uvijek kad se zimi s jezera dignu magle i čitavog dana leže na cestama. I nju okružuju magle kao valovi otoke, ali se njen vrh ponosno diže iznad sivih oblaka. Gradom odjekuje vijest: »Na Ütlibergu je jasno«, i tko može, poveze se gore uspinjačom da se ondje naužije sunca i sinjega neba. Budite i vi takva gora, uzdignite se iznad srdžbe i nevolje da vam se u najgušćoj magli uzmogne s lica čitati: »Ankica je vedra« ili »Vlado je vedar.«

Jednom sam čitao pripovijest o maloj djevojčici, seoskoj sirotici koja je bila gladna i žalosna, a ipak tako vesela i prijazna da ju je cijelo selo voljelo kao kraljicu. Kad je pjevajući hodala cestom, dolazila su joj u susret djeca i odrasli su stupali na vrata, bolesnicima su otvarali prozore i svi su gledali za njom. Jer svi ljudi trpe od loše volje, pa su od srca zahvalni svakomu koji im pruži ljepši primjer. Tako može i najmanja djevojčica postati blagoslov za cijelo selo. Zato nastojte da postanete kraljice u zemlji srdačne radosti!

RUŽIN I DJEVOJAČKI CVIJET

Ružina gredica u ožujku i ružina gredica u srpnju, kolike li razlike! U ožujku ništa do li pognojena crna gredica neugodnih mirisa i k tome gola sivozelena stabljika. A u punom ljetu — divan blistav cvijet koji sav vrt ispunja vonjem!

Jeste li ikada dobro mislile na to, kakav je majstorski umjetnik u preobražavanju ovakav ružin grm koji iz običnoga gnoja može izmamiti ružu?

Iz tamne, uprljane zemlje srče sokove za boje i mirise, koji nimalo ne odavaju svoj izvor. Ili pogledajte ljubicu na obronku tratine! Odakle joj onaj slatki vonj i tamna boja? Dočarana iz sive zemlje! Svaka je biljka zapravo takva radionica u kojoj se zemljine tvari neprestano preobražavaju u cvjetove!

Katkada biljke dašto i samoga čovjeka nadmudre u umjetnosti preobražavanja. Ta tko da kod mirisa ruža otkrije barem trag zemljina vonja? Naše bi lice trebalo biti naš ružin cvijet. Naša zemlja je život. A duša je određena da preobnavlja i brine se za to da se sve što nam se desi u životu doista pretvori u cvijet pun mirisa i miline — i da se ono neugodno, bolno ili ružno ne odrazi odmah na licu, kao oglas na zidu kuće. Kolike djevojke na žalost zaboravljaju da nema ruže koja bi se mogla rascvjetati bez nutarnjeg preobražavanja! Sve neugodnosti i teškoće svagdašnjeg života čitaju im se nepročišćene s lica. Odakle da dođe cvijet i miris? Kod ovakvih ljudi nema ništa do mirisa tla i zemljinih boja!

Pa ipak su upravo neugodnosti u životu najbolja tvar za pridobivanje plemenitih snaga koje proizvode cvijet i vonj. Radi se samo o moći preobražavanja!

Što naime znamo učiniti iz svega toga i kako se pri tom vježbamo ustrpljivosti i svladavanju samoga sebe!

Mogu si zamisliti djevojčicu koja upravo tada kad joj se dogodi nešto vrlo teško, pribere sve sile te je ljubezna i vedra više negoli inače — da vonj zemlje promijeni u ružin cvijet. To u jeziku vjere znači: »Pobijediti zemaljsko.«

Ljudi zatim možda kažu: Danas joj se zacijelo opet dogodilo nešto veoma teško — primjećuje se to uvijek na tom da je tada uvijek prema svima vrlo prijazna i dobra! Velika je u njoj snaga preobražavanja — u obnavljanju u obnovi zaista je pravi djevojački cvijet!

DRAGOCJENE GUSLE

Jeste li već čuli da se mogu dobiti stare dragocjene gusle na kojima su svirali veliki umjetnici tako dugo i tako lijepo da odzvanjaju ugodno i čisto pri samom doticaju nevješta svirača? Odakle to? Mislite na ono što sam vam govorio o čovječjem obličju kako u svojim naborima i crtama doživljava sva raspoloženja duše i konačno dobiva izraz koji mu se najčešće usiječe u crte. Tako je s nježnim drvenim vlakancima drva za izradu gusala. Uvijek iznova titraju u čistim i lijepim tonovima — dok se konačno ne sliju u jedno da odgovore nježnim titranjem, iako potez gudalom nije bio posve čist.

Nikako drukčije nije ni s čovječjom dušom. Veoma je teško, gotovo nemoguće surovom i neodgojenom čovjeku odgovoriti mirno i prijazno ili ne uzrujati se na razdražljiv postupak, ako u duši nemamo ništa do zlih i svojeglavih misli. Vaše su gusle vaša duša, a vi sami ste svirači. Ako ste u njih ugudili mnogo prijaznih i dobrih misli i ako nastojite da one u svim svojim vlakancima doista često titraju u plemenitosti i milosrđu, tada neće iz sebe davati tako groznih zvukova mada netko drugi po njima struže. Možda će tužno pištati, ali neće kriještati i zavijati. Najsnažniji je čovjek koji je u duši prikupio toliko nježnosti i dobrote, da ga više nitko ne može izbaciti iz ravnoteže, nego mirno sasluša i najteže stvari pazeći da njegove riječi budu uvijek samo istinski izraz duboke ljubavi.

To vi, naravno, još ne možete. Niti ja. Ne sviramo naime gusle još dovoljno dugo i potrebno je zaista raditi prilično mnogo godina dok se u srcu nakupi toliko plemenitosti da nestane svake nečisti. Ali ako već sada ne započnete, bit će kasnije sve teže. Reći ću vam kako moramo učiniti. Ne mora se čovjek tek razbjesniti, zatim stisnuti zube, prekrižiti ruke i možda reći: »O, kad bi ti slutio kako bih te rado na mrtvo ime isprebijao, ali svladat ću se.« To je vrlo naporno i samo je prividna pobjeda nad srdžbom. Ne, sa svladavanjem mora se započeti mnogo prije. Moramo se samo pitati, da li je dječaku na kojega se ljutimo u životu tako dobro kao nama, ili nije li možda boležljiv i slabih živaca, nijesu li njegovi roditelji imali vremena manje od naših da se bave njime i odviknu ga raznih ludorija, ili ne dobije li zbilja rijetko kakvu dobru knjigu u ruke? Ukratko, ako se samo malko potrudimo da se raspitamo o nje-

govu malom životu, odjednom nam pred očima zasine i malne se kajemo što smo s njime bili tako nestrpljivi, i srdžba se mijenja u sućut. Ako za rođendan dobijete npr. ptičicu ili malu životinjicu, rado ćete ispitati odakle je životinja, kako živi, što ne može podnijeti i kako moramo s njom postupati. Kad vam za druga dadu čovjeka, mislite da lako možete izići s njime na kraj i postupati pravilno ako i ne marite za to odakle dolazi, što mu nedostaje, kako živi, kakve su njegove unutarnje potrebe i još štošta drugo. Tada nije nikakvo čudo ako se po čitave dane na nj ljutite, tučete ga i psujete kad ne poznate njegov život.

A time nanosite samima sebi najveću štetu jer vam duša ne zna ni za jednu prijaznu misao ni praštanje, i već vam se s lica čita da ste slabići u borbi protiv srdžbe i gnjeva — da ste, dakle, loši guslači.

GOROM IDU KIĆENI SVATOVI

Da vam danas kažem nešto o mužu i ženi. Pomislit ćete: »Što nas se to tiče? Pa mi se još ne kanimo ženiti i udavati. Eto, vidjet ćete sami, ne tiče li vas se što ću sada reći. Ima lijepa pjesma pjesnika Eichendorffa koja kaže:

Gorom idu kićeni svatovi,
ori se ptica pjev,
jahača vrlih rogovi trube
i njihov se razlijegne zvuk.
Al' začas izgubi se pjev
I strahovit nasta muk.
Samo na drveću lišće šumi,
Jeza mi srca dubine obujmi.

Možete li uopće zamisliti zašto se pjesnik zgrozio ugledavši veselu svatovsku povorku?

Mislim da vidi dvoje sretnih mladenaca gdje zajedno idu i tiho se pita: Kako će dugo potrajati ova sreća? Do kada će je na rukama nositi i do kada će mu ona tako milo i nježno gledati oči? Tisuću je puta lakše

sjajući se od sreće i zahvalnosti ići u svatovskoj povorci negoli ostati vedar i ljubezan kad navale patnje i brige te jedan kod drugoga otkrije mane i ne dobiju ono o čemu su snivali.

Koliki mladenci polaze ovjenčani ružama i pjevajući u svoj novi dom misleći da će cijeloga života biti tako ljubezni i srdačni jedno s drugim kao na vjenčani dan. Tada uvenu svadbeni vijenci iznad vrata i doskora čuju se razdraženi glasovi, zatim padaju žestoke riječi, vrata praskaju i poput inja na proljetno cvijeće pada surovost i svađa na nježnost i srdačnost. Premnogi zatim nikad više ne nađu put od srca k srcu i kada nadođe smrt, uopće ne znaju zašto su zapravo živjeli. Ili možda kažu na samrtnoj postelji: »O, kad bismo još jednom živjeli, kako bismo drukčije započeli.«

Eto djeco, zato govorim s vama da vam to nikada ne bude trebalo kazati. Ne učite samo na dobrom primjeru odraslih nego i na njihovim zabludama i pogreškama, da njihove suze i kasno kajanje ne budu uzalud, nego da vam pomognu sa životom bolje izići na kraj. U posljednjem sam razgovoru s vama mnogo govorio o samosvladavanju. Suhoparna je to riječ, a ipak počiva na njoj sva sreća svijeta. Jer samo tko se svlada, vlada i životom i može dospjeti do dobra. Zar mislite, da svi oni bračni drugovi koji se tvrdoglavo prepiru, svađaju i svoj život pretvaraju u pakao, ne bi tisuću puta radije živjeli u slozi i dobroti? Ali na žalost oni to jednostavno ne mogu, jer to od malih nogu nisu učili i naučili. Bespomoćni su prema svojoj surovosti i srditosti. Svladavanje samoga sebe nije stvar koju čovjek dobiva tek onako kad postaje stariji, kao npr. brkove i ćelavu glavu, nego je nagrada za dugu odvažnu borbu u mladosti. Kada stoga govorimo o svladavanju samoga sebe, ne govorim to kao netko koji bi na svakom koraku rado sve zabranio i ogorčio svaku životnu radost, nego zato jer je jadan život kada čovjek nije gospodar samoga sebe. Zacijelo ste već dosta puta čuli govoriti da treba biti dobar da se dođe u nebo. A nebo je i na zemlji i posvuda gdje su muž i žena onako pravo od srca jedno i žive u suncu međusobnog povjerenja visoko iznad svake svađe i prepirke — ali u to nebo dolazi samo onaj koji već u mladosti nauči kako čovjek može s nekim živjeti bez psovke i mrgođenja te vedro i prijateljski podnositi njegove mane i slabosti. Ako tko od vas ima sestru, neka nikada ne misli da može s njom biti grub i svađati se, a ipak poslije najednom postati drugi čovjek. Ne — sada dok je vaše srce još mekano, sada kujte svoju sudbinu! Sva surovost i bezobzirnost bilo u riječima bilo u djelima duboko se ukorijeni u vašu dušu i biva kasnije za vas

pakao — svaka pak pobjeda što je sada izvojštite nad vama olakšat će vam sve kasnije pobjede, dok jednom ne postanete pravi vladar svoje žestine koji svoju kraljicu ne plaši i žalosti divljačkim vladanjem.

Upitao sam jednom malena dječaka što bi želio postati. Odgovorio mi je: »Rado bih postao otac.« Možda je mislio da je to jedino zvanje za koje se ne treba naprezati, učiti i polagati ispite. Na prst natakneš zlatan prsten i pođeš na bračno putovanje u Italiju, zatim iznajmiš stan s više soba, kupiš kućnu haljinu i lulu, i onda si otac. Za sve ostalo u životu moramo od mladosti pošteno učiti, i govore nam: »Saberite sve svoje misli i spremajte se iz dana u dan, da jednom postignete sreću i uspjeh u životu«, ali nam na žalost prerijetko govore: »Razmišljajte jednom o tomu kako se morate naobraziti i oplemeniti da jednom postanete sposobni oci i ljubljeni muževi!« A ipak svatko zna da je za našu životnu sreću neizmjerno važnije posjedovati odgojeno srce negoli imati glavu punu znanja i umijeća čitavog svijeta u prstima. Čovjek naime može u svom zvanju podnijeti mnogo srdžbe i brige samo ako zna da ga uveče čeka miran obiteljski život. Ali ako kod kuće vlada nemir i mržnja, neće nas iz toga tajnoga zla moći izvući nikakav sjajan napredak u životu ni sva slava svijeta i nešto nam u srcu govori: »Bijedan je i spetljan tvoj život, ali sam si kriv — ta pročitao si dosta knjiga i mnogo učio, ali nisi naučio biti čovjek!«

Postoji prije svega navika koju u mladosti tako rado usvajamo, a može nam pokvariti cijeli život. To su mrgođenje i cerenje. To su lažna stidljivost i kukavičluk, što nitko neće prvi zamoliti za oproštenje, i misli da se pomiruje koji prvi reče dobru riječ. Mnogi se dječaci i djevojčice danima srde među sobom i još se natječu tko će najduže izdržati. A to na koncu čovjeku tako prijeđe u naviku da je kao začaran od zla koje mu blago lice danima pretvara u hladnu nakazu i drži ga se kao krpelj te sam ne zna više kako da se opet izvuče. U priči obično dođe spasilac koji nesretnog začaranog čovjeka dotakne čarobnim štapićem — čarolija nestaje uz silan udarac groma, i sve je opet u redu. U zbilji, međutim, često na žalost nema spasioca, ili on sam naprći usne, pa se tako oba uvijek iznova začaravaju pogledima. Da, to je često veoma smiješno, ali upravo žalosno. Već je mnoga ljubav zbog mrgođenja zauvijek zamrla. Čitao sam jednom pripovijest o nekom švicarskom seljaku i njegovoj ženi. Prije negoli su uveče zaspali, izmolili su uvijek zajedno očenaš, dok se nisu posvadili radi neke svote novaca i cijelog dana nisu progovorili ni riječi. Ležali su uveče u svojim posteljama i uznemirena srca čekali jedno drugo

hoće li započeti. Sve bi tada bilo dobro, nestalo bi čara koji je ležao na njihovim usnama. Ali ni jedno ni drugo nije se moglo svladati, pa ipak je svako od njih želјelo da ga onaj drugi oslobodi. Tako su prvi put u životu šuteći zaspali, ponor među njima postajao je sve dublji i oni su se konačno sporazumijevali među sobom kao dva posve strana čovjeka.

Vidite li sada, od kakva je velika značenja kad vam govorim o mužu i ženi? Muž i žena bili su također nekada djeca — i već su tada sijali što danas žanju. Tako će biti i s vama. Danas ste još gospodari svojih navika, danas još možete birati, a kad ste odrasli, odrasle su i vaše navike i jače su od vas samih. Pokušajte samo jednom okusiti ponosni osjećaj, svladajte se i ne mrgodite, čak ako i znate da imate pravo. Sličan takav ugodan osjećaj ima čovjek samo kad jaše na divljem konju i lakim ga stiskom nogu može voditi kamo hoće. A povrh toga još si i veseo što si i drugoga oslobodio čara. Kako je zaista žalosno gledati kako muž i žena lutaju naokolo, a oboje bi se tako rado pomirili, ali nitko od njih ne može svladati nadutost svoje malenkosti i progovoriti dobru riječ. Više nemaju vlastite volje, sluge su svojih ludih djetinjih navika. Zato čuvajte se i još u pravo vrijeme pripazite na svoje navike, da vam s glave ne skinu kraljevsku krunu samosvladavanja! Tko ne nosi ovu krunu, neće nikada postati pravi otac, neće nikada naći domovinu na zemlji i vrijednog čovjeka usrećiti.

ZUB ZA ZUB?

a) ZAUŠNICA

Zacijelo se svi sjećate Kristovih riječi iz govora na gori gdje kaže: »Ako te tko udari po desnom obrazu, pruži mu i drugi!« Ima li među vama netko koji je već poslušao ovu zapovijed? Zar ne, sve se čini silno teško! Slavan je slikar jednom rekao: »Ako te tko jedanput udari po desnom obrazu, opali ga dvaput po lijevom!« Zacijelo mislite i vi tako!

Onoga koga tuku, i još k tomu po obrazu, obuzima divlja srdžba i mračna ga sila tjera na odmazdu. Velim: »Mračna sila«, sigurno ste naime već čuli da su ljudi koji su nekoga u gnjevu nožem ubili, izjavili da su to učinili kao u nekom teškom snu — skoro nesvjesno. Bili su jednaki ljudima koje nitko ne pita za mišljenje; udarac je pao i ruka im se odmah pokrenula da zada protuudarac.

Slični su automatu za čokoladu: odozgo ubaciš novac, zatim začegrta, i odozdo dobiješ čokoladu. Upravo tako biva s ovakvim naprasitim ljudima: udari li ih tko ili im dobaci tešku riječ — za tren im se uzburka u duši, i odgovor je tu. Je li za čovjeka lijepo da je samo stroj? Ako jednom razmislite o tomu, tada ćete možda bolje razumjeti kako je Krist mogao učiti da za zlo treba uzvraćati dobro. Nismo li robovi drugih ako ih jednostavno nasljedujemo u zlu samo za to da ne bismo izgledali slabići? Nismo li mnogo jači, ako ne damo da drugi utječu na nas, nego da učinimo što smo spoznali za dobro i lijepo? Pomislite samo: dječak je odlučio da će postati uljudan čovjek i da nikad više neće druge psovati i tući. Uto se nekoliko dječaka okupi, dogovore se i kažu: »Ovaj je nedavno rekao da mrzi psovanje i batinanje — ali okladimo se da će se za pet minuta iznevjeriti svojoj odluci.« I jedan mu od dječaka pritrči, prilijepi od ostraga zaušnicu i opsuje. I gle, udareni zaboravi na odluku, i uzvrati udarac. I dječaci zakliktaše od radosti. Odmah je uvidio što su zapravo htjeli, i gorko se zastidio u duši. Nije ostao vjeran svojoj odluci, dao se zavesti. Dogodilo se sve tako neočekivano. Kad vas, dakle, drugovi izazivaju i šapuću: »Ne smiješ ovo trpjeti, vrati mu pošteno«, mislite uvijek na to: Ako mu sada još povrh toga učinite po volji, date se zavesti njegovim grubim primjerom i priznate ga za svog učitelja, tada je vaša šteta još mnogo veća i on će vam se zlurado smijati.

»Imam zaista poslušne učenike«, može kazati, »u svemu me nasljeđuju, ja dajem ton, a oni ga poučljivo ponavljaju.« Ne, budite samostalni i pjevajte svoje vlastite melodije!

Kada sam prije nekoliko godina pitao u školi, zašto je Krist zapovjedio da ne vraćamo zlo zlim i udarac udarcem, neki mi je dječak posve ispravno odgovorio: »Jer time i sami postajemo zli.« Što je time mislio? Jamačno to, da zaušnice što ih dijelimo, štete najviše nama samima, jer se time privikavamo surovosti. Ljudi su na žalost većinom tako slijepi i učine li drugima nešto ružno, uvijek misle da štete samo njima i ne možda sami sebi. Ali pogledajte se koji puta iznenadno u ogledalo, dok razbješnjelo bijete oko sebe ili govorite — i vidjet ćete tko trpi najveću štetu.

Vidite, dakle, da Kristova riječ o desnom i lijevom obrazu nipošto nije tako nerazumljiva i neupotrebiva kako nam se to ispočetka čini. I Krist je ipak morao biti duboko uvjeren u to da je u njegovoj nauci naj-

viša istina, inače ne bi za nju pošao u smrt. Ali vi ćete sada možda reći: »Dobro, uviđamo da je za nas same najbolje, da ne vraćamo udarce i da ne uzvraćamo zlo zlim — ali da još povrh toga pružamo svoje lice za drugi udarac, ne, to je ipak glupo. Ta osramotili bismo se! A i to ne treba shvatiti sasvim doslovce. Imamo još i drugih izreka koje također ne uzimamo doslovce, pa ipak imaju vrlo lijepo značenje, koje nam može u životu pomoći i svijetliti. U čemu je, dakle, smisao ove Kristove zapovijedi? Odmah ću vam reći. Vidite, zašto ne smijemo zlo uzvraćati zlim. Jer na taj način i sami postajemo zli. Tako, dakako, ne odstranjujemo zlo, nego ga samo podvostručujemo. Mjesto u jednom, sada je u dvjema srcima. Kako bi bilo kada bismo onoga koji nam nanese sramotu pridobili za dobrotu umjesto da se od njega dademo zavesti?

Ali kako da to postignemo? Primjerom! Sigurno samo tako. I dobrota je upravo tako priljepčiva kao i zlo. Zamislite, u kakvoj bi neprilici bio onaj dječak koji je udario, kad bi mu udareni mirno rekao: »Ako te to veseli, molim, učini još jedanput, samo ne misli da ću te oponašati u ovakvim stvarima.«

Ili kad je djevojčica osramotila i uvrijedila svoju drugaricu, a ova joj kao za uzvrat priredi kakvu malu radost ili drugima govori o njoj posebice ljubezno — ne čini li vam se da je to znak mnogo veće snage i hrabrosti negoli da samo jednu pakost ili surovost jednakom mjerom uzvratimo? I ne vjerujete li da takva velikodušnost i poniznost najbrže preobrate zlobnika te se on u srcu stidi, mada to ne pokaže?

Ako pak učinite kao on, neće od vas ništa naučiti, nego će prvom prilikom opet nanijeti krivicu. Sada, dakle, vidite kamo ciljam: Tko vraća zlo dobrim i uvredu velikodušnošću i mirnoćom, nije ni bojažljivac ni slabić, nego naprotiv pobjednik i osvajač, jer on pobjeđuje druge i zarazuje ih svojom uljudnosti, a tko vraća udarce i psovke, osvojen je i zarobljen od zla primjera — slabić je i pobijeđenik to veći što objesnije vrši odmazdu.

b) MRTVA ŽABA

Mnogi se dječaci hvastaju time da ne podnose ništa i da dvostruko ili trostruko uzvraćaju svaku uvredu, svaki udarac i svaku batinu. Dopustite mi da vam na primjeru iz prirodopisa pokažem da je potpuno besmisleno ponositi se takvim svojstvom.

Uzmemo li tek ubijenu žabu i dotaknemo je na određenom mjestu na hrptenjači, pokrene se odmah njena šapica, da odbije podražaj. Čak ako joj odsiječemo i glavu, učinit će isto. Ne treba ti dakle, ni glava da udariš kada te razdraže. Upravo onako kako nam se brzo spuste vjeđe tek što zaprijeti oku snažan podražaj, a da prije glava nije bila zapitana za mišljenje (tada bi naime većinom bilo prekasno) — upravo tako svako živo biće u svom tijelu ima uređaj koji se brine za obranu i napadaj čim je tijelo ranjeno ili ugroženo. U tom se ni čovjek ništa ne razlikuje od životinje, i ne treba si, dakle, zbog toga baš ništa uobražavati — kao ni zbog sposobnosti da znade jesti i piti. Mora si uvijek samo za umirenje kazati: Ako je razdraže, i mrtva žaba zna dignuti šapu. Za to ne treba biti junak. Ali mi ljudi imamo drugu sposobnost kojom se uistinu možemo ponositi. Koja je to sposobnost? Ona je upravo suprotna tomu da se na svaki podražaj uvijek odmah odgovori snažnom kretnjom ili grubom riječi: »svladavanje samoga sebe«. Sigurno — samosvladavanje!

Suhoparna je to riječ — ali ja ću vam opet nešto ispričati o prirodnoj povijesti samosvladavanja, pa ćete vidjeti koliko je u njoj snage i života. Zacijelo ste već čuli da su čovječji mozak uspoređivali s brzojavnim uredom kamo neprestano dolaze i odatle odlaze brzojavke. Znate li što se tu zapravo brzojavlja? To je u prvom redu velika obavještajna služba — sve što se odnosi na čovjeka — koji put se u mozak javlja također nešto što ga se baš ništa ne tiče. Zašto? Eto, da se čovjek ravna prema vanjskim zbivanjima i pravovremeno pripazite da zna što mu valja činiti. Nacrtat ću vam glavu na ploči: ako je ondje mjesto kamo se brzojavom javlja npr. vijest o zaušnici, onda je ovdje drugo mjesto odakle proizlazi kretnja za uzvraćanje zaušnice. Ali ako tko ne uzvrati zaušnicu ili pogrdnu riječ, što se tada zapravo zbiva u mozgu? Sve ću vam reći. Jeste li već čuli da vrhovni zapovjednici osnivaju za vrijeme rata takozvanu cenzuru koja propušta samo takve brzojavke koje ne javljaju ništa neugodno o vlastitim četama? Eto, baš takvu cenzurnu vlast imamo u našem mozgu, tj. svakojake misli koje ne dopuštaju da se brzojavka odmah odašalje uredu za zaušnice, nego vode brigu o tome da se najprije temeljito razmisli o odgovoru na uvredu — da se ne reče i ne učini ništa zbog čega bismo se kasnije kajali. Kajemo se naime kad nešto učinimo a da prije nismo pitali za savjet svoje najbolje misli, i teško nam je ako nismo ništa bolji od žabe s odrezanom glavom ili automat s čokoladom o kojem sam vam govorio.

Takve dobre misli ne dobivamo tako jednostavno na dar kao nos i uši, nego ih moramo mučno zaslužiti, a kad ih već imamo u glavi, tada potraje još dugo dok steknu ugled i ne prokrijumčare brzojavke na koje nisu udarile svoj pečat. Najbolje u svjetskoj povijesti nisu ratovi, nego ta povijest glave, mislim naime, postepeno sakupljanje dobrih i plemenitih misli koje nam pomažu do samosvladavanja i sprečavaju da odmah popustimo svakom podražaju izvana. Kod divljaka je još tako — za svaku se uvredu nesvjesno osvećuje. Sigurno ste već čitali o krvnoj osveti na Korzici i o ostalim upotrebama noža gdje uvrijeđeni ne miruje dok god nije osvetio ranu ili uvredu. Ali usprkos tomu znate da i najdivljiji Indijanci visoko cijene svladavanje samoga sebe i vježbaju se u tome podnoseći bolove i muke. Ako čovjeka muče, razumljivo je da viče i rukama mlati oko sebe, svaka životinja čini tako. Ali jedna misao pomaže Indijancu podnijeti najteži bol, a da pri tom niti ne pisne niti trene očima: hoće biti junak, želi pokazati snagu, pa Indijanci već dobro znaju da za svladavanje samoga sebe treba više junaštva negoli za najstrašniji pokolj neprijatelja.

Sjećate li se uostalom iz vaših povjesnica da su mnoga plemena, uz krvnu osvetu, imala još i zapovijed koja je bila veća od one osvete? Poznavali su zapovijed gostoprimstva. Priča se npr. da je kod nekog čovjeka odsjeo stranac — i da je domaćin u noći pomnije promatrajući zaspaloga prepoznao u njemu ubojicu svoga vlastitog oca. Ali je misao na svetost gostoprimstva ukrotila u njemu divlju želju za osvetom.

U tome što čovjek ne mora podleći trenutačnom poticaju i svom slijepom nagonu — nego svoj postupak podvrgava trijeznom i istinskom rasuđivanju — krije se veličina njegove slobode. Ovakve umirujuće misli najveće su blago što su ga ljudi polako ostvarili vlastitim razmišljanjem, gorkim iskustvima i uzornim životom velikih muževa i žena. Zato zacijelo razumijete što znači kada Krist kaže da sakupljamo blago koje neće izgristi ni moljci ni rđa. Stoga, naša mirna savjest i sva naša sreća ovise o tom, da blago dobrih misli u našoj glavi postane tako veliko da nas žestina ili požuda nikada ne povuku za sobom te učinimo djelo koje bi nam kasnije grizlo srce. Odgovorit ćemo još na pitanje: kakve su misli koje nam mogu pomoći da svladamo sami sebe i zaboravimo uvredu, čak da dobrim uzvratimo? Zajednički ćemo izgraditi malu riznicu takvih misli. U svojim ćete doživljajima zacijelo pronaći mnoge kojih se još sam nisam prisjetio.

1. Nekomu može mnogo pomoći kada zna da je samosvladavanje znak velike snage i da svaka pobjeda samoga sebe učvršćuje i oslobađa volju. Moramo zatim misliti na to

2. da smo kipari vlastitoga lica. Svako se naime gnjevno i srdito cerenje usijeca u crte našega obličja tako da naposljetku naš obraz i u prvom redu naše oči odaju svu nemoć naše volje i neobuzdanosti.

3. Sjetite se također onoga što sam vam rekao na početku. Sami bivamo zaraženi i gori kad uzvraćamo rugobu koju nam je netko nanio. Kod njega je to surovo, pa ipak se mi za njim povodimo samo zato jer nas golica težnja za osvetom i naprasitost. Zato je dobro ako si za mirnih trenutaka jasno predočimo da su odmazda i osveta najgluplje što možemo učiniti — jer, ako nas drugi zavede na to, tek tada nam je nanio istinsku štetu — a uvredama i psovkama škodi samo sebi. Ta s pravom kaže poslovica: Tko grdi, nagrđuje samoga sebe, tj. obavještava sve o tomu kako je neodgojen.

4. Iznijet ćemo još drugu misao o kojoj smo već prije govorili. Rekao sam: Najlakše ćemo se obraniti od zlobe i grubosti ako ih svladamo dobrotom i tako sami dadnemo primjer velikodušnosti i odgoja. Za to treba već mnogo snage, dosta više negoli za škripanje zubima. Ali mislite uvijek na ovo: Kada se između dva naroda navijesti rat, tada oba hitaju što brže moguće na granicu, da bitke vode na području neprijatelja. Ovako biste i vi morali činiti kada vas tko uvrijedi. Požurite li se da mu oprostite te ostanete velikodušni i ustrpljivi, onda ste pobjednici koji prodiru u njegovu dušu i ondje sastave novu vladu — a vraćate li zub za zub, znači da je on prodro u vašu dušu i u njoj naselio svoju surovost i neodgojenost.

5. I gostoprimstvo nas može štošta naučiti. Kazao sam da je ova zapovijed kod nekih naroda bila tako sveta da je zanijemila i najdivljija osveta, ako je uvreditelj zamolio za zaštitu gostoprimstva. Zar mi sada nećete dati pravo ako vam kažem: Sa svakim čovjekom koji nas vrijeđa i progoni ili žalosti i izaziva, morali bismo zapravo postupati kao s nekim koji traži zaštitu, kao sa zalutalim kojemu je potrebna naša pomoć i oslonac, kao sa strancem koji nas moli za gostoprimstvo. Zacijelo vam se to isprva čini smiješnim — ali ded razmislite o tomu: ne čini li vam se da je čovjeku koji čini krivo te kroči stazama mržnje i zavisti, zapravo daleko potrebnija pomoć negoli onome koji je postojan u dobru? Pa ako mi sada nanese krivicu i uvrijedi me, zar on nije predan u moje ruke i ne ovisi li o meni da li će postati još tvrdokorniji i divljiji ili će se smiriti

i spoznati svoju zabludu? On je, dakle, moj gost i ja moram prema tomu s njime postupati. Osveta šuti, a na njeno mjesto stupa briga, sveto pravo nepovredivosti gosta.

6. Ako ljudi koga ljute, muče, progone i kleveću, neka taj ne misli uvijek samo na zlo koje mu nanose, jer ga to malo pomalo truje tako da sam izgubi ravnotežu i ugled. Ne, neka misli na to da su naši neprijatelji zapravo naši dobri duhovi, jer nas upravo svojim podvalama prisiljavaju na samosvladavanje i ustrpljivost.

7. Krist je na križu rekao: »Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine.« To je najljepša misao, ali je i najteža. Potrebno je, naime, mnogo vremena da zaista shvatimo njezino značenje. Kad već jednom dotjeramo tako daleko da ljudima sve oprostimo, jer vidimo da griješe zbog neznanja i neodgoja i da je prividna zloba zapravo samo žalosna sljepoća za koju sami ništa ne mogu — tada smo uzvišeni iznad svake srdžbe i gorčine. »Ne znaju što čine« znači: tako su kratkovidni da ne spoznaju što je za njih najbolje. S drugima postupaju zlo i ne vide kako i time sami sebe oštećuju i zlostavljaju. Uvijek vide samo ono što im je najbliže i tomu žrtvuju sve ostalo. Stoga »ne znaju« što čine. I premda nikada ne dotjeramo tako daleko da bi nas u životu vodila ova misao, može nas ona barem blagoslivljati i pri svakom gnjevu i pritajenoj mržnji uvijek dozvati u dušu: »On ne zna bolje, nije odgojen, šteti najviše samom sebi.«

8. Dobro će nam pomoći također, da se uvijek pitamo: »Koliko sam ja sâm kriv da se netko tako vlada, da je zloban ili osjetljiv? Možda sam u svom nastupu nekako nadut ili tvrda srca ili nepažljiv, pa su zbog toga drugi ljuti na me? Jesam li više puta čovjeka uvrijedio riječju ili izražajem lica ili iz puke nepromišljenosti i pomanjkanja pažnje?

9. Već smo na drugom mjestu naišli na misao koja nas također veoma okrepljuje kad nam je potrebna ustrajnost prema zlobniku i podivljalom: trebamo misliti na to da je i on imao majku, i predstaviti si kako bi nam ona sve razjasnila i bila zahvalna za svaku iskazanu mu strpljivost. Majka je zagovornica zalutalih i tvrdokornih ne samo u nebu crkve nego i u našemu svagdanjem životu.

10. Sjetite se iz našeg razgovora o spasavanju na to da možemo s malo svladavanja i dobrote tako lako postati spasioci čovjeka, ali tek onda ako ne mislimo na zlo koje nam je nanio, nego samo na žalosno stanje u koje sam upada čineći zlo drugom i na svu gorčinu kojom zakoni ljudske sudbine kažnjavaju svakoga tko druge ljude progoni i šteti im.

11. Sjetite li se nadalje poglavlja: »Iza zastora« — kako možemo svladati svoj gnjev i ogorčenje na druge ljude ako im nastojimo zaviriti u dušu i otkriti kakav se zapravo život sakriva iza njihove okorjelosti i neodgojenosti i kako su možda veoma vrijedni našeg sažaljenja.

12. Kao posljednje pomoćno sredstvo za samosvladavanje pred mnogim ljudima koji nas vrijeđaju, zadirkuju i izazivaju, preporučujem vam: prisilite se uvijek misliti na dobre vlastitosti drugoga i na dobročinstva koje vam je možda već učinio, ili uopće na nešto dobro i ugodno što ste od njega naučili — predočite si sve veoma jasno — i rasvijetlit će se tama vašeg gnjeva.

Tu smo eto nagrnuli čitavo obilje misli kroz koje draženje tek mora proći prije negoli dođe u ured, odakle se vraća milo za drago. Te su misli radionica gdje se draženje može preraditi u nešto više — tako te je čak ljudski moguće da iz prilijepljene zaušnice proizađe dobra riječ i djelo ljubavi. Tako je velika snaga duha u čovjeku.

POBJEDNIK

(RAZGOVOR S UČENICIMA)

Ivan dođe u novu školu i za vrijeme prvog odmora uputi se niz stepenice da s drugima prošeta u školskom dvorištu. U to se Milan i Pavao dogovore i kažu: »Vidjet ćemo što će učiniti.« I pođu za njim niz stepenice. Najednom se Pavao zaleti u Milana i gurne ga u Ivana. Ovaj se opet zaleti u druge i dobije od njih čestitih batina. Kad se okrene, ugleda Milana i Pavla gdje se na gornjoj stepenici grohotom smiju i naslađuju u svom ispadu. Što će učiniti Ivan?

Boris: »Poći će gore i onu dvojicu gurnuti dolje.«

Antun: »I onu će dvojicu također gurnuti dolje.«

Josip: »Dakako!«

Franjo: »I meni se čini.«

Već znam što mislite. Ded da se o tome porazgovorimo. Za vrijeme sata zemljopisa čujete o putanjama zvijezda i zemlje, i o rijekama, gdje

izviru i kamo utječu. Čuli ste također o Stanleyevim istraživanjima rijeke Konga — kako ta velika rijeka isprva teče prema sjeveru tako da se uopće nije znalo gdje se izlijeva, dok Stanley nije otkrio veliki luk kojim zatim ponovo zaokreće prema zapadnoj obali. Tako biva i s mnogim ljudskim činima. Promatramo li njihov tok samo u početku, može se čovjek često ljuto prevariti u pogledu stvarnih posljedica. Pomislite npr. na laž. Ispočetka mislimo da nam koristi. Ako pak pratimo njen tok tačnije, otkrivamo kako najednom pravi veliki luk i dolinom se tajnovitosti izlijeva u beskrajno more nepouzdanja puno samih brodoloma. A kako je sada s guranjem dolje? Pratimo samo dalje daljnji razvoj tog čina! Da li će Ivan, ako Milana i Pavla strovali niz stepenice biti doista zauvijek siguran pred daljnjim napadajima?

Franjo: »Ne!«

Zašto ne?

Franjo: »Ona će dvojica pozvati u pomoć druge, i onda će tek zlo proći.«

Josip: »Da, oni toga neće podnijeti.«

Sada sigurno razumijete Kristove riječi: »Tko se mača laća, od mača će i poginuti. Surovost izaziva uvijek još veću surovost u drugima, pa ako tkogod za neko vrijeme i pobjeđuje surovošću, konačno ga ipak obara neobuzdanost koju je u drugima budio i jačao.

A ako Ivan onu dvojicu ne gurne niz stepenice, nego samo potrese glavom i još se čak ispriča kod onih u koje se zaletio — što će se dogoditi? Hoće li ga tada ostaviti u miru?

Boris: »Dašto, oni bi se obradovali kada bi se razljutio. Ako pak ostane miran, ostavit će ga.«

Antun: »Ne, vjerujem da bi oni mislili da mu je sve pravo, pa bi ga još radije dražili i gurali.«

Josip: »I ja bih pomislio da je kukavica.«

Franjo: »Ja također.«

No dobro. A ako bi ustrajao, ali ne iz kukavičluka i slabosti, nego radi snage, mislim naime, jer je čvrsto odlučio, da neće nikada biti surov sa surovima — ne čini li vam se, da bi to u školi polagano primijetili i poštovali ga? Zar mislite, da se u školi uvijek brzo ne pokaže, kakva je tko značaja? Potrebna je silna energija za to da čovjek zlo ne vraća zlim. Čovjeka naime ismijevaju i ne razumiju, a toga se većina boji više negoli udarca. Tko je, dakle, energičan, neka je bez brige, jer će već sve izaći na vidjelo. Zamalo će neki govoriti: »Pa ipak je odličan dečko.« Nikoga

ne ocrnjuje. Dobar je drug i u pogledu školskih zadataka bit će samo na boljem, jer ako ima jaku volju u jednoj stvari, uspjet će i drugdje.

Konačno nitko ga se više neće usuditi gurnuti — ne jer ga se boje, nego jer ga poštuju. Ostao je pobjednik. Ali najvrednije je ovo: Milan i Pavao neće od sada niti druge tako rado gurati, jer je Ivanov primjer nešto što ih postiđuje. Svaki je dobar primjer kao sveta slika kraj puta: svaki je pozdravlja, sagiba se pred njom i osjeća: U životu postoji još nešto više od prostaštva i živi i u mojem srcu: O kad bi bilo jače!

Jedno je, međutim, istina: Najprije će mu ići zlo i dugo će trpjeti, dok se ne dokaže zašto zapravo ne uzvraća zlo zlim. Morat će trpjeti, jer mu je ozbiljno stalo do dobra. Ta inače ne bi bila nikakva umjetnost činiti dobro. Isprva su se ismjehivali svima koji su se u životu htjeli vladati drukčije nego jarci i bivoli! Ali naposljetku ostaju ipak jači — polagano se sakupljaju oni koji su nepokolebljivim primjerom ponovo našli svoj bolji »Ja« — i pletu vijenac pobjedniku.

MOĆ DOBROTE

(BOŽIĆNA RIJEČ)

U davna je vremena živio kralj koji je s vojskom provaljivao u strane zemlje, palio sela i gradove i stanovnike odvodio u sužanjstvo. Svoja je djela dao uklesati u hridi, a kad je osjetio da mu se približava kraj života, dao si je iz ogromnog kamenja sazidati grobnu palaču i naredio da mu tijelo polože u skupocjene masti, da mu smrt ne uzmogne nauditi. Ali njegovo ime ne živi među nama, naša lica ne blistaju i srca ne udaraju kada čujemo o njemu. I doći će dan kad će pustinjski pijesak zamesti njegov trag kao da nikada nije živio.

U davna je vremena također živio kralj koji nije imao vojnika, nije prolijevao krv, niti palio kuće. Nije uklesao svoje ime u hridine, nego u ljudska srca. Grešnicima je pružao ruku, bolesnicima nježno milovao vruće čelo. Svjetlom je milosrđa svijetlio bijedu siromaha i sve do smrti na kraju ustrajao u opraštanju i ustrpljivosti.

Svoju je duboku sućut ukazivao onima koji su ga najviše progonili i čeznuo da ih svojim primjerom oslobodi njihove neobuzdanosti. Sagradio si nije grobnice poput starih kraljeva — pa ipak vidite gdje se u velikim gradovima kao i u najmanjim selima, diže prema nebu kuća, posvećena njegovu spomenu, da čak visoko iznad ljudskih naselja, u blizini vječnog snijega, odzvanja kapela u spomen na djelo njegove ljubavi — i danas po čitavom svijetu slave svetu noć Njegova porođenja.

Vidite! Moć je dobrote veća i trajnija od sve ratne buke ovoga svijeta. Ona poziva zalutaloga poput svjetla očinske kuće u tamnoj šumi. Nemojte se nikada bojati da su dobrota i ljubeznost lakoumno rasipanje. Svaka je blaga riječ i svaka velika ljubav besmrtna, svladava prezir i ruganje i u osamljenim srcima.

POBJEDA ČOVJEKA NAD SILAMA PRIRODE

Kad čitate knjige povijesti sa svim onim prolijevanjem krvi onamo od osvajanja Kanaana do najnovijih ratova i čujete vaše roditelje govoriti o svjetskim zapletajima, nemirima, revolucijama, zacijelo ćete pomisliti da čitava svjetska povijest zapravo nije nego vječito klanje i hrvanje do sudnjega dana i da ljudi nisu mnogo bolji od životinja, koje jedna drugu ogavno ričući i grizući gone s pašnjaka. I reći ćete: Ako nismo nešto više od životinja, eh, onda dopustite da i mi hodamo četveronoške, uspinjemo se po drveću, vratimo se natrag u prašumu gdje je zrak ipak mnogo bolji nego u našim velikim gradovima! Čemu onda sjedimo svaki dan po pet sati u školi i napamet učimo toliko mudra i dobra, kad sve to služi samo za međusobno klanje?

Da, kad svjetska povijest ne bi zaista bila nego samo ono što čitate u svojim povijesnim knjigama, morali bismo zaista očajavati. Ali među vama ima sigurno prilično takvih koji nisu čitali samo povijest ratnih zbivanja i knjige o Indijancima nego i mnogo knjiga o pronalascima i otkrićima. I tu vidite da se daleko od ratne buke razvija istinska povijest čovječanstva. Pomislite malko, kako divljak pun straha i nemoćan bulji u

prirodne sile i kako su ljudski duh i ljudsko društvo postepeno obuzdali elemente i otkrili zakone svemira. Kako nestaju prašume i divlja zvjerad, kako se dižu ogromne zgrade i kako preko širokih velerijeka vode željezni mostovi, kako bučni strojevi za nekoliko minuta ispredu vrlo velika klupka vune, kako čovjek postaje gospodarom silne električne energije i njenom pomoći tjera na tisuće kotača po svim državama; kako se snježno-bijelo svjetlo, koje je tek trenutak prije bljesnulo crnim olujnim nebom iznad ljudskih naselja, razlijeva daleko onamo po cestama, radionicama i svečanim dvoranama mijenjajući noć u dan, kako se para pokorava nježnom pritisku strojara te vuče gore i dolje ogromne terete i preko mora tjera plovne palače s tisućama ljudi koji spavaju u mrkoj noći, kako dinamit prodire gore i stijenje, da poveže narode među sobom — ali zar nam sve ovo ne govori o velikoj moći čovjeka mnogo više nego izvještaji o velikim bitkama? Povijest rada, znanosti i izuma to je prava povijest čovjeka!

U predvorju velike palače dinamitnog društva u Hamburgu stoji kip žene koja u desnici drži baklju i jednom nogom stoji na bijesnom demonu koji se savija po tlu i rukama ukopava u stijenu. To je pobjeda čovjeka nad prirodnim silama. I baklja je svjetlo znanosti.

Vaši su oci i djedovi tokom posljednjeg stoljeća izvršili ogroman posao u svladavanju prirodnih sila. Sva je zemlja isprepletena tračnicama, parobrodarskim prugama i brzojavnim žicama. I uprežu se uvijek nove sile.

A što čeka vas? Mislim, da vas čeka mnogo teži, ali i neizmjerno veći i važniji zadatak. Pa ako se taj zadatak ne obavi, sav će ostali sjaj biti bez značenja i za čovječanstvo samo bijeda i prokletstvo.

Nastojati da se konačno u čovjekovoj nutrini obuzdaju i divlji elementi koji poput zlih bjesova uvijek iznova razdiru što su ostvarili razum i ljubav. Da ukrotimo prirodne sile u svom srcu i podvrgnemo razumu — hitnije je od svih gradnji tunela i novih električnih pronalazaka. Ako ljudi sami postanu divlje zvijeri, što im onda pomaže da mogu telefonirati iz Berlina u Pariz, voziti se automobilom i imati centralno grijanje? Ded, pogledajte u svijet kako najmračnija gramzivost usprkos električne rasvjete još uvijek tjera svoju igru i kako se narodi unatoč brzih parobroda i brzojava ne mogu podnositi, dok se tjednima nisu među sobom ubijali i bombama mrcvarili tijela!

Neki je kineski državnik jednom rekao da je vidio kako Evropljani usprkos svojih željeznica i hotela nisu postali bolji ljudi. Sa svojim bi

brojnim izumima mogli učiniti samo deset puta više štete negoli ostali narodi. Zar nije u pravu? Ta već kod kuće čujete dosta o tome što se sad zbiva u svijetu. Primite k srcu i razmišljajte o tome. Uvijek morate imati pred očima da ste mladi kraljevići koji će jednom zavladati, a sada u tišini stvaraju razne dobre odluke, kako će kasnije svoju veliku vlast primijeniti na blagoslov. Pa ako kasnije i ne vladate u palači — svaki čovjek koji pruža velik primjer i u svom životu zapaljuje novo svjetlo, sjedi na kraljevskom prijestolju, daleko se vidi i ima vlast nad ljudima — mada je samo siromašan postolar.

Ta istina je da se i danas već mnogo čini da se obuzdaju i svladaju neukrotiva volja i neobuzdane želje. Započinju šibom, nastavljaju batinom, i mnoge dobre propovijedi prate čovjeka sve do njegove blažene smrti. Ali da udarci i molbe i propovijedi ne pomažu mnogo — znamo dobro svi. Mnogi bi mnogo dao, kad bi mogao ukrotiti svoju neobuzdanost — najgore je što ne zna kako se to čini. Koliko smijemo podgrijati parni kotao da ne eksplodira i koliko se pare smije pustiti kroz ventil da lokomotiva vozi brže ili polaganije — sve je to do u tančine proračunano i razmotreno. Ali kako moramo postupati s čovjekom da ne podivlja i kako moramo paziti sami na se da ne izgubimo ravnotežu i po čemu možemo u pravo vrijeme naslutiti opasnost — sve to još nije istraženo i obrađeno i u tomu smo još — tačno onako djetinjasti i neiskusni kao što su u prirodoznanstvu neiskusni stanovnici otočja Fidži.

Zacijelo poznajete svi stihove iz Schillerove Pjesme o zvonu, gdje govori o blagoslovu ukroćene prirodne sile i o nesreći oslobođenih elemenata:

Dobrotvorna je vatre vlast,
dok joj čovjek čuva rast.
I što čini i što stvara
zasluga je tvog neba dara.
Strašna je ta nebeska snaga
Riješi li se okovâ traga:
Putem svojim tada luta
kći prirode vele kruta.

Sve to ne vrijedi samo za vatru u prirodi nego i za vatru u samom čovjeku. Svaki dan vidimo kakva čudesna djela izvodi moć prirode ako je vode razum i razboritost, a kakva pustošenja gdje je prepuštena sama

sebi — ali ne pomišljamo na to što bismo sve mogli učiniti iz svog života i koliko bismo bili sretniji kad bismo o svojim željama i strastima razmišljali i umovali barem polovicu onoga koliko posvećujemo obuzdavanju drugih prirodnih sila.

Danas već imamo opsežnu znanost o dobivanju elektrike i kako je čuvamo, kako je iskorištavamo za gibanje i rad, ali kako da postupamo s velikim pokretnim snagama čovječje duše, kako nastaju i rastu, kako ih skupljamo i upotrebljavamo da služe za čovjekov napredak, a ne na propast njemu i ostalima — o svemu tome još ništa ne znamo. Jeste li u kazalištu već gledali kakvu predstavu, gdje slijede sami nesporazumi i strast biva sve jača, dok konačno u zadnjem prizoru na pozornici ne leži polovica mrtvih? Zar vam se sve to ne čini kao oluja koja divlje dotutnji i lomi stabla i pustoši polja i pali kuće — a zatim je opet sve mirno, samo sa stabala tiho cure kapi?

Tako biva kad bukne rat. Najprije nesporazumi i neiskrena pogađanja, zatim brzojavke koje postaju sve razdraženije, dok se ne sukobe čete grmljavinom topova. Tako je često i u obiteljskom životu, čak među najbližim rođacima. Zar se tu ne bi mogli pronaći munjovodi, zar ne bismo mogli naučiti gledati čovjeku u srce pa da naučimo pametno usmjeriti svoje sile?

Sada na široko istražuju kako osloboditi ogromnu snagu dinamita da odmah ne eksplodira, nego da se razvija polako i upotrijebi kao pogonska snaga mjesto pare. A kako silnu moć koja leži u čovječjoj volji i strasti osloboditi i usmjeriti tako da se ne rasipava u divljim ispadima, nego da pod vodstvom razuma vrši plemenit posao i služi životu duha — o tomu neće nitko da razbija glavu.

Pomislite na to kako vam je u duši kada se razljutite. Posve ste izmučeni, a ipak niste ništa postigli, nego naprotiv, još ste više zapleli. Čini se, kao da su strasti provalile poput razorne poplave s brda i nanijele kamenje i pijesak po vrtovima i poljima i raskopale sve putove. Što ljudi poduzimlju proti poplavama? U nekim zemljama samo glupo bulje ili mole svoje bogove i ostavljaju sve kako je bilo. U drugim zemljama pozivaju inžinjere da reguliraju rijeku i podignu nasipe. Pobrinu se za to da se voda već na početku razdijeli i naiđe na otpor, ako, protiv očekivanja, provali velikom snagom. Ovako obuzdavaju prirodnu silu promišljeno i na umjetan način, okreću u dobro. Zašto ne bismo isto učinili i sa strastima? Zašto uvijek iznova puštamo da ova poplava slobodno plovi po vrtu ljubavi? Pa kažite sami što biste poduzeli kao inžinjeri samosvladavanja?

Kako da strasti razdijelimo odmah na izvoru i kakve misli da upotrijebimo kao obrambene nasipe, kada silovito navale? Pri tom mislim na sve one savjete o kojima smo govorili u poglavlju: »Zub za zub?« Prije svega mora nam biti jasno da se silom i surovošću na koncu konca postizava uvijek suprotno od onoga što bismo zaželjeli. Značajno je da već u školi učimo koje se tvari spajaju a koje ne, i kako razne kiseline djeluju na pojedine kovine, ali kakvim se načinom može utjecati na ljude i kako se s njima najpravilnije postupa u raznim prilikama, o tome ništa ne doznajemo, premda je to u životu i za naobrazbu kudikamo važnije od prirodopisa. Većina ljudi još uvijek drži da se grubošću i nasiljem postizava više nego uljudnošću i dobrotom — a svatko bi glede toga ipak mogao biti na čistu ako samo malo razmisli o svojim iskustvima i promatra uzrok i posljedicu. Moramo se samo uvijek pitati: Kakav sam sâm kad se tko izdere na me i kada moram mnogu gorku progutati? Čini li me to možda voljnim i poslušnim?

Što sam rekao o strastima, vrijedi i za sve ostale nagone, na primjer za sladokusnost i slična nagnuća koja hoće izbjeći vodstvu razuma. U idućim satovima porazgovorit ćemo se još o mnogim pomagalima i sredstvima za obuzdavanje — samo vam moram kazati da svaki od vas svojim vlastitim iskustvima mora pomoći da svakim danom sve više znamo o djelovanju prirodnih sila u ljudskom srcu i o najboljemu načinu kako im doskočiti.

Još nešto kao zaključak. Sami dobro znate da nije dosta samo poznavati pravi put, moramo još znati i kročiti njime. Što nam vrijedi ako samo znamo, kakvu snagu ima para i kako valja njome raditi, ako tehničar ne izgradi stroj i kotao? A tako je i s ispravnim postupkom. Nije dovoljno samo imati ispravan pogled na to kako ljudi utječu jedni na druge, i što koga učvršćuje u okorjelosti ili oslobađa i kako već po prvim znakovima kod samoga sebe raspoznaješ neobuzdanost — nego nam je potrebna vježba u obuzdavanju tvrdovratnih nagona. Ali o tome ćemo govoriti drugom zgodom.

KAKO POSTAJEŠ ROB

»Guliver među Liliputancima« — tko da se od vas ne sjeti ove lijepe omladinske knjige! Sigurno još pamtite prizor gdje Gulivera vežu patuljci. Dok je bio budan, patuljci ga nisu mogli svladati, ali kad je zaspao, prišli su mu i vezali ga bezbrojnim nitima, da nije mogao ustati.

Upravo ovako čine s nama zle navike. Slične su Liliputancima koji nas svežu ako ne pazimo. Laž, krađa, srditost, nered, zavist ili pijanstvo ne napadaju čovjeka iznenada u svoj veličini. Ne, neprimjetno se došuljaju i nečujno obaviju oko njega nit za niti. Kada se trgne, vidi da je svezan, da su ga zle navike u snu svladale, i sada je rob patuljaka, navika. Tada je većinom prekasno.

Tako je na primjer i s laži. Lašcem se ne postaje preko noći. Da to dođe tako brzo, čovjek bi se toga lako odvikao. Međutim, tisuće nas niti pomalo obuhvataju; često se veoma dugo trpi dok čovjek postane posve rob. Započinje se malenim neispravnostima i neznatnim pretjerivanjem. Pavao se, usprkos strogoj zabrani, hodajući kući zaustavlja pred izlozima. Konačno se uputi kući. Uto ga sretne tetka i zamoli da joj u voćarni promijeni novac. Kada dođe kući i majka ga za kaznu hoće zadržati kod kuće, on će: »Tetka me nešto zamolila, pa sam joj morao obaviti neke nabavke.« Budući da joj još nije nikada slagao, majka mu povjeruje, i on je veseo što se tako jednostavnim sredstvom izvukao. Ovoga je puta ipak pri svemu bilo nešto istine — drugi put će možda već nešto izmudriti što će od početka do kraja biti laž, na primjer: »Morao sam pomoći učitelju urediti razredni ormar.« Da mu u tom trenutku pokažete Guliverovu sliku, možda bi se još na vrijeme trgnuo i ugledao patuljke na poslu.

Slično je i s pijančevanjem. Čovjek ne postaje pijanac od danas na sutra. Polagano se, upravo polagano privikava piću i draži alkohola, i najednom na svoj užas osjeti da je postao rob, da je odanost pijanstvu postala jača od njega. Možda vam je poznato kako se Fritz Reuter za vrijeme svoga dugog zarobljeništva odao piću te se kasnije nije mogao osloboditi te grozne strasti. To je robovanje prikazao u pjesmi, gdje pijanstvo govori ovako:

Pošast sam grozna i kuga zla,
stara sam već bolest.

Ščepam li nekog, čvrsto ga držim,
stara sam već bolest.

Nježno se obavija,
i kô pandžama zahvata.
Nek brani se tko može,
sav napor je utaman.
Samo dođi, predragi moj,
čemu bi se odupirao . . .
Ko pakleni mi vjetar žari
mozgom i žilama.

Kako strašno zvuči: »Nek brani se tko može« — da, pakao je na zemlji kad čovjek sam sebe mora tako poništavati i ne može ništa drugo jer je navika sputala njegovu volju. Možda ćete reći: Čemu nam to govorite, ta još nismo u opasnosti da postanemo i pijanci? Da, odakle to znate? Patuljci se ne laćaju svog pogubnog posla oko nas tek kad smo već odrasli. Što još? Ta znate da je najlakše nekoga zavesti u dječjim godinama. Ako se tko kasnije oda piću, obično je već mlad bio rob svog želuca i jezika. Živci okusa jesu mjesto gdje zarobljavanje nenadano počinje posve u malom, najprije kutijicom slatkiša. Tu već može mnogo dijete zapjevati: »Neka brani se tko može, sav je moj otpor uzaludan.« Stoga ne možete nikada biti dovoljno na oprezu pred ovim pokušajima zarobljavanja, pa kada žurite k slastičaru ili započinjete bilo kakvo sladokustvo, morate još uvijek u pravo vrijeme pomisliti: Ahà, Liliputanci! Ne zaboravite nipošto da bi želudac rado zavladao. On kaže: »Ja sam Gospodin, bog tvoj, ne smiješ imati drugih bogova osim mene.« Stoga je dobro priuštiti mu malo posta i tako pribaviti si ugled te mu uskratiti nešto slatko baš onda kad se tome najviše veselio. Samo iskušajte kako divan osjećaj snage obuzme čovjeka kada izvojšti samo najmanju pobjedu nad želucem.

Liliputanci, međutim, iskorištavaju cijeli niz drugih prilika da nas svežu. Kod mnogih je ljudi pušenje cigareta i cigara ono što im oduzima vlast nad samim sobom. Počinju s jednom do dvije cigarete na dan i povisuju sve više dok ne osvane dan kada osjete da su vezani, da je strast pušenja jača od njih, i ne mogu je se više odreći, premda vrlo dobro znaju da time drugima dosađuju ili da sebi uništavaju zdravlje. Kod dječaka nađe se druga strast koja nerijetko podjarmi čitavog čovjeka, na primjer strastveno skupljanje maraka, razglednica ili slično. Ta ih strast tako

obuzme da zaboravljaju čak na svoj posao i potajno prodaju knjige samo da udovolje svojim strastima. Neprestano čeprkaju po svom blagu kao što i škrtac, kojemu nije više stalo do drugih stvari, čeprka po svom novcu. Oni su bili vezani dok su spavali. Tko je budan, drži se u granicama tek što primijeti da ga takva strast hoće učiniti robom.

Ima još i druga vrst strasti za skupljanjem, koja je od svih najopasnija, i čovjeka ne samo čini robom nego i srce mu sasvim skrućuje. To su škrtost i gramzivost. Ni one ne zavladaju čovjekom kao odraslim velikanom i u otvorenoj borbi, nego kao Liliputanci dok niti ne pomišlja na to da bi mu mogli postati opasni. Svi odrasli koji su postali nemilosrdni tvrdice i gramzivi lihvari, kao djeca su upravo tako kao i vi s odvratnošću čitali pripovijesti o robovima novca i nisu ni pomišljali na to da bi i sami jednom mogli biti među njima. I kada čujete o nemilosrdnim kućevlasnicima koji siromašne ljude bacaju na ulicu jer ne plaćaju tačno stanarinu, ili o milijunašima kojima ništa ne preostaje za dobrotvorne svrhe, tada zacijelo mislite: Kako samo mogu biti tako tvrda srca i kako se pri tom osjećaju u svojoj koži? A ne vidite da ste možda i sami već u opasnosti da padnete u takvo ropstvo time što se zaljubljujete u sitan novac i zaboravljate na ljubav prema bližnjemu. Kako što najveće stablo izraste iz sitnog sjemena tako se u čovjeku nasele škrtost i gramzivost. I u najneznatnijoj prilici ljubav prema novcu pobjeđuje u njemu plemenštinu, poštenje, prijateljstvo ili ljubav prema braći i sestrama. Tko u tome nije budan bit će vezan do smrti.

Ne mislim time reći da ne treba štedjeti, ali štedjeti treba kada se radi o vlastitom uživanju, a ne onda kada treba drugima pomoći. Tada je štednja opasna, iako i kod darivanja trebamo držati pravu mjeru. Ali, kako možete vidjeti, kod mnogih tvrdica koji radije gladuju i žive u prljavštini, samo da mogu zgrnuti više novca — i štednja sama po sebi može postati opasna ako ne potječe iz skromnosti, nego iz glada za dukatima. Tu moramo mnogo, mnogo paziti na se. Nemam ništa proti poslušnosti, naprotiv — tà netko mora biti koji je mudriji i iskusniji od nas i koji sam služi dobru — ali nikada nemojmo slušati samo komad mesa, na primjer želudac, ili komadić kovine, npr. novac — jer to je kao da si svoju dušu zapisao đavlu, i na koncu nisi ništa bolji od komada mesa ili komada kovine. Tada bi bilo bolje da si se odmah rodio kao vol za klanje ili kao dvadesetica — bar ne bi doživio tu strahotu da ti se ljupka čovječja duša polagano, posve polagano sva izgubi u pohlepi i gramzivosti.

NAJVEĆA SNAGA

Znate li koja je najveća snaga na svijetu? Držite, elektricitet. Da, kada gledamo kako uzbrdo vuče teško natovarene vlakove i tjera na tisuće i tisuće kotača, a noću odjekuje od neba da djeca viču u krevetima i odrasli se trzaju od sna, moglo bi se zaista misliti da je najveća moć. Prije negoli je Ahil uza svoja kola privezao Hektora i vukao ga oko grada, mislili su i u Troji da je Hektor najveći i najjači junak. Ali čam je da, mislili su i u Troji da je Hektor najveći i najjači junak. Ali čam je netko uhvaćen zarobljen i svezan, nije više najjači. Nije li baš ovako i s električnom strujom? Čovjek ju je uhvatio i vezao. Moćniji je od nje. Koja je, dakle, to snaga? Možda misao? Sami dobro znate da misao često sustane i malakše. Ali iza nje ipak stoji neka sila koja je budi i potiče. Misao joj mora biti poslušna. Naprijed, naprijed! — viče. Ne popustiti! Kakva je to snaga? Strpljivost! Mnogi se teški poslovi u svijetu dadu izvesti samo čvrstom snagom volje, ali svugdje gdje treba do kraja izvesti nešto doista teško i naporno, valja pozvati u pomoć strpljivost. Kad bih je morao naslikati, naslikao bih skroman lik blijeda obličja, neprospavanih očiju i tankih bijelih prstiju. I s ovim slabašnim tijelom izgradila je piramide u Egiptu i sve ogromne crkve i najveličanstvenije umjetnine kopiramide u Egiptu i sve ogromne crkve i najveličanstvenije umjetnine koje stoje pred nama kao da su odjednom bile sagrađene, a ipak su umjetnika stajale toliko očajnih noći i uvijek novih pokusa! Da, ona ih je sagradila i stvorila, bez nje bi naime graditelji i umjetnici već davno bacili dlijeto u kut. I njoj dugujemo zahvalnost za sva velika otkrića i iznašašća.

Kolumbovi su mornari nakon četiri tjedna rekli: »Siti smo svega, želimo se vratiti.« Ali je kod njega bdjela strpljivost i dala mu podnijeti sve dok se konačno sutradan nije pojavila sinja obala. Strpljivost je otkrila Ameriku, radoznalost i pohlepa za novcem ne bi to nikada ostvarile. Znate li tko je otkrio da se zemlja okreće oko sunca? Tornski kanonik Kopernik koji je čitavog života računao, dok nije na smrtnoj postelji dovršio svoje djelo. Pomislite samo na to kako već brzo gubite strpljenje kad samo nekoliko sati sjedite kod nekog računa i ne možete naći pogrešku... Vidite kako je krivo kod riječi ustrpljivost misliti uvijek na dobroćudnu ovcu koja sve podnosi. Kod ovce to uopće nije strpljivost, nego tupoglavost i bespomoćnost — kad bi naime ovca zaista bila strpljiva, ne bi za svaku sitnicu meketala. Ne, istinska strpljivost je najveća sila

jer nikada ne prestaje — ona je kao vječni sjaj zvijezda, dok su naprotiv sva ostala čovjekova umijeća samo prskalice. U nekih je ljudi silna energija i žarko oduševljenje; odluče se na nešto, a kada ne ide sve onako kako žele, odmah dižu ruke i ostavljaju sve. Ili žele promjenu ili izmjenu — mrsko im je uvijek iz dana u dan raditi isto. Ima mnogo ljudi koji mogu podnijeti velike boli, da, koji bi se dali čak mučiti, a da pri tom ni ne trenu okom, ali ako ih godinama muči patnja i povrh toga još znadu da joj nikada neće biti kraj, tada bjesne, gube mir i hladnokrvnost i plaču kao djeca.

»Strpljivost« je ime divovskoj snazi koja daje da nemiran i požudan čovjek govori: »Miran sam, mogu čekati.«

Znate li gdje se ta snaga najčešće rađa? Poznato vam je da se električna sila proizvodi u posebnim prostorijama i odanle otprema dalje. I strpljivost se ponajviše rađa u posebnim prostorijama — to su bolesničke sobe. Odatle izvire primjer dirljiva ustrpljenja i predanosti uvijek iznova sa silnom, silnom snagom koja goni sve što je u svijetu veliko — tako kao električna snaga tvornice. Ne pružaju primjer samo bolesnici nego i oni koji dan i noć neumorno i s najvećom ljubavi poslužuju bolesnike — koji uvijek iznova pristupaju prijazna lica — iako možda sam bolesnik pripada neustrpljivima koji drugima ne pružaju primjer.

Ima po koji čovjek koji nikada nije čeznuo za tim da nosi kraljevsku krunu — ali nema čovjeka koji u bilo kojem trenutku nije osjetio kako je strahovito bijedan čovjek bez ustrpljivosti i koji nije poželio njenu krunu. Dok je čovjek još mlad, može još naučiti biti strpljiv i za to na sreću ne treba posebnih satova kao za učenje klavira ili za ručni rad. Strpljivost možeš naučiti onako posve usput, čak i za vrijeme ostalih satova, mada nije dopušteno za vrijeme sata raditi što drugo. Ako na primjer dok učite svirati gusle ili glasovir, izgubite strpljenje, onda pomislite da je vježbanje u strpljivosti važnije od glazbe; glazba vam naime poslije može zasladiti mnoge satove i rastjerati turobno raspoloženje — ali strpljivost je velika sila koja vam daje snagu da sve teško u životu primate kao da nije ništa, a loša raspoloženja uopće ne puštate da se pojave.

Dakako, strpljivosti se možemo naučiti samo ako započnemo s najmanjim stvarima. Da vam iznesem jedan primjer — ostale ćete zacijelo i sami pronaći. Kada ujutro obuvate cipele i vezice nađete zauzlane, tada većinom strašno cvilite i preklinjete, dok na koncu ne uzmete nož ili bacite cipele u kut. Ovo je škola pripravnica za ljude koji kasnije u životu ne napreduju ništa i nemaju snage kada dospiju u teške položaje. Međutim,

gotovo je sigurno da je vezivanje cipela uzicom sredstvo da prizovemo duha ustrpljivosti kao što Aladin čarobnom svjetiljkom zapovijeda moćnom duhu. »Kaži mi kako postupaš s cipelama, pa ću ti kazati što ćeš biti«, mogli bismo doista kazati. Samo pokušajte jednom polagano i mirno bez mrmljanja razvezati vezice na cipelama i pri tom pjevajte: »Došao je svibanj« ili »Koga Božja milost da obasja« i, ako ste za deset minuta u tome uspjeli, možete si čestitati. U vama se za to vrijeme skupila velika snaga, ne ona koja eksplodira i pretvori se u ništa, nego tiha, veličanstvena snaga ustrajnosti koja se ne umara nikada i okrunjuje nas za vladare sudbine. Ili — ako ne možete zakopčati ovratnik ili vam kod pisanja zađe vlas u pero ili ne možete udjenuti nit u iglu ili čujete viku pri čemu biste najradije iskočili iz kože, ili vas tko ljuti tako da biste rado kriknuli: »Sada sam svega sit«, ne, ne budite svega siti, nego uzmite to kao sredstvo vaše vježbe, kao etidu ili sonatu za sviranje ustrpljivosti — i ići će. To su zacijelo samo sitnice, ali nema drugog puta da dragocjenu snagu natjerate u svoju službu.

KAKO SE MOŽEŠ SVLADATI

Mnogo smo govorili o tomu, zašto je samosvladavanje vrlo važno za svakoga čovjeka. Zacijelo ćete mi u tomu dati pravo. Ali vi ćete pitati: A kako da čovjek uspije svladati samoga sebe? Čovjek to sigurno jako želi, ali u tren oka spopadne ga napad bjesnila ili se ušulja u neku slastičarnicu, i slično tome. Još u djetinjstvu čitamo o starim Rimljanima koji su se tako čudesno svladavali, na primjer o Muciji Scevoli koji je mirno dao da mu pale ruku na vatri da time neprijateljskom vojskovođi pruži primjer snage rimske volje. Sve to divno zvuči i čovjek bi prema sebi rado postao tako jak kao ovi junaci davnine, ali ne zna kako da započne. Nasljedovati ne može se tako jednostavno.

Jeste li ipak već jednom razmišljali o pomoćnim sredstvima i sredstvima za vježbanje u svladavanju samoga sebe? Predložit ću vam danas nekoliko vježbi: pokušajte posve u tišini izvojštiti prve malene pobjede nad tijelom; tko je jednom okusio ovu radost, čeznut će silno za sve većim pobjedama:

a) SMIJEH

Sjećam se dječje igre koja ima duboko značenje. Dvojica gledaju jedan drugome u lice i iskušavaju, kako će dugo svaki uzdržati da se ne nasmiju. Takvom igrom ćemo lako naučiti obuzdavati mišiće za smijeh. Već sam vam pokazao kako ta snaga koji put može biti važna za čovjeka. Sjećam se da se ova vježba može najduže izdržati ako čovjek svom snagom sebe prisili da misli na sasvim nešto drugo. Ova se igra može još nešto otežati. Neka, na primjer, jedan drugomu pripovijeda smiješnu dogodovštinu i obojica neka pri tom nastoje držati se ozbiljno. To je vanredno teško onda ako ih je više zajedno, a igra je zaista zabavna. Ali je vježba izvrsna. Ona čovjeku pomaže onda kada mora raditi usred buke, a ne uspijeva mu, jer nema snage da svoje misli usmjeri u određenu tačku. Kod svladavanja samoga sebe uopće je dobro da sve što se vježba na jednom području jača volju i za sve ostale zadatke. Samosvladavanje donosi kamate!

b) GLAD I ŽEĐA

Druga dobra vježba, na primjer jest, na izletu u prirodi što dulje podnijeti žeđu da ne postaneš rob svog ždrijela. To koristi i zdravlju jer mnogo piti na putovanju nije nikako dobro. Ne kažem da sebi treba uvijek uskraćivati piće. Ali se s vremena na vrijeme moraš uvjeriti da li si još gospodar u svojoj kući. Veliki planinari pokušavaju katkada čučnuti na jednu nogu i drugu pri tom ispružiti. Žele vidjeti da li se mišići u koljenima još pokoravaju volji. Tako moramo i mi više puta iskušati, imamo li još snagu volje da se nečega odrečemo, ili je već zavladao mamac slasti.

I zapovijed posta koju imaju mnoge vjere, ima dobru svrhu: čovjeku katkada daje priliku da vježba i moć volje. Kao što vašu odraslu braću preko ljeta pozivaju na nekoliko tjedana u vojsku, na vojne vježbe, da ne zaborave ratne vještine, tako se morate i vi sami koji put pozvati na vježbu u dobrovoljnom postu.

U nekom dječačkom odgojnom zavodu u Šleskoj razvila se jednom među pitomcima prava utakmica tko će se dobrovoljno prisiliti na nešto najneugodnije što postoji. Jeli su hrušteve, grizli gusjenice i žvakali velike

muhe. Tko je u tomu najdalje dotjerao, držali su ga junakom. Dakako, ne mislim da vam upravo to treba da posluži kao primjer, jer ima dovoljno drugih neugodnosti koje si možemo sami naložiti. Volju možeš vježbati i u uzdržljivosti odričući se na primjer poslije objeda slatkih kolača kojima si se veoma veselio, ili prepuštajući ih svojoj sestri, pak se na taj način vježbaš u svladavanju sladokusnih požuda. Među Indijancima vlada praznovjerje da s jelima u ljude katkada dolaze zli duhovi, i da zato nije dobro previše jesti; ovo praznovjerje može imati svoje značenje: Znamo naime da pohlepa i neumjerenost u jelu zacijelo budi u čovjeku zle duhove i dovodi ga u opasnost da postane poslušan sluga svojih požuda. Zbog toga je stol za jelo izvrsno vježbalište gdje se možemo vježbati u samosvladavanju.

c) BOLEST SPAVANJA

Sigurno ste već jednom čuli da je najveća opasnost kod dugog hodanja po snježnim brdima neodoljiva bolest spavanja koja nenadano hvata čovjeka tako da zaboravi na opasnost i postaje ravnodušan prema samoj smrti; samo da može spavati. Popusti li, čeka ga sigurna smrt, neće se više probuditi, osim ako ga slučajno nađu psi bernardinci.

Držim da bi trebalo uvijek misliti na to da nesvladana umornost postaje čovjeku sudbonosna i u dolini. Upravo iz udobnosti, malo pomalo i sasvim neprimjetno, nastaje više zla i nesreća negoli iz svih pakosti zajedno. Ne radi se o nagloj smrti koja prijeti čovjeku kod bolesti spavanja u vječnom snijegu, ne, nego se radi o pritajenoj, nevidljivoj i jezivoj smrti koja uništava sve što čovjek čini i oduzima mu svako pouzdanje — jer ništa nije učinjeno temeljito i mnogo toga je naopako: na žalost, nadvladala ga je nenadano bolest spavanja, lijenost je bila jača od njega! Koliko važnih stvari zanemari čovjek u životu iz lijenosti, koliko prilika propušta, koliko briga i jada zadaje sebi i drugima samo iz udobnosti!

Kad bi se moglo izračunati koliko teških nesreća i nepopravljivih krivica nastaje iz udobnosti, prestrašili bismo se i trgnuli iz opasnosti kao zaspala straža kad je oslovi general.

Ima li tome lijeka? Vježba, ništa nego samo vježba. Navještaj rata, da volja osvoji baštinjeno kraljevstvo dok još nije prekasno. Ustati ujutro tačno u određeni sat usprkos svih lijepih madraca i jastuka, brzo se odjenuti bez lijenog spoticanja i zijevanja. S dvostrukom bodrošću sjesti za stol, premda bi se najradije sklopio kao džepni nožić, s dvostrukom bodrošću hodati, mada se na povratku s izleta još jedva jedvice držiš na nogama — to su pobjede nad tijelom koje jačaju cijeloga čovjeka. Ili ako si veoma umoran od hodanja, onda potrči poput mladog dvorjanika i dvaput okreni stepenicama gore i dolje. Tada se nikada neće dogoditi da majci pokažeš kiselo lice ako si umoran i ako za nju treba još gdjegod obaviti neki posao. Poznavao sam gospodina. Imao je konja koji se na povratku u staju gotovo nije mogao ukrotiti, tako se radovao staji. Ali ga je gospodar tik pred stajskim vratima prisilio da se još jednom okrene i triput kasom prođe po cesti gore i dolje. Ovakva bi vježba često koristila lijenomu konju, našemu tijelu.

d) SRDITOST

Rimljanin Cezar imao je dobro sredstvo proti srditosti. Kada ga je obuzela srditost, brojio je do dvadeset prije negoli je odgovorio. To mu je prešlo u naviku tako da je to konačno obavljao i bez brojanja — kao što na primjer i kod učenja sviranja glasovira najprije brojiš stanke, a poslije ih sam bez toga osjećaš — i tako ga srditost nikada nije dovela do nepromišljenih riječi.

Još se bolje osiguravamo — a o tomu smo već mnogo govorili — ako veoma mnogo razmišljamo o ljudima koji čovjeka jako uzrujavaju i mislimo na to što im je život uskratio (možda su im nedostajali prije svega strpljivi prijatelji). Riječi: »Ljubi svoje neprijatelje« možda su za mnoge kao prvi korak preteške; Njima bi se kao prvo pomoćno sredstvo možda moglo reći: Razmišljaj češće mirno o onima koji ti žele napakostiti i ljute te, pristani jednom u mislima uz njih imajući pred očima njihove dobre strane. Tada će se već u tebi nastaniti mir i pojavit će se možda i ljubav — kao što se nebo odražava u jezeru kad su se stišali valovi.

e) STRAH PRED VODOM

I strah pred vodom je dobro tjelovježbeno oružje za vježbanje volje. Ježenje kože najlakše se liječi krpom za brisanje suđa. Tko se tu svlada i svojevoljno sebi nanese neugodnost, onomu će kasnije štošta postati lakše. A onomu koji podlegne, postat će mnogo toga teže; jer život traži od

čovjeka svakog dana, zapravo svakog časa, nešto što mu nije ugodno — tko je tu preslabašan i premekan prema samom sebi, s time sudbina tvrdo postupa.

BESPLATAN HITAC

»Besplatan hitac, tko pogodi u središte nišana« bilo je napisano na nekoj streljani prigodom velikog streljačkog slavlja. Gusto zbijeni stajali su ljudi oko daščare da pokušaju sreću, ali je nišan lukavo bio pričvršćen za krilo goluba koji se neprestano amo-tamo njihao da je rijetko tko pogodio. A našao se dobar strijelac koji je pogodio svaki put i tako je strijeljao cijeli sat, pa ipak je platio samo deset novčića, jer mu je svaki pogodak dao pravo na idući hitac. Vlasnik streljane bio je veseo što nisu svi tako dobro gađali, jer bi inače bio morao zatvoriti svoju streljanu.

Znate li koja je plaća svakog dobrog čina i svakog samosvladavanja? Imamo besplatan hitac; tim lakše ćemo učiniti drugo dobro djelo. Prvi metak moramo platiti, a drugi je već besplatan. Prvi nas čin još stoji teške muke, dok drugi polazi već lakše za rukom. Tko mora napeti sve svoje sile da daruje svome drugu krušku koju bi najradije sam pojeo, nema samo dobru savjest, nego mu to polazi za rukom i drugi put, i to bez mnogo truda. Štoviše: Ne samo darivanje kruške, nego i svaka druga pobjeda bit će mu lakša. Vlasnik streljane ne dozvoljava pobjedniku da gađa samo goluba nego smije izabrati bilo kakvu metu, ne treba ništa više plaćati. Tko se prisili da ujutro rano ustane, lakše će izvršiti težak posao, i tko se prisili da svojoj sestri brzo oprosti ili je brzo zamoli da mu oprosti, ako joj je učinio štogod nažao, ima opet besplatan hitac, a to znači da sada može bez ikakva napora temeljito naučiti dosadnu glasovirsku sonatu, koju dosada nikako nije mogao svladati. Naviknite i na to, da najednom zatvorite vrlo napetu knjigu upravo onda kad je najzanimljivija — i vidjet ćete kako ćete u nagradu za to usred igre moći prestati igrati osjećajući da je sada vrijeme rada. Je li vam poznata povijest urotnika Bruta i njegove žene Porcije? Dok je s drugim Rimljanima kovao urotu da smakne Cezara, primijetila je ona na njegovu nemirnom vladanju da mu nešto teško pritište srce. I boljelo ju je što nema povjerenja u nju.

Znala je: pred njom šuti, jer se boji da kod žene nije sigurna nijedna tajna, da ne može držati jezik za zubima, čak ni kad bi o njenoj šutnji zavisio život njena muža. Stoga si je nožem zadala bolnu ranu da dokaže mužu da posjeduje dovoljno snage za samosvladavanje, pa joj prema tome može povjeriti i svoju tajnu. Molila ga je za potpuno povjerenje i rekla:

»Čvrsto sam iskusila svoju moć,
gle, sama sam sebe ranila
na nozi tu: ako sam to podnijela,
zar ne bi mogla podnijeti i muževe tajne?«

I Brut se više nije ustručavao povjeriti joj se. Znao je, čin volje učinit će je sposobnom da i u drugim stvarima bude čvrsta i ne popusti. Tko svojoj boli ne popusti, znat će krotiti i svoju znatiželju.

Govorimo li, dakle, o nagradi dobrih djela, nemojte nikada zaboraviti: najveća je plaća to — da sa svakim dobrim djelom postanemo jači, da radimo još bolje. Zato nije uzalud ni trpljenje, ni ljubav, ni žrtva, iako ne žanjemo ništa osim nezahvalnosti — jer snaga koja se na taj način jača i okuša, dovoljna je plaća i zahvala.

BORBA SA ŽELUCEM

PROTJERANI KRALJ

Ako pobliže pogledate neke ribe ili polipe, vidjet ćete da oni zapravo nisu ništa drugo nego plovni želuci koji sprijeda imaju malen otvor za proždiranje, a otraga i prema donjoj strani par peraja kojima veslaju i plivaju za plijenom. Upravo tako lako vidite da su i životinje i ptice u osnovi sasvim obični želuci koji trče i lete — jer svi lijepi dodaci imadu zapravo samo svrhu da uhvate plijen ili da ga primame ili mu se neopaženo prišuljaju.

Pogledajte na primjer orla s njegovim kraljevskim vladanjem — čemu prodoran pogled, snažan kljun, ogromna krila i jake pandže? Sve služi želucu i sav je radni dan orla posvećen želucu. Zar mislite da kruži po nebeskim visinama samo da duhovno razvedri planinare?

Ni čovjek u divljem stanju nije mnogo bolji od orla što se penje i luta. Svi su njegovi pokreti i glasovi posvećeni gladu i žeđi. Dijete je želudac koji viče. Poznamo, dakle, želuce koji plivaju, trče, lete, penju se i viču. Želudac je neograničeni gospodar svega života na zemlji.

Katkada već u životinjskom svijetu vidimo kako se netko odupire bijednoj službi želuca, na primjer, roditelji iz ljubavi prema mlađima; no to biva za kratko vrijeme i većinom onda kad ima dovoljno hrane za sve. A u čovjeku se polagano rađa ne samo otpor nego upravo odlučno htijenje da obori ovakvu vladavinu. Čovjek gradi trajno zajednicu sa svojima bližnjima, pa mora misliti i obazirati se na njih kod svega što čini jer će ga inače izlučiti iz svoje sredine.

I tada spoznaje da želudac nije sporazuman s tim obzirima, nego prkosno traži svoje pravo da bude uvijek pun. Njegova bi zapravo korist bila da se prilagodi ovim obzirima, jer bi time sigurnije došao do svog prava, ali želudac nije baš tako dalekovidan, on kruli čim je prazan i ne vodi brige ni o kakvim obzirima. To je čovjeka često doveli u najteže neprilike. Želudac mu je naredio da iz susjedove kolibe ukrade ovna, on je to učinio i pri tom skoro zaglavio. Zatim mu je naredio da pojede sav kruh i ispije sve mlijeko što je bilo u kući. Zbog toga su zaplakali žena i djeca, i to mu je kidalo srce. I konačno, želudac mu je naredio da u šumi ubije prijatelja da se domogne riba koje je taj uhvatio. Ali kad mu se ubijeni svake noći u snu prikazivao krvava čela, izdala ga konačno

strpljivost i on se udružio s istomišljenicima s nakanom da želudac zbace s prijestolja i na njegovo mjesto postave glavu koja bi sve zapažala, uspoređivala i samo trajna dobra naređivala, a za najviše ministre izabirala samo milosrđe i samosvladavanje.

I kada je nastupila ova vlada, mislio je čovjek da će moći mirno spavati. Ali se ljuto prevario. Svrgnuti kralj ustrajno vreba na granici i koristi svaki trenutak da opet pustošeći provali. Promatrajte samo na sebi samima na kako labavim nogama još stoji nova vlada. Oboreni kralj kuje neprestano urote s ljudima koji bi najbolje živjeli pod njegovom vladavinom, kao na primjer, sa slastičarom koji ima najveći promet kad je želudac sam kralj. Da, spoznajemo da je naša glava skorojević koji usprkos dobroj volji još ne zna sigurno gospodariti dok se želudac još uvijek vlada kao rođeni gospodar i trajno nas podsjeća na to da je vladao tisućljećima i da se nikako ne može snaći u podređenom položaju.

Koliko mu još uvijek činimo po volji! Svađamo se s braćom i sestrama za najveći komad kolača, roditelje ljutimo moljakanjem, ljubav prijatelja gubimo gladnim vladanjem, škrtarimo samo da starom kralju pošaljemo što više hrane preko granice, ukratko, tučemo se katkad po čelu i pitamo: Jesmo li zaista ljudi ili samo putujući želuci?

Pa ako tek mislimo na to koliko snažnih oklopnjača i topnjača grade narodi da jedni druge ugroze i potisnu i kako jači silom otima zemlju slabijem, zar se onda ne čini da je čovjek, za razliku od želudaca koji lete i veru se, samo naoružan želudac? Prava se veličina naroda prosuđuje po tomu da li kod njega ima duh ili želudac veću moć i veći utjecaj na zakone zemlje i postupak prema ostalim narodima. Stari je rimski narod bijedno propao zbog vlade želuca. Sigurno ste već čuli o gozbama bogataša iz onoga doba kad su na kraju jela uzimali sredstva za povraćanje da mogu iznova započeti jesti. Ako je već jednom došlo tako daleko, tada je narod izgubljen, jer ga želudac ne zna voditi pravim putem upravo tako kao ni brodski kuhar lađu.

Jedna je stvar sigurna: upravo se u vašim godinama odlučuje hoćete li u svom životu biti robovi staroga režima tiranina iz prastarog doba ili podanici mudroga kralja vedra čela. Sigurno je lakše pripadati staromu jer je novi preotmjen da vrbuje pristalice za se, dok protjerani kralj ne štedi ni laži ni prijetnje ni prijevare da vas uhvati. Stoga otvorite oči i budite budni! Najedite se do sita i neka vam je u slast, ali svaka neljubeznost što je počinite radi želuca, svaka drskost i laž na koju se odvažujete njemu za volju, svaka zavist iz sklonosti prema njemu, svaka još

tako sitna ogavnost izvršena njemu u korist predaje vas u njegovu vlast, a onoga koga stari gospodin jednom ščepa u svoje šake, ne pušta tako lako!

KUHANA LEĆA

Sigurno vam se čini veoma glupo da je Ezav prodao Jakovu svoje pravo prvorodstva za zdjelu kuhane leće. Radost radi kuhane leće prestaje poslije pola sata, dok prvorodstvo znači da baština pripada najstarijemu i time on postaje bogat čovjek. Promotrimo li pak potanje, što se događa u životu i kako radite sami, vidjet ćete kako često ljudi prodaju svoje prvorodstvo za kuhanu leću, a i vi sami to činite malne svakog dana. Radi kratke zabave nesretni smo čitavog života ili žrtvujemo nešto što je tisuću puta vrednije i trajnije od onoga zašto smo zamijenili. Možete li navesti kakav primjer? Moramo biti svjesni da su Ezavi svi oni koji učine nešto naopako. Proigravaju svoju savjest, svoje poštenje i svu sreću života samo da brže udovolje bilo kakvoj požudi. Svaka je zabava kratka vijeka, i onda pred čovjekom poput tmurnog novembarskog dana leži sav život da na to kaže: »O, da to nisam učinio!« Pohodio sam jednom u tamnici petnaestogodišnjeg dječaka koji je jedne nedjelje zajedno s dvojicom prijatelja opljačkao trgovačku prodavaonicu da se domogne novca za izlet. Brzo je zaboravio na kuhanu leću, ali jednog si je poslijepodneva upropastio život. Koliko poslijepodneva ima takav život? Uzmimo da je živio još šezdesetak godina. Za jedno poslijepodne dao je prema tomu 365 puta 60 poslijepodneva, dakle 21.900 poslijepodneva.

A što radite kod kuće? Samo tokom jednog dana pojedete toliko kuhane leće da bi se za čitav tjedan njome nasitila siromašna obitelj. Mislim naime da za trenutni užitak žrtvujete nešto što je trajnije i neuporedivo dragocjenije. Jedan pokvari zdravlje hladnim pićem ili kakvom nesmotrenošću, drugi troši novac za same slatkiše umjesto da ga štedi, te sebi i drugima priredi veliko veselje. Ili priušti si nešto što je zabranjeno, što mu kroz dvije minute podražuje grlo, pa za to sebi i roditeljima pokvari čitav dan, dakle 720 minuta. Zbog preslabe volje nanosi si osim toga još

posebnu štetu, jer s voljom biva kao i s divljim konjima — popustiš li im uzde, teško ćeš ih opet stegnuti.

Glad za kuhanom lećom mogao bi se skoro usporediti s trenutačnom zamamom koja mahom zaokuplja dušu privlačivim slikama i raznim mirisima da jednostavno zaboravlja na sve drugo pa i na budućnost, samo da udovolji kojim mu drago hirima i čeznućima. To nekako nalići laterni magiki. Sve ostalo u sobi zasjenimo da jasno vidimo slike na zidu. Pred tom čarobnom slikom naših želja možemo biti sigurni jedino ako jednom riječi odlučimo da ćemo se u svakom času oduprijeti trenutačnoj zamamnosti i ne popustiti dok god se soba ne rasvijetli i ne vidimo i sve ostalo, recimo, žalosne posljedice za nas i ostale, a ne samo čarobne slike na zidu. Tada će već prikaze same nestati. Želi li vas tko nagovoriti da zabavu ili izlet iskupite neistinom, neka svjetlo jasno rasvijetli sve njene posljedice pa ih promatrajte u svoj njihovoj veličini. I vidjet ćete kako će vam u duši zasjati svjetlo, kako će zablijediti sve svjetle boje izleta i izgubiti svoju privlačivost. Na žalost, mnogi ljudi prodaju za kuhanu leću sve što je dobro u njima ne zbog slabašne volje i trenutačne pohlepe, nego jer su tako slijepi da uopće ne mogu razlikovati dragocjeno od onoga što je bezvrijedno. A uzrok te sljepoće jest u tomu što se nikad nisu zapitali: što je u svijetu prvo i najvažnije za čovjeka? Tko to dobro zna, neće tako lako nasjesti raznim varavim i nježnim mamcima, kao što ne ćemo zamijeniti dobre knjige za loše, ako smo ikad u životu pročitali dobru knjigu te znamo kolika je njena korist. A sada sami kažite što je u životu zapravo najviše i najdragocjenije. U novinskim oglasima nailazimo katkad na debelo tiskane oglase: »Najdragocjenije je u životu«. Pogledamo li tačnije što bi to bilo, čitat ćemo dalje: »zdravlje, zato neka svaki svakog jutra popije šalicu Blookerova kakaa«. Je li Blooker u pravu? Tako se bar čini. Što naime može čovjek ako nije zdrav? Ne može uživati, raditi ni zauzimati se za druge.

Zdravlje je, dakle, najveća vrednota. Je li ovaj dokaz zaista privlačiv? Glas u našoj nutrini kaže da se u tom dokazu krije pogreška. Inače bismo mogli također reći: Ako čovjek ništa ne jede, ne može raditi ni pomoći, nego splasne poput balona kad u njemu ponestane plin. Najveća je, dakle, vrijednost u životu uživanje jela ili možda spavanje, jer ako se čovjek ne odmori, nije za uporabu pri radu. Ali ne, što još: zdravlje je samo uvjet života, a ne najdragocjenije u životu, kao što ni kameni temeljci nisu najveća dragocjenost kuće, iako ona sva stoji na njima. Pa pokušajmo: da postoji još nešto više od zdravlja, dokazuju nam najbolje premnogi čudovito zdravi ljudi koji su izvršili najnevrednija djela ili živjeli sasvim praznim i besplodnim životom, dok su drugi, usprkos svom najkrhkijem zdravlju i preranoj smrti, ostvarili i izvršili najveličanstvenije stvari. Osim toga, ima također mnogo primjera kad se zdravlje žrtvuje za nešto više — što najbolje dokazuje da zdravlje nije najviše dobro. Pomislite npr. da vaš mlađi brat pri klizanju na ledu padne u vodu. Vi znate plivati i dosta ste snažni da ga možete spasiti. Da li biste kazali: »Mrzla kupelj škodit će mom zdravlju, pa ću radije ostati na suhom.« Ne, skočili biste za njim, premda bi vam liječnik rekao da ćete zbog toga dobiti upalu pluća. Da se ne maknete — on bi se utopio, a vi biste znali: za kuhanu leću zdravlja žrtvovali ste nešto beskonačno vrednije — svoju dobru savjest, svoju ljubav prema bratu, čast spasioca i pomoćnika.

Nije li možda bogatstvo najveća vrednota u životu? Čini se tako, jer većina ljudi nema u životu važnijeg posla nego da zgrću novac, i često im nije stalo do toga što za to žrtvuju svoju nježnost, sućut i savjest. Zar novac zaista nije kao onaj uslužni duh u bajci koji ispunjava čovjeku sve želje? Zacijelo ste već snivali o velikom dobitku i što biste njime sve nabavili. Zar doista i nije najljepše ako se kome ispune sve želje? Da, kad bi bilo moguće — sve želje — tada bi novac već bio nešto veliko. Ali najgore je što ga nikada nema dosta. Što si bogatiji, to ga više trebaš, i svaka potreba rađa opet nove želje, i kad bi na dar dobio sam raj, idućeg bi dana već bio nezadovoljan i poželio bi zlatnu ogradu ili nešto drugo. I budući da bogataši imaju toliko potreba i hirova, njima je i teže u miru međusobno živjeti, i prečesto u divnim parkovima i raskošnim vilama provode život ljudi bez ljubavi i veselja. Pa čemu onda bogatstvo? Vidite, dakle, da za novac ne možemo sve kupiti.

Ne velim doduše da je bogatstvo nešto loše i nekorisno. Nipošto! Ali ono nam uvijek donosi prokletstvo ako ga držimo za najveću vrednotu života. Na blagoslov nam je samo onda kada je u rukama ljubavi i skromnosti. Dajemo li mu prvenstvo i žrtvujemo li mu ljubav i skromnost, naš se život mijenja u žalosnu pustinju usprkos svim dobrim jelima, usprkos lijepom pokućstvu i dugim putovanjima, jer su čovjeku za životnu radost bogato srce i čista savjest tisuću puta potrebniji negoli nabijena lisnica i odio prvog razreda. Tko je to do dna spoznao, neće ga nikad spopasti napast da za kuhanu leću bogatstva proda i zanemari ono što je najbolje u životu — neslomiv značaj, čisto srce i duša puna ljubavi.

KAKO SE POČINJE KRASTI?

U katekizmu piše: »Ne ukradi!« To učite na pamet i pri tom možda mislite: Kako može čovjek uopće krasti? I kada se pred tamnicom zaustavi zeleni auto i iz njega izađu dva tata, onda ih gledate kao da su stvoreni posve drukčije negoli vi i tako malo slični vama kao otočani Južnog mora ili Karaibi što su ih nedavno pokazivali u zvjerinjaku. Ali ne smijete zaboraviti: i tatovi su također jednom bili djeca kao i vi. I tada još nisu provaljivali niti su trčali naokolo s prigušenim svjetlom. Jedino što se moglo kod njih primijetiti bilo je možda da se nisu mogli oduprijeti pohoti grla. Ako ih je mamilo jelo ili poslastica, tada je želja da ih imadu bila kao zao čar koji su morali slijediti te nisu mirovali dok nisu došli do cilja. Doista, nije opet tako crno — ne mora svaki koji je u djetinjstvu bio sladokusna mačkica, kasnije doći u zatvor. Onda bi moralo biti više tamnica negoli stambenih kuća.

Kod većine izbije godinama na površinu osjećaj časti, razuma i suosjećanje s roditeljima pa ih je stid biti robovima svoje pohlepe. Ali kao što svaki čovjek ne dolazi na svijet s jakim živcima i mišicama, tako nisu ni snage glave i volje jednakomjerno razdijeljene. Ima mnogo ljudi koji imadu veoma dobro srce, ali slabašan duh da bi uvijek pred sobom vidjeli posljedice svog rada, i povrh toga još mlohavu volju tako da im samosvladavanje postaje teško, čak kada spoznaju kako bi ono bilo potrebno. Zatim ima opet drugih koji imadu posve dobru glavu, ali je u njima pohlepa za slašću u grlu tako snažna i velika te su u opasnosti da podlegnu. Svi takvi ljudi mogu se katkada, usprkos svojih slabosti, neoštećeni progurati kroz život ako ne navale prevelike kušnje.

No, zamislite — ako biste morali gladovati ili ako bi na vas navalile veoma velike napasti da na prljav način stićete novac — onda ste upravo u krajnjoj opasnosti.

Vidite, dakle, da sladokusnost ne pozna šale. Nitko ne može znati, ne spada li među ugrožene i ne postaje li popuštanje grlu u njemu nešto nadmoćno? Zašto je to opasna igra, tačno tako opasna kao što je za djecu pogibeljno ako gutaju koštice od trešanja. Mnogi imade jako crijevo, dok drugi koji je naoko zdrav kao dren, dobije upalu slijepog crijeva i umre.

Ako tko od vas primijeti da je nemoćan prema slatkišima i jabukama u susjedovu vrtu, ne mora zbog toga očajavati, naprotiv: Tko sâm na vrijeme obrati pažnju na svoje slabosti, može pravilnom vježbom postati pravi junak upravo zato što primijenjuje ispravnu mjeru, dok drugi bezbrižno postupa sa svojim sklonostima. Tko, dakle, od vas osjeća veliku sklonost za oblizavanje i sladokustvo, može te sklonosti upotrijebiti upravo za to da zadobije željeznu volju. Neka se vježba, na primjer, da na svom radnom stolu stavi ležati tri bombona ili druge poslastice, četiri pralinè i tri ušećerena ploda, a uveče ih opet odgurne. Ako možemo lava koji je po naravi grabežljiva zvijer i ne vidi čemu da se vježba u samosvladavanju, tako dresirati da primi u svoje ždrijelo glavu čovjeka a da je ne odgrize, onda će se ipak i čovjek koji nije grabežljiva zvjerka i dobro zna za što može trebati samosvladavanje, dati dotjerati do toga da odmah ne pojede sve što njegovi prsti dosegnu.

Nedavno smo govorili da se pod riječju »krasti« može razumjeti ne samo krađa nego i mnoge druge stvari — kao: radi vlastitog probitka lišiti koga pravedne plaće, pravničkim smicalicama prevariti koga za cjelokupnu imovinu ili mu nečasnim sredstvima rastjerati kupce — sve je to krađa upravo tako kao i kada se ljudima iz džepa izvuče njihov novac i podmetnemo im lošu i nevaljalu robu. Vi ste kao djeca sigurno protiv tomu i ne biste se rado uprljali takovim stvarima, ali ipak treba misliti na ovo: veliko zlo raste iz maloga zla. Pitajte se uvijek — ne rastu li već sada u vama razne zle navike koje su danas samo bezazlene ludorije, a koje će vas, kada postanete veliki, natjerati jednom na sve one stvari od kojih sada zazirete. U dječjim godinama ne bi se nitko usudio svojoj siromašnoj učiteljici glasovira uskratiti nagradu, ali ako već kao dijete popuštaš svakom nagnuću, tada uzljubiš novac jer ti pomaže udovoljavati tako rekavši svakoj tvojoj želji. A kad si jednom uzljubio novac, držiš ga čvrsto i radije žrtvuješ milosrđe i ponos, a kada konačno odrasteš, onda kažeš malenoj blijedoj gospođici: »No, gospođice, zar ne, bit će sasvim dosta i 100 dinara po satu, jer vam doista više ne mogu platiti.« Ako si student, postolaru ne plaćaš račune, jer si već unaprijed proračunao koliko ćeš vrčeva piva popiti; ako pak postaneš tvorničar, skidaš radnicima od plaće, štediš kod zaštitnih i zdravstvenih uređaja, jer inače ne bi mogao ljeti u Italiju ili bi morao otpustiti jednoga od svojih slugu. I svi koji nešto takvo čine, bili su sigurno nekoć ljubezna i mila djeca — samo na jedno svoje nagnuće nisu pazili: na sklonost k sladokustvu i uživanju. Ničega se nisu mogli odreći, pa je tako u kući zagospodarilo ćutilno uživanje i izopačilo im srca.

Glavno je biti budan i paziti na najmanje početke. Nipošto nemojte misliti da je na primjer grabežni ubojica uvijek čovjek koji nikada nije imao ni truna milosrđa u srcu. Ne, možda je kao dijete bio čak pun milosrđa, ali neobuzdane požude. Međutim, za oboje nema trajnog mjesta u ljudskom srcu. Jedno se od ovoga dvoga mora povući. A to je većinom milosrđe; ako naime pohlepu odmah u početku ne obuzdamo, rasplamtjet će se kao plamen koji guši dimom i žarom sve ostalo u srcu. Imao sam znanca koji se kao dječak još u pravo vrijeme obratio, ali mi je poslije jednom pričao kako je osjećao žudnju u djetinjstvu za voćem tako silno da je posegao za štednim ulošcima svoje braće i sestara. Isprva je uzeo samo nešto sitniša, štoviše, boljela ga je duša što im je oduzimao mučno prištеđeni novac. Ali je malo pomalo njegova požuda postajala jača i bilo mu je pri duši kao da je njegovo milosrđe živo zazidano u njegovoj nutrinji. Na koncu je sasvim otupio. Čovjek može tako, a da to sam ni ne opazi, s godinama polagano postati grabežljiva zvijer i počiniti najgore.

— Međutim, tko svoju volju dnevno vježba u malenom, bit će oboružan onda kada navale napasti prijeteći da ga učine robom tijela.

NAVIKE

DOBRE I LOŠE STRANE NAVIKE

Jeste li već jednom razgledali velik brod iznutra, kako je njemu sav posao u tančine podijeljen? Ako je to jedrenjača, onda ima svaki jarbol, čak i pojedino jedro, svoga posebnog mornara koji vodi brigu o njemu — a ako je parobrod, onda postoje najrazličitije službe za podvorbu strojeva — sve do ložača ili radnika koji stalno mora lijevati vodu na užarene dijelove stroja. I svaki od različitih časnika imade svoj određeni posao da bi se sve u cjelini nadziralo. Zamislite sada kako bi to bilo: kapetan daje znak za polazak, a oko njega brojna hrpa ljudi od kojih nitko ne zna čega da se lati! Ili predstavite si da kapetan mora neprekidno trčkarati od jednoga do drugoga da mu pokaže kako da obavlja svoj posao ili da vidi vrši li ga pravilno. Parobrod bi se tad vjerojatno već u samom pristaništu nasukao; kapetan naime ima da bude na zapovjedničkom mostu, da odozgo pogledom obuhvati što treba učiniti i da samo od vremena do vremena ispita je li sve i najmanje u redu. Ili, zamislite kad bi tvorničar svu svoju duševnu snagu uložio samo za to da svuda pogleda da li je i najmanji kotačić dobro namazan uljem, i kad bi dao da mu u uredu pokažu svako pismo nema li u njemu pravopisnih pogrešaka ili drugih manjkavosti! On bi bankrotirao, jer tada uopće ne bi imao vremena da ispituje u kojem je dijelu svijeta najveća potražnja za njegovom robom, odakle bi mogao najjeftinije kupiti strojeve i sirovine i koje bi nove izume mogao iskoristiti. Ne, on se mora moći pouzdati u svoje namještenike. Inače bi mogao radije sam sve obaviti. On mora biti rasterećen od neprestanog nadzora svakog pojedinca, da svoje vrijeme uzmogne posvetiti pregledu svjetskog tržišta i velikim obračunima. To se zove »podjela rada«, i priznat ćete: posao će napredovati to bolje što savjesnije budu svi njegovi namještenici vršili svoje dužnosti i što manje on bude, neprestano nadzirući, sprečavan u tome da sve svoje sile posveti razmišljanju i računanju. Potrebno je osim toga da bez brige otputuje nekoliko tjedana u druge zemlje, da ondje posjeti svoje nabavljače, ispita strana tržišta i da se pri tom može pouzdati da i bez njega sve ide kako valja. I zamislite samo — kako bi se polagano odvijao posao kad bi svaki radnik, knjigovođa i pisar uvijek morao pitati za svaku sitnicu: Trebamo li učiniti to, kako moramo obaviti ono, itd? Zastao bi sav posao. On se, dakle, mora pobrinuti da njegovi »namještenici« vrše svoju službu a da im ne naređuje i propisuje svaku sitnicu. Nji-

hove dužnosti moraju postati čvrste »navike«. Navike su, dakle, djelatnosti kod kojih razum ne treba više neprestano surađivati. Razum, naravno, mora te djelatnosti najprije naučiti i pobrinuti se da se svaka pojedinost slaže s cjelinom, mora od vremena do vremena također pogledati da li je još sve u redu — ali ne mora više stalno biti pri tom. Zamislite na primjer učenje glasovira: kako mučno moramo svaku notu najprije promatrati i proučiti i kako naprezati glavu da na pravom mjestu uočimo svaku povisilicu i ponizilicu!

Čestim ponavljanjem naučimo razne zahvate, oni postanu naša navika tako da nam za to više uopće ne treba posebnog razmišljanja. Oko vidi note, a put odavle do prstiju je već tako uhodan da saopćenje i bez posebnog naređenja mozga odmah prispije na mjesto odakle se upravlja pokret ruke — i korito rijeke je također to dublje što duže njime protječe čista voda. Budući da mozak više ne mora nadzirati i voditi svaki pokret, ima vremena da misli na izražaj, na piano i forte na pravom mjestu — vidite, dakle, podjelu rada kod sviranja glasovira baš kao na parobrodu i tvornici. Svrha je, dakle, vježbe da se kroz nju stekne navika, a postigavši naviku duh se rasterećuje i lakše može gledati u daljinu i prodirati u dubinu na sve strane, i tako voditi čovječje djelovanje k pravom cilju poput kapetana koji traga za svjetionicima u daljini i dugo gleda u pomorske karte i duboko prevrće svoja iskustva — da uzmogne ispravno voditi ručne zahvate drugih.

Kada, dakle, govorimo o dobrim navikama i svakomu ih preporučujemo, onda time mislimo: svoj vlastiti »ja« moramo tako urediti da steknemo dobro izvježbano i pouzdano društvance navika, da nam ne bude trebalo uvijek misliti na svaku malenkost — jer će inače svaki posao sporije ići od ruke, i sav život će nam biti otežan ako kapetanov duh ne može uvijek paziti na zapovjedničkom mostu, nego mora obilaziti naokolo po hodnicima. Ako, na primjer, nekomu red jednostavno prijeđe u naviku tako da kao u snu sve stavlja na pravo mjesto, onda time dobiva veoma mnogo vremena. Ako se navikneš da lijepo i pristojno jedeš, nećeš se kod tuđih ljudi morati naprezati i neprestano paziti na svaku kretnju, nego ćeš se u miru zabavljati i pratiti razgovor. Navikne li čovjek uopće na to da sve obavi u određeno vrijeme, riješio je duh i zadatka da svu svoju pozornost uvijek svraća na to da ne bi zaboravio neke male stvari. Ukratko, tko svoj duh ne oslobodi brige za sve takve malenkosti i ne stekne nekoliko dobrih i pouzdanih navika za obične poslove života, slab je domaćin i nikada neće uspjeti u životu.

Sticanje navika moramo zahvaliti činjenici, da svaka djelatnost ponavljanjem postaje tako rekavši samostalna i više ne treba nekih posebnih uputa. Kao što konji vatrogasne straže na glas zvona sami trče k vatrogasnim kolima, tako i male živčane stanice u mozgu nakon čestog ponavljanja same od sebe šalju vanjske znakove pokretnom uredu, a da to prije ne jave razumu. Poruka ide po ponajbolje utrtoj kolotečini dalje — tako bismo nekako mogli opisati postanak navike. Tko sto puta objesi svoj šešir na pravo mjesto, učinit će to također i za vrijeme najživljega razgovora, ta na to uopće ni ne treba više misliti: Tek što oko ugleda hodnik, odjuri vijest po stotinu puta uporabljenom putu u moždane i to baš na mjesto gdje bivaju izazvane davno poznate određene kretnje za vješanje šešira. Zato je na primjer razumljivo nešto što su neki od vas sigurno već doživjeli kad je obitelj preselila u drugi stan: ako slučajno ne paziš, uvijek ćeš iz škole starim putem trčati kući. Taj se put dakle osamostalio — riješio se vodstva razuma. To je, dakako, katkada vrlo neugodno. Osamostaljenje često ponavljanih djelatnosti ima još mnogo opasnije strane. Ta nam sposobnost može biti na najveću korist, ali i na najveću štetu. Mogu se naime osamostaliti zle i nezdrave djelatnosti ako se često ponavljaju. Tada je u opasnosti vlast razuma. Jer time što su takve djelatnosti bezbroj puta izbjegle nadzoru razuma, nadzorne su žice naravno nešto izvan uporabe i ne posve u dobrom stanju, dok je, međutim, put od napasti do popuštanja tako utrt da djela u toku vožnje ni ne možeš više zaustaviti. Tako biva kad nam zla djela prijeđu u naviku i duh izgubi svu vlast, ili je ponovo zadobije samo uz najveći napor, to jest, čim se napast pojavi, duh uloži sve sile da je otpremi na nadležno mjesto i prepusti utjecaju dobrih misli. Vidite, dakle, kako je važno da duh već unaprijed dobro procijeni sve sile koje djeluju, i to još prije negoli se one osamostale. Kao što se kapetan mora katkada osvjedočiti što je s njegovom posadom, da li mu je još uvijek odana i vjerna, da se odjednom negdje vani na moru ne pobuni, baš tako se mora i duh tu i tamo osvjedočiti, da li si je s navikama pribavio zaista i nešto dobro, da li mu te navike uistinu olakšavaju posao ili mu svojim djelovanjem povjerene ljude možda dovode u nevolju i opasnost.

Zar ne vjerujete da duh mora donekle pripaziti čak i na dobre navike, da se previše ne osamostale i u njima ne probudi svijest da im nitko više nema što naređivati? Zar nas ne mogu zasužnjiti i dobre navike? Zar nema, na primjer, ljudi koji postaju neprijazni samo zato jer moraju za nekoga npr. skinuti s uređene police neku knjigu ili prekinuti posao što

ga običavaju vršiti u određeno vrijeme? Nije li rob štedljivosti možda tako daleko da postane škrtac? Moramo, dakle, pripaziti donekle i na dobre navike, da bez otpora dopuste iznimku ako to traži viša korist. I najbolja navika, naime, postaje pogibeljna čim otkaže poslušnost najvišem gospodaru, jer jedino on može prosuditi što je potrebno za cjelinu, i dobra se navika mora pokoriti upravo onako kao što strojovođa mora bezuvjetno slušati kada kapetan naloži sporiju vožnju ili »stani«!

SVE DOĐE NA VIDJELO

Sigurno ste već čuli poslovicu: »Ništa nije tako sakriveno da ne bi bilo otkriveno.« Je li zaista tako? Zar nema mnogo zločina i besramnih djela za koje nikada ne doznajemo? A koliko puta dijete slaže roditeljima ili učitelju a da se to nikada ne otkrije, ili zanemari dužnost, a to se ne primijeti? Jesu li možda roditelji ili učitelji sveznajući da im baš ništa ne izmakne što u životu djece ne valja? Svi vi dobro znate da to nije tako. Štošta se ne otkrije, mnoga laž, mnoga prijevara, mnoga neurednost ostaju neopažene i nekažnjene. Ali mislite li uistinu da to ipak u bilo koje vrijeme ne izađe na vidjelo? Katkada naiđete na učenika koji slaže i, ako ga ne otkriju, on misli: ovog sam se puta izvukao, nije bilo nikakvih posljedica i nitko neće primijetiti. Ali ljuto se vara. Istina je, laž nije otkrivena i kazne nema. Može li, međutim, ispod toga napisati »ne valja« kao ispod pogrešnog računa u školskoj bilježnici? Ne »valja«, što je laž — ne da se izbrisati. Jer u izrazu naših očiju, na cijelom se obličju i biću odražava jesmo li što prikrivali ili tajili. Kad god slažemo, postajemo drukčiji, pa zar doista mislite da se na licu čovjeka ne može pročitati je li pouzdan ili vjetrogonja?

Sigurno ste već mnogo čuli o tome kako prema rukopisu pokušavaju otkriti značaj čovjeka. To se zasniva na tomu što čovjek ne otkriva svoje biće samo time što kaže nego još više s tisuću sitnica na koje uopće ne pazi: načinom kako piše, hoda, jede, kako postupa sa slabašnijima, kako se vlada pri ulasku u tramvaj itd. Neki je moj prijatelj jednom tvrdio da može čak iz rukopisa u pismu razabrati ima li u njemu laži. Lažljivi su dijelovi mnogo neodlučnije i beznačajnije pisani od ostalih, jer pisac

u tom trenutku nije posjedovao snagu i sigurnost istine. Ako se pak laž već u pisanju odražava, onda možete biti sigurni da je kud i kamo jasnije zapisana u očima, koje su s pravom nazvali ogledalom duše. Ne kažem doduše da svatko može drugomu odmah na licu pročitati je li lažljivac ili nije. Često ne mogu sigurno reći, što mi se na licu čovjeka ne sviđa i što me odbija, pa ipak pouzdano znam da se u njega ne smijem posve pouzdati. To je zato što u njegovim očima i na njegovu čelu nema posve slobodnog i čvrstog izražaja i što u čitavom njegovom biću ima nešto prikriveno. Često već sama jedna laž daje očima neku nesigurnost i potakne te da s čovjekom ne razgovaraš sasvim otvoreno i ništa te ne privlači k njemu. Možete, dakle, vidjeti kako je kratkovidno misliti da laž ne dođe na vidjelo za to jer je ljudi nisu otkrili. Naprotiv, što manje biva otkrivena, to ti više izbija iz lica, jer te savjest peče. Tek kada nekome priznaš svoju laž i tako olakšaš dušu, istom onda je tvoj pogled opet slobodan. Zato se mnogi ljudi običavaju ispovijedati u crkvi jer im to donosi mir savjesti[1].

Uostalom, laž ne dolazi na vidjelo samo preko lica. Tko je jednom lagao i radostan je što se ništa nije otkrilo, drugi će put već lakše mimoići istinu, u svom će pripovijedanju uvijek malko pretjerivati i uljepšavati tako da se nijedna stvar neće sasvim podudarati s istinom, govorio što mu drago. Premda sâm to niti ne sluti, drugi vide da je lažac; veoma se naime brzo otkriju ovakve sitne neistine i prenose se dalje. Nemojte, dakle, misliti da laž ostane sakrivena — ima na tisuće putova kojima ona izađe na vidjelo; vaše je navike same razbubnjaju, pa tako za nju dozna prijatelj i neprijatelj.

Upravo tako izađu na vidjelo i druge navike. Poznavao sam učenjaka koji je živio sam sa svojim slugom. Budući da je bio hrom na nogama, vozio ga je sluga svakog dana na njegova predavanja na sveučilište. Kada su mu jednom predbacili da ne pozna ljude, odgovorio je: »O, poznajem ih bolje od vas; promatram ih ondje gdje se najmanje pretvaraju, kada naime u gužvi ulaze u tramvaj. Ondje se mnogo jasnije negoli bilo gdje mogu raspoznati odgojeni od surovih. Tu vidiš, da je kod mnogih ljudi uljudnost samo kao lak na površini, ali čim osjete da ih nitko ne promatra a žuri im se nekamo, tada se nenadano pojavljuje »divljak«. Imao je posve pravo. Većina ljudi drži da je posve nevažno kako se vladaju kod kuće, u saobraćaju sa svojim najbližima — drugdje će se već

1) Pisac ove knjige je protestant. Oni nemaju ispovijedi, ali on cijeni i praktičnu korist koju čovjekova psiha dobiva po ispovijedi.

uzdržati i biti uljudni. Ta kod kuće mogu se opet odmoriti. Kao da bi se čovjek mogao tako vješto pretvarati! Prebrzo će doći na vidjelo kakav je tko čovjek u nutrinji. U neočekivanom mu trenutku izmakne neka rečenica ili riječ, i odmah znaš da imaš posla s neobuzdanim čovjekom ili se opet iz čista mira za vrijeme zabave stane prepirati, što se nikad ne bi dogodilo da tome već kod kuće nije navikao. Tko je kod kuće neotesan, neće ni kod stranih ljudi nikada biti na glasu kao istinski odgojen čovjek — jer upravo za to što mora uvijek paziti na se, ostavlja prisiljen i nesiguran utisak, pa odmah znaš da je njegova uljudba samo kao kaput koji je navukao — a ne njegova nutarnja narav.

I s vladanjem kod jela je tako. Tko se kod kuće laktovima naslanja na stol i na glas cmoka i srče, prlja stolnjak i uvijek uzima više nego mu po pravu pripada, nipošto neka ne misli da može onda kod drugoga odjednom jesti kao dostojanstvenik. Odmah se zapazi da taj ne jede pristojno iz navike ili nutarnje potrebe. Već je mnogoga odbila djevojka koju je htio uzeti za ženu, a nije znao da ga je promatrala kod jela i zatim rekla: »Ne, to je strašan prljavac; tko tako neukusno jede, neće ni sa svojom ženom nježno postupati!«

Upravo je tako i onda kada tko nema smisla za red. Jedva da ima nešto što izađe na vidjelo tako kao neurednost čovjeka. Neuredno i nemarno postupa sa svojim stvarima i umuje: »Ionako se to neće doznati, a kod tuđih ljudi radit ću već drukčije.« Kao da će lako sakriti svoje navike! Izdat će se čim prihvati knjigu ili fotografiju. Ako je položi na stol, neće pogledati je li stol mokar ili zamazan. Ako uđe u kuću, nije mu do toga da dobro i čestito očisti cipele. Kada piše drugim ljudima, neće navesti dan i zalijepit će pismo, a da ga pri tom ne osuši. U svojim listovima neće zadnja slova nikad pažljivo ispisati do kraja, nego samo nadrljati. Ukratko rečeno, mogli bismo navesti stotinu i stotinu stvari koje nam u jednom času odaju kakav je tko. Imao sam znanca koji mi je rekao da može već po tome kako tko razreže knjigu, upoznati posve njegov značaj.

Ovim sam vam primjerima htio samo pokazati kako je kriva misao da možemo nešto učiniti ili zanemariti, a da ne dođe na vidjelo. Pojedini grijeh ili pojedini prestupak ne pokaže se odmah, ali svaki prekršaj utire slobodan put idućemu — upravo tako kao što kod vježbanja na glasoviru svaki sat čini prste gipkijima za idući sat. A svaka nemarnost, svaka laž, svaka grubost što je počinimo u maloj izbici iza predebelih zidova leži otvoreno pred cijelim svijetom i pred onima čiju bismo ljubav i poštovanje rado pridobili — jer je svaka popustljivost onomu što je odvratno

i slabašno u nama kao neko otrovanje krvi što se širi po cijelom tijelu i iznenada izađe na vidjelo ondje gdje mu se najmanje nadamo.

Tko, dakle, od vas želi dobiti istinski vjernog prijatelja ili prijateljicu, ne pomaže mu nikakvo pretvaranje, mora uistinu postati onakav kakvim želi da ga drugi drže. To će mu poći za rukom samo ako u nutrinji srca odgoji plemenite i lijepe navike. One će sjati za cijeloga života i pribaviti mu povjerenje i ljubav. A to je raj na zemlji.

RED I NERED

Pestalozzi u svom romanu »Lienhard i Gertruda« pripovijeda da je neki tat kad su ga doveli pod vješala, rekao krvniku: »O, da me je otac naučio svake večeri lijepo objesiti odijelo na klin, ne bih sada bio ovdje.« Duga i žalosna povijest krije se iza tih riječi. Govori nam kako sudbonosna može postati i najmanja nemarnost. Svaka i najneznatnija navika zarazna je u dobru i u zlu. A možda nema ni jedne jedine navike koja je tako zarazna za djelovanje i mišljenje čovjeka kao upravo nemarnost. Možda ste već čuli kako u najljućoj bici porazno djeluje na sve, kada tko god udari u bijeg, jer njegov primjer zavede ostale — i koliko puta jedan sam podignuvši zastavu i pojurivši naprijed zaustavlja cijeli puk u bijegu? Jednako je i s nemarnošću. Nemaran postupak u samo jednoj stvari, nemarno bacanje odjevnog komada djeluje kao strašilo na ostale djelatnosti čovjeka i zaustavlja na pola puta. Upravo tako i najmanja briga u kakvom malom poslu utječe da na cijeloj liniji trube pokret za naprijed. To ćete najbolje razumjeti ako vam ispričam kako je tat kojega smo malo prije imali na pameti, postepeno propadao. Zamišljam to ovako: Odjeću je stavljao kamo je htio, i ta ga je bolest pratila latio se on neznam čega. Školsku je torbu bacio u košaru za papir, čizme je postavio na prozor, ovratnik je omotao oko tintarnice, čarape je posložio na stol, a školske bilježnice na umivaonik. Pjesmaricu je spremio u cijev od peći odakle ju je naveče opaljenu izvukao. Nijednu stvar nije postavio na njeno pravo mjesto, nego onamo gdje je upravo bilo slobodno mjesto. Polagano je ta bolest razjedala i njegovu unutrašnjost. Kada je govorio o izletima ili događajima za koje ga je tkogod pitao, nije mu bilo stalo do toga da

sve redom i tačno ispriča kako se dogodilo, nego je sve nemarno pobrkao kao u svojoj sobi — ne iz kukavičluka ili da time nešto postigne, nego iz nehaja. Upitaš li ga je li vidio koliko se dječaka nedavno popelo preko ograde i tko je sve bio među njima, ni brige ga da spomene nekoga koji uopće nije bio pri tom ili da neke izostavi. Na dogovorene sastanke uvijek dođe prekasno i ne drži zadanu riječ — ne možda iz sebičnosti, nego iz puke nemarnosti. Obavi li kupnju za roditelje, zaboravlja vratiti ostatak novca ili nalazi da nema smisla voditi računa o ono nekoliko para. Kad mu je otac jednom spomenuo da je to pronevjerenje, zaprepastio se, ali je to opet doskora zaboravio. A to zato jer ni u glavi nema ništa ondje gdje bi morao imati, nijedna stvar nije na određenom mjestu. Pronevjerenje, laž, nevjernost, nepouzdanje, sve je izmiješano sa samim nedužnim, dopuštenim, stvarima kao što su u sobi na primjer četke za cipele u istom pretincu zajedno s džepnim rupčićima. Sve bi bilo lijepo u redu da doživotno ostane kod kuće. Ovdje majka posprema za njim i čisti mrlje. I otac mu štošta pregleda jer je jedinac, a ako ga koji put izgrdi, nije ni to tako strašno. Međutim, stvarnost je vani u svijetu sasvim drukčija. Ne pospremaju za njim, ne čiste njegovih mrlja i ne praštaju mu. Životna zbilja ima jasne odjeljke s velikim crnim slovima za pojedine ljudske čine, i povrh toga još odjeljak s natpisom »Blagajna« gdje se strogo i tačno plaća sve što je tko svojim radom zaslužio. Kod kuće su često rekli: »Ta ne misli tako zlo« — »ta više neće to učiniti!« Međutim, ovdje se u stvarnosti ne natežu s takvim nečim, nego samo pitaju: »Koliko time šteti ljudskom društvu i koliko je opasan za druge?« I po tomu plaćaju ili otpuštaju, bacaju na ulicu, oduzimaju čast, otpremaju u zatvor, vuku u tamnicu. A kada se želi zbog toga pritužiti, kažu mu: »Da, zar možda misliš da bi u mladosti bio imao kruha, mlijeka i odijela kad bi svi bili tako radili kao ti? Kad pekar ne bi pravovremeno bio naručio brašno, kad bi mljekar ujutro bio zaspao, a krojač zaboravio doći na pokus? Ili zar misliš da bi se čovjek još vozio željeznicom kad bi skretničari bili ljudi tvojega kova? Zar ne vidiš da bi sve u svijetu moralo propasti bez vjernosti i reda? Pomisli samo; kad bi se iz svijeta samo za četvrt sata uklonili sav red i vjernost — zar to ne bi bilo dosta da sve propadne? Nebo bi bilo crveno kao krv od svih požara, željezničke pruge pune mrtvaca, more pokriveno ruševinama i mrtvacima, svi odnosi među ljudima u kući i u poduzećima bili bi uništeni i zatrovani, jednom riječi, ne bi se uopće dalo opisati. I ti

još tražiš da ti se iznad tvojih čina nalijepi natpis: »nedužan« Zacijelo si pao s Marsa? Zar ondje nije vruće kada sunce sije i mokro kada kiša pada?«

U Luterovu katekizmu čitamo iza deset zapovijedi riječi: »Što kaže Bog o svim ovim zapovijedima? Govori ovako: ,Ja, Gospodin, tvoj Bog, strog sam i revan Bog, koji kažnjava krivnju otaca na sinovima trećega i četvrtoga koljena onih koji me mrze.'« Tada je jednom u našoj školi neki dječak upitao: »Pa kaže se da je Bog ljubav, kako onda može biti ljut i strog i osvetljiv?« No, recite, da li vam se zaista čini da bi za ljude bilo dobro kad bi svijet bio tako uređen da zlo ne bi imalo loših posljedica? Kad bi ljudi mogli lagati i krasti, ubijati i varati, klevetati i vrludati, a da im se to ne bi najteže osvetilo?

Zamislite npr. majku koja bi donosila sinu u školu bilježnice ili zajutrak ako ih je zaboravio ili preuzela krivnju ako je iz nemarnosti nekoliko zakasnio? Da li bi joj kasnije u životu bio zahvalan? Ili ne bi li uvidio da mu je time samo spriječila da se, poučen posljedicama svoga djelovanja, osvijesti i u pravo vrijeme još obrati? I upravo tako moramo također pitati: Da li bismo doista mogli željeti da naša dugogodišnja nemarnost ne bude imala nikakvih posljedica za nas? Da i priroda bude nemarna i zaboravi knjižiti ili, da, iz popustljivosti prema nama, književno opet briše? Ne bismo li tada u svemu još većma podivljali i propali i postali bezbrižni te ostali posve bez pomoći i opomena da se držimo pravoga puta? A to što i u ljudskim činima i sudbini tačno i neumoljivo slijedi jedno iza drugoga kao noć poslije dana i grmljavina poslije munje i žetva poslije sjetve, za nas je od naročite koristi: Iz dobrih navika ubiremo također blagoslovene posljedice. Pomislite npr. da započnete svake večeri najpažljivije spremati odijelo i da zbog toga kod vas odjednom zavlada nečuven nered. Više ne biste znali kako i što vam je činiti. Upravo tako bi bilo kad bi seljak posijao pšenicu, a iz zrnja izmiljeli hruštevi. Ne, za nas je sreća što su prirodni zakoni tako strogi i neumoljivi, jer inače čovjek za budućnost ne bi mogao ništa ni učiniti ni proračunati, ni očekivati, ni u što pouzdati se, živio bi bjednije od mrava koji se ipak opskrbljuju za zimu. Budimo dakle zahvalni što imamo »strogoga i srditoga Boga«, jer prema Njegovim vječnim zapovijedima nastaje i raste također svako dobro, ako ga samo gajimo i nadgledavamo.

Spomenite mi još neke navike iz kojih ćemo jednom ubrati red. Već smo govorili o spremanju odijela. I ovdje sve zavisi o sitnicama. Poznavao sam dječaka kojega je katkada zahvatila prava groznica za ure-

đivanje svega od kraja. Pospremao je čitav dan, svaku je stvar postavio na svoje mjesto, ali je idućeg dana već sve opet bilo kao u staji. Nije računao da treba sve početi s najmanjim. Ostanemo li nemarni u još tako neznatnim sitnicama, ne pomaže nam ništa ni najtemeljitije čišćenje, jer upravo iz maloga raste veliko. Tko želi postati uredan, mora najprije naučiti da niti jednu stvar koju je upotrebljavao ne baci bilo kamo, nego je uvijek postavi na određeno mjesto: šešir na vješalicu, torbu na stol, kišobran u stalak, knjige u ladicu itd. A kada dobije pismo, bacit će potrganu omotnicu odmah u košaru za papir, a ne zgužvanu ostaviti na pisaćem stolu. Veoma dobro utječe također na naše vladanje ako naviknemo ne ostavljati sve porazbacano kada odlazimo od radnog stola, nego da pojedine stvari na njemu lijepo pospremimo. Često na to naviknemo i nehotice — ako odijelo uveče uvijek uredno postavimo na stol. I jedno i drugo zajedno malne od sebe rađaju bilo kojom trećom navikom, npr. da nas kod pisanja obuzme želja za pisanjem pravilnih slova, a kao četvrto osjetimo potrebu da imamo red i u našim novčanim pitanjima, pa počinjemo zapisivati dohotke i izdatke. Udruženom radu ovih četiriju navika uspije zatim da prodru u našu nutrinju i pobrinu se da imamo i u glavi sve pregledno i sređeno, da smo kod svake stvari odmah svjesni posljedica te se tako očuvamo neuredna života. Osim toga, naviknemo polagano na uređeno knjigovodstvo u glavi, da potanko pratimo i zapisujemo sve što doživimo i vidimo, da ne pretjerujemo i ne činimo krivice. Ako na primjer komu kažeš: ti mi nikada ne pomogneš — samo zato jer te nekoliko puta odbio, tome je također uzrok nered u glavi, i mnoga druga krivica i nezahvalnost izviru također samo iz navike na loše knjigovodstvo u glavi.

Vidite, dakle, kako se čovjek i u dobru mora uspinjati od malenoga prema velikomu, da postigne nešto doista vrijedno. Tako hoće odmah započeti junačkim djelima, sličan je graditelju koji želi podići dvorac, a da prije toga nije čestito isušio i učvrstio tlo. Vi znate, zar ne, da puž gradi kuću iz vlastite sline. Ovako zapravo radi i čovjek. Ne doduše kuću u kojoj stanuje, nego svoju sudbinu — čitav svoj kasniji život koji gradi polako svojim vlastitim navikama. Kad je kuća suha i sazidana, često sklapa ruke nad glavom i uzdiše: »Zar ovdje da stanujem i to još s obitelji? Kako sam samo mogao sagraditi ovako neukusno gnijezdo?«

POUZDANOST

Mnogo su me puta već izgrdili jer nisam govorio istinu, ali laži se nikako nisam mogao odviknuti. Činila mi se tako potrebnom u životu kao dobar kišobran. Čemu da pokisnem do kože kad si mogu pomoći, umovao sam. Istina je doduše da kišobran nije ništa lijepo, ipak te očuva mokrine. I premda laž nije nešto lijepo, ipak čuva čovjeka od mnogih neugodnosti, a često njom čak roditeljima prištedimo neugodnost. Tada sam ovako mislio. Uto sam jednom čuo hvalospjev istini. Ljubezan stari čovjek išao je sa mnom po morskoj obali. Visoko nad morem pojavile su se prve zvijezde. Najednom je stao i rekao: »Gle, kako među zadnjim smeđim oblačićima sjaji zvijezda Danica. U nju se možeš uvijek pouzdati. Uvijek me potiče da sklopim ruke čim je ugledam. Podsjeća me na najveličanstvenije što je na svijetu: na čovjeka u koga se možeš pouzdati. Na njegovoj riječi možeš graditi kao na sjajnoj zvijezdi Danici. Nikada ne vara. Prije bi propao čitav svijet nego bi izrekao lažnu riječ. U magli tajanstvenosti i lažljivosti može čovjek izgubiti posljednju stazu — ali kada govori ovakav čovjek, svijetli zvijezda kroz oblake i znaš na čemu si.« Tako je govorio i još neko vrijeme gledao sjajno svjetlo. Šutio sam. Stidio sam se što su se moje misli zaustavile samo kod kišobrana — kao da bi on mogao biti moj savjetnik za život. Dok smo hodali dalje, postalo je tamnije. Zamalo je čitava nebo zablistalo od vječnih svjetala. I najednom sam osjetio da u istinitosti samoj ima nešto zvjezdano i nadzemaljsko i polagano mi je srce ispunilo velika, velika ljubav prema njoj. Da laž katkada prija, znao sam još sada, ali postati čovjek sličan zvijezdama, čovjek na čiju riječ kao na čvrstu hridinu gradiš na ovoj zemlji gdje je zaista vrlo malo vjernih i gdje si mnogi lažju olakšavaju život, pričinilo mi se tako zavidno i divno da su u usporedbi s time posve izblijedjele male trenutačne koristi laži. I rekao sam: ovdje nema polovičnosti. Želiš li biti čovjek čijoj će se najmanjoj riječi vjerovati upravo tako kao i najsvečanijoj prisezi? Tada ne smije uopće nikada preko tvojih usta prijeći neistinita riječ, pa ni onda kad bi znao da bi malom laži mogao bilo kojem čovjeku ili samom sebi pomoći iz velike neprilike — ti to ne smiješ, jer ćeš puno povjerenje zadobiti samo onda ako ti je lagati upravo tako nemoguće kao što je nemoguće i zvijezdi Danici da najednom leti nebom kao zvjezdana krijesnica. Mora biti tvoja čvrsta i nepokolebljiva odluka da kažeš istinu, ljudima

oko tebe mora biti pri duši kao da govoriš istinu već tisuće i tisuće godina. Postati čovjek koji govori samo istinu to je životni put — veliko blagoslova puno zvanje — svijest da još ima ljudi koji nikada ne lažu, bezbrojnima je uporište i pomoć!

Tko se dakle želi posvetiti ovom zvanju, ne smije uopće više poslušati napast laži.

Jeste li već čitali u Homerovoj Odiseji, kako Odisej sa svojim drugovima plovi pokraj otoka sirena? Svima je začepio uši, a sam se licem okrenut prema moru dao privezati uz jarbol; jer nitko ne može odoljeti glasovima kad ih jednom čuje. Tako je s glasovima laži. Brzo nas osvjedoče da koji put bolje prođemo i da time nikome ne škodimo ako malu neistinu kažemo. Ne možemo im uvijek dokazati protivno, račun bi bio predug. Tu ne pomaže ništa drugo do li da začepiš uši, okreneš lice, pogled čvrsto upreš u zvijezdu Danicu i pomisliš: Sasvim je jasno i sigurno da moram uvijek govoriti čistu istinu ako želam da se ljudi pouzdaju u me — pouzdaju, kako se mornar pouzdava u stalne zvijezde.

Ali laž se u nevolji ipak smije reći. Znate li što je o tome neki suvremeni pjesnik rekao: »U nevolji si uvijek kad lažeš.« Možemo, dakle, opravdati svaku laž, rekavši da je to laž iz nevolje. Katkada navode zapletene primjere — kad je netko bolestan, pa mu treba reći laž da ga ne uznemire i slično. Prije svega, zaboravljamo jedno: Ako bolesnik opazi da su mu lagali, onda je kraj njegovu miru. Lašcu ne vjeruješ, iako govori istinu! To vrijedi i za općenje s bolesnicima. Upravo se bolesnik mora najviše pouzdavati u one koji imaju najviše posla s njime, inače će u svom mračnom i uzbudljivom raspoloženju iza svake riječi i iza svakog izražaja lica tražiti prikrivanje. Uzmogne li se naprotiv nepokolebljivo pouzdati u to da će čuti samo istinu, tek će se tada smiriti u onomu što čuje. Laž je uvijek kratkovidna mudrost, jer svaki saobraćaj čovjeka s čovjekom počiva na tom da riječi smatramo izražajem istinskog stvarnog stanja. Ali ako smo jednom prevareni neistinom bližnjega, onda je gore negoli da smo imali posla s gluhonijemim, jer riječi lašca uopće ne shvaćamo više ozbiljno, a to je najstrašniji rastanak između dva čovjeka.

Rekao sam već da nas laž katkada riješi malene neprilike. Ali tko se drži ovoga puta, rado zaboravlja da se iza neznatne koristi gomila nepregledan niz teškoća. Jer kao što u staroj priči đavao tjera dušu koja mu se zapisala, tako i duh laži uzima dušu koja je lagala i od nje traži veće laži i spletke da prikrije prvu laž, i kada je tkivo postalo dovoljno veliko, tada dolazi na danje svjetlo — negdje se naime nešto ne slaže te

i najlukaviji majstor laži sam ne može sve pregledati, da može na sva pitanja odmah dati odgovor s kojim se sve ostalo podudara.

Konačno se uvijek sam izda, i to bi trebao prije promisliti svaki koji stoji na raskršću. Goethe kaže u nekoj drami:

»Daleko s lažju, ne oslobađa
nas kao druga svaka istina,
ne smiruje nas, napunja strahom
onoga, koji je u potaji skova, a strijela —
već odapeta od Boga okrenuta —
vraća se opet
i obara strijelca . . . «

»Ne smiruje nas« — to je ona tajanstvena bijeda laži da nikada ne znaš gdje i kad će se sudariti s istinom. Čini se kao da bi stavio u promet krivotvoren novac, pa sada moraš vječno paziti neće li ga tko baciti na stol i istraživati kakva je kova i na koncu čak položiti na vagu.

Govorim li s vama o laži, ne činim to nekako s visoka, nego kao prijatelj koji sjedi među vama da s vama vijeća ili, ako vam je milije, kao stari Indijanac iz plemena Sioux koji kraj taborske vatre sa svojima vijeća kojim je putem najbolje krenuti. Bljedoliki — to su laži. Moramo im porušiti kuće. Mislim da se većina ljudi u mladosti dovoljno ne zadubi u bit i posljedice laži, inače joj ne bi tako lako nasjedali. Proučavate otrovne gljive, ptičja gnijezda, paučinu, kristale i sve moguće drugo, ali tako zanimljivo živo biće kao što je laž puštate posve iz vida. A ipak treba tu još mnogo toga otkriti. Malenu knjigu o laži, kako nastaje, gdje se rado javlja, što radi, kako se sakriva, kako se liječi — takvu bi knjigu napisala najbolje djeca. Pišete li o plavetnoj sjenici, možete biti sigurni da je sve to već napisano u Brehmovu djelu »Život životinja«, a ako pak popisujete plodove istraživanja laži — možete biti sigurni da najveći dio još nije odštampan. Jeste li već čuli da su na području medicine od nedavna postali mnogo oprezniji s lijekovima i da u svakoj prilici ne propisuju više rado bilo kakve kapljice i praške? Otkrili su naime da gdjekoje kapljice i prašci negdje trenutačno ublažuju boli, ali zato često štetno i loše djeluju na srce ili na živce i želudac, te donose trajnu štetu.

Trebalo je dosta vremena dok se to otkrilo, jer je prvi uspješan učinak lijeka naravno zaveo ljude i tek su kasnije polagano spoznali da su s takvim neznatnim olakšanjima katkada povezane nedogledne loše poslje-

dice. To isto možemo u malenom vidjeti npr. već kod alkohola. Alkohol naoko osvježi umorna čovjeka jer mu za trenutak uzburka krv, ali zato napada rad srca i svježinu glave, a baš od ovoga dvoga ovisi izdržljivost čovjeka. S lažju je upravo tako. Ta već je odavna poznato da trenutačno olakšanje što nam ga donosi laž, slijedi najveća šteta — ali prave znanosti o laži koja bi je doista osvijetlila i u tančine raščlanila — takve znanosti još nema. Kako si kao uzet od osjećaja da si bojažljivac i da si prikrio svoje djelo, kako te samo jedna laž učini robom — slična kao gutljaj morfija ako se na vrijeme ne odupreš svom snagom, kako nadalje laž razjeda i truje sve ostale dobre čovjekove osobine i slabi otpor protiv napastima slično kao i alkohol koji rastvara najnježnije moždanske stanice i slabi volju, kako čovjek s najmanjom neistinom proigra sav svoj ugled i zašto je to sve neizbježivo — sve bismo to morali već samo zbog nas do dna sitnozorom istražiti. I k tomu urediti zbirku primjera laži, još nedozrelih i već dozrelih, kao zbirku kukaca — dok od svake vrste ne budemo imali po jedan lijep primjerak: laži iz taštine, laži iz kukavičluka, laži iz pohote i laži iz krivo shvaćena prijateljstva. Osim toga, morali bismo se pobrinuti i za razne uljepšavajuće nazive pojedinih laži kako to činimo kod životinjskih zbirki.

Zatim bismo morali potanko popisati kod kakvih se ljudi najviše javljaju ove ili one laži, kako kažemo na primjer za leptira: najradije siše sok na maslačku. Dogodi li se da kažete tešku laž, ne zaboravite je, nego čuvajte je na vječnu uspomenu i opišite potanko sve njene zle posljedice kao što dajemo ispuniti zvjerku koju smo sami ustrijelili. Tko si je uredio takav muzej laži makar samo u svojoj glavi, neće bez sumnje u pogledu laži više biti tako veoma kratkovidan kao na žalost toliki ljudi. Za ovakav muzej neće biti na odmet ako u nj pozovemo još mlađu braću i sestre i drugove te zamolimo da nam pomognu povećati zbirku.

Rado bih vas još upitao kakva pomoćna sredstva imamo u borbi protiti laži. Samo pravilna spoznaja i dobra odluka još nas neće očuvati od poraza. Vojskovođa može braniti tvrđavu samo ako dobro pozna svoje čete i druga pomoćna sredstva i ako znade kako će najuspješnije osigurati najugroženije položaje.

Dobro je vrlo budno paziti na svako najmanje pretjerivanje i na taj način naviknuti govoriti istinu. Kad nešto pripovijedaš, pripazi posve tačno na svaku netačnost i govori radije nešto polaganije samo da ne dođeš u sukob s istinom. Posebno budi oprezan kad govoriš o vlastitim dogodovštinama i junačkim podvizima, i još triput oprezniji kada moraš iz-

nositi izjave drugih. Vidio sam jednom u nekom šaljivom listu nacrtan stroj za kobasice. Odozgo su gurali prase, a odozdo je izlazila kobasica. Upravo tako brzo izvrću se riječi ako idu od usta do usta, naročito ako onaj koji ih je rekao, nije omiljen. Takvi su ljudi u pravom smislu riječi strojevi za kobasice. Da se prisiliš i kažeš potanko sve kako si čuo, prvo i najvažnije sredstvo jest: pobrinuti se da laž ne probije rupu na tvrđavi.

Kao što su u tramvaju uz sprovodnike još i nadglednici, da se netko ne bi vozio bez karte, tako ima još i drugih pomoćnih sredstava da se čovjek nadzire u navici tačnosti: uspostavi se malen dnevnik, naravno, dobro zaključan. U nj se upisuju svake večeri laži i pretjeranosti izvršene kroz dan. Kakve li radosti, bude li postepeno trebalo sve manje upisivati!

Treće je sredstvo, naravno, preporuka da često posjećujemo gore spomenuti muzej laži.

HRABROST I ISTINOLJUBIVOST

Čuo sam jednom da je netko rekao: da prestanu ratovi, svijetom bi zavladala plašljivost. Tada ne bi više bilo prilike da se pokaže hrabrost i junaštvo. Je li to tačno? Kad bi naime to bilo istinito, sve bi žene morale biti strašljivice, jer osim Amazonki nisu one nikad proše školu prolijevanja krvi na bojnom polju. Tko bi se pak usudio tvrditi da žene nisu hrabre? Da se boje stavljati život na kocku? Da ne mogu gledati smrti u oči? Da ne mogu podnositi boli? Sjetite se svih onih mučenica, mislite na sestre milosrdnice, mislite na svaku majku koja se za svoju djecu sama probija kroz život!

Na bojnoj poljani kod Metza diže se usred vojničkih grobova i nadgrobni spomenik engleskoj djevojci, sestri bolničarki, koja se prijavila u službu u poljskoj bolnici crnih boginja, dok su mnogi muževi skrštenih ruku stajali u prikrajku. Tko pomisli na ove žene, znat će da hrabrost i odvažnost rastu i izvan bojnog polja. Da, tko može kazati ne sprečava ju li možda baš ratovi da proklija najveća vrst odvažnosti i junaštva, odvažnosti i junaštva što se rađaju iz ljubavi?

Pa odvažnost ipak nije ništa drugo nego raspoloženje u kojem misao na smrt, bol i odvratnost nemaju nikakve snage na naše djelovanje.

Da li je možda smrt prahom i olovom najstrašnija od svih životnih opasnosti na svijetu? Nema li bezbroj drugih opasnosti za život, zdravlje i sreću čovjeka, koje traže upravo toliko, a često još više odvažnosti? Žrtvuješ li se možda samo kad ubiješ druge, a ne i kada ih spasavaš? Zar ljubav nije upravo tako velik izvor odvažnosti kao i rat? Nije li možda ljubav rodila najveća junaštva na svijetu? Zar vam se ne čini da bi na svijetu bilo još više odvažnosti kad bi bilo više ljubavi, i da možda upravo zbog toga ratovi sprečavaju da se najveća i najtrajnija hrabrost većma ne proširi? Baš ratovi ubiju tako mnogo ljubavi.

Smatram da neustrašivost pred tjelesnim bolom nije još nikakav dokaz za to da čovjek zaista posjeduje pravu odvažnost. Ima naime mnogo ljudi koji nemaju naročito osjetljive živce i bujnu maštu, pa su stoga poput većine necivilizitanih naroda prilično bezbrižni za tjelesne opasnosti. U ratu se tome pridruži opojan osjećaj što ga sa sobom donosi nastup ogromnog mnoštva ljudi. Da za velik broj ljudi smrt nije najgore, vidi se po tome što se mnogi sami ubijaju ili skaču u vodu jer ih mnogo šta daleko više boli i nepodnošljivije im je od smrti. Inače bismo samoubojice morali držati za najhrabrije ljude jer su kadri sami sebi oduzeti život. Mnogim je ljudima strašnije od smrti podnositi prokletstvo, porugu i prezir, priznati prekršaj ili pak samo sitnu pogrešku. Stoga mislim da najbolji i najjači dokaz hrabrosti nije u preziranju smrti, nego u svladavanju bojazni i straha pred ljudima.

Mislim također da je dosljedna istinoljubivost uvijek najbolji dokaz hrabrosti i da svaki čovjek, premda još nikada nije vidio puške, ima svakog dana priliku vježbati svoju odvažnost kada otvoreno priznaje i govori čistu istinu i u najmanjoj stvari. Mnogo je naime lakše najednom u velikom oduševljenju žrtvovati život negoli dnevno ostajati nepokolebljiv kad bismo se najradije uklonili neugodnom prizoru i blamaži ili izbjegli kaznu. Tu se pokaže da li je netko doista čovjek koji ne mari za grozu i strah, ili je pak običan lupež koji se sakriva kada vidi da se približava napadaj.

Stari su Germani vjerovali da u ratu poginule junake odvode bojne djevojke u Walhallu da ondje prebivaju među bogovima u vječnom svjetlu. Tko ne laže i junački podnese sve samo da ostane vjeran istini, živi već na zemlji u Walhalli i boravi među bogovima, jer će ga svi dobri i hrabri poštovati i pružati mu ruku te s ljubavlju i povjerenjem promijeniti mu zemlju u raj.

ČISTOĆA

Djeco, biste li, kad vam umre dobar prijatelj, hodali naokolo u šarenoj odjeći i s vijencem na glavi: biste li na božićni dan obukli crnu žalosnu odjeću s crnim velom? Zašto ne? Zar ne, uvijek rado i vanjštinom izrazujemo ono što osjećamo u srcu. Odjeća treba tako rekavši biti znak stanja srca. I ljudi trebaju vidjeti kako smo raspoloženi, pa da s nama ne zbijaju šale kad nas snađe teška žalost.

Sjećam se iz svojih školskih godina: kada je netko došao u školu odjeven u crninu, mi ga drugi nismo zadirkivali, nego smo s njime postupali s nekom plahom ozbiljnosti. Zaista je lijepo ako i svoju *radost* očitujemo odjećom. Tada se i drugi s nama vesele. Ide li skupina djece u bijelim odijelima i šarenim kapicama na izlet te pjevaju i podcikuju, stariji postajkuju i s čeznućem na licu govore: »Ah, mladost... « i pred očima im oživi doba kad su i oni jednom tako izlazili — i još dugo gledaju za djecom. Da — mladost!

Čini mi se uopće da su najsretniji oni koji i na vanjski način mogu izraziti ono što im srce pokreće — npr. slikar koji može u boji oblikovati svoje najljepše raspoloženje i snove, ili kipar koji daje da mu duša progovara kroz mramor, ili glazbenik koji svoje osjećaje izražava divnim zvukovima. Stoga je sretan onaj koji zna i samo malo muzicirati ili pjevati — sretan je i onaj najsiromašniji seoski igrač koji na ručnu harmoniku naveče svira što mu raspoloženje nadahnjuje.

U Engleskoj je u Srednjem vijeku kralj doživotno bacio u tamnicu nekog plemića. Isprva je utamničenik bio sav očajan i bjesnio je kao obezumljen, a zatim su njime ovladale tiha predanost i strpljivost. Često su ga našli sklopljenih ruku duboko uronjena u molitvi. Obuzela ga čežnja da na bilo koji način izrazi svoje pobožno raspoloženje. Od tamničara je izmolio dlijeto i njime mjesecima dubao u stijenu tamničkog zida lik Raspetoga, dok Raspeti nije jednog dana u utamničenika gledao tako ganutljivo i s tako puno uzvišene strpljivosti te mu se činilo da se dogodilo čudo i da je lik oživio. No nije se dogodilo ništa, nego se njegovo duboko čuvstvo uobličilo u ledenom sivom kamenu. I to ga je činilo sretnim.

Možemo se, međutim, izražavati i drugim sredstvima, a ne samo govorom, slikanjem, pjevanjem, muziciranjem i bojom odijevanja. Možemo se izražavati i svojim navikama. Imade npr. ljudi koji žele postati

ponizni i nastoje to postepeno izraziti svim svojim dnevnim navikama, kod pozdravljanja, odgovorima i vladanjem — dok konačno čitavo njihovo biće ne odiše poniznošću — kao što umjetniku poslije mnogo udaraca dlijetom konačno uspije tako isklesati kip da je u njemu posve utjelovljena njegova zamisao. A sada recite kako biste izrazili svoju želju za čistoćom? Na svijetu nema čovjeka, ma kako bio divlji, koji u dubini duše ne bi imao želju — da bude čist. Možda ni sami određeno ne znamo što time zapravo mislimo — ali u nama živi neka čežnja da budemo slobodni od svih mrlja, u srcu bijeli kao snijeg i daleko od svake prljavštine u mislima, riječima ili djelima. Kako da to izrazimo? Zar možda prljavim rukama, razbarušenom kosom ili mrljama na odijelu ili, možda, upotrebljavajući veoma ružne riječi? Koješta! Tko već sam od sebe nije čist, morao bi se potruditi da uistinu na umjetnički način ispolji svoju želju za pravom čistoćom. Da to postigne, može se poslužiti cijelom svojom vanjštinom — i kiparu kamen služi samo kao sredstvo. Ne mislim da bismo zbog toga morali biti ne znam kako gospodski odjeveni. I najsiromašniji čovjek može lako doći do vode da opere i očisti odijelo. Važno je samo da ima poštenu volju i da nastoji navikama izraziti nešto više — da tako rekavši bude umjetnik čistoće.

Tko je time započeo i pripazio na svaki prašak i na mrlje na licu, rukama i odjeći, na svoju će veliku radost doći do važnog otkrića. Kao što srce čovjeka umiruju i uzdižu zvukovi domaće glazbe, upravo tako djeluje na njegovu nutarnjost uvelike i navika na čistoću. Mi zavolimo čistoću i postajemo nestrpljivi ne samo prema mrljama na našem kaputu nego i prema našem karakteru i prljavim riječima koje izlaze iz naših usta i prema nečistim mislima koje lunjaju po našoj duši.

Ako razmislite o tomu, razumijet ćete zašto su osnivači velikih religija tako veliku važnost polagali na propisno umivanje. Znali su da ta navika djeluje i na nutarnjost, da ona čovjeku donosi pomoć i potiče ga još i na to da čisto misli i govori.

S druge je strane vanjska nečistoća veoma pogibeljna jer zarazno djeluje i na nutarnjost. Jeste li već čuli kako su opasne mrlje sumporne kiseline, jer ne progrizaju samo odjeću nego znadu prodrijeti i do samog čovjeka i izraniti tijelo? Tako je ne samo s mrljama sumporne kiseline nego i s mrljama općenito. Proguraju se čovjeku sve do njegove nutarnjosti. Tko danima trčkara naokolo s velikom mrljom od jaja na odjeći, ne će ni u svojoj nutarnjosti tako brzo imati sapun pri ruci. Gubi osjećaj gnušanja prema prljavštini. Bit će mu lakše živjeti zajedno s mrljama.

I ako se ne stidi prljavih ruku i nokata, neće se stidjeti ni nečistog govora i sprijateljit će se konačno i s nečistim mislima.

Zato dobri poznavaoci ljudi promatraju najprije čovjeka uvijek sa strane njegove čistoće kada žele doznati mogu li se pouzdati u njega. Američki Crnac koji je kao dijete bio rob, a sada je vrlo ugledan učitelj i govornik u Americi, objavio je nedavno svoj životopis: pripovijeda kako je kao dvanaestogodišnje siroče trčao pješke tri dana da ga prime u veliku školu za crnce. Nije imao novaca da plati školarinu, ali se nadao da će je zaslužiti nuzgrednom zaradom. Kad je poglavaricu škole zamolio da ga primi, dala mu je najprije očistiti dvije sobe. To je učinio tako brižljivo da nigdje nije ostalo traga prašini. Kad je ona to vidjela, primila ga je odmah. Zadobila je povjerenje u njega. Mislila je: kad se je u tomu pokazao, bit će i inače uredan i čist. Nešto će iz njega biti. U toj knjizi pripovijeda još da je prvo i najvažnije u odgoju i obrazovanju crnaca naučiti ih upotrebljavati četkicu za zube. To je važnije od poučavanja u čitanju. Jer dok god temeljito ne nauče biti čisti, dotle će i njihovo čitanje biti nečisto i neuredno. Tek četka za zube daje im čvrstinu i postojanost. Navika čišćenja zubi postepeno će utjecati i na njihovo vladanje i učiniti ih čistijima i urednijima.

Vidite, dakle, da čistoća nije nešto nuzgredno što možeš obaviti onako usput šakom vode da već u ponedjeljak bude ručnik pun crnih mrlja, nego da je ona posao o kojemu ovise mnoge velike stvari u životu.

Mnogi dječak katkada misli da napredak i sreća u svijetu ovise u prvom redu u tomu da negdje imaš utjecajnog strica ili bogatu tetku koji će te novcem i dobrim riječima gurnuti naprijed. Kažem vam: čistoća je najbogatija i najutjecajnija tetka, i onoga koji je s njom na dobroj nozi ona obasipava obiljem blagoslovenih darova i njen zagovor otvara vrata najviše gospode. Prljavi ljudi, međutim, mogu imati još kako bogate i utjecajne stričeve, ali onaj tko na njihovoj odjeći opazi velike mrlje i masne papire i prljave ruke, pere ruke i kaže: »Veoma žalim, ali na žalost trenutačno nema mjesta«, a svojoj ženi kaže iza toga: »Hvala Bogu, na sreću trenutačno nema mjesta . . . Brrrrr.«

ZAVIST

Ivan je dobio pun tanjur juhe, a Duško jedva polovicu i još samo jedan valjušak k tomu, dok Ivanu vire tri iz puna tanjura. Duška obuzme blijeda zavist i čini mu se da više ne može trpjeti brata. A kad postepeno otkrije da majka još posebice pazi na Ivana, jer mu je možda njena briga posebice potrebna, Dušku se u srce ušulja i ondje nastani zavist. I sad nema samo manje slatkih zalogaja, nego ga još u nutarnjosti izgriza otrov koji mu ogorčava svako jelo: započne vrebati i njegove su oči uvijek okrenute prema bratovu tanjuru. A nakon što je nedavno otkrio da su Ivanove cipele iz bolje kože nego njegove, tada mora jednim okom škiljiti dolje na cipele a drugim na tanjur. Njegov srditi pogled klizi naizmjence s tanjura dolje na cipele i zatim se opet penje na stol.

Možete mi vjerovati: Poznavao sam takvog Duška i, kad sam jednom govorio o zavisti, prišao mi je i rekao: »Dobro znam kako je ružno i kako se čovjeku sve zgadi, ali ne mogu si pomoći gledajući kako on dobiva uvijek više i bolje negoli ja. Da, mama više voli njega, to već odavna znam.« I rekao sam mu: »Dragi moj Duško, sasvim je u redu što zapažaš razliku kad već počinješ uspoređivati. Nego zašto zapravo to uspoređuješ? Ti bi morao već otprije znati da na svijetu ne postoje dvojica koji dobivaju sve jednako tačno onako kao što ni dvije ruže nemaju za sebe tačno jednake porcije svjetla, vode i zemlje, a isto tako bi mogao pomisliti da u svijetu neće biti majke koja bi prema svoj svojoj djeci u isto vrijeme mogla pokazati jednaku vanjsku brigu. Možda prema njemu ima upravo sada više samilosti jer je slabašan ili ga je kao dijete morala tako mnogo njegovati da joj je to već prešlo u naviku. Ili više suosjeća s njim negoli s drugima jer vidi da u njegovu značaju ima nešto što će mu jednom veoma otežati život. I sad joj je pri duši kao da mu mora još veoma uljepšati mladost, ukratko: možeš li znati što se zbiva u majčinu srcu? I odakle znaš nećeš li joj postati bliži od Ivana kasnije u životu kada postaneš snažan muž i ona uvidi kakav oslonac ima u tebi? Ne, odvikni se zavisti, jer tu je čovjeku pri srcu kao da neprekidno ima morsku bolest, sve ima tako zelenožut izgled i čovjek se ne može ničemu radovati, jer uvijek vidi nekoga kojemu je još bolje. Jesi li u pričama Staroga vijeka čuo o stimfalidama, pticama, koje ljudima sve što žele pojesti, zaprljaju gadnim izmetinama? Takve su ptice zavidne misli. Čine čovjeka najnesretnijim od svih ljudi. Imaš pravo. Samim odlukama te se ptice ne mogu poubijati. U priči morali su najprije pozvati Herkula da ih postrijelja božjim strelicama. Rado ti dajem takvu božju strelicu, naime dobru misao kojom možeš jednom zauvijek poubijati ptice zavisti, budu li se htjele ponovo spustiti na tvoj tanjur. Svjetujem ti ovo: Ne zaboravi nikada da još ni izdaleka ne treba zavidjeti onima kojima je naoko bolje i više uživaju od tebe i kojima se poklanja više pažnje, obzira i udobnosti. Ljudima naime koji su u mladosti bili razmaženi i ispunjena im je bila svaka želja, u kasnijem životu je veoma teško, osim toga nedostaje im dar da se brinu za druge i na druge misle, a bez toga dašto ne mogu doživjeti ono što je u životu najljepše i najdragocjenije: da naime svom dušom nekoga ljube i sami od njega budu ljubljeni. Stoga su oni kojima je bolje, često vrijedni sažaljenja. Pitat ćeš možda: »Ako osirotjeli dječak vidi rasvijetljen prozor sretne obitelji, zar da možda sažaljeva onu djecu? Zar da im zaista ne zavidi?« Ne, zavidjeti im ne smije, jer još sam ne zna što ih još čeka u kasnijem životu. Kad bi vidio u budućnost, možda bi blagoslivljao kuću i rekao: »Ah, da znate što vas još čeka — kako vam priuštavam da se sada još od srca možete radovati!« I zna li uopće kakav ga život čeka ili neće li mu možda biti bogato naplaćeno sve dosadanje oskudijevanje? Na svijetu nikad ne biva da jedan ima sve, a drugi ništa. Bogatstvo, sreća, ljubav, zdravlje, nadarenost nisu nikad u jednoj ruci. Jedan ima ove prednosti, darove i pogodnosti, drugi nešto drugo i uvijek mora nastojati izvući najbolje iz onoga što mu se udijeli. Nisi li, dakle, razmažen kao Ivan, budi veseo i dobro se priuči da misliš na druge a na sebe da posve zaboravljaš, budi tvrd prema sebi da postaneš jak — i kad si to postao, tada ćeš se jednom stidjeti svih onih svojih izleta po tuđim tanjurima i ne ćeš više htjeti mijenjati se s bratom — da, možda ćeš ga dvostruko zavoljeti budeš li vidio kako se on teško probija kroz život i možda ćeš zamoliti majku — bude li još na sreću živa — da ti oprosti sve one tvoje nerazborite misli.

Ima nekoliko lijepih stihova od Geroka kojih se uvijek sjećajte kad sreća mimoiđe vas, i obasja život drugoga. U njima se lijepo izražava kako tuđa sreća na sasvim osebujan način sja i u nama, ako uzmognemo zaboraviti sebe da pri tom iz puna srca sudjelujemo:

U sobu spušta se tama,
svjetlo dana umire,
a tamo kod susjeda

prozori u sjaju se šire.
Prozori o zapadu sunca žare
u purpuru i večernjem mraku,
što sunce preko gore ga sipa
naveče zlatnome traku.
U sunčanoj sjenci na me,
dok istok gledam tajni,
ružičaste sipaju zrake
mog susjeda prozori bajni.
Raduj se zbog sudbe sretne,
pa makar mimoiđe tebe,
i raduj se susjeda sreći,
kao da obogaćuješ sebe.

SPOZNAJ SAMOGA SEBE!

VRIJEDNOST SAMOSPOZNAJE

Znate li, djeco, koji je dio svijeta najnepoznatiji? Možda Afrika? Ne, istražili su je hrabri putnici uzduž i poprijeko. Pogledajte samo zemljovidnu kartu Afrike! Jedva je kakva prazna površina na njoj. Svuda su nacrtali jezera, gore i rijeke, poznati su narodi — da, u nacrtu je već gradnja velike željeznice preko cijelog kontinenta.

Ne, najneistraženiji kontinent je ljudsko srce. Lakše je doći do izvora Nila — premda su i za to trebali više od tisuću godina — nego slijediti ljudski čin do njegova najtajnijeg izvora. A zašto? Morali bismo zapravo misliti da je obratno. Da naime spoznamo izvor nekog čina, trebamo samo sami sebe ispitati i ne moramo izdržati borbu s divljim plemenima niti poduzimati naporna putovanja u žarkoj žegi sunca. Kakve su to zapravo nesavladive zapreke koje se suprotstavljaju istraživanju vlastite nutarnjosti? Uhvate li vas npr. pri neistini i zapitaju zašto ste rekli neistinu, hoćete li znati pravi izvor? Zašto ne? Vidite kako malo znate o svom tamnom kontinentu, inače biste mogli odmah odgovoriti. Zar ne, mi se bojimo onoga što sami kod sebe otkrijemo želimo da otkrijemo ružne osebine, i zbog toga ne uzimamo ozbiljno takva otkrivačka putovanja. Samo najsmjeliji istraživač koji se ne boji ni lava ni ljudoždera, ne osjeća tajanstvene bojazni da će jednom doprijeti do izvora svog djelovanja. Često će on moći vjerovati da sve radi samo iz ljubavi prema čovječanstvu i da pri tom uopće ne misli na sebe — ali kad bi bolje pogledao u sebe, možda bi otkrio da najviše njegovih čina izvire iz slavohlepnosti i da mnogi drugi imadu svoj izvor u gustišu pustolovina, dok je prava ljubav prema istini možda samo malen potočić koji usput utječe u glavne izvore i u njima nestaje. Nije li, međutim, posve svejedno iz kojih izvora dolazi njegovo djelovanje? Čini se da je glavna stvar da učini nešto veliko i korisno. Što kažete na to? Nije li posve svejedno, tjera li lokomotivu para ili električna sila? Ali pomislite, ako bi to bila neka druga pogonska snaga kojom još nitko ne vlada i koja usput izaziva eksplozije i raznosi vlakove — zar je i tada svejedno kakvu silu izabiremo? Posve je isto kada čovjeka goni častohlepnost ili želja za pustolovinom. Neko vrijeme možda i vrši velike i korisne stvari. Ali ne možeš ni trenutka biti siguran neće li doskora uništiti sebe i sve one koji se pouzdaju u njega. Jer težnja za slavom i pustolovinama biva sve divljija što je čovjek više

hrani te prebrzo postaje jača od čovječje savjesti i njegove ljubavi prema istini — i tada je izgubljen. Upravo zato je neizmjerno važno upoznati samoga sebe da se u pravo vrijeme otkrije sve što u srcu hoće da nabuja i zasužnji ga. Znate da otrovne gljive uspijevaju u šumi najbolje ondje kamo ne dopire sunčano svjetlo. Tako je i s otrovnim gljivama u ljudskom srcu. Bujno rastu ondje kamo nikada ne dopre svjetlo samospoznaje. Vaši roditelji zapažaju vaša zla nagnuća tek onda kada su se većinom već razrasla te ih je jedva moguće istrijebiti — jedino vi možete raspoznati izraslinu čim u vašem srcu razvije prve tanke klice. Pomislite na to da bi raka mogli odstraniti kad bi se zlo otkrilo dok je još sitna izraslina na tijelu — ali ga na žalost većinom uoče tek onda kad je otrovan već velik dio tkiva i zaraženo čitavo tijelo.

Najveća zapreka u spoznavanju samoga sebe jest naša želja da sami sebe nečim zavaravamo i u to još povrh toga i vjerujemo. Svatko bi rado cijenio samoga sebe, pa se zato boji svoje vlastite nevaljalštine i smiješnosti nazvati pravim imenom. »Ah, pa ovaj čini sve jedino iz taštine«, tako prebrzo izvalimo o nekom drugom, ali kad mi sami učinimo nešto iz puke taštine i želje za slavom i da dođemo na glas, tada se rado uvjeravamo da smo to učinili jedino iz čistih pobuda. Kao što biljke stvaraju neke zaštitne naprave protiv proždrljivosti puževa i gusjenica, tako i čovjek zavarava zaštitnim mislima za to da svoje čine pred samim sobom uljepša i opravda. Kada je nešto zaboravio ili je bio nesusretljiv, reče: »Nisam imao vremena«, i u to onda i sam vjeruje. Ako tko svojoj mlađoj sestri iz same proždrljivosti pojede kolač što ga je dobila za rođendan, kaže: »Htio sam spriječiti da ne pokvari želudac.«

»Oholost prethodi padu«, tako kaže poslovica. Još se sigurnije može reći: Laganje samom sebi prethodi padu. Jer ako narod ili pojedinac prikriva svoje vlastite pogreške, onda je sigurno da je propast blizu — upravo kao na brodu kojega kapetan ne zna u vjetru i oluji tačno izračunati koliko je skrenuo s pravog smjera. Ako nešto slaže putnicima, to barem brodu ništa ne škodi, ali ako u svojoj kabini još i samoga sebe zavarava da je na pravom putu, onda mora sve propasti. Jer se ocean, vjetrovi i hridine ne daju nikada podmititi — drže se samo istine.

GRČKO SVETIŠTE

Sigurno ste već čitali o slavnom Apolonovu svetištu u Delfima gdje je proročica sjedeći na tronošcu okruženom podzemnim parama proricala budućnost. Na svetištu je stajao natpis: »Upoznaj samoga sebe!« To je bilo najvažnije i prvo što je bog doviknuo svakomu koji ga je htio pitati za svoju budućnost. Mogao bi tko god kazati: »Zar ne postoje mnoge daleko važnije stvari koje bi prije pristajale na pročelje svetišta? Npr. poslovica: ‚Ljubi bližnjega svoga' ili ‚Svladaj samoga sebe!' Zašto je samospoznaja izabrana kao najpotrebnije i najmudrije?« Valjda zato jer ne možeš ljubiti iskreno svoga bližnjega niti samoga sebe svladati ako ne poznaš samoga sebe. Tko npr. uopće ne zna da je nagle ćudi ili lakom ili sklon ogovaranju, neće ni doći na misao da se zauzda i pazi na se. Misli, da na njemu nema ništa što bi trebalo popraviti. Ta on je mladić da mu nema ravna. Tu je riječ nedavno za njega kazala tetka Ana. On je to čuo i sada se posve pouzdaje u tu ocjenu, premda dobro zna da tetka Ana ni ne sluti kako je s njime. Takve ljude koji ne poznaju svoje nutrinje, nazivaju: umišljenima. Slični su satovima koji su stali; jer sebe smatraju savršenima, dakako da ne mogu vidjeti svojih pogrešaka, pa zato niti ne napreduju, nego zastanu u svome rastu. Jeste li kada čuli muža s dječačkim glasom? To zvuči čudno, da gotovo ne možemo vjerovati. Upravo je tako čudno ako se tko tjelesno valjano razvija, a duševno ostaje dječak, tašt i neotesan klipan. Predstavite si ga — neotesanac s bradom, a možda mu kažu i: »gospodin doktor«! A sve to za to jer ne poznaje samoga sebe. Samo tko poznaje sebe, može se svladavati — upravo onako kao što i strojovođa može upravljati lokomotivom samo ako tačno pozna sve njene dijelove i znade koliko smije ugrijavati kotao, koje ventile mora otvoriti i zatvoriti i koje dijelove mora naročito pažljivo mazati uljem.

Baš tako je i s ljubavlju prema bližnjemu. Nemoguća je bez samospoznaje. Zamislite da se s nekim posvadite, npr. sa sestrom i bratom. Možda zbog toga jer ste u svom glasu nešto otresiti i razdražljivi, ili čak oholi. A vi to ni ne znate, nego uvijek tražite krivnju samo kod drugoga. Ili ga na osjetljivu mjestu svojim postupkom vrijeđate da se razljuti. Volite ga i htjeli biste se s njime nekako drukčije porazgovoriti, ali se uvijek iznova svađate. Ima ljudi koji se polagano posve ogorče i povlače u osamu, jer opažaju da ih nitko ne voli, da im se svaki uklanja s puta i uskra-

čuje pomoć i suosjećanje. Da su pravovremeno zavirili u svoju unutrašnjost, možda bi ondje bili našli ružne i odvratne osobine svake vrsti koje su krive njihovoj osamljenosti. Zato je duboko opravdano što nad proročištem gdje se ljudima proriče budućnost, stoji natpis: »Upoznaj samoga sebe!« Jer čovjek koji upozna samoga sebe, drži svoju budućnost dobrano u rukama. On se još uvijek može promijeniti prije negoli je prekasno, jer spoznaje svoje mane i zablude i može ih ubuduće izbjegavati, dok onaj koji je zaslijepljen, ne nauči nikad ništa jer uzroke svoje sudbine vječno traži samo u pogreškama drugih.

Zamislite npr. tvorničara koji svojim radnicima pokloni razne dobrotvorne uređaje, a zatim se tuži da su ljudi nezahvalni. Sigurno je da svagdje ima nezahvalnih ljudi — ali tvorničar bi se morao zapitati nije li možda i sam kriv što se radnici ne raduju darovima, nije li možda odviše igrao milostiva gospodina, a premalo mislio na to da je darivanje veoma teška umjetnost. Ili zamislite — ako netko nema uspjeha u poduzeću. Morao bi se najprije upitati: u čemu sam pogriješio? Jesam li bio neuredan, dovoljno marljiv u radu i uljudan prema kupcima ili možda nemam dovoljno sposobnosti i znanja za ovu granu poslovanja? Odgovori li pošteno na ta pitanja, može možda još naći svoju sreću. Ali ako svu krivnju svaljuje na teška vremena i slično, neće nikada ništa postići jer su za čovjeka koji samoga sebe ne pozna, sva vremena teška vremena.

ISPITIVANJE SAMOGA SEBE

Stojiš li oko pola noći na palubi jednog od velikih parobroda što plove preko oceana, čut ćeš najednom kao iz neba otegnut glas: »Sve — dobro!« To je glas mornara iz najgornjeg koša jarbola koji je tada pogledom obuhvatio na sve strane. Putnike koji se spremaju na počinak, to umiruje kao blagoslov odozgo. Prije negoli kapetan pođe na počinak, još jednom pomoću karte i kompasa ispita posve tačno gdje se brod nalazi, nije li možda skrenuo sa zacrtanog pravca. Što su kapetan i mornar u košu jarbola, to su čovjeku savjest i razum. Ljudi bi morali svake večeri prije spavanja tačno ispitati nije li nutarnji čovjek zalutao s pravog puta koji mu propisuje nutarnji glas i da li je s njime »sve — dobro«.

Ne trebate se bojati da iz vas želim stvoriti neke zanesenjake koji cijelog dana razmišljaju samo o sebi i neprestano njuškaju da u zakucima svoje duše otkrivaju nešto zlo. Ali zaspati kao kunić ili krava, a da se još jednom ne obazre na glas savjesti, to mi se ipak čini odviše nečovječno i nepromišljeno. Ako u samoći ne razmišljaš o svim pojedinim ljudima s kojima živiš ili imaš posla, i ne zapitaš se da li ispravno s njima postupaš i o njima prosuđuješ — i ako nikada podrobno ne ispitaš sklonosti i poticaj koji rastu i djeluju u tebi, kako ćeš onda sama sebe voditi i ispravno utvrditi svoj vlastiti smjer života? Tko nikada ne razmišlja o sebi i drugima, sličan je sablasnom brodu iz priče koji poderanih jedra i bez kormilara jedri pod vihorom, i nitko ne zna kamo će zaći i gdje će se razbiti.

»Jesam li pravdaš, svojeglav i bezbrižan u postupku ili, govorim li previše o sebi ili mislim previše na svoje sklonosti — ili sam neuredan i sam krivac za nezgodu i nesreću koje su pogodile mene i moje — u svemu tome trebao bi se čovjek ispitati i pošteno odgovoriti. Tko na to navikne, taj je upravljač i vođa i bit će drugima oslonac u životu. A tko to ne nauči, bit će vječito igračka valova i nikad neće znati gdje je i kamo će dospjeti.

OTKRIĆA

POGLED IZA KULISA

ZAŠTO GLEDATI IZA KULISA?

Sjedite li u kazalištu ili u cirkusu i gledate li ples vila gdje malene djevojčice vaših godina skakuću u blještavu nakitu obasjane sad crvenim sad plavim svjetlom i zatim opet snježnobijele — zacijelo mislite kako biste rado i same bile pri tom i kakav bi to morao biti divan život! A jesu li vas možda roditelji poveli iza kulisa da vidite izbliza te vile — kako su im umorna i tjeskobna lica? I kad biste čak došle u njihove stanove i vidjele da su to većinom siromašna djeca koja moraju zarađivati za uzdržavanje svojih obitelji i da na pozornici i kod kuće na žalost često grubo postupaju s njima, mislim da bi vam najednom postalo jasno da se život pred kulisama veoma razlikuje od života iza kulisa.

Ima ljudi koji promatraju samo ono što je pred kulisama i nimalo ne vode računa o onom što se zbiva iza kulisa. Oni vide uvijek samo vanjski izgled i površinu — dalje ne idu. Mačići su slijepi samo devet dana, ali mnogi su ljudi slijepi cijelog života — ili vide u najmanju ruku samo ono što im je pred nosom, jer su kratkovidni. Možda ste već čuli što je pred više od stotinu godina francuska kraljica Antoinetta kazala kad je izgladnjelo mnoštvo vikalo ispod prozora njene kraljevske palače i kad su je izvijestili da narod nema kruha. »Pa neka jedu kolače«! kažu da je odgovorila — ne da se izruga siromasima, nego jer uopće nije mogla zamisliti da postoji čovjek koji nema što jesti. Živjela je samo u sjaju i obilju, a nikada nije zavirila iza kulisa. Budući da nije razumjela naroda i nije znala kako taj narod živi, postupala je krivo prema njemu, pa je i to bio jedan od uzroka njena žalosnog završetka. Jer time što stvar ne vidiš, ne možeš je ukloniti. Da vidimo ono što se zbiva iza kulisa, za nas je važnije od onoga što se događa pri danjem svjetlu — jer je samo ono što vidimo na prvi pogled često samo opsjena i prijevara, dok se tek iza toga krije zbiljski i istinski život. Tko se drži samo izgleda i vanjštine i ne gleda što se iza toga krije, ne smije se čuditi ako se zgrada njegova života poruši. Ta sagradio ju je posve prema krivim nacrtima i proračunima.

Poći ćemo zajedno na nekoliko izleta iza kulisa života da shvatite što mislim i da se na vrijeme odviknete od kratkovidnosti.

PJESMA O KOŠULJI

Sigurno ste već vidjeli veliku trgovinu rublja, izlog, gdje leže sjajne muške košulje jedna do druge. I to posebice još naveče, kad ih obasjava električno svjetlo i još se na njima vide izvanredno niske cijene.

Kako je nastala zemlja, sunce i mjesec, i to posve tačno znate, ali da li znate kako su nastale one košulje? Jeste li ikad zavirili iza kulisa? Što bi sve mogla ispričati ovakva jedna košulja kad bi mogla napisati svoju povijest? O blijedim krojačicama u mračnim zakutnim dvorištima kamo rijetko dopre dijelak plavoga neba i gdje se poslije podne pojavi verglaš da odvergla pjesmu o dalekoj radosti i poeziji, o nebrojenim probdjevenim noćima bez ikakve promjene osim malo više glada ili malo hitnijeg rada — da, to bi bilo poglavlje iz povijesti košulje. I k tome — kao zadnja uspomena na košulju: razočarano lice krojačice kada za dugo šivanje dobije bijednu plaću računajući kako da s time živi, odjene se i plati najamninu za stan.

Pred dugi niz godina ocrtao je neki engleski pjesnik bijedu krojačice košulja — da gane srce bogataša. Evo nekoliko stihova:

Iznemoglih i uvelih prsti,
umornih i crvenih očiju
žena bijedno odjevena
sjedi i za kruh svagdanji šiva.
Šivaj, šivaj, šivaj!
Plah i stran pogled je njen,
u bijedi moleći ljupko
o košulji pjesmu pjeva.

Radi, radi, radi
od jutarnjeg do večernjeg mraka,
radi, radi, radi
ko onaj što u tamnici sjedi.
Još traku, umetak i rub,
pa rub, umetak i traku,
dok se od umora skučena
ruka i misao ne ukoči.

Radi, radi, radi
u zimskoj bijeloj magli!
Radi, radi, radi
u proljeće kada sunce žari,
kad cvrkutom na krov
prva lasta doleti,
sunča se i bezbrižno cvrkuće,
te srce mi u sjeti steže.

Iznemoglih i uvelih prsti
umornih i crvenih očiju
žena bijedno odjevena
sjedi i za kruh svagdanji šiva.
Šivaj, šivaj, šivaj!
Plah i stran pogled je njen,
bijedna i gladna moleći prosi,
O kad bi bogataš to čuo,
Gdje pjesmu o košulji pjeva!

Otkad je napisana ova pjesma, mnogo je toga krenulo na bolje u životu radnika, ali krojačice još uvijek gladuju najviše od svih ljudi. Iza svega onoga električnog osvjetljenja još se uvijek krije tako mnogo bijede! Kad bi svi znali za to, drukčije bi bilo na svijetu. Tek kada bude u svim srcima više ljubavi i svi složno uznastoje da pomognu, tek će onda sinuti svjetlo i u život onih koje za nas bdiju i šivaju. A to vrijedi više negoli sva osvjetljenja u izlozima.

U DUBINI ZEMLJE

Ovdje sam na stol postavio komad ugljena. Bez života je, crn i zamazan. Pa ipak kako je živa i zanimljiva njegova povijest!

O tome bih se danas rado porazgovorio s vama.

Po svoj prilici svi vi poznate staru pripovijest o potonulom gradu Vineti koji leži na dnu mora. O njemu pjeva pjesnik:

Iz dubokih mora dubina
turobno zvono plače
i čudnu nam pjesmu poje,
o starome gradu sve jače.

U dubokoj vodi potonule
su vidne ruševine grada,
sa zupčastih se zidina iskra
na površinu javlja ko nada.

I mornar što nekoć u noći
čudovit i čaroban vidje sjaj,
onamo se uvijek utječe,
iako na njega vreba vaj.

No, potopljeni je grad svakako bajka, ali nije bajka da dolje na dnu mora i duboko u utrobi zemlje leži potonuli svijet — ogroman svijet bilja s rijetkim životinjama iz davne prošlosti, zatrpan od poplava, potresa i inih elementarnih sila pred tisuće i tisuće godina. Mnogo smo toga doznali o tom potopljenom svijetu, npr. po komadima jantara koji nisu drugo nego okamenjena smola ogromnih jela i koji katkada imaju u sebi i kukaca. Ali najviše su nam otkrile iskopine i rudnici; tu možemo čitati cijelu povijest stvaranja s otiscima okamenjenih biljki i životinja na okameninama — ali o tome ste već zacijelo mnogo čitali u vašim knjigama. Potonuli svijet ondje dolje nije za nas bez vrijednosti kao grad Vineta, nego je čovjeku postao velika riznica svjetla i topline: neizmjerne okamenjene šume davnih vremena izvlačimo opet kao ugljen na površinu zemlje, njima ložimo peći i tvornice i iz njih dobivamo rasvjetni plin.

Ugljen ima tako rekavši dvostruku prošlost — jednu kad se dijeli od života, propada u noći i okamenjuje, a drugu kada opet ugleda svjetlo i ponovo oživi. Sunčana toplina koja ga je prije toliko tisuća godina obasjavala, zažari iznova! Sad ćemo se pozabaviti s tom drugom prošlosti. Govorit ćemo o rudaru koji nam ga vadi iz zemljinih okna.

Znate li koji od svih radnika ima najbjedniji i najteži život tako da je jedva shvatljivo kako on uopće još osjeća volju da živi? Rudar u ugljenokopu. Ako vas zimi naveče nanese put u velik grad i vidite beskrajnu

poplavu svjetla i gledate gdje u moru svjetla amo i tamo jure lokomotive i pri tom mislite na sve one bezbrojne tvornice i strojeve u njima i pomislite da sva ta djelatnost i život počiva na kamenom ugljenu, tada moramo pomisliti: nikakva plaća ne može biti dovoljno velika za one koji nam ovu dragocjenu tvar uz vječitu opasnost za život izvlače iz tamnih dubina zemlje. A kako je u zbilji? Što ima rudar od svog života? Brojni takvi radnici u svim zemljama često nemaju ni toliko plaće da zimi čestito ugriju sobu i uveče zapale svjetlo! A to su isti ljudi koji nama svima donose svijetlo i toplinu! Jeste li već čitali, što zapravo rade ovi rudari? U vrlo tijesnim i mračnim oknima leže često satima zbog silne vrućine i polugoli — na tlu s pijukom u ruci da otkopaju samo jedan blok. Kako onaj zrak ondje izjeda čovjeka, možete si zamisliti. Čitao sam jednom članak čovjeka koji je u Engleskoj zašao u jedan ovakav rudnik i u njemu proveo četiri sata. Čujte, kako nakon povratka opisuje svoje osjećaje: »Munjevitom sam se brzinom u čvrstoj košari na vitlo vratio na zemlju. Kako sam se radovao predivnoj prirodi kad su se moje oči opet priviknule sunčanim zrakama! Posve sam zaboravio da sam bio crn i zamazan poput pravog pravcatog ugljenara i pun sam zadovoljstva prolazio poljima i travnjacima. Poput svile mekan bijaše dah vjetra, uzvišen ćurlik ševe visoko u zraku, opojan miris što se širio s plastova sijena. Kako je nezaboravno slikovit pogled pružala skupina žetelaca u sunčanom žaru na svježe pokošenoj livadi.«

Tako piše ovaj čovjek poslije sama četiri sata. Pri duši mu je kao da je utekao iz pakla. A rudari moraju unutra izdržati cijeli dan — i sav svoj — život.

Kada pogledate ugljen, mislite uvijek da najveći dobitak čovjeka ni izdaleka nije u tome, da iz tamnih dubina podzemnih rovova otprema na površinu pradavne šume i iz njih dobiva svjetlo i toplinu. Dok god moramo za to u tamnu utrobu zemlje slati žive ljude da postanu tvrdi i čađavi na duši i tijelu, dotle ljudski duh još nije slavio svoj najveći trijumf. Tek kada onaj koji mora raditi u nečistoći i tami bude dvostruko naplaćen slobodnim vremenom za boravak na suncu i svjetlu i u znak priznanja nagrađen udobnim domaćinstvom i postane dionik ljepote i znanja — tek će onda čovjek zaista biti kralj zemlje!

Stara narodna pjesma pjeva:

Gdje bi, o nevjesto, tvoj prsten i tvoja kruna bili,
da se rudar duboko pod zemljom ne kini!

Ne zaboravite nikada, da iza svega što je u svijetu divno i sjajno, ne stoji samo misao umjetnika i duh izumitelja nego i mučno oskudijevanje običnog radnika i da sve draži i sjaj nemaju za nas blagoslova ako to prezremo i zaboravimo.

UČITELJ

U našoj je školi stanovao učitelj s obitelji. Kad je za vrijeme odmora petsto učenika u gustom klupku prošlo mimo njegovih vrata, neki su za šalu udarali po vratima ili jedan drugoga gurali. Veliko je veselje zavladalo uvijek kad je učitelj razjareno izletio iz stana kao kukavica iz sata, ali nije mogao otkriti krivce jer su oni već davno nestali u redovima gustog klupka. Najednom je prestao nered, a da nikoga nisu otkrili ni kaznili. Upitao sam kolovođu jesu li stvari došli do dna. Odgovorio je: »Ne, ali ja sam stvari došao do dna, i nešto sam otkrio.« — »Kako to misliš?« upitao sam. »Da, kada je nedavno opet tako uzrujan izletio na hodnik, ugledao sam kroz otvorena vrata njegovu ženu gdje se vrlo žalosna lica naslonila na dovratak, a kraj nje su stajala njena malena djeca i morala slušati i gledati kako svakog dana dražimo i dovodimo njihova oca do bjesnila. Odjednom sam shvatio zašto se uvijek tako silno razljutio. To nije bilo samo za to što je sam bio uznemirivan, nego se stidio pred ženom i djecom što smo sebi dopustili praviti takve šale s njime. Tada sam rekao ostalima: »Djeco, pa to je ipak prostački, ostavimo to, sramotimo ga pred ženom i djecom. Tako je tada govorio vođa nereda, a ja to nisam nikada zaboravio. Pogledao je iza kulisa i obratio se. Sav se promijenio. Uopće držim, da se najviše surovosti i krutosti na svijetu ne događa zaista iz zla srca, nego jer ljudi ne vide iza kulisa. Nijednoga učitelja više ne bi ljutili i dražili da razred ima barem jednog izviđača koji bi znao doći iza kulisa, npr. da učitelja jednom posjeti, upita za zdravlje i pri tom vidi, kako zapušten sjedi u svojoj sobici — i zatim drugima to kazati. Ili, ako taj učenik — kad učitelj ima ženu — vidi kako ga ona dvori i zabrinuta je za njega (tada čovjeku sine misao, nije li posvećen svaki čovjek za kojega drugi strahuje i vodi brigu o njemu), da li bi učenik zaista mogao mirno promatrati kada žena u podne pri povratku iz škole pogleda muža i upita: »Jesu li te danas opet ljutili?«

Ako imate učitelja koji nije obljubljen i često razdraženo i nepravedno postupa — tko zna kakve su njegove kućne prilike?

Nema li slabo odgojena sina ili kakvu drugu nesreću u obitelji?

Često zaista ne treba zaviriti iza kulisa, mora se samo malo razmisliti, i onda čovjek mnogo zna, niti ne vidjevši.

LICE ČOVJEKA

U nekom je ruskom samostanu živio redovnik kojega su ljudi nadaleko i široko štovali i ljubili jer je u svim bezizlaznim slučajevima u životu znao dati mudar savjet ili utjehu. Kako se čovjek može usavršavati u ljubavi te kako naučiti ljubiti čak i one ljude s kojima je teško upravljati i sami imadu malo ljubavi — i za to je poznavao čudotvorna sredstva. Mnogo je naime doživio i mnogo pretrpio u svom dugom životu. Govorio je: Tko želi savršen biti u ljubavi — i tko se našao u njegovoj blizini, imao je samo tu želju — mora u prvom redu nastojati vidjeti iza čovjekova lica. Lice čovjeka otešćava da mnogi budu strpljivi i blagi. Često i prečesto nam je čovječje odvratno i uzrujava nas. Ljudi su mrzovoljni ili oholi ili zlobni, zvjerski pakosni, prkosni, svejedno moramo s njima živjeti i podnositi ih, čak i ljubiti ih moramo, jer je jedna od čovjekovih odlika također moć ljubavi — pa ipak ne možemo uvijek izabrati one s kojima bismo rado živjeli, a kada držimo da smo ipak koga našli, često se varamo. Dakle, doći iza lica. Što je time mislio redovnik? Ništa drugo do li da se potrudimo spoznati kako je čovjek došao do toga lica. Kakva se patnja u njemu okamenila, kakva razočaranja — i koliko je već pretrpio zbog svojih mana? Kakve je nesretne sklonosti baštinio i koliko je zbog njih nevin već morao ispaštati? Otkud mu ti nesporazumi i koliko smo pri tom krivi? Proučavati, dakle, povijest njegova lica — tada nam već nije stran, budi se naše saučešće obuzima nas osjećaj kao da je siromašan putnik koji prolazi cestom mimo nas, a mi bismo ga morali pozvati u toplu sobu. I gle, sami se čudimo kako najednom drukčije zvuči naš

govor. Zavirili smo iza njegova lica. Reći ću vam pjesmu koju sam jednom pročitao i koja kaže tačno ono što mislim:

I naiđeš li putem gdje na brata
kog briga tare i bolest muči
pa bio kriv ili u zabludi,
strpljivo vodi ga luči!

U šumi na proplanku brda
ogledaj si jele pune slave
kako u suncu se zelene divno,
pa ipak skromno savijaju glave.

Ti ne znaš ni kada ni kako
— tek njihove vidiš rane —
sve ih je izmlatio vjetar
i polomio mlade im grane.

I tako se sudba kleta
i s mlađima poigrava,
s puta ih odvoji pravog
te lomi ih i tuče strava.

Tek zablude tamni trag
i ožiljak vidiš na njima,
ali ruku što udari sudba
nikad ne polomi svima.

Svuda radost se smješka,
Stazom se svojom bol nosi,
Stoga nesreću ni krivdu
ne osuđuj, nego podnosi.

Ali nemojte misliti da će pouka ruskog redovnika vrijediti za vas tek onda kada odrastete. Ne, neka vam pokazuje put prema ljubavi već u školskim godinama, da, čak i u očinskom domu. Kako se često dogodi da vas lice kojega druga u školi odbija, dok vas lice drugoga privlači. Pa ako se tada zapitate da li je kod kuće uživao toliku ljubav kao vi i bio

dionikom drugih blagotvornih utjecaja, ili je bio dugo bolestan i slabih je živaca, pa je zato tako otrovan i lako uvredljiv — pa ako konačno pomislite na to kako će mu njegovo lice ogorčiti život, kolike će još neugodnosti doživjeti, tada vas njegovo obličje više neće uznemirivati, nego će vam pomoći da s njime budete dvostruko ljubezniji. I ako imate kod kuće brata ili sestru i bez dovoljna se razloga ljutite zbog prkosnog ili porugljivog ili zlobnog obraza, pomislite odmah na dobra i mila lica što ste ih prije kod njih vidjeli ili na sve drugo što vam je kod njih milo i konačno: sve ono što vam je kod njih ružno vi razmotrite posve mirno — onako kako stari kućni liječnik sa zlatnim naočalima govori ljubeznim glasom o uzrocima kakve bolesti — i već ste »iza lica«.

KUĆNA POMOĆNICA

Kod nekog dječaka koji je vrlo grubo postupao s kućnom pomoćnicom, vidio sam nedavno knjigu o životinjama, otvorenu na stranici s opisom »zlatnoga fazana«. Gdje je domovina zlatnoga fazana, kako živi, kakvo podneblje ne podnosi, kako moramo pripaziti na njega u zatočeništvu, čime se hrani i čime gradi gnijezdo: sve je to bilo opisano veoma dobro. Dječak je iznad svega volio prirodopis, te je sve stranice bio pročitao. I kad bi zlatni fazan prostirao stolove i spremao krevete mjesto kućne pomoćnice, on bi s njime sigurno vrlo lijepo postupao, jer što zlatni fazan voli i što ne voli — dječak je malne napamet znao. A i sam se kočoperio kao zlatni fazan — budući da je više znao od svojih drugova, držao se naravno silno naobraženim. Sad bih vas rado upitao: Kad biste imali birati među dječacima, od kojih jedan ne pogleda ni jednu drugu knjigu osim školskih, a ipak dobro razumije kako je pri srcu npr. djevojci koja mora služiti u tuđim kućama i slobodna je od cijeloga dana tek pola sata uvečer, a drugi svakog dana upravo proguta knjigu, a nikad ne pomišlja na zapostavljanje kućne pomoćnice: koji je od njih obrazovan? Nema sumnje: prvi. Jer samo ono što oplemenjuje naš surov način općenja s bližnjim i pomaže nam u ljubavi i svladavanju samoga sebe — jest obrazovanost. Sve ostalo je samo znanje, a ne obrazovanje. Znate li po čemu se može prepoznati zaista visoko obrazovan čovjek?

Svaku riječ što izgovori i molbu koju izreče ili nešto napomene — sve kaže tako promišljeno i na takav način te nam se čini kao da posve tačno i dobro pozna svakoga čovjeka s kojim dolazi u dodir; nikada ga ne povrijedi ili ponizi ili vrijeđa. Kada govori s nevoljnikom, njegove su riječi kao melem, i nikad ne otvara rane; govori li s poslugom, svojim im glasom, neće nikada dati da opaze da su ovisni; druži li se s ljudima druge vjere, oprezno izbjegava sve što im je sveto. A takvi mogu postati samo ljudi koji su od djetinjstva nastojali da razumiju nešto od onoga što njihove bližnje raduje ili žalosti. Stoga bi svatko uz knjigu o životinjama trebao imati još i »knjigu o čovjeku«, uputu u nauku o čovjeku, a glavno poglavlje bi u njoj trebalo glasiti: »Kućna pomoćnica«. Takve knjige na žalost još nemamo — a možda je to posve dobro, jer tako se svaki od vas mora dati na istraživanje. Danas ćemo i mi poduzeti takav jedan izlet. A kako se to čini? Zar ćete s botaničkom kutijom i mrežom za hvatanje leptira poći u kuhinju i ondje promatrati? Možda to ne bi nimalo škodilo. Jer većinom polazite onamo iz puke radoznalosti, i tu ne vidite i ne čujete ništa drugo. Ali pođete li jednom promatrati kako živi kućna pomoćnica, vidjet ćete tada mnogo toga što vam je inače izbjeglo.

Koliko puta mora sate i sate raditi u vrućem, zagušljivom zraku. Tek je oprala tanjure i zdjelu, opet je sve zamazano. I to mnogomu pokvari posao; a svatko bi rado štogod pokazao.

Osim toga njoj ne preostaje rad u sedam sati navečer kao tvorničkim radnicima, i onda mogu raditi što ih je god volja: Ona čisti i posprema u kuhinji ili na stepenicama većinom sve do deset sati.

Kad obolite, odmah vas otpreme u krevet i strašno vas sažaljevaju, pa vam još štogod čitaju, no ako se ona loše osjeća, mora usprkos tomu raditi. Leći smije samo onda ako joj nije dobro, i pri tom će još posebice osjetiti da se nalazi kod stranih ljudi koji nestrpljivo čekaju da se opet pojavi i prihvati posla; rijetko je tko posjeti, a da bi joj tko još i čitao — to je možda moguće na mjesecu, ali ovdje na zemlji čovjek bi se toga stidio — ta ona je »samo« kućna pomoćnica. Da, to je ona, i ona na žalost prečesto osjeća da je »samo kućna pomoćnica«. Upravo ovaj žalostan osjećaj je nešto vrlo važno za život kućne pomoćnice — kao što je važna stvar u životu zlatnog fazana, da se ponosno drži: ja sam zlatni fazan, a ostali su samo obični ili najviše srebrni fazani.

Kada dođu gosti, vi ste dvostruko raspoloženi, dok je ona sva ugrijana od vrućine, mora dvostruko više prati, a u nekim se kućama povrh toga još dvaput više na nju otresaju.

Da joj sve to još više zaslade, postupaju domaća djeca često s njom drsko i naduveno. Kod kuće na selu prilijepila bi im jednu ili dvije zaušnice — ovdje, dakako, mora sve progutati.

Goethe je u svom djelu »Herman i Doroteja« teškoće u životu posluge opisao ovako:

> Shvaćanje teškoće velike podnositi daje:
> Zamorni puti nijesu u službi najteže,
> ni nagomilana posla napori gorki,
> kad s poslugom zajedno i gazda se trudi;
> al' snositi hire gazde, kad s nepravom kudi,
> kad ovo i ono zaželi da sam ne zna što bi,
> i žestinu žene što vrcne ko iskra
> i djece grubost i neobuzdanu prostotu:
> teško se snosi, i još vršiti k tomu
> dužnost hitro i loše volje ne biti.

Ako još povrh toga pogledate sobičke što preostaju po našim kućama za poslugu, već dosta znate. Neki je pisac rekao da bi čovjek s mjeseca, ako bi htio znati kakvi su zapravo ljudi na zemlji, trebao samo sići i pogledati kako se ta bića brinu za stanove svojih poslužitelja.

Samo opažanje, međutim, još ne dostaje da doista saznaš kakav je posao kućne pomoćnice. Zamolite je, neka vam jednom dopusti izribati stepenice i ujutro očistiti sve cipele ili poslije objeda oprati tanjure! Odmah ćete vidjeti što je i kako je. Ili se možda stidite da bi vas netko mogao vidjeti? Kažem vam da je čovjeku na najvišu čast ako sam nauči poznavati ono što će kasnije narediti drugima. To je važnije negoli znati napamet godišnjice vladanja svih kraljeva i careva.

Da uzmognemo ispravno postupati s kućnom pomoćnicom, moramo također znati o njenu podrijetlu i zavičaju. Je li sirota ili joj roditelji još žive? Žive li teško, pa ona od kuće često dobiva žalosne vijesti? Jesu li joj roditelji možda bolesni i potrebni njege, a kćerku ne mogu imati kod sebe jer mora zarađivati novac? Ako pustite da vam o svemu tome štogod ispriča, možda onda nećete više moći govoriti mnoge neukusnosti i bestidnosti što su vam prije tako lako prelazile preko usana.

Dosada smo raspravljali kako možete opažanjem i ispitivanjem doznati o životu posluge mnogo toga na što se ljudi većinom ni ne osvrću.

No, kažite mi: Ima li još kakav drugi put da doznamo kako je pri srcu ovakvoj kućnoj pomoćnici? Veoma jednostavno: ta imate maštu i predstavite si kako biste se osjećali da ste Robinzon ili da nenadano ostanete bez roditelja i slično. Eto, upravo tako možete također zamisliti kako bi vama bilo da najednom morate sebi zarađivati kruh u stranim kućama gdje nitko s vama ne sučustvuje, nego vas često veoma grubo psuju i grde. Zamislite koliko bi vas puta obuzelo čeznuće za domom. Promislite također dobro kako bi vas teško zaboljela svaka tvrda riječ i kako biste neizmjerno bili zahvalni za svaku blagu riječ i postupak pun poštovanja. Konačno još jedno pitanje: Gdje stoji napisano da se netko rodio samo za to da kroz čitav život služi samo drugima?

Ako netko nekome služi iz ljubavi, to je bez sumnje lijepo — ali da samo zbog toga jer se rodio siromah, a drugi ima novaca, ne smije više imati svoje volje i mora se prodati hiru drugog čovjeka — zar to neće u onoj koja služi pobuditi gorak osjećaj osobito onda ako se oholo kočoperimo po predsobljima, a ona iz dana u dan ima samo da ispire i redi? I ako se k tome još pridruži neodgojen i otresit postupak — tada je nejednakost u djelu zaista nepodnosiva.

Onaj tko je to posve dobro promislio, ne treba sigurno više uopće nikakvih pravila — on već zna što mu je činiti. Diktirat će mu srce. Ono će mu reći da čovjeku koji služi uopće ne može novcem naplatiti vjernost, oskudijevanje, poniženja i sav njegov težak položaj. Dobra plaća je najmanje — ali glavno je da smo mu veoma zahvalni, da s njime uljudno postupamo i razveselimo ga i time kažemo: Dobro znamo koliko nam darivaš. A ako u kuću dođe drska i podivljala žena, tada smijemo zaista tiho u sebi misliti: Da mi je znati kod koga je dosada bila u službi — onda bih možda odmah shvatio zašto je postala takva.

I ako ste završili s istraživanjem i znadete o kućnoj pomoćnici i njenu životu barem onoliko — koliko o zlatnom fazanu, uvjeren sam da ćete stečeno znanje rado upotrijebiti i svojim vladanjem dokazati da više niste neznalice. A kako? Samo razmislite malko: Budite dosjetljivi!

Kako da olakšamo služenje? U prvom redu već time da kućnoj pomoćnici zadajemo što manje nepotrebnog posla. Prvo tako da u sobu ne unosimo sve blato s ulice. Zatim tako — da sami čistimo i četkamo svoja odijela. Nadalje tako — da pomažemo kod stola prikupljati tanjure i pružiti ih kućnoj pomoćnici. Četvrto — da joj otvorimo vrata kada iznosi posuđe. Peto — da sami pospremamo knjige i igračke i tim poslom ne opterećujemo Anku. Konačno time — da joj brzo priskočimo u pomoć ako

joj se kod raspremanja stola žlice kliznu s tanjura — mjesto da zažmirimo očima i kliknemo — jao! Najbolje sredstvo uopće da poslugu pri radu razveselimo jest, ako sami iskoristimo svaku priliku da ih poslužimo: da ih oslobodimo gorkog osjećaja da služiti moraju samo siromašni ljudi i da su bogataši rođeni samo zato da im drugi služe. Ima bezbroj prilika koje obično ne vidi onaj koji ne vodi brige o tjelesnim i duhovnim potrebama kućne pomoćnice, nego samo o životu i činima zlatnog fazana. Prije svega upamtite: morate je češće zapitati možete li za nju obaviti kakav posao u gradu. I ako treba odnijeti pismo na poštu, recite: »No, dajte ga samo meni. Vi ste se danas već dosta nahodali!« Ili joj pomognite nositi nešto teško. No, pa čemu da duljim — sve ćete to i bez mene pronaći.

U starom su Rimu slavili velik blagdan, takozvane saturnalije. Toga su dana sami gospodari posluživali svoje robove. Tako su sluge barem jednom u godini uživali čast i ugodnost podvorbe. A gospodari su se tako u ciglom jednom danu podsjetili kako je ipak nešto sasvim drugo biti gospodin ili sluga. A zašto ne bismo slavili taj blagdan u sve dane? Božić doista ne možemo slaviti svakog dana; dosadilo bi nam cijelu godinu iz dana u dan vrtjeti se oko božićnog drvca i jesti slatkiše — ali saturnalije prijaju ipak to više što ih često slavimo. Ako vam kućna pomoćnica donese jelo na stol i podvori vas, ne biste li joj poslije toga u znak zahvalnosti pomogli iznijeti posuđe ili joj u kuhinji prostrti stol dok za vas kuha? Kako ne bi čovjek zavidio djeci koja se toga sjete u pravi čas! Od njih će proizaći svjetlo dublje ljubavi koja ne bi trebala rasvjetljavati samo lijepe sobe i blagovaonice nego će i zabitne dvorišne sobe posluge obasjati i ispuniti ih pažnjom i obzirom. Tako će prednje sobe postati mjesto čovječnosti.

Tko je jednom promatrao kućnu pomoćnicu usred mnoštva zamazanih tanjura, po svoj prilici je već mislio o tomu kako je upravo žalosno biti svaki dan gotovo neprekidno okružen zamazanim stvarima, dok u našim sobama vidimo samo lijepe slike, a sve što je nečisto brže bolje odstranjujemo. Kako da se kućnoj pomoćnici odužimo za sve to? U najmanju ruku time da s njom što ljepše postupamo i da nikada, kada kod nje spremamo otpatke kosti i povrća, sebi ne dopustimo prostotu, nego da se prema djevojci vladamo uvijek ljubezno i dostojno kao da smo u najljepšoj sobi i u najboljem društvu: tada joj prljavi otpaci nisu već tako odurni. Prava se kultura srca inače pokazuje time da s onima koji moraju obavljati prljave poslove npr. s praljama posve lijepo postupa i time odaje zahvalnost i odužujemo im se, jer se novcem tako nešto ne plaća.

A znate li što ovakva kućna pomoćnica najviše treba — više od slobodnih nedjelja i više od svih prijaznosti dobročinstvima što joj ih ukazujemo? Poštivanje! To vam zvuči smiješno. Neki su od vas možda veoma ljubezni i drugarski s kućnom pomoćnicom — ali poštivanje? Nije li to previše? Zašto da bude previše? Svakomu treba dati što najviše želi i što najviše treba. A takva posluga ne čezne ni za čim tako jako kao za tim da bude poštivana. A zašto? Upravo zato što u svom zvanju doživljuje tako mnogo ponižavanja. Pomislite samo na to da i odrasli poslužitelj u kući mora slušati kao maleno dijete, a često ga i grde kao maleno dijete. I ostali ljudi moraju slušati u životu — imaju se pokoravati štampanom službenom pravilniku ili tvorničkim propisima — ali morati se pokoravati osobnim mušicama čovjeka i cijelog dana primati samo naređenja — to je za odrasla čovjeka najteže. Pomislite samo da je to već i djeci teško — ali ona bar znaju da im se zapovijeda samo iz ljubavi. Ako se dakle pravo prenese u dušu osobe koja služi, složit ćete se sa mnom da ona čezne za poštivanjem upravo onako kao što putnik u pustinji čezne za gutljajem vode.

Veliki francuski kralj Ljudevit XIV pokazivao je svoju visoku obrazovanost na taj način da je svaku poslužiteljicu sam prvi pozdravio i uklonio joj se s puta — vi ste dakle u odličnom društvu ako se držite mog savjeta. Samo pozdravite svoju kućnu pomoćnicu na ulici upravo s takvim poštivanjem kao i vašu učiteljicu, dopustite da prva prođe kroz vrata, zahvalite joj za svaku uslugu — sve vam to služi na čast i time potvrđujete da ste ozbiljni ljudi, a ne — neotesanci.

BIJEDNA MARIJA

Ispričat ću vam događaj što sam ga čitao u nekoj ruskoj knjizi. Putujući neki je francuski trgovac došao u neko rusko selo. Jednoj je siromašnoj djevojci obećao da će je oženiti i nagovori je da pođe s njime u inozemstvo. Dala se prevariti i potajice s njime otišla. Na putu ju je napustio i sam otputovao dalje. Tako je ona bez ikakvih sredstava prosjačeći putem danima morala putovati i konačno iznemogla i gladna u raskidanim haljinama stigla u rodno selo. Majka je s njom postupala kao s pokvarenicom, slabo odjevenu slala je na spavanje na studen hodnik i za nju nije više imala nijedne ljupke riječi. Nato je majka oboljela i poslije nekoliko dana umrla. Kad je svećenik blagoslivljao lijes, kazao je pred čitavom župom: »Ova je kriva — žalost zbog ovakve kćeri bacila je majku u grob.« Ako su je već prije izbjegavali i gurali u stranu, bilo je sada još gore. Nitko je više nije htio uzeti na posao. I kad god su je djeca vidjela, bacala su za njom kamenje i glasno joj se rugala. Konačno joj je neki pastir dopustio da mu pomaže pasti stoku na paši, a za nagradu je dijelio s njom svoje brašno. Već je bila sušičava i kretala se s najvećim naporom. Zato je bilo vrlo teško gledati, kako bježi pred djecom koja su pomamno vičući jurila za njom čim bi je ugledala.

Sve je to opazio plemeniti čovjek koji je živio u blizini sela. Vrlo mu se sažalila nesretna djevojka, pa joj je odlučio pomoći. Kada su djeca opet za njom bacala kamenje i grdila je, stao im je na put i kazao: »Čujte, djeco, samo me malo poslušajte, nešto ću vam reći.« I odveo ih je iza kulisa: protumačio im je kako je Marija nesretna, kako tešku pokoru vrši za svoju lakoumnost, kako je stranac podlo postupao s njom i da više neće dugo živjeti. Djeca su otvorenim ustima slušala, jer im do tada nitko o tom nije ništa rekao, nego su govorili samo kako je Marija zlobna i pokvarena. Poslije toga djeca su se posve promijenila. Vidjeli su i ono što se krije iza kulisa. Dječaci su pozdravljali Mariju i donosili joj jelo, a djevojčice su je posjećivale i govorili joj: »Da znaš, kako te volimo, Marija« — sva su djeca bila tako ljubezna i srdačna i sirotica je bila sva sretna i nije znala kako se to sve dogodilo. I kad je poslije četiri tjedna umrla, na njezinu licu nije bilo više ni traga očaja i gorčine, ležala je na siromašnom krevetu sjajući od sreće i mira i u rukama držala posljednje ruže što su joj donijele djevojke.

Mnogi bi progonjeni i očajni čovjek umro mirno da se u pravo vrijeme pojavio tkogod koji bi drugima otvorio oči, ispripovijedao im pun samilosti povijest njegova života i dao im da vide kako je pokojnik bio nesretan.

Jamačno ste se i vi lakoumno nekome podsmjehivali, rugali ili čak nabacivali kamenjem na ljude za koje nitko više nije mario i svi su ih napustili?

Zar se ne bojite, da bi se i među njima mogao naći tkogod kao npr. bijedna Marija, dakle, čovjek koji je neizmjerno mnogo trpio i uživao tako malo radosti?

ZAKRPANE HLAČE

U našoj je školi bio dječak siromašnih roditelja koji je nosio tako šaroliko zakrpane hlače da smo upravo ludovali od veselja. I kad smo već mislili da će našem ludovanju doći kraj i da će se ipak pojaviti u novim hlačama — najednom je opet na njima bila velika smeđa krpa i činilo se kao da sve krpice naokolo gledaju novom hrabrošću u budućnost — poput očajnog naroda kad iznebuha pograbi uzde velik i odvažan državnik. Nakon povratka s ljetnih praznika naš je najveći užitak bio promatrati na školskom dvorištu Mirkove hlače, i urnebesni bi grohot odjeknuo jer su u međuvremenu postale još šarenije.

Kako se danas svega toga stidim! Ne kažem da je tu možda bila zloba — ali je sve zajedno bilo tako beskrajno glupo i nepromišljeno. Vidjeli smo samo šarene krpe, a nismo mislili na sve ono što se krije iza njih: čitav svijet brižljive materinje ljubavi, neprospavanih noći i Bog zna koliko suza zbog toga što je sve mučno krpanje dovelo do toga da su se sinu u školi izrugivali. S kako je bijednom novčanom svotom morala majka voditi brigu o kućanstvu i s kolikom je zebnjom u duši morala šivati da hlače izdrže još godinu dana! Koliko su ove hlače vrednije od najljepših i najskupocjenijih engleskih kratkih hlača s njihovim besprijekornim naborima! Da li ste već čuli da danas ljudi često na stotine tisuća dinara daju za slike starih umjetnika koji često nisu znali pravo ni crtati, ali su zato znali svojim slikama udahnuti toliku ljubav i milinu da nas to još i danas nakon mnogo stoljeća toplo i srdačno dira.

Eto, i Mirkove su zakrpane hlače bile takva umjetnost, i danas bih mnogo platio kad bi bile na prodaju — a na ploču bih ih poput zemljopisne karte objesio i štapićem vam pokazivao čudovitu snalažljivost materinje ljubavi, koliko je razmišljanje, koliku brigu uložila u ovaj bijedan komadić sukna — toliko da to ne bi mogao imitirati ni prvi pariški krojač, nego bi samo u čudu morao uskliknuti: »Toliku strpljivost nema ni jedan krojač, ni nijedan stroj, to može samo — majka!«

Tada biste razumjeli kolika je glupost izvrgavati ruglu ovakve hlače. Tko zna tako krpati, ne može biti običan čovjek: Mirkova je majka bila zacijelo izvanredna žena i naknadno žalim što nismo nikad zamolili Mirka za dopuštenje da je posjetimo. I ako ikada naiđete na tako zakrpane hlače, ne zaboravite što sam vam danas ispričao! Da razumijete povijest

nastanka takvih zakrpanih hlača i uzmognete pročitati kolik je trud uložen u njih, kud i kamo je važnije negoli da pročitate cijele sveske svjetske povijesti i da znate kako nastaju vulkani. Zašto je važnije? Jer nema ništa gore negoli što je podsmjehivanje i izrugivanje ljubavi punom i marljivom radu i jer se naša prava obrazovanost pokazuje u tomu da se nikad ne smijemo na nepravom mjestu. A do takve obrazovanosti ne pomažu ni svjetska povijest ni prirodopis, koliko su god inače od velike važnosti — ne, do nje nas vodi samo vlastito razmišljanje o životu naših bližnjih.

Susretnemo li kada dječaka sa zakrpanim hlačama koji se stidi ismjehivanja svojih drugova, samo mu doviknite: »Dječače, budi ponosan na svoju majku, pa ti nosiš najdragocjenije hlače na svijetu!« Zar to nije istina? Zar nije u njih utkana materinja ljubav? I nije li to daleko otmjenije i ljepše negoli da su izvezene zlatom? I ako ih nosi s ponosom i zahvalnošću, nisu li uistinu nadahnute hlače — pravi sastanak najljepših osjećaja ljudskog srca.

SNAGA SITNICA

DALEKOZOR I SITNOZOR

Jeste li još kada za vedre noći bili na prostranom polju i promatrali tiho i neizmjerno tajanstveno zvjezdano more kako blista iznad usnulog svijeta? Kako se osjećamo sitni ovdje na našoj zemlji kada pomislimo da je i ona samo svijetla tačka u tom velikom moru! Odavna je ljepota zvjezdanoga neba upravljala čovjekov pogled u visine i najstarija znanost nije nauka o bilju (botanika) ili nauka o kamenju (mineralogija), nego astronomija, zvjezdoznanstvo. Najprije su ljudi vidjeli najviše i najuzvišenije, i time se zanosili — a tek su nogo kasnije otkrili svijet sitnica i njihovu moć na zemlji. Tako možemo i vidjeti da su u svim igrokazima i pjesničkim umotvorinama prednašnjih vremena junaci malne samo kraljevi s grimiznim plaštevima i kraljevski sinovi — i u povijesti čulo se samo o djelima velikih ljudi. O životu malenih stvari, po kojim zakonima djeluju i što se u svijetu postizava udruženim snagama — počeli su istraživati i otkrivati tek odnedavna.

I u vašim knjigama o pronalascima i otkrićima čitate samo o velikim muževima čiji su uspjesi zapisani u knjizi kulture, a ništa o brojnim jednostavnim radnicima i poslovođama koji su za vrijeme rada jedan za drugim polako usavršavali strojeve i na taj način često pridonijeli kao i veliki.

Ili čitate o velikim trgovcima i poduzetnicima koji su stvorili ogromna poduzeća i postali silni i bogati kao kraljevi. Danas su stali otkrivati svijet malenih ljudi. Nedavno sam pročitao knjigu koja opisuje kako najveće trgovačko poduzeće u Engleskoj uzdržavaju i vode dva milijuna priprostih radnika. Sredinom je prošlog stoljeća uz opće podsmijevanje susjeda nekoliko siromašnih tkalaca otvorilo konzumnu prodavaonicu u tijesnoj ulici maloga mjestanca Rochdale. Da znate, konzumna prodavaonica je trgovina koju vode potrošači sami, a i višci se vraćaju također potrošačima. Ta je mala konzumna trgovina u Rochdaleu sve više napredovala, u nju je stupalo sve više radnika, na sve su strane osnivali podružnice, i kada je bilo takvih 1.500 prodavaonica, sagradili su za svoje potrebe vlastite tvornice, imali vlastite prekomorske parobrode i uzeli u najam čitave gradske četvrti da ondje spreme ogromne zalihe robe.

Tko danas dođe u Englesku, na svoje čudo vidi da su najljepše i najveće trgovačke kuće i najbolje uređene tvornice vlasništvo jednog miliju-

na posve nepoznatih ljudi. I tko bude kasnije pisao povijest tvorničkog radnika, morat će reći da ne valja zahvaliti samo velikima nego možda još više vjernosti i žrtvama najmanjih što su se čitava mnoštva ljudi malo pomalo uzdigla iz bijede i neznanja.

Znate li na što me uvijek podsjeća taj izvještaj o ovim siromašnim tkalcima? Na povijest koraljnog otoka koji se iz tamne morske dubine poslije dugotrajnog djelovanja najsitnijih životinjica polako uzdigne iznad morske površine i tu polagano postane prebivalište živih bića. Jeste li možda pročitali povijest takva otoka? Kako se često 700 metara ispod morske površine čvrsto zasjedne koraljna hobotnica i zatim sve dalje raste dok na koncu iznad površine vode ne strši kolut grebena. Ako se taj obruč zatvori i onemogući dotok morske vode, iz slanog nastaje polagano slatkovodno jezero koje se vremnom presuši. Iz istrunulih biljki, ostataka koralja i morskoga pijeska nastaju plodna tla, na obali izraste kokosov orah, dolete ptice i donose sjemenke žbunja i stabala iz dalekih krajeva; svaka plima, napose svaki vjetar donese nešto novo dok sav otok ne obraste biljkama i drvećem, i napokon osvane čovjek da se naseli na otoku što ga je izgradila koraljna životinjica, maleno nježno biće naoko skoro slično kapljici mlijeka.

Još je veličanstvenije množenje najsitnijih djelića u svijetu bakterija — čitav svijet koji su otkrili tek sitnozorom. »Svijet u kaplji vode« mogli bismo nazvati sastavak u kojemu se opisuje djelovanje i život ovih najmanjih bića. Jeste li možda dobrim sitnozorom promatrali kaplju iz lokve? Tu upravo vrvi bezbroj malenih bića, odjednom se raspolove — nove se životinjice za nekoliko trenutaka opet raspolove, tako da si možete predstaviti do kojeg se ogromnog mnoštva razmnože. Izračunali su da iz jednoga takvog bića koje se može vidjeti samo sitnozorom koji povećava više od tisuću puta, u jednom satu nastane 16 i po milijuna bića, a u četiri i po dana, ako imaju dovoljno hrane, toliko milijuna da bi ti sitnoživi ispunili sva svjetska mora. Ako pomislite na to, tada ćete razumjeti, kakve silne učinke u cijelom gospodarstvu prirode izazivaju ova najsitnija bića — upravo tim načinom koji se u računstvu zove množenje. Što te malene bakterije mogu usmrtiti ljude i životinje — treba pripisati samo neiscrpivom razmnožavanju tih sitnoživa.

Otkako su to sve sitnozorom otkrili, stali su općenito uvažavati značenje koje sitnica ima na svijetu. Tako su npr. nekada mislili da su velike preobražaje na površini zemlje izvršili silni lomovi — dok danas sve više

prevladava mišljenje da su sve promjene samo posljedica postepenog umnožavanja najsitnijih učinaka.

Možda će se s vremenom sve više vidjeti da se i u životu ljudi sve veliko ne postizava i ne osigurava velikim potresom i ogromnim vatrometom, nego strpljivim i savjesnim sitnim radom.

SAMO SITNICE

U našoj je gradskoj četvrti jednom buknuo veliki požar i pri tom su se neki vatrogasci iskazali takvim junaštvom da je o njima govorio sav grad. Idućeg sam dana vidio malena dječaka; trčao je noseći cijev i malene ljestve i kad sam ga upitao što time hoće, odgovorio je: »Rado bih postao junak.«

Većina dječaka sanjari o tomu kako bi izvršili velika djela o kojima bi govorio sav svijet. I budući da u svojim knjigama uvijek čitaju o velikim ratnim podvizima i junaštvima, o putovanjima istraživača i o sličnim stvarima, misle da je sve dobro na svijetu samo posljedica takvih velikih djela i da je to glavna stvar. U životu ćete, međutim, vidjeti da samo neznatan broj ljudi ima priliku da izvrši velika djela. Kod nas gotovo nema medvjeda i vukova da bi ih mogli ubijati, i ratovi su rjeđi a i kod spasavanja prigodom velikih požara sudjeluje ih samo malo. I to je dobro jer kod velikih djela ljudi vrlo rado zaboravljaju da najveće stvari u svijetu vrši u tišini nesebična požrtvovnost. Zato su u skrovitosti izvršena djela zapravo najveća junaštva, jer ih ne prate ni lovor-vijenci ni javno priznanje.

U prijašnjim vremenima, dok su Indijanci prebivali sve onamo do slapova Nijagare, bio je običaj da svake godine velikom duhu žrtvuju najljepšu djevojku i nju bi divno ukrašenu pustili u čamac niza slap gdje se razmrskala o stijenama. Čovjek bi pomislio da je to junaštvo kome nema premca. No kažem vam da je katkada lakše voziti niza slap negoli živjeti i svakog dana velikom duhu žrtvovati svoju malu glupu tvrdoglavost. Svladati se jedan jedini put te moliti oproštenje onda kad je to nekomu preko mjere teško, čini mi se mnogo hrabrije nego ne znam kako veliko djelo izvršeno u opojenosti slave i općeg oduševljenja.

I danomice u kući brižljivošću i susretljivošću miriti uzrujanu braću i sestre, pa i uznemirene odrasle — ne iziskuje ništa manje požrtvovnosti i napora negoli ga treba za junačka djela spasavanja kod velikog požara. I mnogi koji je u kiši taneta i bojnom metežu pokazao čudesnu hladnokrvnost i hrabrost, nije poslije imao snage da u vlastitoj kući pokaže svoje junaštvo odričući se nečega i žrtvujući se malo, jer pri tom nije svirala pukovska glazba i nisu dijelili odlikovanja.

Čitao sam u nekoj pripovijetki kako je u maleno ribarsko selo na obali Istočnog mora došao bogat čovjek da ondje u tišini provede nekoliko dana. Uveče je u gostionici upitao ne bi li mu možda tkogod razmijenio hiljadarku. Gostioničar koji još nikada u životu nije vidio hiljadarku, reče: »Time ne možete ovdje ništa platiti, ovdje morate sve platiti sitnim novcem.« Kada su zatim u gostionicu došli drugi seljaci, pokazao im je gostioničar novčanicu i upitao ne bi li je možda oni mogli razmijeniti. Nasmijali su se i rekli: »Što — hiljadarka? Uopće ne postoji!« I s nepovjerenjem su promatrali stranca. Nadošlo je još nekoliko ribara koji su također držali da u najboljem slučaju postoje stotinjarke, a i one su vrlo rijetke, tek se po koja izda svake stote godine, kada vlada raspiše zajam. I kad je unišao u svoju sobu, čuo je gdje je netko dolje rekao: »On uopće nema novaca, varalica je, moramo ga izlemati da postane mekan kao pamuk.« To naravno nije dočekao, nego je prije izlaza sunca skočio kroz prozor i jurio preko livada što su ga noge nosile, dok nije konačno poslije sedam sati stigao u malen grad gdje je mogao razmijeniti novčanicu. Ondje si je dao natrpati dvije velike vreće pune samih novčića, unajmio kola i dovezao se opet u ribarsko selo, gdje je gostioničaru platio večeru samim sitnim novcem. I ako nije umro, živi još i danas.

Što zapravo mislim s ovom pripovijetkom? Ništa drugo, nego da je i naš svakidašnji život ovakvo ribarsko selo gdje ljudi na hiljadarke to znači na velika junačka djela samo klimaju glavom i nepovjerljivo gledaju. O ovakvim su velikim junačkim djelima većinom čitali samo u knjigama, ali u životu nisu doživjeli. Zato smatraju da nešto takvo uopće ne postoji. Ne vjeruju ni u čovjekovu ljubav i dobrotu, kad bi je netko rado pokazao samo u velikim činima, a ne u svagdanjim sitnicama. Samo kažu: »Varalica je, namlatit ćemo ga da postane mekan kao pamuk!« I u pravu su! Velika djela onoga koji svoje plemenitosti ne zna promijeniti u sitan novac, pobuđuju sumnju da nisu posve ispravni, pa je za nj najbolje da noću siđe kroz prozor i nestane, a vrati se tek kada svoju ljubav prema ljudima sa sobom nosi u sitnom novcu. Zamislite čovjeka koji je cijeloga

dana neuljudan i grub sa svojom ženom, a naveče joj kaže: »Da kod nas bukne požar i da ti za vrijeme vožnje padneš iz čamca u vodu, oh, kako bih rado izgorio ili utopio se da te spasim!« Ili kad bi sin kazao bolesnoj majci: »Ne mogu ti sada čitati, ali ako liječnik zatraži moju krv za tvoje zdravlje — spreman sam odmah.« Ima zaista veoma mnogo ljudi koji su sposobni za požrtvovnost u velikom, ali na samozataju u malom uopće ni ne misle, ne razumiju je. Pa ipak — da li će naš život biti raj ili pakao, zavisi o tisuću sitnica, a ne o velikom vatrometu ljubavi: i kako djevojka ujutro uđe u sobu, kako pozdravi, kako postavi cvijeće na stol, posjeduje li dar da s bezbroj malih susretljivosti i obzira širi osjećaj ugodnosti i kako prima i izvršava male naloge. I radost majke zavisi o tome da li dječak svoju zahvalnost i nježnost znade razmijeniti u sitne dnevne pažnje i znakove svoje ljubavi i poštovanja ili ih nerazmijenjene sakriva u svom srcu kao hiljadarke u novčaniku.

MORNARI KOJI UMIRU

U blizini je španjolske obale za vrijeme velike oluje udario engleski parobrod o hridine i potonuo. Čamaca za spasavanje bilo je na žalost samo za žene i djecu, pa je veći dio putnika i posade morao ostati na parobrodu koji je tonuo.

Kada su spašeni putnici prevalili već dobar dio puta, začuli su najednom oduševljeno pjevanje. Dolazilo je s olupine parobroda. Vidjeli su sve muškarce gdje stoje na prednjem dijelu palube i pjevaju pjesmu: »Bože, čuvaj kraljicu!« Tako su potonuli oni ondje ne u divljem očaju ni s psovkama, nego kao ljudi kojima smrt ne može ništa — lijepo i junački! Oni u čamcima gledali su ukočeno onamo prijeko blijedi i bez riječi, neizrecivo uzbuđeni. Za cijelog života nisu zaboravili ono pjevanje. I ako su kasnije u životu počinili nešto nelijepo ili sitničavo, uvijek im se pojavila misao: Zar njihova smrt nije bila ljepša od našeg života — kamo sreće da smo i mi potonuli zajedno s utonulim zborom!

Što je konačno tako uzvišeno u njihovoj smrti? Svakako to što se, smrti posvećeni, nisu dali slomiti od straha pred zadnjim časom i što su se pred neizbježivim krajem vladali tako predano i plemenito da je svatko morao priznati: nisu se radovale i pobijedile divlje elementarne sile, nego čovjek. Pobijedio je čovjek.

Zacijelo i vi tako mislite, i divite se ljudima koji su nam ostavili takav primjer. A mislite li možda da ih možemo nasljedovati samo onda kada udarimo na hridinu i više ne vidimo spasa? Ili mislite da se ono što je zaista junačko na pobješnjelom oceanu, ne bi moglo učiniti i u svakidašnjem životu?

Izvršiti mirno i dostojanstveno teške i neugodne stvari — to je ono što nam pokazuju oni mornari, a za to se pruža prilika na svim stranama. Uzmimo posve svagdanji primjer, da smo bolesni. Zar ne mislite da se tada pruža upravo divna prilika da pokažemo veliku snagu čovjeka i uzdignemo se iznad neprilika, bolova i nevolja u bolesti mjesto da neprestano jadikujemo, mrmljamo i budemo razdražljivi.

Moramo podnositi što se ne da promijeniti, ali strpljivo i veselo, da nas zadrže u lijepoj uspomeni svi oni koji nas njeguju ili dolaze u blizinu.

Idem još dalje. Često sva djeca nemaju prilike da budu dugo i teško bolesna. Ali od tisuća malih neugodnosti i poteškoća ne ostaje nitko pošteđen. Počnimo od najmanjega: moramo pojesti zagorjelu juhu. Nekako je pojedeš ako ti to narede roditelji, ali se pri tom kreveljiš i uzdišeš! Ne mislim da bi djeca, mjesto da uzdišu, trebala pjevati: »Slava pobjedniku!«, ali bi ipak trebali misliti na to da je čovjeku dana kraljevska moć da čak u zadnjim trenucima i u najtežim bolovima sačuva plemenito držanje i čvrstoću obraza, pa ako na to misle, trostruko će se zastidjeti što su klonuli već pri zagorjeloj juhi.

Ili im majka naredi nešto vrlo neugodno. Mjesto da s drugima pođu na šetnju, moraju kod kuće čuvati najmlađeg bracu ili obaviti kakav drugi dosadan posao u kući. Sigurno ćete se sjetiti različitih takvih sitnica koje doista nisu tako strašne kao spomenuti brodolom na španjolskoj obali. Ako vas je, dakle, potresao primjer potopljenih mornara i vi biste ih željeli nasljedovati, tada vam zaista ne preostaje ništa drugo nego da vam ovaj primjer postane uzorom u svim malenim neprilikama i teškoćama svagdašnjice.

I upravo zato što nešto veliko polako nastaje iz malenih stvari, doći će do toga da i vaš lijep primjer, što ste ga u tisuću sitnica dali, stane sjati — kao jedno veliko junačko djelo, i vaš će se život pojaviti pred ljudima kao lađa u oluji s koje se preko divljih valova razlijegala pjesma junaštva.

NA GROBLJU

Sigurno ste već vidjeli grobove slavnih muževa ili žena. Svi su obasuti vijencima, svuda naokolo raskoš cvijeća, stotine i stotine ljudi dolaze onamo svake godine da osvježe uspomene na njihov veliki život, na njihov se rođendan u svečanom govoru opet iznosi njihova slika pred žive. I s pravom, jer njihov primjer svijetli kao zvijezda u tamnoj noći, i mnogi koji su na tom da zdvoje, ponovno se dižu pri pomisli na onu snagu kojom su oni svladali najstrašniju sudbinu. Zatim vidite i druge grobove — počivalište jednostavnih ljudi koji su preminuli tek nedavno ili pred nekoliko godina — i oni blistaju svježim cvijećem i često se vidi gdje kraj njih stoje ili kleče oni koji ih oplakuju. A zatim vidite također grobove s izlizanim spomenicima i starom godišnjicom, i s malo podivljalih ruža, nerijetko posve obrasle busenjem — nema više nikoga da ih njeguje. Često tada pomislim koliko mi svi dugujemo ljudima na čije grobove nitko više ne dolazi: ovdje leži tiha žena koja je davno umrla, posve nepoznata žena koja je mnogo prepatila, radila za druge i kinila se — koja je oprostila svima koji su joj nanijeli nepravdu i preminula s blagim smiješkom na usnama. I vi držite da je sada njezin grob osamljen i da je i njen spomen predan zaboravu? O ne, ona još uvijek živi iako nitko više ne zna za njezino ime. Ako se kada svladate u srdžbi i najednom vam iz ojađena srca izroni plemenita misao ili sućut, budite uvjereni da proizlazi iz velike riznice ljubavi koju su malo pomalo zgrnuli najtiši ljudi, često u životu odbačeni i ismjehivani, ali su poslije svoje smrti pobudili u srcima i najsurovijih ljudi tihu čežnju za svime što je dobro, i ostali vječno nezaboravni. Oni su kao nevidljivi zbor čija melodija tiho zvuči svijetom i često se prečuje kada čovjek buči u strasti — ali u tihim časovima opet se javlja i zove u visine. Ljudi rade često krivo, ali nema čovjeka koji ne bi poslušao glasove ovoga zbora. I ako danas mirno spavate i ne morate se bojati da će vam noću zapaliti kuću ili odvesti majku da je spale na lomači kao vješticu, kako je to bivalo u Srednjem vijeku, budite uvjereni, da ne dugujete zahvalnost samo velikim muževima koji su se javno borili protiv toga zla, nego još više tisućama i tisućama nepoznatih žena i muževa. Upravo su ovi tihim i skromnim životom unijeli u svoju okolicu riječi milosrđa, budili smisao za dobrotu i malo pomalo svojim sitnim zrakama svjetla odagnali tamu.

Pa ako danas tko, kraj velikih napasti, ostane pošten i ne da se podmititi, ako služi istini i kloni se laži, ne duguje zahvalnost samo velikim junacima nepodmitljivosti nego napose i jednostavnim, tihim ljudima koji su bez ikakve časti i priznanja u najbjednijem zvanju i loše grijanim sobama ostali čvrsti i pošteni u riječi i pod svaku cijenu — pouzdani poput zvijezde stajaćice i nepokolebiv oslonac za cijelu okolinu.

Umrli su, njihove su slike s ozbiljnim, svečanim izražajem lica visjele zatim pola stoljeća iznad divana i prodorno gledale svoje unuke ozbiljno i pune čara čiste iskrenosti; sada ne govori živima o njihovu životu nijedna knjiga, nijedan križ i nijedna ruža, a ipak su oni naši odgojitelji i pomoćnici — jer slika vjernoga života ostaje zauvijek neizbrisiva i trajna iako kroz redove potomaka prolazi bezimena i nepoznata.

LJUDSKO DRUŠTVO

„TO SE MENE NE TIČE"

»Što se to mene tiče?« veoma je proširena uzrečica. Ima mnogo ljudi čije srce i sućut ne sežu preko plota domaćeg vrta, kod nekih se ljubav i pravednost zaustavljaju kod graničnog stupa, a kod drugih je granica njihove čovječnosti kada stupe na područje naroda druge boje. Ako ih zbog toga pozoveš na odgovornost, začude se veoma i uopće ne razumiju zašto bi samo i jednu misao i iskricu sućuti trebalo utrošiti za ljude koji bivaju daleko od njih. Što nas se oni tiču? Što im dugujemo?

Ovakve mi se tjesnogrudne duše uvijek čine kao ljudi koji ne znaju ni sricati slovo po slovo, a kamoli čitati. U početnici i novini još nekako, ali u životu nikako. Malne svaki od naših predmeta za uporabu i svaki komad naše hrane nosi tragove rada ljudi izvan naše domovine i druge boje kože. Uzmite samo zemljovid u ruke i krenite na put po svom stanu pa se upitajte, ne vode li vas pojedini predmeti i živežne namirnice u sve zemlje koje su uopće zabilježene u vašoj zemljovidnoj knjizi, ili nećete li gdje naići na narod koji barem nešto ne čini za vaš život. Tko zna čitati koliko ljudskog napora iz svih krajeva zemlje ima u svim onim predmetima, tko zna odgonetnuti ljudski život i trpljenje što se krije u samom jednom takvom, vidjet će da su domaći i gradski zid i međašnji stupovi samo umjetne granice: ljudi su naime iz najudaljenijih krajeva već odavna prešli preko svih plotova, pomogli su sagraditi kuću, urediti vrt, izraditi oruđe, pomogli mu presti, tkati i vesti odijelo, ubirali su, lovili, hranili, želi, i često iz daljine preko mora dovozili hranu.

Uzmite npr. u ruke samo sićušnu šibicu i zamislite koliki si ljudi i zemlje pruže ruke pri njenoj proizvodnji! U omorikinoj šumi dobiva svoj trup; u tropskim krajevima sakuplja se s drva smola da se njom premaže njena glavica, iz sicilijskih rudnika dobiva se sumpor koji zajedno s fosforom čini glavicu tako upaljivom, i fosfor na koncu čuva kemičar pod ključem u svom laboratoriju. Da vam pričam o bijedi sicilijskih dječaka koji gube zdravlje u rudnicima sumpora, biste li još mogli mirno zapaliti svjetiljku i sjesti k stolu i kazati: To nas se ne tiče? Ne, dječak je među vama, uživate dio života što ga je žrtvovao, vaš je ukućanin i zaslužuje da u srcu osjećate s njim. Time ga naravno ne možete više spasiti, ali učeći misliti i osjećati širokogrudnije i zahvalnije barem sami nećete skriviti nešto slično, i vaš će se primjer pronositi dalje, i možda će jednom osva-

nuti dan kad će ljubav prema dalekim ljudima postati tako velika i jasna da nitko neće moći ništa zaužiti dok god za njega rade jad i nevolja.

Ispričat ću vam pripovijest iz Londona iz koje ćete posve jasno vidjeti kako su nam najudaljeniji ljudi često najbliži i kako sami možemo doći u opasnost ako ih nepromišljeno prepustimo njihovoj sudbini. Sredinom prošloga stoljeća stanovi su siromaha na istoku bili najstrože odijeljeni od stanova bogataša na zapadu. Nitko se sa zapadne strane nije brinuo za one u istočnom dijelu grada — bilo je kao da ocean leži između polovica grada. Uto se odjednom u zapadnom dijelu pojavio čitav niz zaraznih bolesti. Kad su tačnije istražili, otkrili su da su prenesene s istoka i to s odijelima i kaputima što su ih šivali u krojačkim radionicama u istočnom dijelu i zatim donosili u zapadni dio grada. Te su radionice bile prave jazbine bijede i bolesti: čitava je obitelj često stanovala, kuhala, spavala i radila u jednoj jedinoj sobi, pa ako je oboljelo dijete, odjeću su usprkos tomu mirno prostirali po njegovu krevetu, te drugdje nije ni bilo mjesta. Tako je nevolja istočnog Londona došla u zapadni London — jednostavno za to jer je istočni London radio za zapadni. Tada su oni u zapadnom dijelu grada progledali od kolikog je značenja za njih kakav život provode siromasi istočnog dijela i kako se zapuštenost njihovih bližnjih počinje osvećivati na njima samima.

Možda ćete pitati: Da, a kako da iskažemo svoju ljubav prema dalekim ljudima? Pa ipak ne možemo svakom čovjeku koji radi za nas na nekom od pet kontinenata, pokloniti srce i misli? Ili čak stvarno pomoći? Ložimo li npr. ugljenom iz Engleske i nosimo vunu iz Australije i jedemo govedsko meso iz Amerike ili kruh od ruskog žita, riblje ulje od Eskima — zar to ne bi iziskivalo polovicu našega života kada bismo htjeli samo propitati za zdravlje svih onih ljudi koji rade za nas? Zar ne bi ljubav prema bližnjemu ipak bila prikraćena od same ljubavi prema najudaljenijima? Sigurno — ali tako ni ne mislim. Nego kao što u pobožnoj molitvi obuhvaćamo sve one koji su nam mili i želimo im dobro, a da pri tom nikoga po imenu ne spominjemo, tako trebamo svojim bratskim i zahvalnim osjećajem obuhvatiti i najudaljenije i najzadnje — a da ni ne poznajemo svakoga od onih, čiji je duhovni i tjelesni rad utkan u naš život.

Ne možemo pomoći svakomu, ali kako saobraćamo s ljudima koje nam na put života nanese sudbina i kako ćemo upotrijebiti svoj utjecaj u domovini, ovisi o tomu, jesmo li u srcu osjetili i izrazili želju da ih prati blagoslov. Na zemlji bi zavladao mir kada bi ga propovijedali svi ljudi; tada bi naime svaki i najudaljenijem i najposljednjemu čovjeku bio do

kraja vjeran u svakoj riječi i svakom činu svog života i zvanja; na dnu njegove duše sjala bi slika bratstva svih ljudi kao dalekom putniku slika majke, i odvraćala bi ga od kratkovidne sebičnosti i surove naduvenosti. A ljubav prema bližnjemu? Kako se ona slaže sa sveopćom ljubavi? Mislite li da bi zbog toga bila manja? Ne, što je tko osjetljiviji za najudaljenije dobročinstvo i pomoć, tko navikne ne primati ništa a da davaocu ne posveti vjernu uspomenu — taj će dobročinstva svoga bližnjeg primati sigurno daleko srdačnije i zahvalnije negoli neotesan čovjek koji uopće ne voli razmišljati o tomu što duguje drugima i kojega iz sna malko prodrmaju samo najveći darovi.

Tko darova onih najudaljenijih ne osjeća i tupo prima, taj će na koncu i kod svojih bližnjih držati kao samo po sebi razumljivo sve što dobije, i ljubav će uzvraćati lijenom ravnodušnošću.

Zahvalnost je najveća obrazovanost — što je tko zahvalniji, to više pozna povijest svih svojih tjelesnih i duševnih dobara, njihovo podrijetlo i rod — i ta je povijest za ljudsko srce kudikamo važnija od svih godišnjica velikih bitaka na kopnu i na moru.

NAŠ DORUČAK

Djeco, kažite mi, znate li barem približno, koliki ljudi moraju raditi da ujutro dobijete doručak na stol? I koliko biste svijeta morali proći da im stisnete ruku i za to im zahvalite? Tu je ponajprije kava. Odakle je ona? Većinom iz Brazila, možda i iz Jave ili Arabije. Pomislite kroz kolike ruke prođe od trenutka kad je uberu s kavina grma, prevoze preko mora, prže i melju, dok se konačno ne puši pred vama na stolu.

Žito vašega kruha možda je raslo na ruskim ravnicama ili u Americi, aželi su ga i mlatili ljudi čiji jezik uopće ne razumijete. Kad je izmlaćeno, dolazi k mlinaru i zatim pekaru koji pola noći radi da vam za doručak ispeče svježe pecivo. Dok još ležite u toplom krevetu, zvoni zvonce i kada kućna pomoćnica otvori, stoji pred vratima košarica s kruhom, a pekarski naučnik drijema na stepenicama. Pomislite zatim koliki su ljudi potrebni da vam priprave šećer bilo iz šećerne repe ili šećerne trske. Mlijeko i maslac pokrenuli su također znatan broj ruku prije negoli dođu

k vama. I kad bih vas sada stao ispitivati tko je učinio šalice, tanjure i žlice, tko je kopao i vozio ugljen što vam grije sobe, tko je načinio stol i stolice i odakle je opet dobio drvo, cijevi i lak; kolike su ruke udarale čekićem da sagrade vašu kuću, kolike su glave o tomu razmišljale — nabrojili biste zaista nepregledno mnoštvo ljudi koji vas promatraju kod doručka. I da iz grobova ustanu svi oni koji su pronašli oruđe i strojeve koji danas tako lijepo i bogato vrše našu opskrbu, ne bi za njih na cijeloj zemlji bilo dosta mjesta. A to sve samo radi doručka jer se o ostalim obrocima kao i o odjeći ne usuđujem uopće govoriti.

Kažite mi sasvim iskreno, jeste li ikada ujutro kod kave na to mislili? Ili ste samo srkali i mislili: »Hm, kako je dobra!« Znate li, da je jesti tako bezbrižno za čovjeka još mnogo opasnije od bržega gutanja jela? Tako naime čovjek navikne da zaboravlja kako svaki ovisi o svom bližnjemu i kako je sva naša vanjska sreća i udobnost i sigurnost našega svakidašnjeg života dar zajedničkog rada tisuća i tisuća duša i ruku. A tko to zaboravlja ili mu to uopće nikad ne biva jasno, taj će se vladati u životu kao da je sam na svijetu i svuda postupati s ljudima tako da će ih proći volja i radost da za njega rade. Nespretnim će rukama pokidati nježno tkivo darivanja i uzvraćanja. Bit će nezahvalan prema svima — jer tko je slijep na jedno oko, veoma lako izgubi i drugo — on će i ljubav roditelja i prijatelja primiti mirno a da prigodom dara ne misli na davaoca.

Zahvalnost je naime plod razmišljanja i znači upravo to, da ne gutamo bezbrižno sve kao kit vodu, nego da vidimo kako je sve međusobno povezano i kako smo sami bespomoćni. Život prije ili kasnije izlučuje nezahvalne ljude kao što tijelo izlučuje strane tvari, oni ne spadaju u ljudski život — sva naime izgradnja društva počiva na zajednici i uzajamnosti, a ljepilo je zahvalnost bez koje bi se sve moralo srušiti. I ako negdje zaškripi i zaječi u izgradnji društva i spojevi popuste, onda možete biti sigurni da na nekom mjestu nema dovoljno zahvalnosti.

Stoga budite zahvalni već za svoj doručak — sjetite se barem jednom pekarskog šegrta koji za vas žrtvuje noćni počinak i izjutra klopoće po zamrznutim ulicama — vjerujte, ova će vam navika biti na blagoslov u cijelom životu — jer misli i maštu čovjeka navikava na to da ima pred očima što moguće veći dio stvarnoga života, a ne samo sitan odsječak. Mnoge obitelji mole prije jela: »Dođi, Gospodine Isuse, budi naš gost i blagoslovi što si nam darovao.«

Ovo je zaista lijep običaj, ali znate li također da Isus Krist blagoslivlje naše jelo samo onda ako sa zahvalnošću mislimo na sve one koji su nam radom svojih ruku stvorili i pripremili hranu?

Tko ovako misli o radu, neće nikada više postupati oholo i nepromišljeno gdje god imao posla s radnicima. Poštivat će i najpriprostijeg nadničara jer je njegov rad upravo tako nenadoknadiv za cjelinu kao i obračuni upravitelja — uklonit će se s puta susretne li opterećenog i naprćenog radnika mjesto da mirno pretpostavi da će ovaj zaobići njega; ustat će u tramvaju i ustupit će mjesto radniku koji se veoma umoran vraća s rada kući i ne može više naći mjesta; neće pustiti da ljudi stoje i čekaju vani na hodniku, nego će im donijeti stolicu. I skinut će pred njima šešir bar s tolikim poštovanjem kao i oni pred njim — ukratko: riječju će i djelom pokazati da pripada redovima posvećenih a ne tupoglavima i slijepima koji uzimaju žlicom svoju juhu i odijevaju se upravo tako nehajno kao konji u štali koji žvaču zob i mirno se daju zauzdati.

Život posvećenih je ponizan i sretan život; jer — zahvalnost čini čovjeka poniznim i sretnim.

KOMU DUGUJEMO DUŠEVNI ŽIVOT?

Vidjeli smo koliki ljudi iz svih krajeva svijeta moraju raditi za naš tjelesni život. A što je s duševnim dobrima, našim znanjem i našom savjesti, s umjetninama i pjesništvom, sa svime što obogaćuje i rasvjetljuje dušu te osvježava i uzdiže srce? Zahvaljujemo li to samo sebi samima ili samo ljudima našega grada ili naše domovine?

Počnimo sa Sv. Pismom. Zar su Mojsije, proroci i apostoli možda bili Nijemci ili Švicarci? Nisu li osnivači kršćanske Crkve bili ponajviše Rimljani i Grci? Nisu li irski redovnici bili prvi koji su donijeli kršćanstvo u Njemačku i Švicarsku, krčili šume i iz svojih samostana širili uljudbu?

Promotrite zatim podrijetlo našega znanja. Liječništvo, kemija i fizika — tko zna narode, tko bi nabrojio imena svih onih koji su radili zajedno na tom području? Koliki su narodi djelovali samo u najstarijoj znanosti, zvjezdoznanstvu? Kinezi, Asirci, Egipćani, Grci — i sve što znamo opet je plod zajedničkog zapažanja i razmišljanja svih civiliziranih naroda na zemlji. Jedni uče od drugih, i kod otkrića važne zvijezde ili kod izračunavanja njene putanje često surađuju u isto vrijeme zvjezdarnice raznih zemalja.

Danas učite da se Zemlja okreće oko Sunca i sažalno se smijete starim vremenima kad se još držalo da Sunce kruži oko naše malene Zemlje. Ali mislite li i na to koliki su ljudi naprezali mozak i vrteći glavom uspoređivali svoja zapažanja dok konačno netko nije došao na misao da bi se riješile sve poteškoće uz pretpostavku da se Zemlja okreće oko Sunca? To je bio stari Grk po imenu Aristarh. I njegovu nauku naravno bez dokaza nisu mogli prihvatiti, nego je morao doći drugi koji je još jednom posve tačno u tančine izračunao kako bi se sve dobro podudaralo kad bi se prihvatilo da se Sunce okreće oko Zemlje. To je bio Grk Ptolomej. I prije negoli su konačno uvidjeli da se stvarni svijet ne slaže s tom pretpostavkom, prošla su mnoga stoljeća dok nije konačno poljski astronom kanonik Kopernik iz Torna izveo ogroman račun u svrhu dokaza da se Zemlja okreće oko Sunca. Sa svoje je smrtne postelje poslao djelo papi. I odonda su opet prošla stoljeća prije negoli su prihvatili njegovu nauku — da, isprva su spaljivali ili zatvarali ljude koji su prežestoko bez ozbira na pristaše starog vjerovanja širili novu nauku. Teško je, dakle, iskupljena istina koju danas doznajete u vremenu od jedne minute. Kad bi se prebrojile sve probdjevene noći koje je ona stajala od prvih početaka zvjezdoznanstva dalje, njihov bi broj iznosio preko milijun noći.

Kad ne bi bilo ovih probdjevenih noći, ne bi bila pronađena ne samo važna istina nego ne bi ni u našim dušama bila tako živa ni čežnja za istinom ni veselje prema savjesnom radu. Sve je to plod onih neprospavanih noći. Pa pomislite samo na to kako bi bilo na svijetu kad bi ljudi od stvaranja svijeta noću bili samo hrkali ili svetkovali i opijali se. Kad bismo uvijek mislili na to da sve naše znanje potječe iz tihih i svetih noći — uopće sve što je čovjeka oslobodilo i spasilo — primili bismo to i ne bismo nastojali s tolikom bukom i vikom provoditi svoje želje.

Ne živimo samo od znanosti nego i od umjetnosti. Tko je od vas posjetio kakav muzej ili galeriju slika znat će što su nam i tu dali svi narodi, a isto je i carstvu poezije. I naši vlastiti veliki pjesnici zahvaljuju velik dio misaonog bogatstva darovima što su ih primili od Engleske, Francuske, Italije i Grčke.

Nema nikakve sumnje da u našim žilama kola krv cijeloga čovječanstva. Nismo sami — ne možemo se od njega odijeliti, ono je naša zajednička majka. Na to moramo uvijek misliti gdje god susretnemo jedno od njene djece — našu braću i sestre.

DOMOVINA

Sigurno se čudite, što vam uopće još nisam govorio o ljubavi prema roditeljima. Nisam to učinio zato jer ne smatram potrebnim još govoriti o tomu. S onim koji ne ljubi svoje roditelje, nije moguće ni razgovarati. Bilo bi kao da govoriš kamenu. Kako naprotiv možemo ljubiti roditelje i što učiniti da im dokažemo svoju ljubav — o tome ćemo još štošta kazati.

Kao što dosada nisam ništa progovorio o zapovijedi ljubavi prema roditeljima, upravo tako ne bih zapravo trebao govoriti ni o ljubavi prema domovini. Ne mogu naime zamisliti čovjeka koji ne bi svom dušom bio odan rodnoj grudi i domaćim ljudima, čovjeka, koji ne bi ljubio narod čije je biće i dah udisao od malenih nogu, u čijem mu je jeziku rečena prva nježnost i utjeha, narod, čiji su mu ljudi kao braća i sestre, jer ga s njima vezuju zajedničke uspomene, zajedničke slave i zajednička žalost.

Čovjek nije dijete samo svojih roditelja nego i dijete svoje domovine, svog naroda i njegove povijesti, i zato se iz sve duše slažemo s riječima Schillera: »Domovini dragoj se pridruži — od sveg joj srca odan budi!«

Budući da je za svakog čovjeka od svega najprirodnije da ljubi i visoko štuje domovinu, za nas je sve veoma važno i da pripazimo na to da, u ljubavi prema svojoj domovini, ne postanemo možda nepravedni i drski — prema ostalim zemljama. Upravo zato što nam obzir i pravednost prema drugim narodima nije nešto naravno — moramo svoje osjećaje dubljim razmišljanjem odgajati i proširiti. Na što prije svega mislim s tim dubljim razmišljanjem? O kakvoj smo vrsti nepromišljenosti govorili tako mnogo za vrijeme posljednjih sati? Vidjeli smo kako su mnogi ljudi kratkovidni time što vide samo svoje najbliže dobrotvore, a ništa ne slute o tisućama dalekih dobrotvora kojima duguju ljepotu i sigurnost svog života. Kraj takva neznanja nije nikakvo čudo što u svojim srcima ne osjećaju nikakvu zahvalnost prema tim dobrotvorima. To vam je upravo tako kao kada za Božić dobijete na dar kakav divan dar. Ne pogađate od koga je došao, pa tako naravno ne možete davaocu ni iskazati zahvalu ma da s tajanstvenim licem stoji kraj vas. Padne li zastor i otkrijete li ga, zagrlit ćete ga. U toku posljednjih smo sati skinuli veo s tisuća dalekih dobrotvora koji hrane i darivaju vaš tjelesni i duševni život. Ne možete ih stisnuti u svoj zagrljaj, ali zar ne — u srcu osjećate toplinu i zahvalnost

u tolikoj mjeri da nikada više ne ćete govoriti o njima prezirno ili neprijateljski ili vladati se kao da je vaša domovina sve samo od sebe i da nikome ništa ne duguje i ne treba se ni na koga obazirati. Takvu vrst govora prepustit ćete onima koji još nisu progledali, slijepima i kratkovidnima. Što je čovjek obrazovaniji to je i skromniji, toliko naime više znade kako malo duguje samome sebi i kako je velik broj njegovih dobrotvora. To vrijedi i tada kada govorimo o vlastitoj domovini.

ODGOVORNOST

ZAR SAM JA ČUVAR SVOJEGA BRATA?

Kada roditelji polaze na dulju šetnju i ostavljaju vam na čuvanje maloga brata, kažu: »Pouzdajemo se u tebe, sad si odgovoran za to da mu se što ne dogodi.«

Što znači biti odgovoran? To znači: Ako mu se za to vrijeme što dogodi, ti si kriv jer od tvoje pažnje ovisi da ne učini nešto čime si može nauditi — ili da možda ne pobjegne od kuće i izgubi se. Ali jeste li odgovorni i onda, ako udari nevrijeme i ubije ga u sobi? Zašto niste odgovorni? Jer nije u vašoj ruci ako udari grom. Bit ćete dakle odgovorni samo ako uzrok nesreće leži u vašoj nemarnosti ili pogrešci. Zar mislite da ste odgovorni za svoje sestre i braću samo onda kad vam ih majka posebice povjeri na čuvanje? Možda mislite da ste odgovorni samo za njihovo tijelo? Sigurno ne. Kao što sunce neprestano osvjetljuje i grije zemlju, tako i vaš primjer neprestance izlijeva snagu koja druge krijepi i potiče na dobro ili zlo. Kažete ili učinite li nešto dobro i plemenito, upravo je tako kao da pružite bratu ili sestri ruku i pomognete im; učinite li zlo, opet je tako kao da ste im podmetnuli nogu da padnu. Zapravo, niti jedan naš čin nije sakriven, jer je cijelo vaše vladanje i sve vaše navike su ujedno dar drugima. Možete li mi navesti kakav primjer? Zar ne, ako tko nepristojno govori, sablažnjava druge, i ako dolazi k stolu ili u školu uprljanih ruku, zavodi još i druge da čine isto. Radio čovjek što mu drago, uvijek se obazire oko sebe i zadovoljan je kada vidi da i tkogod drugi radi isto. Da, čovjek zna u kolikoj je mjeri on sam kralj na koga gledaju drugi i prema komu se ravnaju, vladao bi se posve drugačije i pograbio bi svoje žezlo da ljude izvuče iz blata i svađa. Jeste li vidjeli kako je već samo zijevanje zarazno, a da nikoga namjerno ne oponašamo? Čini se kao da je od čovjeka do čovjeka provedena provodna žica koja se brine za izmjenu ma da na to i ne mislimo. Mogao bih vam navesti još mnogo primjera, no bit će bolje ako sami promatrate i po tome se ravnate. Svakako vidite da je svatko čuvar svoga brata sve ako posebice i nije imenovan za to. A možemo ga dobro čuvati samo ako znamo da on mnogo zapaža kod drugoga i kako je zarazno sve što činimo ili kažemo.

Pri čuvanju ne radi se samo o tomu, da sam daješ bratu dobar primjer, već da ga i sačuvaš od napasti. Ako vam npr. nalože da pripazite na to da mališan za odsutnosti majke ne pokvari želudac ili da si ne slomi

nogu, hoćete li tada postaviti na stol tanjur s čokoladom ili dopustiti da se igra na stepenicama? Ne, naprotiv, vi ćete sakriti slatkiše i bilo što pričati ili zabaviti ga igrom, da odvrati misli od svih zlih i pogibeljnih stvari.

Budući da nemate čuvati samo želudac i noge svog brata nego i njegovo srce i dušu — ne morate li biti još mnogo oprezniji? Zamislite samo, da vaš brat zna biti veoma naprasit i vaši se roditelji boje da bi mu to kasnije u životu moglo donijeti mnogo nevolja. Ako ste sam s njime, kako ćete ga čuvati? Hoćete li ga neprekidno dražiti da mu naglost sve više postane navikom? Ne, vi ćete izbjegavati svaku prigodu i odvraćati ga od svega što bi ga moglo razdražiti, jer bi vas inače mogli jednom pozvati na odgovornost ako se to nagnuće izrodi u bolesnu naviku koja će mu ogorčavati život.

Kada sam jedne nedjelje u pouci dječacima rekao da bi se trebali svladavati i da se ne smiju grubo otresati na sestru, opazio sam kako su se djevojčice okrenule prema njima, kao da su im htjele reći: »Eto, vidite, vi obješenjaci, sada imate, dobro vam je rekao!«

Kasnije sam saznao da je sestra cijelim putem kući štipala svoga brata govoreći mu: »Svladaj se!« To zvuči veoma zabavno, ali ipak treba shvatiti veoma ozbiljno jer pokazuje da sestre nisu ni pomislile na to da su i one odgovorne za navike svoje braće. Ako sestra neprestano muči i draži brata i on se više ne može svladavati, tada je i ona kriva da bijes u njemu postaje sve neukroćeniji.

Pričao sam vam jednom o Pestalozzijevu snu budućnosti: Želio je da se u buduće kažnjavaju i zatvaraju ne samo lopovi, nego da ih ondje poslužuju svi oni koji su ih naveli na zlodjelo. A sada zamislite: ako biste vi dražili brata tako često da uzrujanost i naglost u njemu postanu čvrsto ukorijenjene navike te on kasnije u ljutini počini nešto zbog čega bi morao u zatvor, zar vas ne bi pekla savjest? Ne biste li pomislili da biste i vi morali sjediti na optuženičkoj klupi jer se njegova razdražljivost uslijed vašeg postupka sve većma pojačavala?

Možda se iz Odiseje sjećate čarobnice Kirke koja je Odisejeve drugove čarobnim štapićem pretvorila u svinje. Svaki čovjek zapravo ima ovakav štapić kojim može pretvarati ljude koji s njime dođu u dodir. Tko je sam nečist svojim vladanjem, vrlo lako pretvara svoje bližnje u prasenca. Mnoge djevojčice neprestanim bockanjem i draženjem svoju braću pretvaraju u bijesne ili podivljale bivole. Zato kažem: Nisu samo sestre povjerene na čuvanje braće, već i braća sestrama. Čak ako su one i mno-

go mlađe. Da li će naime brat postati ljubezan i plemenit čovjek, ne zavisi samo o njegovim prirođenim osobinama i njegovom odgoju koji su mu dali roditelji nego i o tome da li njegova braća i sestre nastoje kucati na njegove dobre osobine i ne dražiti divlje i grubo u njemu. Jer što ga češće draže, to jače postaje u njemu divlje i grubo upravo kako i mišić biva snažniji što se više vježba ili kolosjek dublji što se više vozi po njemu.

Sjetite se kako je čovjeku kada naveče prije nego zaspe mora kašljati. Ugušimo li kašalj, odmah nam je lakše — ali svaki put kada zakašljemo, ugušivanje biva teže, jer se vrat svakim novim kašljem sve više crveni i podražava. Tako je i s naprasitošću. Svaka nova provala srdžbe otešćava gušenje iduće provale jer su živci sve osjetljiviji i nesposobniji za otpor. Zato bi trebalo veoma obzirno postupati s razdražljivim ljudima. Ali mnoge sestre postupaju često sa svojom braćom kao s psima na lancu; htjele bi ih razdražiti da zalaju, pa im stoga dovikuju »-š, -š«. Ne čini li vam se da je mnogo ljepše ako sestra uvijek tiho za sebe govori: »Bit ću čuvarica brata«?

ODGOJ MLAĐE BRAĆE I SESTARA

Znate li što urade Indijanci, kada žele pripitomiti divlje slonove? Zatvore ih s pitomim slonovima i u njihovu društvu divlji slonovi za kratko vrijeme postanu pitomi. Kod ljudi bi zapravo trebalo biti također tako. Ako su otac i majka odgojili jedno ili dvoje djece, čovjek bi pomislio da uopće ne trebaju voditi brige o odgoju ostale djece pouzdavajući se da će ukroćeni odgojiti divlje. Na žalost, to biva rijetko. Često naime divlji slonovi podivljaju još više uz pripitomljene, jer im zlorabeći svoju snagu otimaju igračke i knjige, draže ih i zapovijedaju im kao da su njihova tegleća stoka. Često su stoga mlađa braća i sestre na šteti. Loša je to škola za život, jer roditelji više ne dospijevaju baviti se toliko svakim posebice i paziti na njega kako su to radili kod prvorođenca. Starija ih braća i sestre također ne upućuju na dobro, pa se tako lako izrode u prave besposličare i nauče sve moguće stvari, što se kasnije ne da više iskorijeniti. Ako, dakle, tkogod između vas misli da bi stariji već iz ljubavi prema ro-

diteljima morali posvetiti svu skrb odgoju mlađe braće i sestara, rado bih mu nešto savjetovao. Sigurno ćete već znati da takav odgoj nije posve jednostavna stvar. Pa svome mlađem bratu ne možeš reći: »Dođi da te odgojim, evo ti pljuske — jer si lagao, i još jedna — jer si bio sladokusac.« Možda je potrebna čak veća umjetnost negoli je ona roditelja; naporom naime moraš najprije zadobiti ono poštovanje koje se roditeljima iskazuje već po naravi. Zato je od veoma velike važnosti da starija braća i sestre ne traže odmah da ih mlađi moraju slušati. S time je igra već unaprijed izgubljena. U mlađima se odmah probudi sumnja da je starijima stalo samo do toga kako bi zapovijedali i vladali — i to im je mrsko. Ne — morate im prići kao dobri prijatelji i saobraćati s njima tako da vas na koncu sami rado poslušaju.

Glavnu ulogu kod odgoja ne treba da ima vika i grđenje, nego poticanje na dobro. U čovjeku moramo probuditi želju da ispravno radi. Moramo mu ulijevati odvažnost a ne oduzimati je. Pokazat ću vam to na primjeru. Pođete li s mlađim bratom na šetnju pa na putu smalakše, a do kuće imate još čitav sat hoda, sigurno mu ne ćete pomoći ako ga budete ružili riječima »lijenčina« ili »mamina maza« ili sličnim. Ne, u njemu morate probuditi ponos da se pokaže junak i zatim odvažnije pođe kući. To će ga obodriti. Tako je i s lošim navikama. Kada ga uhvatite gdje jede slatkiše, nema a ma baš nikakve veze s odgojem ako mu kažete »nepopravljivi lakomac i sladokusac« ili pak »slatkohrana kokoš«. Ponajviše misli: »Ako sam ja takav, takav sam, pa ću prema tome i postupati.« Ne, u njemu morate probuditi snagu proti požudi. Morate mu uliti želju za samosvladavanjem potaknuvši ga da osjeti, kako je to slađe od čokolade i da čovjek poslije toga ima jako ugodan osjećaj. Kažite mu npr. »Dragi Bojane, ako se kada svladaš te se ne dotakneš gibanice, premda bi mogao do nje doći, ili ako uspiješ proći mimo slastičarnice premda te ne znam kako mamilo da uniđeš, sjeti me pa ću ti nešto reći.«

Idućeg dana dođe Bojan pun ponosa u sobu. »Bojane, ded pokaži malko svoje mišice!« — »Evo, vidi!« — »Zaista čudnovato, samo odakle ti?«

»Svakog se dana desetak puta uspnem na ljestve.«

»Sjajno! Čovjek ne bi ni vjerovao. Po ustima i koracima ne bih ti dosudio takvu snagu — sve je još tako mekano.«

»Uistinu? No, kako da si pomognem? Zar možda da petama udaram o tlo i držim se ukočeno?«

»Time si baš ne bi mnogo pomogao, a i svaki bi primijetio što zapravo hoćeš, pa bi ti se smijao. Ne, u sebi nemaš dovoljno snage, to je ono. Ne znaš se još svladavati. Kad si danas došao, prvi sam put primijetio u tvom hodu neku posebnu odlučnost, a i usta su ti, čini mi se, poprimila nešto muževnije držanje. Znam, po svoj prilici zato jer si se danas prvi put svladao. Uistinu, čestitam! Neka ti slastičarnica sada bude u uspinjanju ljestvama, mislim, naime, za utvrđivanje mišica u svladavanju samoga sebe!«

Bojan veselo potrči iz sobe, a iz koraka mu odjekuje ponos. Morate nastojati da u njemu živi plemenit ponos samosvladavanja. Ako možda imate u svojim knjigama sliku koja prikazuje trijumfalni pohod po Rimu, npr. Germanikov, pokažite mu je uveče još jednom i recite mu: »Gle, Bojane, ovaj sprijeda na konju, to si ti, a ovi svezani sužnji otraga — to su pobijeđeni narodi, tvoje sladokusne strasti. Živio, pobjedonosni Cezare! A tko su one žene koje sa sviju strana pozdravljaju i bacaju ruže pred Cezara? To su tvoje dobre osebine koje si spasio od neprijatelja te se poslije dugotrajna strahovanja ponovo vesele životu. Živio Cezare, živio! Bojanu je neugodno pri srcu, ali prispodobu posrče kao šalicu čokolade. Miriše mu. I to će si veselje odsad priuštiti više puta.

Posebice je teško, kada mlađa braća i sestre stanu lagati. Ali to je dobra škola za starije. Laž naime često rađa strah, jer što će na to roditelji? Tada nema važnijega negoli steći potpuno povjerenje mlađih tako da vam ništa ne prešute. Ne smijete, dakle, s njima postupati prezirno i tvrdokorno šutjeti, ako su slagali, nego se još posebice morate zauzeti za njih i vladati se kao da se u pogledu laži radi samo o nesreći koja je zadesila i vas, pa sada zajedno tražite načine kako da joj ubuduće izbjegnete. Najgore je ako pri tom kažemo: »Ništa ti više ne vjerujem«, ne, naprotiv. Povjerenje podiže čovjeka.

Negdje je u Engleskoj postojala škola koja je bila na glasu po samim lažljivcima. Nastupio je novi ravnatelj. On je svakome odmah vjerovao, i ubrzo su opazili: »Ovome se ne može ništa nabajati«, i tako je on spasio svu školu. Jer je osjećaj poštenja jedini konop spasa po kojem se čovjek lako uspne, a ako ga presiječe, nema mu više spasa i padne u vodu. Pomoći ćete, dakle, jedino ako kod vašeg brata računate prije svega na želju da bude hrabar i da zatim s njime posve mirno govorite o laži i njenim posljedicama i zamolite ga da vam uvijek reče kad mu opet izbjegne koja neistina. Ako koji od vas boluje od iste bolesti, možete

se pouzdati jedan u drugoga, a i pomoći si, polazi bolje za rukom. Nemojte se samo praviti kreposnim — ta vaš brat dobro zna kako stoji stvar. Međutim, ne smijemo zaboraviti da mala djeca još ne mogu uvidjeti zašto ne bi smjeli lagati. Ali kad se naoko ipak riješe neugodnosti — nastojte da ima stvar na lijepi način razložite.

Za manje slabosti i loše navike vrlo je važno da ne ružimo i da, kada se već radi o ružnim navikama, ne psujemo, nego radije potičemo i pohvalimo ako je koji put sve dobro i u redu. Važno je da npr. ne vičemo »derište« ili ne znam što sve još ako Duško zatuli kada padne, nego pohvalimo ga ako se kada svlada, premda ga je jako zaboljelo.

Zamislite i ovaj primjer: starija je sestra pozvala k sebi prijateljice i upravo s njima vrlo svečano pije u svojoj sobi kavu, kad mlađi brat započne šakama lupati po vratima ili drugim ludorijama ometa njeno društvo. Što da učini? Zar da pozove policiju? Ne! Ne preostaje joj drugo nego da pričeka dok kojom zgodom ne dođe pristojno u njenu sobu ili pak njenim prijateljicama ne iskaže kakvu uslugu. Tada će to naglasiti rekavši mu: »No, nekako si se promijenio, postaješ malne viteški — izvrsno izgledaš! Gotovo te više ne bih prepoznala!« Takvim poticajem viteštvo i uljudnost mu postaje nešto privlačivo, i on će uznastojati da ubuduće još pristojnije nastupa, dok se prije ponosio što je bio tako zao. Kako je lijepo kad mu sestra može kazati: »Svojim vladanjem pokazuješ veće viteštvo negoli većina tvojih drugova, samo bih te još rado upozorila na nešto.«

Savjetovao bih vam konačno još nešto. Ako hoćete npr. svoga brata dovesti do samosvladavanja i odučiti od nagle srdžbe, koristit će najviše da ga sami zamolite za oproštenje u slučaju da ga kada udarite. »Vladimire, rado bih se danas malko porazgovorio s tobom, kada ćeš imati vremena?« Zatim mu priđeš i rečeš: »Mislio sam te zamoliti za oproštenje što sam danas bio malko preoštar. Uvijek mi je vrlo žao kadgod se zaboravim.«

Nešto takvo utječe vrlo dobro na dijete. Ako on misli da se mora svladavati, moram se svladavati i ja, zaključuje dijete. A ako se ne ispričate, misli: Samosvladavanje je samo za djecu i slabiće, odrasli i jaki mogu raditi što ih je volja. I budući da bi svako dijete željelo biti već veliko, nasljeduje odrasle i u tome. Kada pak vidi, kako i odrasli drže tu stvar ozbiljnom, i on će svladavanje samoga sebe držati znakom odraslosti.

Stoga blago onomu koji mora voditi brigu o odgoju mlađe braće i sestara. U tome ima više, mnogo više radosti negoli posjedovati vlastiti vrtić. Na svijetu nema ništa ljepše negoli je pomoći komegod da raste, obrezivati škodljive izrasline i brinuti se za lijep svijet, sunce i vodu — a zatim gledati kako se razvija duša.

MALI VIJAK

Neki engleski pjesnik pripovijeda priču o sitnom vijku, koji je na ogromnoj oklopnjači s tisuću drugih isto tako sitnih vijaka povezivao dvije velike čelične ploče. Za vrijeme plovidbe Indijskim oceanom najednom se mali vijak stao klimati i nastala je opasnost da ispadne. Rekoše mu susjedni vijci: »Odeš li ti, idemo i mi.« I čavli dolje u trupu broda rekoše: » I nama je pretijesno, i mi se malko klimamo.« Kad su to čula velika željezna rebra, povikala su: »Za Božju volju, ostanite, jer ako vi ne budete više držali, onda je svršeno i s nama.« A glasina o namjeri malog vijka proširila se poput munje po cijeloj lađi. Škripala je, drmala se u svim pukotinama. Tada su sva rebra broda, ploče i vijci pa i najmanji čavli zaključili poslati zajedničko poslanstvo malenom vijku s molbom neka ipak ostane jer će se inače sav brod raspasti, i nitko od njih neće vidjeti domovine. To je godilo oholosti maloga vijka, što mu se pridala tako ogromna važnost, i odgovorio je da će ostati.

Posljednji smo puta govorili o »odgovornosti«. Ne treba vam, dakle, ništa razmišljati zašto vam pripovijedam ovu priču o malom vijku. Mali je vijak mislio, ako si priušti malko udobnosti da je to njegova lična stvar, i nikoga se ništa ne tiče. Ali na strahu koji je zahvatio sav brod, morao je primijetiti da život broda zapravo ovisi o njegovu primjeru. Zato je i on bio odgovoran: Jer ono što je učinio, bilo je od najveće važnosti za sve dijelove broda. Nije li možda istina, ako se klima jedan čavao da će doskora popustiti i svi ostali i klimavost će se širiti dalje? Jer jedan čavao drži drugi. I kad bi brod potonuo, možda bi parobrodarska društva morala propasti, a njegovom bi se propašću opet uzdrmali temelji brojnim drugima.

Nije li tačno tako i u ljudskom životu? Često puta čujete gdje o ljudima neke zemlje ili poduzeća govore: savjesni su i nepodmitljivi. Ili o drugima: u njih se čovjek ne može pouzdati, svi se daju kupiti. Zar mislite da ovakva pokvarenost počima najednom? Ne, najprije se klima samo jedan vijak. Samo jedan primi malu »napojnicu«, sasvim malenu nepravilnost. Drugovi to primijete i pomisle: zašto da i mi ne povisimo svoje prihode? I u razgovorima u gostionici govorit će o podmitljivosti mnogo blaže negoli prije. »Moraš zavijati s vukovima«, kažu. »Pa ne možeš ostati čist kao anđeo u ovom prljavom životu.« I zamalo otrovano je sve. Ovdje na žalost ne biva kao u priči o vijku, da bi ostali još prije čina onomu koji se stane klimati, mogli poslati poslanstvo s molbom: »Za ljubav Božju, molimo te digni ruke od toga, ako ti ne izdržiš, i naša će savjest doživjeti lom!« Primjer se polagano širi kao postojan otrov, i posljednji se zarazi kad već prvi ponovo snuje novu i goru nepravilnost. Ali bi si svaki koji u malenom hoće da postane nevjeran, u mislima trebao predočiti: kako bi se osjećao da svi ostali u dugoj povorci doista dođu k njemu i na koljenima ga zamole da ne daje prvi zao primjer, a za njima da dođu žene i djeca koji bivaju osramoćeni nesavjesnošću oca, lišeni potpore vjerna očeva pogleda — a odostrag stoji još nepregledno mnoštvo, to su svi oni koje zao primjer rasklimane vjernosti truje i ometa u čestitosti i svečano obećanoj dužnosti. Neki je pjesnik jednom kazao da bi najstrašnija paklena kazna bila gora od užarenog čavla ili usijanih kliješta kad bi netko morao odozgo gledati sve ono što je na zemlji proizašlo iz njegovih zlih djela, čak i onih najmanjih posrtaja. Promatrati odozgo beskonačan lanac nevolja i jada i zabluda savjesti i morati si reći: »Ti si odgovoran, ti si zakotrljao kamen« — pa to je najstrašnije što se može zamisliti.

Za sve je nas mnogo bolje da posljedice svojih čina ne doznamo tek onda kad se ništa više ne da promijeniti i kada zla savjest poput električnog reflektora obasjava lanac, kariku za karikom, nego radije prije, prije negoli smo ih izvršili. Oh, koliko bi ludosti i zla izostalo kad bismo dok smo još pri zdravoj pameti, malko više mislili na to da se iz jednog ljudskog čina rađa drugi i da je svaki čovjek sudbina svoga bližnjega, njegova providnost kojoj je povjeren!

Što sam vam ovdje kazao o obitelji i prije o činovništvu, možete najbolje opažati u vašemu školskom životu. Kako naime svaki odgovara za svoj primjer i koliki ovise o njemu, a da i nije ravnatelj ili profesor. Sjećam se iz svojeg školskog doba da je stariji učenik u našem razredu

za kratko vrijeme svojim nedoličnim načinom govora zarazio čitav razred. U svakom čovjeku, ma da je ne znam kako dobro odgojen, vreba mali prljavac koji želi da ga hrane — i usprkos tomu, ima svaki usto u sebi i bolji »ja« koji se stidi i ne mari izlanuti prvu riječ — ali tek netko počne i svlada dobru plahost, udare drugi munjevitom brzinom za njim. Upravo takvu čudesnu moć ima i dobar primjer. Djeluje kao čar. U nekom je njemačkom gradu za vrijeme predstave u kazalištu buknuo požar. Publika je nasrnula prema izlazu i prijetila je opasnost da će u onoj obezumljenoj gužvi biti na stotine zgnječenih i zgaženih. Veliki je vojvoda ostao mirno na svome mjestu i naredio da glazba i dalje svira. Ovaj je primjer tako djelovao da se publika odmah smirila i u najvećem redu napustila kazalište. Možda se sjećate nečega sličnog u vašem životu. U školi sam ovo primijetio: kada okupljenim dječacima netko priđe i isprіča nepristojnu zgodu, onda čeka da će svi udariti u smijeh. Uspije li mu to, veseo je pa će isto drugdje pričati. Ali ako se među njima nađe samo jedan koji se ne smije, već se drži ozbiljno, onaj će se naći u velikoj neprilici, a s njim zajedno zastidjet će se i ostali. Možda neće dati da se to primijeti i zadirkivat će onoga koji se ne smije, ali će to ipak djelovati u njihovoj nutrini. Onaj koji misli na to koliki su mu ljudi u svakom trenutku povjereni i kako svaki uvijek promatra drugoga što će reći ili učiniti, može doista kraljevski utjecati na svoju okolinu.

NA KOLIKO LJUDI UTJEČEMO?

Sigurno ste u svojim omladinskim romanima već čitali o kojem kralju ili ministru ili i o pomorskom kapetanu: »Gotovo se srušio pod težinom odgovornosti«. Što se time misli? O njegovoj razboritosti, dalekovidnosti ovisila je dobrobit tolikih ljudi da je neprestano strahovao da li doista radi dobro. — Jer bi samo time da samo nešto krivo učini ili nešto zaboravi, mogao prouzročiti da tisuće i tisuće padnu u bijedu. Ili zamislite liječnika koji ima izvršiti tešku operaciju. Bolesnik je otac obitelji koja bi ostala bez hranitelja da operacija ne uspije. Kako će oprezno rezati nožem, kako će savjesno doskočiti da mu se ne dogodi nezgoda.

Ako promatrate takve položaje u životu, bit će vam jasno koliko čovječja sreća često ovisi o jednom jedinom čovjeku, kako on može biti uzrok beskrajno mnogih i velikih posljedica.

Od sada recite: Nije li zapravo svaki, i najmanji i najneugledniji čovjek izvor bezbrojnih i velikih učinaka za druge? I za mnoge koje uopće ne vidi niti pozna. Zamislite kada usred jezera bacimo kamenčić. Stvaraju se valoviti krugovi koji bivaju sve veći i, kad bismo mogli tačno izmjeriti, mogli bismo valove posve malih kamenčića osjetiti još na najudaljenijoj obali — tako kao što se na finim aparatima za mjerenje osjeća potres koji je potresao zemljom mnogo tisuća kilometara daleko od nas. Tako je i s onim što čovjek kaže i učini. Usred zabave dobaci riječ dobru ili lošu, i riječ opisuje svoje valovite krugove sve dalje i dalje; i ljudi koje uopće ne pozna i nikad ih nije vidio, susreću se s njime na zaobilaznim putovima u dobru ili zlu.

Kada dođete u trgovinu i nešto kupite, nemojte nipošto misliti da prodavač ili prodavačica dobivaju samo vaš novac i da je time stvar svršena. Ne, vi utječete na njih. Ako ih uljudno i prijazno pozdravite, zamolite i ispričajte se ako ste im bez potrebe zadali posla, zahvalite im ako su zbog vas ispreturali sve ormare, učinit ćete i njih uljudnijima, a da to oni i sami neće. Prima ih se i time što vas oponašaju, djelujete profinjeno na njih. Isto je tako s konobarima i konobaricama. Tko ih glasno i drsko poziva, možda čak još »pst, pst!« kako se dozivaju psi, i tko zatim naređuje da mu donesu jelo i piće, kao da ima posla s dresiranim majmunima, a ne s ljudima, taj ih ponizuje i otupljuje njihov osjećaj časti. A time postaje i sam kriv ako i sami sebe više ne poštuju i prema tomu postupaju. Tko pak skromno i s poštovanjem iznosi svoje narudžbe, zahvali na podvorbi i pri raspremanju sam pomaže da se služitelji ne moraju naginjati preko cijelog stola, vrši plemenit utjecaj, pa bio još tako malen, jača osjećaj časti u ljudima i čini ih radosnijima i ponosnijima u svemu njihovu bitku.

I tko leži bolestan u svojoj sobi i naoko je posve odijeljen od svijeta, vrši neprestano najveći utjecaj na ljude — često veći negoli zdrav čovjek. Daje li primjer strpljivosti i vedrine i misli na to da drugima danju i noću ne dosađuje za svaku sitnicu — tada je učitelj zdravima i bolesnima, a da ne progovori ni riječi, i odgojitelj odraslih, premda je sam još dijete. Valovit krug njegova primjera prelijeva se preko onih koji ga poslužuju, i nitko ne zna o koju će obalu još udariti vijest o njegovoj strpljivosti.

I načinom kako sudimo o drugima, vršimo velik utjecaj. Ako tko navikne na drugima brzo zapažati smiješno i neugodno i govorkati o tome, većinom na žalost misli da je to bezazleno i da se samo njega tiče. Da samo znade koliki samo vrebaju na to, kako bi na svojim bližnjima otkrili slabu i smiješnu stranu da bi se zatim mogli uzdignuti iznad njih. Tko prednjači zlim govorom i ogovaranjem, imat će doskora veliku vidljivu i nevidljivu pratnju iza sebe. Ali s takvom se pratnjom ne može ponositi. Jer prvo što će doživjeti jest da će se i njemu samomu rugati i kod njega samo crno vidjeti. I bude li jednom mogao živo kao pri blijesku vidjeti kolike je ljude otuđio jedne drugima, međusobno posvađio i zadahnuo međusobnim prezirom, bio bi još manje ponosan. Trebali bismo se stoga vježbati i u razgovoru o drugima uvijek isticati samo njihove dobre strane, a o pomanjkanjima blago suditi. Na taj način možemo često s nekoliko riječi učiniti neizmjerno mnogo dobra i svijet obogatiti ljubavlju. Pa ako samo pomislite kako vam se često svakog dana pruža prilika da nešto dobro ili neugodno kažete o odsutnom čovjeku, razumjet ćete koliko blagoslova ili prokletstva može čovjek dnevno izazvati jednom samom riječi i kako je stoga veoma odgovorno njegovo držanje.

PRIMALAC BATINA

Čitao sam jednom da je u pređašnjim stoljećima na dvoru francuskog kralja vladao običaj da mladi kraljević nikada nije dobio batina ako je počinio nešto nepristojno ili bio lijen, nego su izabrali jednog dječaka kao njegova druga, i on je u nazočnosti kraljevića dobio batine koje je zaslužio sam sin kralja. Nadali su se da će — upravo jauk nedužnog druga veoma djelovati na mladog kraljevića.

Zar da vam otkrijem da i svaki od vas ima takvoga druga ili drugaricu koje nedužne batinaju? Razlika je samo u tomu da je francuski kraljević slušao ono jaukanje, dok ste vi na žalost tako gluhi da ne čujete ni kada se to dogodi u vašoj vlastitoj sobi. Zar ne vjerujete? Ded recite mi — mislite li zbilja da u svijetu možemo počiniti uopće kakvu nepravdu ili neurednost, a da radi toga ne mora drugi trpjeti, čak i kada se sami sretno izvučemo?

Ako npr. izgovorite neku ružnu riječ, budite sigurni da će je netko drugi prihvatiti i ponoviti kod kuće i zatim dobiti batine. Ili će zbog nje podivljati i na drugi mu način škoditi u životu. Nećete čuti ni njegovu viku niti doznati za njegovu nevolju i neuspjeh, a ipak je zbog vas dobio batine. Ili ste premalo čisti i neuredni. Možda vas odmah ne kažnjavaju. Ali vaš primjer zavodi druge, i postaju nemarni, a kamo može to dovesti — već smo govorili. I osim toga moraju drugi uvijek pospremati i prati ako ste nečisti i površni — i biti primaoci i primalice batina za vas, moraju nevini trpjeti za stvari koje ste vi skrivili. Kad bi svi ljudi koji moraju nedužno trpjeti zbog naših pogrešaka u isto vrijeme mogli zaplakati, nastao bi plač i jauk te bi svaki pomislio da svijet propada. I pri tom nisu ubrojeni oni koji će zbog naših pogrešaka i propusta trpjeti, kada mi već davno budemo počivali u grobu. Znate li npr. da će djeca koju ćete kasnije jednom dobiti i kojima sigurno želite sve najbolje — također biti nevini primaoci batina, i to zbog pogrešaka što ih vi sada počinjate? Sva žestina, sav nered, sve laži i ogovaranja čega se sada ne klonite i što sada postaje vašom navikom — sve će to jednom biti primjer za vašu djecu onda kada će biti već prekasno da se toga odviknete — i oni će tada dobiti batine ne samo od vas nego i od ostalih ljudi kojima prouzrokuju štetu i gnjev. Vidite, dakle, da će krik vaših primalaca batina odjeknuti daleko u budućnost, stoga ćete vi sada razumjeti što znače riječi katekizma: »Grijehe otaca udarit ću na djeci do trećega i četvrtog koljena«. Mislite, dakle, uvijek na to da ste već sada otac i majka i da se imate brinuti za djecu, premda ste sami još djeca: jelo i piće ne trebate još čuvati za njih, niti plesti čarape niti zarađivati novac — ali zato trebate prištedjeti dobre navike i budno paziti na sebe, da im dnevni boravak s vama jednom bude blagoslovljen i sretan.

O SAMOSTALNOSTI

NAŠA ZAVISNOST

Jeste li već opazili kako je zijevanje priljepčivo? Mada čovjek neće i ne želi, već sam pogled na onoga koji zijeva podražava mišiće zijevanja na djelovanje čak i kada nismo umorni i kad nam nije dosadno. Tako je jak čovječji nagon za oponašanjem i tako utječe na nas ono što radi drugi.

Po svoj prilici nikada nećete doživjeti da se uvjerite kako su priljepčivi tjeskoba i užas, kako npr. ljude u kazalištu uslijed opasnosti od vatre zahvati takozvana panika, kako užas biva sve veći i mnoštvo poput zarazne bolesti obuzme poremećenost uma. Jedan jedini čovjek koji ne klone duhom i ne da se zaraziti — samo jedan takav junačina može često svojom mirnoćom spasiti na stotine ljudi.

Ili ako u boju, dok svi jure naprijed, tkogod nenadano udari u bijeg — kako taj primjer utječe na ostale tako da i nehotice stanu oklijevati i obazirati se natrag! I kako se malne nitko ne može oduprijeti veselom ili žalosnom raspoloženju većeg društva; sve to potvrđuje kako je čovjek silno pod utjecajem svega što ostali rade, govore, misle ili osjećaju, premda nije niti svjestan toga.

Ako ostali slučajno idu pravim putem, katkada možda to niti ne škodi, pa ipak je čovjek u velikoj opasnosti, jer tako i sam postaje rob svih mogućih gluposti, naglosti i krivica što ih drugi počinju, umjesto da sam postane oslonac uz koji bi se mogli drugi uspraviti i doći k sebi.

Jeste li npr. već primijetili — kad ste čuli nešto loše o drugu ili nekom drugom čovjeku ili je tkogod izrazio samo nepovjerenje ili zlu misao, kako to odmah utječe na vaše držanje prema onom, kako na laku ruku prihvaćate — mjesto da kažete: »Nimalo ne vjerujem da bi to bilo istinito, sam ću se osvjedočiti.« Zlobno je naklapanje također kao neka vrst panike, spopada ljude, a da sami ne znaju niti hoće, i čini ih okrutnima i podrugljivima prema oklevetanom — te treba imati mnogo samostalnosti da zatim tom klevetanju hladnokrvno priđemo i ispitamo ga tako rekavši bez »predrasuda«.

Tko živi ili raste među ljudima koji imaju npr. velike predrasude u pogledu nekog naroda ili vjere, sam će se time i neopazice zaraziti u svim svojim mislima i osjećajima. Tada kažu: »Gleda očima drugih ljudi.«

Uvijek su ga upozoravali samo na pogrešne ili odvratne crte i svojstva, tako da na koncu nije uopće više zapažao što je dobro i veliko. Kolika je snaga volje i kolika ljubav prema istini potrebna da se čovjek može osloboditi očiju i osjećaja drugih, pa tako gledati i prosuđivati kao da nikad nije čuo tuđe mišljenje.

Možda ćete pitati: Nije li čovjek u napasti da se uzoholi i umišlja da zna bolje od drugih — ako postane nepovjerljiv prema onomu što dolazi od drugih, mjesto da skromno kaže: Ja sam samo jedan, a njih je mnogo, pa je veća vjerojatnost da su oni u pravu! Imate pravo, opasnost je tu ako čovjek ne vjeruje svojoj okolini iz puke umišljenosti i pretjeranog poštovanja prema vlastitoj pronicljivosti i dubokoumnosti. Pravo da se tvrdo držimo prema drugima i da budemo na oprezu pred njihovim zabludama, ne stječemo pozivanjem na svoj mali razum, nego tako da se damo poučiti te učvrstiti riječju i primjerom najvećih i najljubeznijih osoba koje su živjele i trpjele na ovom svijetu i čija nam je vječna mudrost prije svega sačuvana u zasadama vjere. Njih moramo slijediti pa, ako vidite da se riječi i djela drugih ne slažu s onom vječnom mudrosti, niste dužni samo samima sebi da ostanete čvrsti i ne držite s njima, već ste to dužni učiniti i radi drugih jer će se možda još u pravo vrijeme trgnuti ako primijete i samo jednoga koji žalosno i ozbiljno stoji po strani. Biva tako kao i sa strahom kad u kazalištu bukne požar. Vi znate npr. koliki ljudi drže da je ispravno ako zlo uzvraćaju zlim i mržnju mržnjom. Da li je već i to pravo zato što toliki tako misle? Ne, jedan sam čovjek dalekozorom vidi dalje nego milijun očiju bez njega. One najveće osobnosti o kojima sam vam govorio, uzvišenije su iznad magle želja i strasti od svih nas, pa zato vide u veće daljine i dubine života. Oni su svjetionici čovječanstva. I kakvo nam svjetlo daju u borbi proti zlu! Isus uči: »Blago krotkima, blagoslivljajte one koji vas proklinju, činite dobro onima koji vas mrze« — a Buda, veliki indijski osnivač vjere, rekao je: »Neprijateljstvo se nikada ne smiruje neprijateljstvom«. Platon, najveći grčki mudrac, učio je: »Nikada nije pravo zlo uzvraćati zlim: bolje je nepravdu trpjeti negoli nanositi.«

Suglasnost mudraca svih vremena neka nam bude zvijezda vodilja i slijedimo je makar bio cijeli svijet proti nama. A tko drži da pokazuje svoju samostalnost time što ustaje proti toj suglasnosti mudraca i da bolje zna — time samo pokazuje da ne poznaje samoga sebe, jer bi inače znao da nikada ne možemo postati samostalni samo pomoću svog vlastitog ograničenog mišljenja. Mi smo naime, a da ni ne slutimo, robovi utisaka

i utjecaja koji slučajno djeluju na nas i uvijek nam otkrivaju samo neznatnu stranu života, a robovi smo i svojih vlastitih želja, nagnuća i predrasuda kojih nas oslobađa samo svjetlo što dolazi iz velikih duša.

LJUDI MNOŠTVA

Znate da ljude možemo podijeliti na razne načine — npr. po boji kože, po obliku lubanje, po jeziku i po vjeri. A možemo ih također podijeliti i po mnogim drugim obilježjima npr. po čvrstoći volje. Tada se ljudi dijele u dvije vrste u: ljude mnoštva i samostalne ljude. Te obje vrsti možete jasno opažati već u školi. Ljudi mnoštva jesu oni koji sve oponašaju i rade što i drugi, makar im nutarnji glas tiho govori da tu nešto nije u redu. Nemaju hrabrosti da poslušaju ovaj nutarnji glas jer se boje ismjehivanja ljudi i raznih zlobnih krivih tumačenja svojih prigovora. Tko se naime u bilo čemu izdvoji iz mnoštva, izgleda drugima uvijek smiješan, smatraju ga »čudakom«, dakle, smiješnim čovjekom, premda je ova riječ prvotno značila samo da se netko razlikuje od mnoštva. A to se može događati iz vrlo ozbiljnih i pametnih razloga, da, to može mnoštvu čak biti na korist ako se tkogod nađe koji ne radi i ne odobrava slijepo sve što radi većina. Ali mnoštvo uvijek silno zamjera onome tko nije s njim; osjeća protivljenje, i zato udara u smijeh, neće naime priznati da bi pojedinac bio mudriji od njega, zato ga ismijava i kaže da je čudak. Zbog toga i jest tako teško biti sam, i malo ih ima koji imaju dovoljno snage da ostanu vjerni svomu vlastitom uvjerenju. Ta poznata vam je zgoda s Petrom koji je triput zatajio svoga Gospodina prije negoli je pijetao dvaput zapjevao. Upravo tada nije imao još jake volje da neprijateljima i podrugljivcima kaže: »Da, njegov sam; i što se dogodi njemu, neka se dogodi i meni.« Tako mnogi ljudi zataje svakog dana svoje bolje uvjerenje jer se boje da će ih ismjehivati i progoniti, a to počinje već na školskom dvorištu. U školu dođe dječak s čistom dušom i čvrstom odlukom da neće govoriti ni učiniti ništa nepristojno. Ali na žalost u njegovu je razredu moda da nepristojno govore i zbijaju prostačke šale, i kada se tomu neće da smije i pri tom neće da pomogne, počnu ga zadirkivati i ismijavati. On je, međutim, druževna zvjerkica, pa zato misli: »S vukovima moraš zavijati« —

da, čak teži za tim da im omili nastojeći da sve ostale nadmaši i oko sebe da uvijek ima velik krug onih koji se smiju. Tu imate čovjeka mnoštva. Nema otporne snage. Biva isto kao i s gripom: kad se pojavi u gradu, mnogima ne naudi, dok druge baci u bolesnički krevet, nisu imali otporne snage proti zlim klicama.

Nečisto je govorenje također takva vrst gripe, takva upala duše koja od vremena do vremena luta po školama i traži svoje žrtve među onima koji nemaju otporne snage. Takvi padaju i povode se za mnoštvom, a ostali samostalni stupaju čvrsto i sigurno bolnicom, štoviše, mogu oboljele njegovati a da se ne zaraze. Ili uzmite drugi primjer! Dječak koji ne hoda po svijetu zavezanih očiju i znade promatrati ne samo život hruševa i daždevnjaka, već i život i patnje svojih bližnjih, takav dječak znade kako teško trpi učitelj koji ne uspijeva održavati mir u razredu, i koliki učitelji umiru rano jer ih jednostavno uništava dnevna ljutina. I dođe dječak u razred koji uživa u tome da svakojakim šalama ometa pouku i ljuti učitelja. Ako je dječak čovjek mnoštva, doskora će se i sam pridružiti misleći: »Ta ionako ne mogu to spriječiti, zašto se onda ne bih i sam zabavljao? Zašto da proigram naklonost razreda? Kazat će da hoću samo da omilim učitelju.« A ako je samostalan čovjek koji se ne da zaraziti od svega što drugi čine, već ima hrabrosti da ostane vjeran svom nutarnjem glasu i da izdrži pa bio i sam — tada . . . tada znate što će učiniti.

Upotrijebio sam prije poslovicu: »S vukovima moraš zavijati.« To je praktična uzrječica ljudi mnoštva. Moramo prihvatiti svaki grub i ružan govor, moramo snažno odobravati kada drugi dođu u sukob s istinom ili poštenjem — da nas smatraju sebi jednakima: inače će nas ti vukovi proždrijeti. Velik, velik strah da bi nas inače mogli proždrijeti — to neka nam dakle bude vodičem kroz život! Komu bi još stalo do takva života?

Uistinu, kada bi ta poslovica upravljala poviješću svijeta, tada to ne bi bilo ništa više nego vučje zavijanje. Ne bi bilo nikakvih velikana na kojima bi se sve moglo okrijepiti, ne bi bilo ni Krista, ni Pavla, niti mudraca Staroga vijeka ili indijskih, niti bi bilo plemenitih ljudi sadašnjice.

Ne bi bilo ni Garrisona, oslobodioca robova, a niti tolikih drugih koji su čvrsto izdržali sav urlik kleveta i krive optužbe, koji su do konca ostali vjerni svom spoznanju i pokazali svim slabićima da se konačno ni vukovi ne usuđuju više zavijati ako čvrsto ustrajemo u željeznoj vjernosti prema samima sebi.

Zato vam umjesto poslovice o vukovima koji zavijaju, iznosim drugu snažniju koja kaže: »Tko ustraje pri svomu, oblikuje svijet.«

STRAH OD ISMJEHIVANJA

Neki je čovjek sa sinom i magarcem mirno išao cestom . . . No, valjda već znate što se zatim dogodilo: susreli su putnika koji je stao i rekao. »No, tako nešto smiješno! Pa čemu vam magarac? Zašto ne posadite na nj dječaka?« Čovjek je poslušao savjet i bio sasvim zadovoljan jer su sada brže napredovali. Stigli su do nekoga mlina, mlinar je upravo ležao ispod prozora i nije imao drugog posla nego da kritizira druge ljude. Povikao je: »Zar se dječak ne stidi da otac ide pješice a sam da jaše? To je sramota!« Rumen je oblila dječaka, i brzo je sjahao. Uzjašio je otac i nastavili su put. I kad su bili u blizini grada, došao im u susret čovjek koji je nosio kapu s natpisom: »Društvo za zaštitu životinja u Boberhausenu.« Ogorčen, pristupi im i reče: »Zar se čovjek ne stidi ovako mučiti jadnu životinju. Što biste vi kazali kad bi životinja ovako jašila na vama? Otac je brže bolje sjašio s jadnog magarca i onda su sva trojica jedan uz drugoga ušli u grad. Tu je navalila gradska dječurlija i glasno za njima vikala: »Sigurno je magarac obojicu bacio na zemlju, inače ne bi tako glupo hodali pješice.«

Sigurno već pogađate na kakvu vrst ljudi smjera ova pripovijest. To su oni ljudi koji nikada nemaju hrabrosti da sami sebi ostanu vjerni, nego kod svega što čine uvijek samo pitaju što na to kažu ljudi i ne bi li ih tko mogao ismijati. I pri tom ne vide da se ljudi uvijek zbog nečega smiju i nešto kritiziraju — učinio čovjek bilo što.

Samo će si onaj koji ne vodi o njima brigu te mirno i ustrajno radi što mu pamet i srce kažu, osigurati poštovanje; jer sve što je čvrsto i karakterno konačno imponira ljudima. Znate li da npr. pantere u Južnoj Americi neće ništa nažao učiniti maloj djeci ako pred njima ne bježe? Ali tek im netko okrene leđa i udari u bijeg pa bio to i odrastao čovjek, pantera navali. Slično možete svakog dana zapaziti kod pasa na ulici. Ako dijete počne vikati i bježati, udara za njim čitav čopor. Ako se okreneš i nepomično im gledaš u oči, svi se pričine kao da to nisu bili oni, njuše po tlu i nestanu. Još si možeš brže pomoći ako pograbiš kamen i baciš ga za njima — tada laju izdaleka; no bit će još bolje da se na njih uopće ne obazreš i tako ih otjeraš. Ljudi na žalost nisu katkada u tom pogledu ništa bolji od životinja, naročito ako ih je više na okupu — nemojmo to nikad zaboraviti. Tko misli da će se riješiti ogovaranja i podsmje-

hivanja ako ljudima popusti ljuto se vara — jer ako primijete da ih netko sluša i povodi se za njima, tada se još radije poigravaju s njime kao mačka s mišem.

Imade npr. mnogo sinova koji se stide izaći na ulicu s košarom u ruci ako ih majka zamoli. Veoma bi rado udovoljili majci, ali se boje da bi im se momci smijali, pa ako konačno i odluče, pođu i bojažljivo se obaziru na sve strane — kao da ih peče savjest. Ali zato u školi pjevaju: »Slobodo, na koju mislim i za koju mi srce plamti« i oduševljavaju se za Vilima Tella koji nije htio nositi tuđinskog jarma i za Staufaherovu koja je radije htjela skočiti u vodu negoli se podati tuđincu! Držim da bi odvažan dječak čak trebao potražiti priliku da zbog bilo kojeg dobrog ili milosrdnog djela prihvati borbu s ljudskim ismjehivanjem. I kada nosi majčinu košaru, neka stupa ponosno kao da se u njoj nalazi kraljevska kruna, i to baš u vrijeme kad završava školska obuka i usred one vreve, samo da pokaže kako se obazire jedino na glas svoje savjesti i ne pita druge hoće li mu bez ogovaranja i izrugivanja dopustiti da prođe. Što bi danas od nas bilo da nekad nije bilo ljudi koji se nisu bojali podsmjehivanja? Zar ne znate kako su se rugali Kolumbu kada je otplovio sa svojim lađama da pronađe novi put koji vodi u Indiju? Budući da je zemlja okrugla, izvrnut će se na drugoj strani — ovako i slično su mu dobacivali, ali on se nije obazirao na ismjehivanje ljudi, i otkrio je Ameriku. I gotovo nema otkrivača ni izumitelja za kojim se nije razlijegao grohotan smijeh. Tako već biva sa svima koji idu pred mnoštvom. Sigurno su svi ti izumitelji i otkrivači bili ljudi koji se u svojoj mladosti nisu sramili majci nositi košaru kud god su htjeli. U uglednom ste, dakle, društvu ako ne marite za jezike i podsmjehivanje kad nešto radite po pameti. Kad sam jednom s mladim momkom gledao kroz prozor, vidjeli smo staru ženicu kako su joj na ulici poispadale jabuke iz košare. Kad sam rekao mladiću »skoči brzo i pomogni joj«, primijetio sam da mu je neugodno, vidjeli bi drugi gdje slaže jabuke — bojao se ljudi. Inače je po cijeli dan čitao o samim junacima i vitezovima. Što da čovjek učini? Zar da ga ščepa za uho i izvuče na ulicu? To ne bi ništa koristilo, rado bih da to on učini sam. Mislim da nije bilo drugog izlaza nego što sam mu rekao: »Ded, pođi zbog mene i pomogni joj — zatim ću ti otkriti jednu tajnu.« I kad se vratio, rekao sam mu: »Baš sam ti zahvalan što si se svladao i pošao. A tajna leži u ovome: Ne budeš li se jednostavno sada prisilio da ne gledaš ni na lijevo ni na desno kada ti nešto naređuju srce i savjest, posve je sigurno da ti se u životu nikada nitko neće povjeriti. Strah pred ljudima postat će navika

koje se nećeš osloboditi. Jednom ćeš zatajiti svoje prijatelje i ljudske će te brbljarije voditi kud ih bude volja, i kad tkogod bude napadao tvoje roditelje, ti ćeš mu povlađivati. Jesi li možda na ulici vidio malog službenika koji nosi kapicu s natpisom: »Miler i drug«? Eto, i na tvom čelu, u tvojim očima i ustima jednom će se također moći čitati: »Miler i drug«, što znači: »Nisam karakteran čovjek ni samostalan gospodin, nego samo »Miler i drug«, dakle, na raspoloženje sam bilo komu, rob ljudi, vazda spreman poslužiti svakoga ako šapuće o meni i smije mi se.«

MOJI ODLIČNI POZNANICI

Sigurno ste već čuli o tome da zvijezde dijelimo na zvijezde koje same svijetle i zvijezde koje svjetlo dobivaju od drugdje. Sunce je npr. nebesko tijelo sa samostalnim vlastitim svjetlom, dok naprotiv zemlja svijetli kao zvijezda za ostala nebeska tjelesa samo dok je obasjava sunce. Ona, dakle, nije zvijezda s vlastitim svjetlom, već ima samo posuđeno svjetlo. Tako ima i na zemlji mnogo ljudi koji drže da tek onda nešto vrijede ako ih okružuje odličan krug znanaca i da se time mogu dičiti. Ako vam ovakav čovjek pripovijeda što je sve doživio na putu, vjerojatno će vam govoriti otprilike ovako: »Moj prijatelj, ministar Lončar savjetovao mi je da pođem u kupke, i pošao sam, na sreću nisam bio sam, istim se vlakom vozio također ravnatelj banke Zober, rođak moje žene. O, klanjam se, gospodine doktore, kazao je, konačno vas nakon dugo vremena opet vidim. Mnogo mi je o vama pričao viši dvorski savjetnik dr Koder, vi dašto sada stalno zalazite u ovo društvo, pa se na žalost rijetko susrećemo!« I tako je u dvije minute naveo tri odlična znanca kao da je time thio reći: Sam ne značim ništa, nisam zvijezda s vlastitim svjetlom, pa moram na žalost tražiti svjetlo drugdje. I tako nikad ne propušta prilike da svakoga već kod prvog susreta ne upozori na svoje ugledne znance s kojima se ponosi. Ovako rade na žalost već djeca u školi. Šepire se s naslovima svojih očeva ili traže priliku da istaknu njihovo bogatstvo kao da se time povećava njihova vlastita vrijednost. Ima, doduše, ljudi kojima imponira ovakvo hvalisanje, ali doista nije vrijedno da se čovjek trudi za njihovo poštovanje i prijateljstvo. Međutim, svaki koji ima glavu na

mjestu sažalno će primijetiti: »Šteta momka — ali tko svoje svjetlo traži izvana i trudi se da na račun drugih dobije na ugledu kod ljudi, u opasnosti je da se i inače kiti tuđim perjem i da od samih briga za uspješan nastup posve zaboravi da sam postane zvijezda s vlastitim svjetlom.« Takav nema ponosa jer inače ne bi smatrao potrebnim da neprestance ima na jeziku svoje odlične znance ili svog uglednog oca — a nema u njemu ni skromnosti — jer se inače ne bi tako revno jagmio za poštovanjem ljudi i nametao im se sa svojim poznanstvima.

Najsiromašniji čovjek koji se po danu i po noći ubija poštenim radom i uvijek je pripravan pomoći bližnjemu, svijetli dalje i snažnije od svih javnih i potajnih hvališa mada se druže s carevima i ministrima i u srodstvu su sa samim dvorskim savjetnicima.

Zar čovjek ne smije biti ponosan na svoje vrijedne roditelje? Zacijelo, ali samo u srcu i tišini, na jeziku i pred drugima. I ponosni smijemo biti samo na njihove vrline i dobrotu, a ne na naslov, novac i podrijetlo. Tko pridaje važnost vanjskim stvarima, pokazuje da je neodgojen, a odgojeni smo ako znamo raspoznavati glavno od sporednog.

SAMOSTALNOST

Samostalnost je prirođena težnja mladog čovjeka — čini mu se kao da je postao čovjek kada živi od novca što ga je sam zaslužio. A mnogi nije zadovoljan ni time da ima namještenje s dovoljnom plaćom — ne, rado bi otvorio vlastiti posao makar mu donosio daleko nesigurnije prihode nego što ih ima kao tuđi namještenik. Rado bi bio samostalan. Želja za samostalnošću i neovisnošću od drugih bez sumnje je nešto pametno i zrelo, samo na žalost ima mnogo ljudi koji misle da su time što od drugih ne primaju novac i stoje tako rekavši na vlastitim nogama, zaista već neovisni o drugima. Ne, prava je samostalnost nešto unutarnje i nema nikakve veze s vanjskom slobodom. Čovjek može biti običan službenik, dakle, ovisan, pa ipak sasvim samostalan čovjek, i upravo tako može netko biti naoko samostalan gospodin, vozi se vlastitim konjima, i usprkos toga je pravi rob drugih. Samostalnost je u tome da nikada ne radiš protiv svoje savjesti i da sve što radiš za sebe i za druge i zajedno s drugima,

radiš samo iz vlastite spoznaje da je tako potrebno, a ne iz taštine i častohleplja ili jer se bojiš ismjehivanja ili iz straha pred štetom i kaznom. Samostalan čovjek može služiti ako to smatra dobrim za svoje uzdržavanje ili za sreću drugih ili za svoj vlastiti odgoj i naobrazbu — on služi i sluša iz samostalnosti i pri tom ostaje neovisan samo ako sluša glas savjesti i ne čini ili govori jedino zato jer ga drugi potiču ili mu drugi daju glup ili loš primjer. Može naprotiv npr. najbogatija i najslobodnija žena biti nesamostalna ako govori onako kako se drugomu sviđa, ili je ropkinja mode ili nema svoje savjesti ili daje da njena shvaćanja o dobru i zlu određuju svaka glupa knjiga ili svako razuzdano brbljanje.

Kakav čudan pojam o samostalnosti imadu mnogi dječaci, možemo često primijetiti prigodom sv. Potvrde. Misle: popušiš prvu cigaretu ili u gostioni ispiješ prvu čašu pive, i već si samostalan. Pitam vas: što je teže za mladog čovjeka: popušiti ili ne popušiti cigaretu? Složit ćete se sa mnom: teže je ne popušiti cigaretu, jer se čovjeku podsmjehuju, a i jer drugi to čine i jer vlada opće uvjerenje da je znak prave zrelosti ako se kome dimi iz usta. Jednako ćeš tako dokazati istinsku samostalnost ako nešto takvo ne učiniš i, usprkos ruganju i podsmjehivanju, ne dotakneš se čaše. O onomu koji to uzmogne učiniti, može se reći: bit će čovjek kako valja — dok većina njih žele proslaviti i dokazati svoju samostalnost time što se povode za glupim modama koje su im često i odvratne i lude, ali ne usuđuju se biti sami — i to onda nazivaju »muževnošću«. Boje se da bi ih mogli zvati »maminim mazama« — a ne pomišljaju da je daleko bolje biti vjeran sin ljubezne majke negoli pokoran sinčić cijelog čopora glupana koji puše i pijuckaju pivo.

Što sam rekao o dječacima i mladićima, vrijedi i za djevojke. I djevojačka je najveća želja da postanu samostalne, ali i one pri tom prečesto zaboravljaju da čovjek naizvan može biti veoma samostalan, pa ipak rob svakog podrugljivca i svakog glupog ogovaranja. Istinski samostalna biva djevojka tek onda kad postane gospodarica svoje taštine, jer taština i nije ništa drugo negoli ovisnost o drugima — čovjek ne živi više sebi, već samo očima ljudi, zato su i svi tašti ljudi tako neslobodni u svojim kretnjama, čini se kao da ih stežu nevidljivi lanci; ne mogu ništa učiniti ili kazati a da pri tom u potaji ne pomisle: kako će se to drugima svidjeti?

Majka im je s velikom ljubavi i štedljivosti iz stare sašila novu odjeću koja nije skrojena po najnovijoj modi, a i same vide da treba zbog štednje nositi i ovakvu odjeću i da se iz ljubavi i zahvalnosti prema majci

ne smiju mrgoditi i buniti, ali su im se na povratku iz škole dvije iz višeg razreda nasmijale i kazale: »Eno, gle bakinih haljina«, i sad im je haljina omrznula i kod kuće su nepodnošljive. Zašto? Jer nisu samostalne. Kad bi danas postale kraljice, ostale bi uza sve to nesamostalne. Ne bi se nikad usudile nositi haljine po svom ukusu, bojale bi se naime da bi dvorske dame potajice mogle šaputati: »Nema nikakva ukusa, mon Dieu!«

Ako se obazrete u životu, zapazit ćete općenito kako je malo prave hrabre samostalnosti. Mnogi su ljudi rado pošteni, iskreni i ljubezni dok su to i ostali, ali tek što ostali učine protivno, misle u sebi: Budem li sam radio pošteno, ostat ću kratkih rukava i još će mi se narugati. Ovakvi ljudi nemaju samostalne savjesti, jednom riječi dopuštaju da drugi umjesto njih odlučuju što i kako će raditi. Uzmimo npr. da radite u kakvom velikom i slabo nadziranom poduzeću, gdje namještenici nisu pošteni i gdje netko više puta ukrade kakvu sitnicu. Sad ćete promisliti: »Ne uzmem li, uzet će drugi, uzet ću je radije za sebe, baš će mi dobro doći.« Da tako postupate, bili biste slabići koji moraju uvijek tek čekati što će učiniti drugi prije nego sami znadu kako će postupati.

Jeste li vidjeli što radi pas kad u gubici nosi košaru kobasica od mesara kući, a putem ga napadnu drugi psi? Najprije reži, zatim odloži košaru i grize sve oko sebe. Ali ako tko od napadača iskoristi priliku i prevrne košaru da se kobasice prospu po tlu, svi se lupeži bace na plijen — i što će se onda dogoditi? Hoće li poučljivi pas još uvijek braniti kobasice? Ne, sad će i on hapnuti da što od njih uhvati: jer, kaže u sebi, kobasica će ovako i onako nestati; ako ih ne požderem ja, požderat će ih drugi, ta bio bih lud kad bih samo gledao i lajao. Tako čini i najdresiraniji pas. Kako da čovjek traži od psa da ima samostalnu savjest? Zar da pas kaže: »Što rade drugi — mene se ne tiče, ja sam ja i ne diram što mi povjere.«

Ne, za psa bi to bilo previše. Ima ih, naime, na žalost među ljudima dosta koji su još tako nesamostalni da mogu raditi ispravno samo ako je uz njih veliko društvo, a ako su sami sa svojom savjesti, tada ih hvata jeza kao dijete u tami i brzo traže zaštitu kod drugih.

Nemojmo, dakle, nikada zaboraviti: Vanjska je samostalnost lijepa i dobra, ali je mnogo važnije imati samostalno srce koje je vjerno i pošteno i onda kada se drugi iznevjere, srce, koje je iskreno dok drugi lažu, koje je puno ljubavi i strpljivosti dok drugi mrze i ogovaraju, srce, koje ostaje čisto kada drugi odbace uzde. Zato i stoji u Sv. Pismu: »Dragocjena je stvar da srce postane postojano.«

ULIČNJACI

Bila jednom udovica koja je živjela u nekom dalekom zamku sa svojim sinom jedincem. Odgajala ga je s najvećom brigom i ljubavlju. Čuvala ga je od svega što je ružno i grubo, da bi postao plemenit čovjek kao i njegov otac čija je slika visjela iznad dječakova stola i čije je čisto i blago lice čudesnom milinom gledalo na svoje domaće.

Preselila se u grad da bi sin pohađao više škole. Imali su stan odakle je pucao divan pogled na velik trg ukrašen cvijećem i drvećem. Ondje je sjedila kod prozora i promatrala svog jedinca koji se na ulici veselo igrao s dječacima iz susjedstva. Bilo je mnogo djece iz vrlo siromašnih obitelji, pa se majka sa zabrinutošću pitala što bi kazao njen pokojni muž kad bi vidio gdje izvrgava dječaka opasnosti da među neodgojenim i podivljalim drugovima nauči surovosti ili još gore stvari.

I već je otvorila prozor da dječaka pozove s ulice, kadli joj sine misao: što ću mu odgovoriti ako me upita, zašto se ne smije igrati s tom djecom. Zar da mu kažem da se ondje može pokvariti i naučiti loše navike, surovo vladanje? Ali ako mu to kažem, neće li tada postati umišljen i naduven prema djeci priprostih ljudi, ne bi li mu iza toga srce moglo još većma otvrdnuti? Zar i među ljudima u gladu i nevolji ne živi tako mnogo neustrašive čestitosti, tako mnogo dobrote srca i mnogo zdravlja duše i razuma? I ne krije li se često iza naših finih manira i kićenog držanja i našega svestranog znanja vrlo mnogo hladnoće srca, toliko duševne truleži i grubog neznanja o onomu što je dobro i zlo? Ako sinu sada zabranim i onemogućim druženje s djecom priprostih ljudi, neće li tada misliti da se u životu više gleda na ljusku nego na jezgru, više na hlače nego na srce, da više vrijede rukavice nego ruke, da je sapun vredniji od duše i da riječi imaju veću važnost od samoga života? Bože moj, kako je to teško!

S tim je mislima zatvorila prozor, sklopila ruke u krilu i dugo promatrala sliku svoga pokojnog muža i razgovarala s njim, i u srcu joj je zavladao mir i sve joj postalo jasno. I kad je dječak napokon razigran i veseo s ulice stupio u sobu, zamolila ga je da sjedne do nje. Budući da joj je u oku blistala posljednja suza, to je odmah djelovalo na njegovo srce te je s nježnom privrženošću slušao kad je započela:

Dragi moj sine, sad imaš ovdje cijelu četu novih drugova i rado bih ti rekla koliko dobra očekujem od toga za tebe. Ti znaš koliku smo brigu posvetili odgoju tvog tijela i duše. Mogao si živjeti na najčistijem zraku, čitati najodabranije knjige i uvijek jesti i piti što je propisao liječnik. Tvojoj majci nije bilo potrebno raditi kod stranih ljudi, uvijek je mogla živjeti za tebe i tvoje potrebe. I sada možeš učiti svirati gusle — i tko zna što te još sve čeka. Jedno još nisi iskusio, stvari naime koje čovjeka često znaju promijeniti od pete do glave većma negoli sva sredstva lagodnog života: nikada nisi osjetio siromaštva i nevolje. Koliko junaštva vidiš često već kod malenih dječaka i djevojčica koji se moraju sami brinuti za svagdanju koricu kruha te biti otac i majka svojoj mlađoj braći i sestrama; kako rano nauče svladavati glad i žeđu sa siromašnim zalogajima i kako im volja jača u borbi sa svim odvratnostima i oskudijevanjima. I kako su im srca često sva prožeta prirodnom jednostavnosti i zdravljem uslijed strogog i jednostavnog života; kolika snaga žrtve i ljubavi je često kod praznih stolova i razlijeva svoj žar po kućama koje sunca nikad ne vide! Upoznat ćeš djecu iz takvih obitelji i u njima ćeš otkriti osebine koje se u raskošnim stanovima i za punim stolovima veoma rijetko pokažu tako rano i tako snažno kao ondje u svijetu pomanjkanja — kao što ni divno planinsko cvijeće ne uspijeva na masnoj vrtnoj zemlji, već na suhim kamenitim tlima. I naučit ćeš cijeniti veličinu siromaštva i vidjeti kako je odlična škola za odgoj srca i volje zatvorena onima kojima je dobro u životu, kako je pogibeljno za čovjeka blagostanje. Ali ni siromaštvo nije bez opasnosti. Ljudi se zbog glada i bijede često odaju pijanstvu pa zamalo u njima zamre sve što je dobro, a ostaje samo grubost i tupost. A kako često moraju djeca još i gledati i slušati sve što se tu zbiva i govori! I kako malo imaju od oca i majke! Uveče dolaze oboje umorni s posla i k tome često s neveselog posla — tu često preostaje za djecu malo radosti, ali zato mnogo žalosti i očaja — rastu na ulicama i u zabačenim dvorištima kao u pustoši, a to ne može podnijeti svako čovječje srce — tu ima siromašnih zapuštenih dječaka koji isprva govore samo surovo i bestidno, a zatim tako i rade i konačno kod nekih završava sve u tamnici. Znademo li što bi od nas bilo da smo i mi morali rasti u ovakvim prilikama?

A sada, predrago dijete moje, prelazim na glavnu stvar: Gle, znam koliko među priprostim ljudima ima majki od briga otvrdnulih lica ne zbog vlastitog oskudijevanja i života lišena svjetla, nego što svoju djecu ne mogu očuvati od sve surovosti koja zapljuskuje u njih od rane mladosti.

Često samu sebe pitam čime sam zaslužila da sam te smjela uvijek okruživati svim onim što je lijepo i dobro, dok one svojim ljubimcima ne mogu nuditi ništa osim ulične buke i gorkih briga i uveče na smrt umorna srca? Možda se mogu u vrlo maloj mjeri za ovu nezasluženu sreću odužiti ako druženje s tobom barem jednog siromašnog dječaka ohrabri i utvrdi da ustraje u borbi proti svoj pokvarenosti i podlosti i ostane vjeran svojoj majci. A to je moguće postići jedino ako ti nikada, zaista nikada zbog trenutačnog smijeha ili radi drugarstva ne privoliš na nešto što je ružno, ili ih na to nagovaraš ili pokušaš nadmašiti, nego da ih svojim primjerom oduševiš za sve što je dobro i plemenito. Misli uvijek da su ti povjereni na čuvanje i ne zaboravi nikada da među njima ima zavodnik na nepristojnosti koji se ne osjeća dobro dok mu se god samo jedan odupire i da si ti za njih možda jedini koji ih vodi putem čistoće, i u čijoj se prisutnosti stide te još vjeruju u bolje stvari. Zahvali im za sve dobro što ćeš od njih naučiti, zahvali im tako da im nikad ne popustiš ondje gdje su slabi i neobuzdani.

Ako danas pripovijedaju o tebi, možda će u nekoj sobici koja umorna i brigama opterećena majka kazati: »O, kad bi Bog dao da moj dječak od njega nauči nešto dobra«. Zar ne, nećeš je razočarati?

Nedavno sam kod talijanske pjesnikinje Ade Negri naišla na pjesmu »Uličnjak«. Rado bih ti iz nje pročitala nekoliko stihova jer izlaze iz srca i prodiru u srce.

»Vidim gdje ulicom prašnom hoda
tako prljav a ipak lijep
u odijelu što od krpa je sve,
poderanih cipela i oka lukava,
vidim gdje skače i slatko se smije
sirotan jadan.
Da majka na poslu je, znaš,
koliba prazna, u tamnici otac,
pa za njega strah mi obuzima dušu.
Kako snalaziš se? — pitam se jadna,
Odbačen tako i bez zaštite svake
Na svijetu ovom krivice i poroka punom?
Što iz tebe bit će, stradalniče moj,
Za godina dvadeset?
Lopov il'varalica lukav i prepreden,

Radenik marljiv ili džepar?
»Ah gle, rado bih k njemu ja sišla
i privukla ga na srce,
i moj bih mu bol, samilost,
žalost izraziti htjela.
I tople na čelo i usta
cjelove utisnut,
I prišapnut riječi svete
Ljubavi bratske, koje me guše:
I mene nesreća vjerno prati,
Siroče ko i ti i ja sam,
i moja majka u radionici radi,
trpljenje svako znam — i ljubim te.«

BOGATI DRUG

Bio je jednom star, siromašan obrtnik koji je radio za mnoge bogate ljude. Imao je unuka, vrlo milo dijete rumenih obrazića koji je svakomu bio drag — i bogatim ljudima. Zato su ga zvali neka dođe u njihov lijepi i veliki vrt da se poigra s njihovom djecom i nauči kako se iz borove kore izrađuju lađice i još štošta.

Dječak je više puta pošao onamo i uvijek se vraćao kući oduševljen svim ljepotama što ih je ondje vidio. Tada ga je djed jednom poveo sa sobom u radionicu i s njime hoblajući stolnu dasku poveo razgovor: »Sviđa ti se, dakle, ondje? No, to ti priuštim i držim da ćeš ondje naučiti mnogo dobra jer su Majdićeva djeca dobra. U lijepoj i čistoj kući, daleko od svake nevolje i brige, čovjeku je pri duši kao u svetištu, prožimaju ga blagdanski osjećaji te poželi da i u njegovoj duši bude tako svijetlo, lijepo i tiho! Ali, dječače moj, ubrzo ćeš vidjeti da i blagostanje ima svoje velike opasnosti, pa ćeš ti svojim novim drugovima pomoći da se od njih očuvaju. Reci mi posve iskreno jesi li, gledajući sve one lijepe igračke, pijući čokoladu, jedući kolače pomislio u sebi: kad bih ja sve to imao! Pa i svoj sat, i mnogo novca u džepu, raznobojne olovke i dvokolicu i još tolike druge stvari? Zar ne, tako si mislio? Samo kaži, jesi li možda gledao kako

vrtlar u jesen obrezuje grmove ruža a u proljeće opet podrezuje sitne zelene izdanke koji potjeraju iz korijena stabla? Zašto to radi? Zar hoće da grm više ne raste ili se možda boji da bi mogao imati previše ruža, pa bi one tako postale jeftinije? Ne, boji se samo da bi se — kad bi na sve strane potjerale mladice — snaga grma rasipala i rascijepala, te bi uzmanjkali sokovi i snaga da procvjeta sama ruža — njegovo najljepše i najveličanstvenije djelo. S ljudima biva upravo tako. Ako se osjećaju odviše udobno i ako udovoljavaju svim svojim željicama i nagnućima, tako da klice potjeraju na sve strane poput zelenih klica na ružinu grmu, tada često nema više dovoljno snage i zalihe za samu ružu — a čemu tada uopće grm?

Ruža, to je kod čovjeka tiha, silna snaga volje i srca, koja također dozrijeva i rascvjeta se samo ako dobro obrezujemo zelene klice, to znači, ako bezbrojne potrebe ne rasipaju i ne prekrivaju čovjekove snage, tako da na koncu više ne razlikuje bitno od nebitnoga — te mu vanjska koprena postane važnija i on posve zaboravi na plodove nutarnjeg čovjeka. Svaki izdanak koji obrežemo korist je ruži, to znači — čovjek jača, učvršćuje snagu samosvladavanja, snagu, iz koje se rađa na svijetu istinsko junaštvo i sva velika ljubav. Kod nas siromaha, unatoč svega obrezivanja, nema katkada nikakvih ruža — jer je tlo presuho i kraj premalo sunčan, dok kod bogataša postoji druga opasnost. Zato nemoj nipošto misliti da moraš u gospodskom vrtu samo učiti i svemu se diviti, nego kraj sve svoje skromnosti budi veseo i ponosan u svojoj jednostavnosti. Ne učvršćuj bogataše u njihovim mnogim željama time što im zavidiš i smatraš ih sretnima, već ih upitaj zašto volimo ruže više negoli zelene izdanke i zašto nije tako zavidno ako čovjek ima sve što želi imati.

Na vjeronauku nam je jednom župnik govorio o nekom bogatom talijanskom mladiću koji je živio pred mnogo stoljeća i mogao raditi i uživati sve što je htio. Najednom je počeo zapažati u kakvoj je opasnosti njegovo srce da se u mreži svih tjelesnih pohota i hirova uguši i zakržlja time što vječito misli na sebe i svoje strasti, a ipak nikada nije bio zadovoljan. To mu je zapažanje bivalo sve jasnije, pa kad su ga prigodom neke velike svečanosti upitali koju će si ljepoticu izabrati, odgovorio je: »La povertà« — siromaštvo. Napustio je svijet i bogatstvo, povukao se u samoću i osnovao franjevački prosjački red. Nisam ti ovo pričao zato što mislim da svaki treba postati ili ostati prosjak, nego radi toga da ne bi mislio da je najveće dobro u životu bogatstvo, da shvatiš kolika se opasnost krije u blagostanju, da toj opasnosti može odoljeti samo onaj koji je pozna

te sam usred velikih životnih dobara dobrovoljno ostaje jednostavan i pažljivo obrezuje svoje potrebe i nagnuća, da bujno zelenilo lakoumno ne istroši snagu potrebnu ruži. Budi, dakle, svojim bogatim drugovima vjeran prijatelj, uči od njih sve lijepo i dobro, ali i čuvaj ih od njihovih opasnosti!«

JAČI

Dječaci nemaju milije zabave nego da među sobom iskušavaju svoju snagu. Ubrzo doznaju tko je jači u razredu ili u zavodu uopće. I tek dođe u razred novajlija, stanu ga dražiti i gurati da izazovu tučnjavu i pokaže da li nadmašuje svoje nove drugove ili će ga oni lako oboriti.

Poznato vam je da ima raznovrsnih snaga. Tkogod može imati vrlo snažne mišice i veoma siromašan duh. Drugi opet ima veoma velik i snažan duh, i veoma malu snagu volje. I onaj koji pobjeđuje mišicama, može doživljavati samo poraze na području duha i volje. Jeste li možda već primijetili da je dječak koji je imao slabašno tijelo ali čvrstu volju te finu i ozbiljnu dušu, polagano stekao ugled u razredu, osramotio grubijane i oko sebe okupio dobre kao nekakvu tjelesnu stražu, tako da je konačno zavladao svima a da to nisu ni primijetili? Glavno je da hrabro podnese poraz svojih mišica, a da se pri tome podmuklo ne osvećuje ili prostački ne psuje i tuži. Već s takvim samosvladavanjem veoma pozitivno utječe barem na neke u razredu i potiho ih osvoji; pa makar mu se u školi podsmjehuju, kasnije će ih u životu sigurno pobijediti, oživjet će u njihovoj uspomeni i primorati ih da se poklone njegovu primjeru. U tome je čar plemenitih srdaca.

Promatrajte samo malo kako se u školi natječu srca među sobom: to je nevidljiva borba koja se vodi uporedo s velikim tučnjavama — u toj nevidljivoj borbi često pobjeđuju oni koji su doživjeli poraz u vidljivoj borbi. A tko pobjeđuje u nevidljivoj borbi srdaca, tko je veće i postojanije srce, taj će konačno pobijediti i u borbi na pesnice — jer kroti i umiruje srca koja kucaju iza pesnica.

Jeste li već čuli da su u Srednjem vijeku vjerovali u bijelu i crnu magiju? Držalo se da je bijela magija čarobna snaga Kristova i da je

jača od one zlih duhova koji se boje znaka križa. U tome i jest dubok smisao da u najvećoj ljubavi i samoodricanju leži i najveća snaga i da čar ove snage konačno ipak mora nadvladati, sve da je plemenitost privremeno bačena u prah i izrugana. Plemenitost može biti pobijeđena samo ako nema čvrste volje da pobijedi. Tada je lako zaraziti grubost i ona izgubi svoju čarobnu moć. Ne samo u školi već posvuda, gdje god se sretnu dva čovjeka, okušaju se snage, i odmah se pokaže tko je bio jači, da li je grubijan zaveo i »začarao« uljudnijega, naprasit mirnog i nepošten poštenoga, ili se dogodilo obratno. Dođe na primjer u školu novi dječak, i već mu se prvih dana približi školski drug, pozove ga u kut i stane mu šaputati na uho kojekakve prljavštine. A taj mu kaže: »Molim, samo trenutak, hoćeš li možda sa mnom poći onamo u drugi kut, reći ću ti nešto važno.« I dok ovaj sav radoznao miga ušima, kaže mu novajlija: »Ne bi li mogao sutra poslije podne poći sa mnom na šetnju, tako sam željan svježeg zraka, pa zato i ne volim razgovarati o nečistim stvarima, jer me uvijek podsjećaju na ulične kaljuže i pokvareni zrak, nagnjila jaja i na gnojne jame. Oprosti, dakle, što te ne slušam, nego ćeš sutra, zar ne, poći sa mnom u šumu?« To sigurno neće biti, a šetnja na svježem zraku koristit će malom praščiću. Možda čitave dane proboravi u sobici u stražnjem dijelu kuće i gleda samo na gnojište — pa mu je miris nekako otupio. Tko zna kako će se osjećati u šumi:

»Kroz šumu zelenu ječi
riječi tihe ozbiljan glas
o djelu pravom i ljubavi
što čovjeku je na čast.«

Tako je tu pobijedio? Bijela je magija pobijedila crnu. Pomislite — da je novajlija imao u srcu samo nekoliko dobrih odluka, ali nikakve istinske snage srca, moglo se sve posve drugačije odigrati. Tada bi bio morao poći na izlet u gnojne jame i kaljuže, a vratio bi se kući s osjećajem pobijeđenog i poraženog iako na čelu ne bi imao nikakvih vidljivih tragova. A vani oko grana koje se njišu piri lijep i čist zrak:

Oj doline i visine — šumo svježa i zelena,
Vi dom ste sladak mojeg bola i radosti!

Ili obazrimo se nekamo drugdje! Zamislite dva brata istih godina. Katkada se pograbe i porvaju da iskuse koji je od njih dvojice jači. No među njima odvija se i druga utakmica koju nitko ne primjećuje. A u tom natjecanju često pobjeđuje onaj koji u borbi pesnicama izvuče tanji kraj. Jer stariji je brat veoma naprasit. Obojica mjere svoje snage: hoće li naprasiti zaraziti drugoga i navesti da postane također neobuzdan i razdražljiv, ili će onaj imati toliku snagu volje i srca da naprasitog pomalo smiri i svojim ga primjerom osramoti i promijeni. Tako ima u svakoj obitelji, u svakome razredu, u svakom poduzeću pobjednika i pobijeđenih. Tko drugoga začara, pobjeđuje. Tko je do kraja strpljiv i pomirljiv, uljudan i pristojan u riječima i djelima premda sve u njemu plamti, ukroćuje i druge, stvara ih tihim — on je pobjednik, njegova zastava leprša na zidinama osvojenoga grada.

Možda imate sestru koja se rado mrgodi. Obično to nazivaju crveni vjetar, i veoma je zarazan. Primijetite li da se i vama usnica naprčila, na vašem bih mjestu rekao: »Oh, lijepo me začarala moja mila sestrica. Zar sam ja takav slabić da se pustim očarati od tako male djevojčice? Vidjet ću tko je jači. Što bi bilo kad bih je oslobodio njena zlog čara?« I kao što vojskovođa ponovo okuplja čete koje uzmiču i šalje ih u napad, tako i on sabire svoje misli i bratske osjećaje i prelazi u napad. I kada ona opet počinje da se mrgodi, stane je tako ponizno moliti za oproštenje i samoga sebe strašno grditi da ona prasne u smijeh i na sve zaboravi. Pobjeda je bila teška — ali je osvojio čvrst položaj odakle može pucati na namrgođene usne. Poslije pola godine ratovanja na svoje je veliko zadovoljstvo opazio da se ponekad i sama svlada i još prije njega izreče dobru riječ. Nakon godine dana nestalo je namrgođenosti. Tada je pozove na voće i kaže joj: »Konačno sam se odviknuo ružnog mrgođenja i to tvojim lijepim primjerom; u znak zahvalnosti priredio sam ti danas ovu malu zakusku. I ovu krušku jedem u tvoje zdravlje, moj dobri duše, moj bolji Ja!«

Tog je dana izvojštio najveću pobjedu. A nitko nije primijetio jer je Pavla duboko uvjerena da je to sve istina i da je ona njega oslobodila mrgođenja.

TVRDOGLAVCI

Ovako nazivamo neke djevojke i dječake jer im nijedna riječ koju tko predloži, nije po volji — bilo za to jer misle da bi po njihovu bilo bolje i ne odustaju od svoga, ili samo zato jer se misao nije rodila u njihovoj glavi. Hoće li možda ovi dječaci i djevojke kazati: »Želimo biti samostalni i nećemo uvijek raditi ono što se drugima prohtije, mi nismo ljudi mase, nego imamo svoju glavu i vlastitu volju, dok drugi uvijek tapkaju za velikom gomilom.« Što biste na to odgovorili? Sjetite se što sam vam prije rekao o vanjskoj i unutarnjoj samostalnosti. Sastoji li se samostalnost u tome da uvijek proguramo svoju volju? Smije li samostalan čovjek biti popustljiv? Dakako da smije, ako uzrok njegove popustljivosti nije strah ili taština ili slabost, nego prijateljsko samosvladavanje. Samostalnost nije u tome š t o se drugome podvrgnemo nego u uzroku z a š t o to radimo: da li od straha ili od snage. Tvrdoglavost sigurno nije znak samostalnosti, tvrdoglavost je znak slabosti; ne možemo se odvažiti da zgazimo svoje vlastite želje, i to je upravo početak sve nesamostalnosti. Zato su tvrdoglavci većinom ljudi koji rado trče za masom ako imaju u izgledu nešto ugodno: njihovo pomanjkanje u samosvladavanju dolazi pri tom upravo tako do izražaja kao i u njihovoj tvrdoglavosti: čovjek koji je zaista samostalan, popušta drugima i podvrgava im se, jer je naučio ne popuštati samome sebi, nego iz hrabrosti činiti upravo ono što mu je neugodno, stoga mu nije teško igrati se mirno ili raditi s drugima. Mekušac, međutim, hoće da svakog trenutka služi svojim željama i svojim mušicama, pa zato uvijek dolazi u sukob s drugima. Najbolja je kušnja za obojicu ako drugi predlože neku pakost: tu će onaj inače popustljivi uporno ustrajati kod svoga, dok će se inače tvrdoglavi rado povesti za njim — samoodricanje naime nije njegova stvar, to mora tek naučiti. Stoga je popustljivost u saobraćaju s drugovima najbolja škola samostalnosti jer odgaja čovjeka da sam prema sebi bude strog i nepopustljiv.

IZBAVLJENJE

LIJEČNICI SU DIGLI RUKE

Duboko je i potresno vidjeti kako liječnici tmurna lica napuštaju bolesnikov krevet i njegovim ukućanima izjavljuju: »Ne možemo ga više spasiti, došao mu je kraj.« Nijedan liječnik neće to kazati rodbini dok god postoji još i mali tračak nade. Jer često se dogodilo da je teški bolesnik ozdravio ili da se uzeti opet mogao kretati i ako su liječnici smatrali da je izgubljen. Čak su i takvi koje su već držali mrtvima, u lijesu opet došli k svijesti. Baš se nikad ne može znati nema li u bolesniku još bilo koja sakrivena ljekovita snaga koju još nisu znali iskoristiti ili nema li ipak još bilo koje sredstvo koje poput spasonosna čara djeluje na njegovu bolest. Jednom je drugo podneblje, drugom kakva ljekovita trava, trećemu električna struja, četvrtom okrepljujuća kupelj, petom velika radost tako rekavši preko noći povratila zdravlje. Nijemima je velik strah čak vratio dar govora onda kad su već odavna izgubili svaku nadu. Takva iskustva govore da čovjek ne može biti dovoljno oprezan prije nego li izreče tešku riječ: »Nema mu više spasa — sve je uzalud.«

Ali još oprezniji moramo biti prije negoli se usudimo o nekom kazati: »Njegove su mane tako teške i njegova nutarnjost tako pokvarena da više nikada ne može postati dobar čovjek. Više mu nema spasa.« Kod bolesti postoje barem neki vanjski određeni znakovi da se približava kraj. A tko može zaviriti čovjeku u srce da bi mogao objaviti: »Tu je nemoguć popravak, sve je izgubljeno, taj neće nikada doći k sebi!« Pa ipak možete posvuda čuti kako ljudi lakomisleno i olako osuđuju svoga bližnjega bacajući ga među opake kojima više nema lijeka — kojima, dakle, nema smisla poklanjati pažnju. To započinje već u školi. Ako netko mnogo laže, ako je tvrdokoran ili zajedljiv, svi mu se nadaleko uklanjaju i preziru ga, ne igraju s njime nego postupaju kao da je neka vrst zločinca kojega treba isključiti iz dobroga društva. Možda će i postati zločinac, ali ne zato što je bio sasvim pokvaren, nego zato što su ga odbacili i što mu se više nije pružila prijateljska ruka.

U mislima gledam bolesničku sobu. U njoj leži težak bolesnik čiju su bolest liječnici proglasili neizlječivom. Uto uđe u sobu novi liječnik koji je već izliječio mnoge od kojih su drugi digli ruke. Dugo i potanko pregledava bolesnika i zatim čvrstim glasom reče: »Ozdravit će!« Kolika

je sreća ovakav čovjek za svoju okolinu! A još je ljepše, kada čovjek okorjela srca i teških mana najednom sretne nekoga koji vjeruje u njegovo ozdravljenje i u dobro u njemu te reče drugima: »Molim samo malo strpljivosti i ljubavi: ozdravit će!« Svi možete postati ovakvi liječnici!

SPAS PIJANCA

Pokazali su mi jednom čovjeka koji je zbog neizlječivog pijanstva bio u ludnici, a sada je hodao naokolo posve zdrav i postao dobar otac obitelji. Upitao sam upravitelja bolnice kako su ga uspjeli izliječiti. Ispripovijedao mi je: »Već sam davno dignuo ruke od njega, jer tek što je došao na slobodu, stao je opet piti. Uto sam čuo za nekog siromašnog postolara; osnovao je maleno društvo samih ljudi koji su se zavjetovali da nikada neće okusiti ni kapi alkohola. Budući da je alkohol izazvao na svijetu strahovito mnogo nevolje i bijede, pijanstvo uništilo bezbroj obitelji, premnoge dovelo do ludila, oni su se svečano zavjetovali da će drugima dati dobar primjer. I kao što se planinari kada se penju preko ledenjaka povezuju međusobno da jedan drugoga drže i čuvaju od opasnosti pred padom u dubinu, tako su i oni mislili da će svoju odluku ispuniti najbolje tako — ako se između sebe povežu takvim društvom u kojemu će jedan biti oslonac drugomu. U to sam društvo uputio svog neizlječivog bolesnika. Odonda je posve ozdravio.« Za njega je bilo spasonosno što su ga ovi muževi primili u društvo te se osjećao njihovim članom i potpisao ispravu kojom se časnom riječi obvezao, da više neće okusiti piva, vina niti rakije. Trebao je konopac, morao je osjetiti da s njime idu i drugi s jednakim odlukama te ga hrabre svojim primjerom. Odonda su se na jednak način izliječili mnogi i mnogi »neizlječivi«. Ne izbacivanjem, nego »prihvaćanjem«. Pa zapitate li žene takvih spašenih kako im sada ide, zablista im lice i kažu: »Dobro, dobro — ta potpisao je.«

„EVO, IZGUBLJENO ĆU OPET POTRAŽITI"

Ravnatelj londonske kaznione bio je sav očajan zbog podivljale žene koja se u zatvoru vladala kao divlja zvijer, i svi su je smatrali nepopravljivom zločinkom. I javila se žena, članica engleske Vojske spasa, te je ponudila da će je posjetiti i pokušati da je smiri. Čuvar je ostao na hodniku, a žena je sama ušla u ćeliju. Prišla je k utamničenici koja je sjedjela na stolici i buljila kroz prozor, te ju je poljubila u čelo, a zatim primila njenu ruku. Utamničenica nije uopće znala što se to s njom događa: možda je u životu nije nitko nikada poljubio. Udarila je u glasno jecanje i stala govoriti poput malena djeteta. Posjetiteljici je ispripovjedila sav svoj život. I kada su je otpustili iz tamnice sasvim se promijenila i postala jedna od najpožrtvovnijih članica Vojske spasa. Kolike bi naoko nepopravljive ljude još mogao spasiti ovakav posjet pun bratskog i sestrinskog saučešća! Kad bi muževi i žene plemenita srca postali redoviti posjetioci tamnica umjesto da zatvorenici u njima provode život osamljeni sa svojim tmurnim mislima! Vidio sam jednom gdje s propovjedaonice kaznioničke crkve visi velik tamnocrveni zastor na kojem su bile utkane zlatnim slovima riječi: »Evo, potražit ću opet izgubljeno.« Kako je malo takvih koji zaista traže izgubljeno. U tamnici izdržavaju kaznu ljudi mrka izgleda i osamljeni ili u društvu drugih zločinaca, a čuvar zna: malo poslije puštanja na slobodu vratit će se ponovo — većinom čak na dulje vrijeme negoli prvi put.

Tamnički me liječnik jednom poveo sa sobom u ćelije maloljetnih zločinaca. Mislio sam da će se preda mnom pojaviti samo lica malenih grabežljivih zvijeri. Kako sam se iznenadio kad sam mjesto toga ugledao sasvim mirna i prijazna lica, od kojih neka čak veoma mila pogleda i finih crta lica! Kod nekih je doduše bio drzak i podivljao izgled, ali nijedan nije bio takav da bih bio mogao kazati: nema mu više spasa. Kad ih je liječnik milovao po glavi i pitao kako se osjećaju, zahvalno su mu se i skromno smiješili, da te je to zaista moralo duboko ganuti. U tamnici su većinom bili zbog krađa počinjenih u zajednici s drugima, ali uvjeren sam da nikad ne bi bili krali da se tko pravovremeno i s puno ljubavi za njih pobrinuo i da su u životu okusili malo više radosti. Kako bi inače

mogli doći do toga da većina zločinaca potječe iz siromašnih slojeva gdje djeca već od ranog djetinjstva moraju okusiti glad i nevolju, gdje moraju sami zasluživati mjesto da se igraju i smiju i gdje se roditelji ne mogu posvetiti odgoju djece jer moraju često oboje čitav dan biti u poslu ili tvornici?

Bez sumnje je istina da većina siromašnih ljudi živi pošteno do konca života i odolijeva najvećim napastima čak i onda kada moraju gladovati i smrzavati se. Ali imali su vjerno i dobro materinje oko koje je neugasivo sjalo nad njihovim životom, ili su imali bilo koju sretnu osobinu značaja, a gdje ni toga nema i gdje dijete iz dana u dan gleda i čuje samo svađe, prepirke i grubosti, kako da tu u duši zasije dobrota? Pomislite sami na se: kako bi vam bilo pri duši kad ne biste smjeli napisati na listić što želite dobiti za Božić, već biste o svemu morali šutjeti, na ulicama prodavati svjećice i krijesnice dok kod drugih gori božićno drvce? Zar ne biste došli u napast da uzmete nešto što nije vaše? Pomislite samo kako ste zlovoljni ako vam se ne ispuni samo jedna želja!

Sve vam ovo govorim da vidite kako čovjek može skrenuti s pravoga puta iako nije zao, i da nije naša zasluga ako ostanemo dobri, i da bismo možda bili podivljali kad u djetinjstvu ne bismo bili osjetili ljubav i radost te imali dobar primjer. Pa ako među drugovima imate nekoga koji je tvrdokoran, grub i nepovjerljiv, nemojte nikada reći: »Liječnici su digli ruke od njega — s njime ne govorimo«, jer biste time mogli postati krivi da se jednom zaista izgubi. Možda mu upravo vi možete pokloniti svoju dobrotu i prijateljstvo, što će za njega značiti spas i što je dotada uzalud tražio. Pa ako vam roditelji i kažu: »Nemojte se s njim družiti, mogao bi vas zaraziti svojim zlim nagnućima«, priđite im i recite: »Želimo ga zaraziti ljubavlju, molimo vas da nam to dopustite!« U svojim pripovjednim knjigama čitate o prinčevima i princezama koje je zlokobna vještica začarala i pretvorila u životinje, pa čekaju na oslobođenje. I eto, konačno dolazi netko tko ih voli i ničega se ne plaši — skida čarolije i oslobađa ih. Tako biva i s mnogim ljudima u svagdanjem životu: čini se kao da ih je začarao i pretvorio u životinje netko — doduše ne pravi čarobnjak, nego nesreća i loš primjer ili pogrešan postupak i nemilosrdnost. A vi ih možete riješiti ne samo prijateljstvom i poštovanjem koje im iskazujete nego i time što im u život nastojite unijeti radost.

Veliki je ruski pjesnik kao zatočenik proveo dugi niz godina u Sibiru i ondje imao dovoljno prilike da promatra i najgore zločince. Pripovijeda kako je bilo lako njihovu dobrom zapovjedniku: tek što je s ljudima progovorio nekoliko ljubeznih riječi ili se prema njima vladao s poštovanjem, kao da su se promijenili. Radovali su se kao djeca i iskazivali mu beskonačnu zahvalnost. Ako dakle, i najsurovije ljude možemo boljim učiniti blagim i ljudskim postupkom, smijemo li tada još kazati o drugovima: »Kod njih ćeš samo grubošću proći — šteta je svake dobre riječi«?

SPOZNANJE

»Sa štapom u ruci putnik se vraća — iz daleke zemlje u rodni svoj dom« — tko se od vas ne sjeća ove lijepe pjesme? Nitko ga više ne poznaje, ni njegovi najbolji prijatelji, čak ni sama zaručnica. Žalostan odlazi dalje. »Suza mu blista na opaljenom licu.« A zatim nastavlja pjesma:

Gle, majka iz crkve stazom kroči.
»Hvaljen Bog« — putnikov pozdrav to je.
Od radosti starici prosuze oči:
»Sine moj!« kliče i grli čedo svoje.
Ma kako opaljen suncem njezin je soko,
za čas — prepozna ga majčino oko.

Da, materinje oko vidi dublje od svih ostalih očiju; bilo lice ne znam kako nagrđeno od sunca i prašine, zabluda i grijeha — materinja ljubav vidi što se iza toga krije, vidi tisuću puta blagoslovljeno lice djeteta, ona će vjerovati uvijek, nadat će se i onda kada nitko više neće nastojati da prepozna putnika. U njegovu pozdravu još uvijek joj odzvanja zvuk dalekih dobrih dana, u njegovim očima ona vidi odsjev nekadanje vjernosti i iskrenosti, da, njezin je sin, pa da mu je sunce još ne znam kako opalilo lica!

I mi bismo po svoj prilici drukčije sudili o mnogom zlobnom i divljem licu kad bismo ga znali gledati materinjim očima. Sigurno ne bismo tako brzo izgubili svaku nadu. Materinje oči ne možemo na žalost — posuditi kao dalekozor ili sitnozor. Ili možda ipak? Samo pokušajte, i onda kada koga hoćete prezreti i odbaciti — sjetite se njegove majke. Zar ga

tada ne gledate s posve novom brižljivosti? Zar najednom ne otpadne s njegova lica mnogo toga što ga je iznakazivalo?

Pa ako i ne prodremo u njegovu nutrinu, pomisao na njegovu majku postat će u nama ipak glas savjesti koji upada našem gorkom govoru u riječ i kaže: »Tiho, tiho — kad bi ona to čula, kad bi ona to vidjela!«

SANDUK ZA SMEĆE

Jeste li već čuli gdje nestaju sve one stvari koje se nakupe u sanducima što ih u nekim gradovima postavljaju kućne pomoćnice pred kuću. Možda mislite da sve to nestaje zauvijek negdje pod zemljom. Pa to su samo takve stvari s kojih su »liječnici digli ruke« i proglasili ih »neizlječivima«, ili su sasvim pokvarene, nekorisne i neuporabive: rastrgane lutke, polupane igračke, lonci, tanjuri, krpe, kosti — uostalom, nije ni potrebno da sasvim do dna ispraznim sanduk.

Izišla je mala knjiga pod naslovom: »Istraživačko putovanje po kući i dvorištu« što ju je napisao Herman Wagner: on se jednom potrudio da prati sudbinu svih raznovrsnih stvari što ih je vidio u sanduku za smeće. I pri tom je otkrio da čovjekova snalažljivost može malne sve promijeniti u bilo kakav upotrebljiv predmet. Uzmimo na primjer kosti. Najveće i najljepše prispiju u tvornice gdje ih očiste, bijele i prerađuju u drške noževa, klavirske tipke i slično. Iz manjih kostiju prave fosfor koji zatim opet gori na žigicama. Ostale samelju u koštano brašno koje seljaci veoma cijene kao gnojivo. Kosti ima i u laštilu za cipele jer svoju boju ono dobiva iz koštanog ulja. Iz telećih nogu dobivaju ulje koje se upotrebljava kod izradbe koža. Odresci kože opet putuju k izrađivaču ljepila. Iz ribljih ljusaka prave bisere, narukvice i ukrase; iz ribljih očiju izrađivači umjetnog cvijeća prave nerazvijene cvjetne pupove. Stare krpe iz kojih su prije izrađivali samo papir, otpremaju sada u tvornice gdje ih raščehaju i protkaju novom vunom pa tako iznova dolaze u trgovine. Otpaci koji pri tom preostaju, služe kao divni sagovi za naše sobe. Krpe koje gotovo više nisu bile za izradbu papira, prerađuju u papirnatu kašu i od nje prave poslužavnike za čaj. Krhotine stakla i razbijene boce rastapaju i od njih prave suđe. Ukratko — svi otpaci u takvu sanduku za smeće raspršu se na sve strane i doživljavaju tako različite sudbine te bi se vrlo lako mogle upitati: »Kad ćemo se, braćo, ponovo naći na smetištu?« Pa kad pomislimo kako čovječja vještina najgore krpe i najpokvarenije otpatke ponovo pretvara u korisne stvari za ljudsko društvo, iz njih stvara čak i ukrasne predmete, nije li tada još dvostruko žalosnije da tako bezbrižno i prosto postupamo s ljudima ako malo poskliznu ili zalutaju, da ih — ako je njihovo vladanje postalo odvratno i neukusno odmah kao neuporabive i nepopravljive odbijemo i odbacimo — mjesto da im ukažemo i samo polovicu onoga smisla što ga ljudi pokazuju za teleće noge, riblje kosti i kosti uopće?

Iz otpadaka u sanduku za smeće nastoji se najrazličitijim, najbrižljivijim postupcima spasiti ono što je od trajne vrijednosti, a zar samo za čovjeka da se kaže: »Nećemo više s njime igrati, s njime više nećemo govoriti — nema mu više spasa«?

LIČINKA

Zamislite da nađete ličinku i da ne znate da iz tog hladnog, mrtvog prediva na proljeće izleti lijep leptir. Držali biste da je to neki uginuli kukac i možda biste ga bacili. Upravo tako je i s nekim ljudima. Cijelo je njihovo biće kao ličinka, začahurili su se i zatvorili, pa ako ih čovjek gleda samo izvana, pomislit će da od njih nikada više ne može postati nešto korisno i utješno. A ipak nedostaje im samo sunce, proljetno sunce — da u njima probudi novi život. A to sunce možete biti vi. Što je naime ličinkama sunce, to je okorjelim i tvrdim ljudima srdačno saučešće i dobrota. Ako zadržite ličinku u tamnom podrumu, iz nje nikad neće izletjeti šarolik leptir s krilima, a tako će i čovjek, ako ne doživi nježnost i ljubav, cijeloga života ostati samo ličinka. Ako ikada sretnete takva začahurenog čovjeka, ne odbijte ga od sebe, kako to čine nepromišljeni ljudi, već radije iskušajte svoju sunčanu snagu i pokušajte ponovo izmamiti njegova krila. Pa ako ne uspijete, ne vraćajte mu zlo za zlo, nego pitajte se koliko je hladnoće i tame i podrumskog zraka trebalo da se zauvijek ukoči i ukruti.

SLIKAR

Dvoje je zločeste djece trebalo naslikati za bakin rođendan. Roditelji su ih poveli jednom znamenitom slikaru i upitali — ne bi li preuzeo taj posao. »Da«, odgovorio je kisela lica, jer ga nikako nije privlačilo da na platnu ovjekovječi ovako neodgojenu derišćad. Sporazumjeli su se, i djeca su svakog dana dolazila k njemu. Poslije četiri je sedmice donio sliku; svi su se divili dražesnom i vedrom izrazu lica. Pa ipak nitko nije mogao kazati da slike ne naliče djeci. »Odakle ste samo dočarali ovaj izražaj?« pitali su slikara: »Nisam trebao čarati,« odgovorio je, »izmamio sam ga iz djece. Za vrijeme slikanja pričao sam im vesele priče i dao da sami pričaju — i pri tom vidio kako je sve ljupko i dobro što je u njima sakriveno najednom zablistalo na njihovim licima, i onda sam to brzo prenio na platno. Nisam ništa uljepšao, samo sam izvadio ono što zaista postoji. Zato smo mi slikari tu. Mi smo pronalazači sakrivene ljepote.«

Da, kad bi svaki čovjek našao ovakva pronalazača! Ali reći ću vam: Tko je strpljiv, može lako naučiti takvo umijeće — doduše, ne slikanje, ali ipak pronalaženje sakrivene ljepote. Ako vas braća i sestre ili prijatelji i drugovi ljute svojim ružnim vladanjem, pomislite, da ih morate slikati i za to upotrijebiti svoje vlastito lice. Zar ne biste u nekoliko sedmica, s dvostrukom prijaznosti i dobrotom mogli naslikati drugi izražaj? Učite se opažati kao slikar, i vidjet ćete — ne poprimaju li im lica, uslijed odraza vašega dobrog postupka, već druge oči i druge crte oko usana? Kako lijepo kad bi se to dalo zadržati! I dade se zadržati ako samo ustrajete u dobru! Divno će biti, ako se roditelji »nevaljalaca« jednom i razvesele lijepom slikom koju ste vi naslikali ne uljanom bojom na platnu već umjetnošću srca na živim licima!

OBUKA NA GUSLAMA

Čuo sam gdje o nekom jedanaestogodišnjem dječaku govore da s njime nitko neće više da razgovara ni da se igra. U svakoj je igri izazivao svađu i upravo uživao ako je druge mogao mučiti i ljutiti, i povrh toga svakoga opsovati. Jednom su njegovi drugovi u igri pošli k njegovoj majci da se potuže na njezina sina. I vidjeli su kako je žalosno i tamno u njegovu stanu. Majka im je pokazala stare gusle i rekla da uvijek gudi u njih jer ga glazba raduje, ali ona na žalost nema novca kojim bi platila učitelja ili mu barem kupila nove gusle. Djeca su to ispričala kod kuće. I više je roditelja odlučilo sakupiti potreban novac da dječak uzmogne primati satove glazbe. Stvar je uspjela i dječak je stao polaziti na vježbe. I gle, od toga se dana dječak posve promijenio. Svima se pričinilo da je dobio sasvim drugo lice. Sad je imao nešto što ga je veselilo, bilo je kao da se oko njegova srca rastapa led i iz njega izlazi sve ono dražesno i dobro što je prije spavalo. Pa ipak ga je njegovo društvo smatralo neizlječivim. Mislili su da bi se možda popravio kad bi ga pošteno nabatinali. Ali je njegova majka rekla: »Ta svakog ga dana mlatim i sve zajedno ništa ne pomaže.« Pomogle su, dakle, samo gusle. Neki je pjesnik zapjevao: »S pjesmom se ševa diže u visine.« Tako se i mali Mirko Belić uz zvukove vlastitih gusala penjao u svijetle visine.

Je li vam koji put nokat urastao u meso? To silno boli, zar ne? Budući da nokat zbog tijesne cipele ne može rasti ravno, savine se i iz prkosa uraste u meso.

Mirko je Belić bio bistar dječak i ispunjen radošću i veseljem prema životu. Ali sve to nije moglo rasti ravno. Svinulo se i raslo u meso, i to ga je činilo divljim i grubim. Što da tu pomognu batine i isključenje iz društva?

ŠTO MOŽEMO NAUČITI U KONJSKOJ STAJI

»Ovo kljuse nije više nizašto«, čuo sam gdje je govorio neki konjušar. A bio je lijep snažan konj, o kojemu je govorio — ali ga nitko nije htio uzjahati jer se činilo da mu je u glavi samo jedna misao: kako bi jahača izbacio ili pritisnuo o drvo i plot te kod uzjahanja ili sjahanja grizao ili kopitima udarao. Svaki ga je konjušar, kad mu je donio hranu udario po gubici ili se grubo na nj izderao, a konjušnik se osobito ponosio ako se na trkalištu mogao s njime čitav sat probijati i usprkos svih skokova održati u sedlu posebice ako su na galeriji bili promatrači.

I jednog je dana došao neki gospodin koji je proputovao mnoge zemlje. Konj mu se svidio pa je rekao da će ga u roku od četiri tjedna izvježbati, tako da ga na mig posluša. Svi su mislili da znade vjerojatno bolje od konjušara vijati bičem i podbadati mamuzama, pa su se već unaprijed radovali konjskom topotu na trkalištu. Dogodilo se, međutim, nešto sasvim drugo. Dok su mu sedlali konja, on ga je ljupkim skoro nježnim glasom hrabrio i davao mu šećer. Zatim ga je neko vrijeme vodio naokolo po trkalištu i neprestano mirno mu govorio. Najednom je uzjahao. Konj je nekoliko puta snažno poskočio i čekao udarce. Ali nije ih bilo. Samo ga je pritiskom nogu tjerao naprijed. Nije mu dobacio oštre riječi ni stezao uzde ni udario. Ovako je postupao dva tjedna. Iza toga nije se konj uopće mogao prepoznati. Kretao se krotko kao i čovjek koji je njime upravljao.

Pitajte samo svakog iskusnog poznavaoca konja i svaki će vam pričati isto. Ta arapski su konji upravo zato tako otmjeni u nastupu jer Arapin postupa s njima kao s prijateljem. Grub postupak upropaštava najplemenitijeg konja, dok će najdivlja životinja ponovo postati krotka ako s njom postupamo otmjeno i s puno ljubavi.

To je, dakle, najbolji dokaz da plemenita dobrota nije nikakva slabost, nego velika prirodna snaga koja može krotiti čak životinje s kojima najsuroviji konjušar ne može izići na kraj. Mnogi koji nije htio vjerovati u snagu dobre riječi, konačno je to naučio u konjskoj staji.

Tako sam vam eto u mnogo slika odgovorio na pitanje što nam je činiti s neprijaznim i podivljalim ljudima ili s takvima koji imadu ružne i teške mane, tako da saobraćaj s njima nije nikakva radost.

Nisam vam namjerno odgovorio: morate učiniti ovako ili onako, htio sam da vam odgovori sam život. Zato sam vam i govorio u slikama. Što nam sve ne kažu: priča o izliječenim bolesnicima koje su već proglasili neizlječivima, priča o pijanici kojega su vratili obitelji, priča o snazi dobrote prema palima, o dječaku kojega je izmijenila radost, o slikaru, o materinjem oku, o ličinki, o sanduku za smeće i konačno o kroćenju upropaštena konja? Sve to govori o tomu da svako biće — ma koliko bilo ukočeno, okorjelo, propalo, podivljalo i ma koliko se još činilo neupotrebivo, neizlječivo i beznadno izgubljeno — može naći svog spasioca.

Ako je već u velikom tako, smijemo li onda u životu mladosti gdje još sve raste i tjera nove mladice — smijemo li tu zbilja, o nekom dječaku ili djevojčici kazati: »Sve je uzaludno — neka ide svojim putem!«? Nije li daleko divnije pružiti mu ruku i biti spasilac? Ali ne naduven, nego ponizan spasilac koji uvijek misli na to: što bi bilo sa mnom, kad na svom putu kroz život ne bih bio našao tako mnogo spasilaca i milosrdnika?

DVANAESTERO BRAĆE

Sjećate li se još iz djetinjstva priče o dvanaestorici braće? Kako su bili začarani kad im se rodila sestra i kako se sestra zatim otputila u svijet da ih oslobodi. I već se našla u njihovoj blizini i u vrtiću ubire dvanaest bijelih cvjetova da ih pokloni braći. Tad joj priđe stara žena i reče: »Dijete moje, što to učini? Dvanaest bijelih cvjetova, to su bila tvoja braća, a sad su se zauvijek pretvorili u gavrane.« Plačući upita tada djevojčica: »Zar nema uopće mogućnosti da ih oslobodim?« — »Na cijelom svijetu postoji samo jedan put«, odgovori starica, »ali i taj je tako težak da bi ga ti mogla proći. Moraš naime biti nijema sedam godina, ne smiješ govoriti ni smijati se, pa progovoriš li jednu jedinu riječ i bude li nedostajao samo jedan sat do isteka sedam godina, sve će biti uzalud i ta će jedna riječ usmrtiti tvoju braću.« I djevojčica reče u srcu svome: »Čvrsto sam uvjerena da ću osloboditi braću.« Pošla je sama u veliku šumu i ondje stala presti. Tu je nađe neki kralj, povede sa sobom u grad i učini svojom kraljicom, iako je ona bila nijema. Tako je uz njega živjela nekoliko godina, a zatim je optuže kao vješticu. Kralj isprva nije htio vjero-

vati, ali je na koncu popustio i pristao da je spale kao vješticu. A kad su je privezali uza stup i crveni su jezici vatre stali lizati njene haljine i ona još uvijek nije otvorila usta, otkucala je zadnja minuta sedme godine. Zašumilo je i zahujalo zrakom i doletjelo dvanaest gavrana. Promijenili su se u njenu braću. Odmah su razvalili lomaču, i odvezali konope.

Kraljica je opet mogla govoriti pa je kralju otkrila tajnu svoje šutnje. Svi su se radovali.

A sada recite: događa li se samo u priči da sestra svojom šutnjom spasava svoju braću ili je to moguće i u zbiljskom životu? Možemo li zaista šutnjom spasiti čovjeka, tj. možemo li ga šutnjom riješiti čara bilo koje loše navike? Na primjer, da je brat svadljivac i nagle žestoke ćudi, što ga odbija od prijatelja i predstavlja opasnost za njegov daljnji život, može li ga sestra spasiti? Da, može, ona sama, ako ga toliko ljubi da se za nj žrtvuje. Kako? Eto, tako da u svađi ne nastoji održati zadnju riječ iako je u pravu, nego da prijazno šuti. A to je divan primjer koji ponizuje i prodire kroz najdeblju kožu i dovodi k svijesti najvećeg svadljivca. Ne najednom, često možda i tek poslije sedam godina, ali to je jedini put, u tome je stara žena imala pravo, a bila je u pravu i u tomu da je to strahovito teško i da to može samo malo njih. Pri tom ne morate misliti da će si brat u svakoj svađi umišljati da ima pravo za to jer vi šutite. Ne, jer savjest svakom čovjeku posve tačno kaže kad je učinio krivo, gdje se predaleko zaletio i kad se nelijepo vladao.

Stoga i srednjovjekovni talijanski pjesnik Dante u svojoj Božanskoj komediji opisujući pakao kaže da đavoli onome tko dođe onamo ne trebaju pokazivati put, jer svatko sam dobro zna u čemu je sagriješio i gdje ga čeka kazna. Dakako, pred drugima nam je neugodno te nećemo da priznamo, da imamo krivo. Ako se, dakle, sestra prepire, grdi i bori da održi zadnju riječ, brat će još prkosnije ustrajati u svojoj obrani i postati tvrdokoran, tako da prepirci neće biti kraja. I to je strašno. Jeste li kada kroz prozor čuli kako se dvojica svađaju? Držim da je to nešto najogavnije i najžalosnije na svijetu. To je kao da na nebu više ne sja sunce, nego da na njegovu mjestu na nebu visi petrolejska svjetiljka sa svojim slabunjavim svjetlom i razlupanim cilindrom! Tako se ljudi prepiru cijeloga života, pa kad umru, ne mogu navodno izdržati u grobu, već se kao duhovi ponovo sastaju na livadi, pa jedan zbori »Bim bam«, a drugi »bim, bom« — upravo kao u životu. I svaki misli da je u pravu u vijeke vjekova. Neka su stoga blagoslovljene sve sestre koje poput sestre u priči u srcu zavjetuju šutnju i polaze na put govoreći: »Čvrsto vjerujem, riješit ću ih.«

Znate li, da je u spomenutoj priči izvanredno lijepa prispodoba: sestra već stoji u vatri i plameni sukljaju uvis, a ona ipak šuti. Tako biva i u životu: šutjeti je strahovito teško. Često se čini da se više neće izdržati, u čovjeku upravo gori. Osjeća da su ga nepravedno osudili i krivo optužili, pa bi se htio opravdati. Rado bi progovorio samo jednu riječ. Ali bi zbog toga nastala svađa, takav naime čangrizavac većinom upravo traži da optuži i na komu da iskali svoj bijes. Izlaz je, dakle, samo u šutnji.

Pa ako kada poput dvanaest gavrana zakriješte na vas, stisnite zube i mislite: »Samo počekajte, vi bijedni gavrani, ta vi ste moja braća, budite samo strpljivi, neću kriještati s vama, riješit ću vas!«

TRNORUŽICA

Upravo smo govorili o tomu kako može sestra spasiti brata. Ali recite — može li i brat spasiti svoju sestru? Bilo bi zaista čudnovato kad to ne bi mogao — ta brat je većinom jači od sestre, a što može ona, trebao bi moći i on. Za spasenje potrebno je naravno nešto drugo, ne samo snažne šake i glasna vika — treba veoma mnogo ljubavi, a žene je imaju više od muževa — već i u mladosti. Ali ako ljubav brata nije dovoljna da odjednom oslobodi dvanaest sestara, može možda spasiti barem jednu.

Sestra plavih oči, plave kose i crvenih obraza nešto je dražesno za brata — šteta je samo što je često nakostrušena. Pri najnedužnijoj šali cikne, u igri je razdražljiva i zajedljiva, pa ako dođe do prepirke, s njom se uopće ne može govoriti. Ona je ruža u trnju — Trnoružica koja začarana sjedi u gustom bodljikavom šikarju. Zaista, priča o Trnoružici uvijek me podsjeća na razdražljivu sestru koju sa svih strana okružuje trnje da ruža uopće ne vidiš.

Kako da je oslobodiš iz njene bodljikave šikare? Poljubi je! Ali ako opet ugrebe? I to se može dogoditi. Držim da poljubac u priči znači: moramo je veoma voljeti i to joj pokazati, samo tako možemo je polako izvući iz trnja i samo joj tako možemo uputiti ozbiljnu riječ. Međutim,

brat koji štapom mlati po divljoj ruži i psuje, neće sigurno nikada oslo-boditi sestru — naprotiv. Mora se praviti kao da ništa ne primjećuje i uvijek jednako biti ljubezan i uslužan. Grančice će se trnja drage volje ukloniti i propustiti ga kao kraljevića u priči, jer ništa ne zasramljuje tako kao dobrota koja oprašta — čarobna je poput sunca prema kojem se sagibaju sve biljne čaške. Djeluju također veoma dobro ako brat po-slije ljute svađe odmah pohita u grad ili šumu i donese malu kitu cvijeća ili nešto voća ili kakvu drugu malenkost te je preda sestri, govoreći: »Prije sam bio malo divlji, evo ti evo!« To djeluje kao poljubac u priči.

SUZE POKAJNICE

Ispričat ću vam staru sredovječnu talijansku legendu. Za vlade cara Mauricija živio je u staroj bizantskoj državi divlji razbojnik koji nije poznavao ni milosrđa ni Božje ni ljudske zapovijedi. S malom se razboj-ničkom bandom utaborio na nekoj gori odakle je plijenio i pustošio zem-lju. Tko mu je uskratio danak, mogao je biti siguran da će mu u noći posjed biti u plamenu i da će sam mrtav ležati u ruševinama. I užas se širio sve dalje. Konačno se narod obratio na samoga silnoga cara. Poslao je stotinu ratnika, ali su malne svi bili poubijani, a oni koji su se vratili, izjavili su da je razbojnik u savezu sa samim vragovima. I narod je stao vjerovati da je taj nepobjediv. Kada je car to čuo, veoma se uozbiljio i dugo je hodao amo tamo po svojim odajama. Konačno je stvorio plan. Uzeo je iz riznice čisto zlato i pozvao pobožnog redovnika, najvećeg umjetnika u kraljevstvu, i naredio mu da iz tog zlata izradi divan reljef. I redovnik je danju i noću radio u svojoj ćeliji. Bio je sveti muž koji nije radio radi plaće, već iz ljubavi prema Bogu. Svu je svoju dušu ulio u svoj rad. Križ je već bio gotov, i lik Spasitelja i golubica mira s maslinovom grančicom. I dok je radio nije prestao moliti, u svojim se molitvama pun najdubljega milosrđa spominjao mrkog, tvrdokornog, beznadnog i od Boga udaljenog čovjeka kojemu je reljef bio namijenjen. I kad je ikonostas bio gotov poslao ga je car po svojim poslanicima razbojniku. Bilo je usred zime kada su poslanici uzašli na goru. Šume su se ukočile u ledu i snijegu, samo su sa stabala padale sitne kapi u sjaju podnevnog sunca. Konačno

su došli do razbojnikova logora. Mrk kao velika divlja zvijer stajao je u krugu svojih i upitao poslanike što žele. Tada je jedan od njih stupio naprijed i predao razbojniku svetu sliku i reče: »Ovaj ti dar šalje car kao znak svoga milostiva srca.« Razbojnik je u svojim rukama držao dra-gocjenu sliku i zapanjio se.

»Meni«, čudio se, »meni?« Poslanik je morao tri puta ponoviti po-ruku. Zatim mu je lančić sa slikom objesio oko vrata — sliku sa svim tisu-ćama molitava. I nisu bile uzaludne. Svakim se novim danom zbivala veća promjena u njegovoj duši. Ništa ga više nije moglo razveseliti.

Iz umjetnine se širio čar koji mu je zaokupio svu dušu; sjedio je i ispunjen nikada dosada spoznatim mirom zadubio se u svaki pojedini sveti znak. Ali ono što ga je smirivalo nije bilo zlato ni vanjski sjaj umjet-nine, bila je sveta duša redovnika koja je živjela u svakom potezu. I po-lagano se prenuo iz teškog sna svog života, nove su misli i osjećaji iskrsli u njemu i u njihovom je svjetlu pred sobom vidio sav svoj krvavi život i obuzelo ga duboko kajanje. Iz zaboravljenih su grobova opet ustali njegovi zločini i ukočeno ga gledali, i odvratnost prema samom sebi tako ga strašno obuzela da je noću potajno napustio svoje drugove i danima putovao dok konačno nije stigao u carev grad — upravo u početku velikog tjedna. Tu se pred čitavim narodom bacio na koljena pred cara i molio ga za oproštenje. Car je vidio njegovo raskajano srce i rekao: »Neka mi Bog na nebu otpusti moje grijehe kao što i ja opraštam tvoje.« Ali ne-sretni čovjek nije više mogao oprostiti sam sebi. Danju i noću proganjale su ga sjene njegovih zločina. Ginuo je i umro — preminuo u bolnici. I kada je svitala zora novog dana, snivao je liječnik koji je do posljednjeg trenutka bdio kraj njega da se zli duhovi i anđeli bore za njegovu dušu.

Poglavica je zlih duhova držao vagu, na jednu je stranu položio sva zlodjela i cereći se pokazivao anđelima kako je druga strana vage poletjela uvis jer se u njegovu životu nije moglo naći niti jedno dobro djelo. Tada je anđeo uzeo maramu preminuloga koja je bila posve na-kvašena suzama kajanja i bacio na praznu zdjelicu. I zdjelica se spuštala sve dublje i dublje — i zli su duhovi škripajući zubima nestali. Uto se liječnik probudio i ugledao kako je prva zraka jutarnjeg sunca obasjala spokojno lice preminuloga.

Koju nam tajnu ljudskog srca otkriva ova priča? Ne pitam: Što možemo naučiti iz ove priče? Takve naime priče nemaju svrhe da iz njih nešto naučimo kao iz gramatike ili računice. Stvorili su ih ljudi koji dublje u ljudsko srce i dalje u tamu života dublje prodiru nego mi ostali,

pa ako pobožno primimo njihova djela, biva nam kao da nam se pogled širi i biva jasniji i kao da vidimo mnogo što bi nam inače ostalo sakriveno.

Kada čitam ovu staru legendu, uvijek mi se čini kao da mnogi ljudi žive u ovakvom ušančenom logoru, a logor je prkos i okorjela sebičnost — samo što nadaleko i široko nema pobožnog redovnika koji bi im donio svetu sliku, to jest nema dobrog čovjeka koji bi se potrudio da bi u sebi ugušio prkos i sebičnost te ih znakom najdubljeg saučešća spasi i dovede na pravi put. Većinom bacaju samo kamenje, prijetnje i kletve na ušančeni logor, a zatim kažu: »Ne pomaže ništa — ne vraća se na pravi put!« Pitajte sami sebe — kako ste često prijatelju ili vlastitom bratu bijesno okrenuli leđa, mjesto da ste mu poslali svetu sliku da se osvijesti, tj. ma kakav dokaz velike i ganutljive ljubavi i skromnosti? Ako npr. čujemo ili čitamo o takvom čovjeku kakav je bio onaj razbojnik, tada nas hvata groza i u nama se rađa pomisao: Nije drugo nego grabežljiva zvijer, valja je ubiti kao bijesno pseto. No, tko zna ne leži li sakrivena u tamnoj dubini duše još klica dobra koja je ostala u tami možda samo zato što nikad nije bila probuđena u život? Ali ako je istinito — a za to imamo bezbroj primjera — da najsurovije i najokorjelije ljude može osloboditi onaj koji nađe ključ do njihovih srdaca, zar tada ne moramo kazati da je većinom samo naša krivnja i nespretnost uzrok što s čovjekom ne možemo izići na kraj i s njim neprestano dolazimo u sukob?

Vaš brat nije razbojnik koji se ušančio u gori i sklopio savez sa zlim duhovima, a ipak često postupate tako kao da je čovjek kod kojega se ne može ništa više postići dobrotom i ljubeznošću, nego samo brutalnom silom ili piskavom zlobom i danima namrgođenim licem. Znam, reći ćete: »Kad sam s njim govorio, bio sam posve miran i ljubezan, ali ipak nije ništa pomoglo.« Mislim: »Možda ste si ipak previše olakšali posao. Istinski od srca ljubezan može čovjek biti samo ako je prije posve temeljito očistio svoje srce svake srdžbe i nadutosti i misli samo na to kako bi pomogao svom bratu. Način postupka je stvorenje duše, pa ako je duša tvrda i hladna, i postupak je bez dirljive miline i nema nikakve snage nad drugima. Svoje najiskrenije saučešće i najodvažniju ljubav možemo uliti ne samo u kiparsko djelo — i način kojim govorimo može biti umjetnina iz koje govori tako mnogo suosjećanja i skromne spremnosti za pomoć, da to pogađa u srce upravo onako kako je i svetački lik pogodio srce razbojnika. Ali ta je umjetnost načina u postupku možda najteža umjetnost na svijetu. Ona naime traži da i srce i misli discipliniramo

i vježbamo kao i glas. A veoma je malo ljudi koji za to imaju dosta snage i ljubavi. A istinski velike i jake ljude prepoznajemo uvijek po tomu da imadu višak snage za ostale — da spasavaju riječima i djelima i čine da teku suze pokajnice ondje gdje su drugi našli samo prkos, srdžbu i sebičnost.

UMJETNOST LIJEPOG VLADANJA

Zacijelo ste na satu pjevanja već primijetili kako je često veoma teško pogoditi pravi glas. A znate li što je od svega najteže? Udariti u pravu žicu kada koga upozoravamo na manu. Zašto je to tako teško? Jer se tada ljutimo na nekoga, i ton je tada odmah prigušen, ne prodire do srca, jer ne dolazi iz srca, nego iz barutane razdraženosti ili iz ledena svoda naduvenosti ili iz tijesne sobice sebičnosti ili čak iz svih triju zajedno. Jednom je netko kazao: »Nikad ne griješimo više, nego onda kada nekoga sami upozoravamo na njegove pogreške.« A to stoga što većina ljudi kod svojih prijekora i opomena nikad ne pomišlja na to kako je njima pri srcu kad im se nešto predbaci, niti razmišlja što je sve potrebno da ukor nađe put u dušu mjesto da ona još više otvrdne. Tko o tome tačno razmisli i na samoga sebe dobro pazi, domalo će znati što je zapravo prava umjetnost lijepog vladanja.

Da pred sobom imate primjer krivog načina vladanja, pročitat ću vam jedno od pisama kakva se danas pišu u svijetu — pismo, što ga je dječak napisao prijatelju; dječak bi rado odučio prijatelja hvalisanja i govorenja o sebi, a to čini na ovaj način. Piše:

Dragi Franjo!

Već sam ti dugo htio otvoreno kazati istinu. Sada je konačno moje strpljenje pri kraju. Već sam ti stotinu puta kazao da ne govoriš neprestano o sebi i svojim stvarima, i kakva si divna ptičica. Kad si jučer bio kod nas, bilo je to upravo odvratno. Neprestance si se bavio svojom bijednom osobom. »Učinio sam to, znam ovo, učio sam ono, znam to« itd. i tako je išlo dalje više od jednog sata. Stidio sam se uistinu što imam takvog prijatelja. Moja je majka kasnije rekla: »Pavle, ne mogu nikako

razumjeti da si za prijatelja odabrao ovako umišljenu budalu.« Moram ti priznati: ni ja više ne razumijem. Ako se odmah temeljito ne promijeniš, prestat ću se družiti s tobom, a i drugi govore da te više ne mogu podnositi.

Pozdravlja te tvoj prijatelj

Pavao.

Zar mislite da će se Franjo poslije ovog pisma odmah i temeljito promijeniti? Nipošto neće. Mjesto toga pisat će Pavlu pismo velikim razdraženim slovima i u njemu reći: »Ti si u najmanju ruku tako umišljen kao i ja, imadeš druge daleko odvratnije osebine od mene i povrh toga uvijek masne mrlje na odijelu. Baš mi je stalo do tvog prijateljstva.« Recite mi sada gdje zapravo leži pogreška u prvom pismu? I kako moramo govoriti i pisati da nekoga doista dovedemo do obraćenja?

Jedno ste odmah primijetili: u Franjinu pismu nedostaje naglasak ljubavi i prijateljstva. Stoga je već unaprijed nemoguće da bi Pavao razmišljao o sebi i o tome u čemu bi se morao popraviti. Sjetite se samo svojih doživljaja: zar ne, ako vas tkogod na grub način upozori na manu, zatvaraju se svi otvori vašega srca, u vašoj unutarnjosti vrvi kao u mravinjaku kada se u nj baci kamen, i vi niste raspoloženi da priznate manu, nego mislite samo na povredu i surovost drugoga i na to kako da odbijete napadaj. Dobro osjećate: htio se samo istovariti na vama, a ne — ukazati vam uslugu. Mislite: on samo iz nenaklonosti i pakosti traga za manama i govori npr. o hvalisanju ako ste jednom posve bezazleno nešto pričali. Vi, dakle, ne primate to k srcu — naprotiv, hodate naokolo naduvenije negoli prije. Međutim, ima u Franjinu pismu još nešto drugo što je osobito važno, iako je to usko u vezi s onim što smo već spomenuli. Ako kome umre netko od ukućana znate da kažu: »Javite mu žalosnu vijest što je moguće obzirnije.« I obavijest o istinskoj mani značaja također je takva žalosna vijest koju moramo obzirno saopćiti drugomu, ako ne želimo izazvati nesreću u duši. Baš ljude koji imaju osjećaj poštenja, koji nastoje oko sebe i drže do sebe i treba im samo namignuti, da krenu drugim putem, često izbaci iz ravnoteže gruba paljba prigovora. Mora vam jednom biti posve jasno ovo: nitko ne bi mogao živjeti kad bi samoga sebe morao prezirati. Više od hrane i pića, više od zraka i sunca potrebno mu je poštovanje prema samom sebi.

Promatrajte sami sebe, ako vam se npr. predbaci da ste kukavica zato što ste rekli laž. Kako samo nastojite opravdati se pred samim sobom, uljepšati laž i uvjeravati se da po srijedi nije bio kukavičluk, već obzir prema nekome ili uopće nešto drugo — ali samo ne kukavičluk. Zamislite na primjer, kad bi vas dobar prijatelj ili brat ipak više puta uhvatio u sitnim lažima iz kukavičluka i želio vas toga osloboditi. Kako bi morao započeti — da vas osvoji, a da ipak ništa ne prešuti? Morao bi vam to reći tako da ne trebate izgubiti poštovanje pred samima sobom. Ako vam već mora negdje oduzeti malen dio poštovanja, mora vam u svemu to više dati, dvostruko ohrabriti — mjesto da vas prignječi. Morao bi reći nekako ovako: »Često sam se radovao što se u tebi krije toliko hrabrosti, divio sam se načinu kako podnosiš boli i malo mariš za opasnosti. Doista, moram ti se diviti. Stoga mi sigurno nećeš zamjeriti ako te upozorim da si u nekom pogledu još malo nepažljiv te učiniš ovo ili ono samo iz pukog straha pred neugodnostima. Kada ti postane posve jasno i uvidiš da se u tvom vladanju doista krije nešto bojažljivosti, uvjeren sam da ćeš odmah odvažno nastupiti i nećeš više trpjeti da se bilo što loše neopazice ušulja u tvoj značaj, zar ne?

Sada vidite što vam želim pokazati s tim primjerom, možete ga zapamtiti i radi odgoja mlađe braće i sestara: ne smijemo nikada odmah nastupati najoštrijim riječima: »sramota« i »bruka«, već moramo drugoga podići, ohrabriti i pokazati njegove dobre i štovanja vrijedne osebine pomoću kojih mu mora biti lako svladati manu.

Tako npr. i onda kad se nekom predbaci neuljudnost ili bezobzirnost. Nitko ne bi htio biti neodgojen i smatrati se neodgojenim, pa ako ga stoga pretjeranim i prezirnim načinom upozoravamo na njegove pogreške, žurno će iz svih kutića svoje duše iščeprkati uspomene na otmjene i obzirne čine koje je izvršio bilo gdje i bilo kada i time se omamljivati proti prijekoru; jer sav njegov ponos i radost počivaju na tom da se ne smatra klipanom. Ako ga, dakle, moramo upozoriti na veću ili manju nemarnost ili nepristojnost, moramo mu u naknadu za poniženje i obeshrabrenje odmah dati veći dodatak samopouzdanja i samopoštovanja time što mu npr. kažemo da manje finom čovjeku baš ništa ne bismo prigovorili, ali jer je već često pokazao izvanredne znakove uglađenosti i obzira, želimo ga upozoriti samo na neznatan propust.

Sada biste mogli možda upitati: »Pa čemu nam tako velik trud? Što može čovjeku škoditi čestit udarac? Ako nije bio uljudan, neka samo čuje što ga ide; ako mu nije bilo stalo do istine, ne ćemo mu valjda sada još nježno šaptati u uho!«

Prigovor zvuči veoma lijepo, ali ipak nije na mjestu. Jer i ja sam za to da mu opačinu ili manu sa svom jasnoćom treba iznijeti pred oči. Ali ne radi se upravo samo o tome da se nekomu nešto iznese pred oči, već u prvom redu o tome da to uđe u srce i dušu. Inače — sve razjašnjavanje i galama ništa neće koristiti. Da prijekor uđe u dušu, potrebna je za to uslužna suradnja njena posjednika. Zatvori li svoju dušu, ni sama policijska konjica neće moći izvojštiti ulaz u nju. Tko, dakle, želi biti što postići u duši svoga bližnjega, a ne samo iskaliti svoju ljutinu, mora se već svojim nastupom pobrinuti za to da se dragovoljno otvori. Osim neugodnosti mora, dakle, nuditi štogod što razveseljuje i oživljuje, kao što se i gorka pilula zamata u sladak zavoj. A za to ne treba lagati ni laskati, potrebno je samo s nešto ljubavi u mislima uživjeti se u osebine drugoga. Nikada naime ne smijemo zaboraviti da nije dosta nekoga samo podsjetiti na njegovu slabost; moramo mu također pružiti koliko je više moguće i snage i veselja, da nadvlada svoju slabost. Moramo, dakle, u njemu jačati pouzdanje u samoga sebe. Upravo je zato najveća nemilosrdnost i nepromišljenost nekoga prezirno i ponižavajući koriti i pri tom upotrebljavati izraze koji u njemu izazivaju osjećaj da ga drugi više ne štuje i da samoga sebe ne smije više poštovati.

Time dolazim na važnu tačku. Razložit ću od kakve je važnosti za čovjeka da poštuje samoga sebe, da uopće smatra vrijednim baviti se svojom osobom. Sebe same možemo poštovati jedino ako nas i drugi poštuju. Stoga je nepametno ako s ljudima kojima želimo pomoći da se poprave ili oslobode bilo koje zle navike razgovaramo s prezirom kao da su ljudi manje vrijednosti. Ne, kome prilazimo kao čovjeku manje vrijednosti, on će i postupati kao čovjek manje vrijednosti.

U Veneciji je živio u Srednjem vijeku čuven škrtac po imenu Shylock. Svatko ga je grdio i gazio. Kad su mu jednom predbacili nisko mišljenje, odgovorio je: »Uvijek me nazivate psom — zato i jesam pas.« To trebamo pamtiti i u najneznatnijim događajima dnevnoga života. Ako roditelji i učitelji mnogo grde vašega druga ili brata, ne ćete mu pomoći ako mu i vi dobacujete pogrdne izreke »lijenčina« ili »prase«. Možete ga podići samo ako mu cijelim svojim vladanjem date primijetiti da znate da je on nešto bolje od lijenčine i praseta, da posjeduje i otmjene i dobre osobine zbog kojih ga visoko cijenite i u njega se pouzdajete. Mnogi bi se ljudi koji su stepenicu po stepenicu propadali od zle navike do zločina, bili mogli spasiti, da se pravovremeno našao tkogod koji je u njih vjerovao i poštovao ih. Bili bi tada opet vjerovali sami u sebe, i tako bi postali zdravi. Ali previše su ih i bez obzira grdili, pa su izgubili svako samopoštovanje. Stoga se od njih i odbija svaka opomena. Prema svemu su ravnodušni. Slični su sušičavim bolesnicima. Tu više ne pomaže nikakvo jelo; tijelo više nema snage da jelo probavi za izgradnju tijela.

Ima ljudi koji uvijek odmah nastupaju s najvećim topom, i za ono što drugi propuste, odabiru odmah najteže riječi i govore: moramo ipak stvari nazivati pravim imenom. Kao da je najprostije ime uvijek najtačnije i kao da se nutrina bližnjega može uvijek prozreti i saznati — što ga je dovelo do njegova čina! Strog prema sebi, blag prema drugima — lijepo je životno načelo!

Za ispravnu umjetnost postupka od ogromne je važnosti također da se sasvim oslobodimo svake nadutosti kada koga korimo, jer ništa neće ukorenoga većma razjariti i jače otvrdnuti nego kada se drugi služi njegovom slabosti — da sebe uzdigne kao junaka kreposti. I s pravom mu onaj odmah odgovara: »Pometi najprije pred svojim pragom.« Sjetite se Kristove riječi o čovjeku koji vidi trun u oku bratu svoga, a u svome ne vidi brvna. Ponekad je eto posve dobro da na bratovu kaputu ili značaju prije primijetimo mrlju negoli na sebi. Tako se zaista možemo uzajamno potpomagati. Ali moram naglasiti »uzajamno«, pa ako uvijek mislimo na to kako je potrebna upravo ova uzajamnost, tada ćemo već pogoditi pravi način postupka. Mogli bismo prijateljski savjet započeti npr. time — da kažemo: »Znam da i ja imam svojih velikih mana, čak lošijih od tvojih, i u mnogočemu mogu veoma mnogo naučiti od tebe, tako se na primjer divim tvojoj ljubavi prema redu i tačnosti, ali . . . « Ne radi se uvijek o tomu da to kažemo, ali moramo duboko barem osjećati to da nemamo razloga da se uznosimo, i onda ćemo samo po sebi naći pravi način. način.

Vidite, dakle, kolika sreća i nesreća zavisi u načinu kojim govorimo o lošim i neugodnim osebinama svoga bližnjega, a vidite također da se ta umjetnost postupka nauči osobito ako gledamo na sebe, tj. da pazimo — kada ukor djeluje i kada ne djeluje na nas i da se onda držimo naputka: »Kao što ne želiš da drugi govore tebi, tako ni ti ne govori drugima.«

Dakako, nije uvijek dosta ako tačno znamo kakav ćemo način upotrijebiti da drugoga potaknemo i privedemo k svijesti. Čovjek ima kao i životinja u sebi snažan nagon za samoobranom: ako bilo kakva smetnja zahvati u njegov život, odmah ga nešto snažno tjera da udari na smetnju, te on glasno vičući i mršteći se nastoji da je rastjera i odbije. Stoga se i događa da ljudima uvijek naviru na usta teške riječi kad ih uznemire

mane bližnjega — to je životinja koja se tu budi. Da bi se ta životinja nešto prikrila, oni govore o »svetoj, plemenitoj srdžbi,« ali vjerujte mi: plemenito je samo ono što se rađa iz ljubavi; a srdžba potječe iz kraljevstva gdje se puran šepiri i bik muče i mačke frču. O tomu bi bilo suvišno svako daljnje pričanje. I začudo, srdžbu smatramo plemenitom samo onda kada se sami razljutimo, ali kada drugi nas susretnu s »plemenitom srdžbom«, tada kažemo da su veoma grubi i da njihov samoodgoj mnogo ne vrijedi.

Dobro je da smo u tomu na čisto, postat ćemo tada nešto nepovjerljiviji prema naduvenom brkanju kojim se branimo od tuđih mana i posrtaja i više ćemo čeznuti za tim da se iz carstva životinja uspnemo u carstvo čovječnosti, a čovječnost znači pomoć i milosrđe, znači skromno sjećanje na svu pomoć i milosrđe što nama samima olakšavaju životni put, podupiru nas i ohrabruju u teškim trenucima.

Sada znate sve na što moramo misliti ako želimo pronaći pravi način da bližnjega oslobodimo od zablude i tvrdoglavosti, a znate također i to — zašto je u ovakvim slučajevima tako teško pogoditi pravi ton i zašto se tako rijetko pronalazi istinski umjetnik u postupku s bližnjim.

NEUGODNI LJUDI

Nedavno me upitao dječak što zapravo treba učiniti ako nam u pohode dođe neugodan čovjek. Izraziti veselje zbog njegova dolaska laž je i pretvaranje, ali se opet ne može reći: »Za Božju volju, opet ste ovdje, zar da čovjek nema nikad mira pred vama? Već ste odavna mogli primijetiti da vas ne mogu trpjeti!«

Odgovorio sam ovako dječaku: Ne smijemo zacijelo hiniti radost koju ne osjećamo. Ali ako malko razmislimo, možda ćemo ipak postići da i posjet nemilog čovjeka naučimo promatrati kao nešto radosno — i onda nam se uopće ne treba prisiljavati da pokazujemo ljubezno lice. Mislim tako: uživi se u to kako je žalosno biti »neugodan čovjek« — to jest, da imamo ili da smo poprimili osebine koje su ostalim ljudima nepodnosive. Tko je jednom doživio da se drugi raduju njegovu dolasku, neka se zapita: »Kako bi mi bilo da, mjesto toga, svi pobjegnu kada dođem strašno natmuren i grdeći te odurno se cereći otvorim vrata?« Takva je misao kao zao san, zar ne? I sigurno je da ljudi, kada to primijete, postaju još neugodniji i zlovoljniji. A što je moglo biti prvi uzrok njihova neprijatnog bića? Možda tužno djetinjstvo, pomanjkanje doma i ljubavi, teške kušnje i razočaranja![1] Ako o tomu razmišljamo, već se u nama budi samilost i gotovo se stidimo zbog naše nezaslužene sreće. Neugodni posjetnik biva nam iznenada ugodan jer nas primorava da na njemu ispravimo nešto što je život zanemario i pokušamo pronaći, sakriva li se još koje dobro zrno ispod grube ljuske. Mnogo je lakše primiti ugodan posjet, ali upravo to neka nas potakne da iskušamo svoju snagu na neugodnom i uznastojimo da svoj mali »ja« s njegovim nesklonostima i hirovima svladamo u službi ljubavi. To će nam dobro doći u cijelom životu.

Čovjek naime nije nikad u stanju da svoje prijatelje odabire po svom ukusu, a i sami bližnji i najpovjerljiviji često imadu crte lica koje snažno zahtijevaju našu strpljivost i svladavanje samoga sebe.

Smatraš li ti još — da se ne trebamo upravo prisiljavati da posjetnike dočekujemo prijaznim licem?

Pričat ću ti staru legendu koja u lijepo ruho oblači sve što sam ti upravo kazao.

Neki je svetac jedne ljetne noći pohodio zapušteno groblje da ondje moli za zaboravljene pokojnike. Prolazio je sat za satom i njegova je molitva bivala sve usrdnija. A kada je mjesec o ponoći svojim svjetlucanjem obgrlio stare križeve, i svjetla su već davno utrnula na seoskim prozorima, a on je sam bdio kod pokojnika, najednom je kroz vrata groblja ušla četa anđela. Njihove su bijele haljine blistale u mjesečini i oči su sveca s divljenjem pratile kad su se anđeli zaustavili ispred utonulog mahovinom obraslog kamena i kadili svojim kadionicama kao da stoje pred kovčegom sveca — ali niti jedan zemaljski kâd nije nikad mirisao tako ugodno. Zatim su pošli dalje između grobova i kadili pred drvenim križem bez natpisa. Pošli su još do zida groblja gdje su bujno rasle koprive i gdje nije bilo ni traga kakvoga humka, duboko su se klanjali i oblaci kâda dizali se put neba; zatim su pohodili još tri ili četiri zaboravljena groba i tiho otišli kako su i došli. I gle: anđeli mole pred grobovima na-

---

1) Leopold Schefer kaže: »Susreći zloga blago i nježno, susreći ga spremno da mu pomogneš. Jer jedva možeš zamisliti kako je strašan njegov život, koliku snagu rasipa da se održi u mnoštvu plemenitijih! Budi veoma blag s grubima i zlovoljnima! Tebi nije poznato kako mu teške dugogodišnje patnje izviru na usta samo kao tiho mrmljanje, kako mu se sva njegova teška budućnost pojavljuje samo kao mračno lice — i ti da s njime budeš grublji nego li on s tobom? (Op. p.)

puštenih pokojnika. I mi živi ljudi ne bismo smjeli hladno prolaziti mimo živih koji su napušteni i odbačeni niti pokazivati im mrko lice ili dobaciti im tvrdu riječ, nego morali bismo pokleknuti pred svim onim zgaženim cvijećem njihova života i iz vlastite sreće priuštiti im barem malo ljubavi — tada nam više neće biti neugodni.

Onomu koji se do toga ne može uzdignuti, moglo bi se dogoditi da se uloge zamijene i da sam, niti ne opazivši, postane »neugodan posjetilac« i — svojim se bližnjima pokaže nepodnosiv.

RODITELJI I DJECA

VANJSKI IZGLED I DRŽANJE

»Ovaj nema a ma baš nikakva vanjskog izgleda«, tako znadu reći o nekom veoma neotesanom čovjeku. Čemu uopće treba govoriti o vanjskom izgledu? Tä vječno naglašuju: glavna je stvar sadržaj, a vanjski je izgled nešto posve bezvrijedno, često i opasno, jer nam sakriva unutarnju prazninu.

Sjećate li se još našeg razgovora o čistoći? Rekli smo da je i čistoća bez sumnje nešto vanjsko, ali da se to vanjsko sredstvo može iskoristiti za to da izrazimo nešto unutarnje — čežnju za neokaljanom čistoćom srca. I da je vanjska čistoća također pomoć nutarnjoj čistoći. Tako kaže Ruckert:

Čisto nek ti je odijelo,
usta i ruke isto tako.
Od nakita čisto i tijelo —
da rado te voli svatko.
Sine, čistoća vanjska neka
nutrinom se sjaji svetom.

Što bi bilo od čovjeka kad bi mu bio uskraćen dar da svoje unutarnje osjećaje i čežnje ne uzmogne izraziti i na vanjski način te okom i uhom oduševljavati se i jačati na onomu što inače samo nevidljivo živi u tamnim dubinama duše? Kad ne bismo mogli govoriti i pisati, pjevati, stvarati pjesnička djela i slikati — kad ne bismo imali lire i gusala — kako bi bijedan bio naš život! Da, naš bi unutarnji život sam zamro, jer ga ne bismo mogli drugima saopćivati. Saopćivanje i vanjsko držanje naime nije samo prazan oblik, ono s izrazom preporađa i razvija također i sam unutarnji život.

Možete li koga zamisliti da moli držeći ruke u džepu? I tu bi se moglo kazati: čemu oblik i vanjsko držanje — ako je čovjek uistinu pobožan i ozbiljno osjeća? Pa ipak je oblik važan, jer oblik i vanjsko držanje jačaju i učvršćuju unutarnju pobožnost.

Poznajem mnoge ljude koji veoma poštuju majku ili oca, ali svojim vanjskim vladanjem to ne pokazuju. S njima govore nehajno kao s drugovima, u njihovoj se prisutnosti izvaljuju po naslonjačima i stolicama,

pozdravljaju ih olako, progovaraju bez skromnosti, ukratko, ne čini im se potrebnim da roditeljima iskazuju poštovanje. Svaki vrabac na krovu znade na svoj način izraziti što osjeća u sebi, samo oni šute poput kamena. Pa ipak bi svaki čovjek, usprkos tome da nije ni slikar ni glazbenik ni kipar ni pjesnik, mogao biti velik umjetnik kad bi se htio potruditi da svoje misli i osjećaje izrazi u lijepim oblicima vladanja — u oblicima što ih sam izmisli.

Ako netko npr. poštuje svog oca, trebao bi naći način na koji će mu odgovarati ili suprotstaviti se, način pun poniznosti i skromnosti koji će nas ganuti upravo onako kao kad slušamo neku od Beethovenovih pjesama za koju vele: »Priprosto je čuvstvo izrazio tako savršeno te nam se čini kao da smo to čuvstvo tek po njemu naučili pravo poznavati.« Već je davno izišlo iz mode da sin ustane ako otac stojećke s njime razgovara. Mjesto toga — uvriježila se najnevjerojatnija nemarnost — pa ipak kakvu će čast sin iskazati samom sebi ako obnovi ovaj lijepi običaj i savjesno ga ispunjava!

Šutjeti dok otac govori, ne upadati mu u riječ, svojim mu vanjskim držanjem ukazivati pažnju — svi bi ti oblici odnosa trebali biti istinska radost onomu koji ima samo malo smisla za ono što je dolično.

Prije smo imali mnoštvo lijepih običaja — sad smo posve osiromašili. Danas vam svaku ludoriju postavljaju na platno ili na papir ili u note, ali najbogatije i najljepše od svih čuvstava: poštovanje pred majkom nailazi sve rjeđe na otmjene obilke izražavanja. Kod Arapa mora sin skinuti cipele kad ide k majci. Lijep je to običaj koji mnogo govori: da s ulice ništa ne donosi u sobu majci, da je tlo u njenoj blizini sveto i da želi tiho i skromno stupiti pred nju. A kod nas se sin često ni ne sjeti da na pragu čestito očisti cipele, nego sa sobom donosi sve blato u majčinu sobu. Je li to poštovanje? Tko iz želje da plemenito izrazi što osjeća u srcu, očisti vani cipele prije negoli pristupi k majci i ne upada u sobu lupajući, već dođe mirnim i tihim korakom, ispjevao je pjesmu, nešto je nevidljivo prelio u vidljiv oblik — on je umjetnik.

Mogao bih vam ovdje navesti bezbroj primjera. Ima npr. mnogo ljudi koji pošteno misle i vrlo su iskreni, ali njihov je način nešto posve strano, oni su kao ljudi koji ne znaju pisati ni govoriti. A kada netko s njima govori, bulji u strop ili kroz prozor, protežu se po stolici ili listaju po ilustriranom časopisu. Vanjska uljudnost traži također da drugima izrazom lica, držanjem i kretnjama izrazimo svoju pažnju i razumijevanje. Preglasno ponašanje i pretjerano pričanje o sebi također je neukusno

— time naime ne dolazi do izražaja osjećaj kako sami malo vrijedimo i koliku zahvalnost dugujemo drugima.

Ima svakako mnogo i takvih koji svojim vladanjem ne žele reći ništa drugo do li da se smatraju prekrasnim djelom stvaranja.

Sva takozvana uljudnost ne smije biti ništa drugo nego plemenit i ugodan oblik mišljenja. I pri tom možemo zapažati isto što i kod čistoće: lijepe vanjske navike oživljuju i učvršćuju i naše unutarnje osjećaje. Ako je tko navikao da prema drugima bude pažljiv i ljubezan, njegova će mu vlastita dobrota i spretnost davati toliko životnosti i snage da će on biti prijazan i onda kada saobraća s ljudima koji su mu posve odvratni. Neki govore da je biti ljubezan s nekim kojega ne možeš podnositi, licemjerstvo. To je, međutim, posve krivo. Ne, oblik ljubeznosti jest izraz najljepšega i najplemenitijega čuvstva u nama, on nam pomaže u časovima kada nismo na visini s našom unutarnjosti — upravo onako kako nas umjetnost uzdiže i razvedrava u mutnim vremenima.

Čuo sam jednom govoriti o slikaru koji nije mogao prodati svojih slika iako su mu za njih nuđali ogromne svote. Te su mu slike bile silno drage jer je svaka izražavala neki njegov osjećaj tako savršeno da je osjećaj u njemu iznova oživio uvijek kad god ih je promatrao. Zato ih je u radionici sve porazmjestio oko sebe — ovdje sliku koja je prikazivala jutro u šumi — ondje majku s usnulim djetetom — tamo prizor u crkvi itd.

Tko je jednom pronašao lijepe i plemenite oblike da svojim najljepšim osjećajima dade izraz i vidljiv život, taj ih neće nikad moći napustiti. Postaju mu drage kao slike onom slikaru — uvijek ga naime podsjećaju na njegove najljepše osjećaje i predstavljaju ih u vidljivom svijetlu — tako da svoj život proživljava dvaput — jednom u nutrinji srca i zatim opet u vidljivim navikama života.

MAJKA I KĆERKA

U tramvaju sam vidio jednom ovo: Poznata i glavna gradska glumica sjedjela je u kolima sa svojom majkom koja joj je došla u pohode. Majka, na žalost, nije bila bogzna kako odgojena, a osim toga bila je veoma nervozna. Svojim je neprestanim glasnim i nestrpljivim govore-

njem i srditim zabadanjem u kćerku na sebe svratila pažnju svih putnika. Kćerka, mjesto da se sada — kako to na žalost često biva — ražestila i npr. rekla: »Majko, ušuti već jednom« ili slično, odigrala je pred publikom prizor koji je djelovao više nego svi njeni uspjesi na pozornici. Do krajnjih je granica bila ljubezna, puna poštovanja prema majci, na jetka je pitanja odgovarala s najvećom obzirnošću, umirivala je majku, u njenom govoru ili duši nije bilo ni sjenke neke srdžbe. I taj su prizor pratili putnici punih deset minuta.

Kad su putnici zatim izišli, bilo im je pri duši kao da bi zapravo kćerci morali pokloniti vijenac i triput je pozdraviti kao u kazalištu, ali tramvaj ne bi tako dugo čekao.

MAJKA

Većina od vas zacijelo pozna Raffaelovu Sikstinsku Madonu. Recite: Postoji li u zbiljskom životu takva žena? Sigurno ne. Ali kako je onda Raffaelo mogao naslikati takvu sliku kad uopće nema žene kakva je njegova Madona? Sam je jednom pripovijedao kako je nastala ta slika. Promatrao je mnoge majke i kod svake pronašao neku ljepotu, i zatim je poput pčele koja sabire med, sve te sitne ljepote skupio i sjedinio u ovoj divnoj slici. Vidite, dakle, da uzvišenost i čistoća nisu nešto izmišljeno, nego uzeto iz zbiljskog života. Sa savršenom čistoćom Madone ne može se usporediti nijedna žena na svijetu, ali je u svakoj majci koja se nadvija nad svojim djetetom, ipak nešto sveto i rajsko — samo valja za to imati oči. A svega toga većinom ljudi ne vide jer je majka možda bolesna i umorna ili su joj ruke grube ili ima prosto navorano lice ili je od same brige i iznemoglosti koji put gnjevna i razdražljiva. Zato ljudi ne vide svetačku aureolu. Međutim, velik je umjetnik čovjek koji više vidi od drugih, a takav je umjetnik bio Raffaelo. Promatrate li samo njegovu lijepu sliku, nećete od nje mnogo naučiti. Da bolje gledamo i naučimo dalje gledati, najljepše je što nam umjetnik poklanja. Ako ste promatrali ovu sliku, morate sasvim drugim očima gledati svoju majku. Pogledajte njeno lice kad se uveče nadvije nad vašim krevetom ili krevetima vaše braće i sestara ili kad vas u bolesti njeguje. Zar iznad njena čela ne vidite svetački sjaj? Nije pravi svetački sjaj, ali na njenu se licu odrazuje nebeski izraz koji je od toga što u tom trenutku ona misli veoma malo ili ništa na sebe. I što čovjek manje misli na sebe, to mu se više s lica čita kao da uopće više ne živi na ovoj zemlji. Zato se često veli: »Moja majka je anđeo.«

Znam, ima mnogo majki koje nisu anđeli, a i mnoge dobre majke postaju katkada slabašne te s djetetom postupaju nepravedno. Ali zar mislite da Raffaelo toga nije znao ni vidio? Ne, on je sve to prozreo i vidio probdjevene noći, tjeskobu i teškoće. I kad je mislio na onu beskrajnu puninu ljubavi i nježnosti kojom tisuće i tisuće majki svakog dana i svake noći na cijelom svijetu utiskuju poljubac usnuloj djeci, tada mu se veličina materinstva ukazala tako velikom da je posve iščezlo ono nesavršeno i zraka je sjaja pala i na one majke u čijim je srcima malo ljubavi i snage za žrtve. Zato vam kažem: Tko od vas smatra majku svetom i uvijek je skromno i s puno ljubavi susreće iako je još tako otresita ili žestoka i razdražljiva, umjetnik je po Božjoj milosti jer kroz svu zemaljsku nesavršenost gleda svetost i veličinu majke. Tko se u svakom trenutku drži viteški i otmjeno prema svojoj majci i s njom postupa kao s kraljicom, tada odmah znam: on ima Raffaelove oči, znade što je majka. Čuo sam jednom o nekom čovjeku čija je majka bila tako divlja i neobuzdana poput kakve opake žene iz priče, a on je usprkos toga postupao s njom kao anđeo i s poštovanjem kao da je kneginja. Kad su ga upitali: »Zašto joj ne odvratiš istom mjerom?« odgovorio je: »Srce mi ne da; sveta mi je svaka majka koja je na rukama njihala dijete, ona je čovjek koji je obukao sveto ruho, i zato ću joj se klanjati dok budem živ.«

Često vidim kako sinovi ili kćeri kad postanu veći, počinju malo pomalo bivati nestrpljivi i nepristojni prema majci. Ako im to predbaciš, govore: »Sama je tomu kriva, vječito nas grdi i tako je nestrpljiva i žestoka s nama.«

Da, a zašto je postala tako razdražljiva i nervozna? Sjetite se samo kako ste zle volje i šugavi kad samo jednu noć loše spavate. A kolike noći nije vaša majka zbog vas stisnula oka? Ne mislim samo na one noći kad ste bili bolesni, nego one kad od žalosti i brige za vas i vaše mane nije mogla spavati. A znate li koliko je osim toga morala nositi brige o kojima ćete tek kasnije ili možda nikada saznati. Čitavu bi godinu po danu i po noći morala spavati da nadoknadi satove što ih je zbog vas probdjela. Budući da za to nije imala vremena, naravno, oslabili su joj živci i to se sada ispoljava u nestrpljivosti i razdražljivosti.

Ako tko od vas misli na to da je zbog vas izgubila svoje zdravlje, morao bi pocrvenjeti do ušiju svaki put kad joj bez poštovanja i drsko odgovori.

KADA OTAC POSRĆE

»Poštuj oca i mater da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji,« glasi četvrta zapovijed. Ali vi ste na žalost sigurno već čuli ili vidjeli da nisu svi oci takvi kakvima ih prikazuju čitanke za djecu; ima otaca okrutnih i bez ljubavi, otaca koji tuku ženu i djecu, koji zapiju sedmičnu plaću, a često i majčinu zaradu — a ima čak otaca koji zbog prestupaka sjede u tamnici. Pred tri sam godine imao u školi dječaka čiji je otac sjedio u tamnici zbog krađe. Jadnom djetetu, naravno, nije bilo lako poštivati oca.

Zbog toga sam i posljednje godine jednom za vrijeme obuke postavio ovo pitanje: Može li dijete uopće još poštivati i ljubiti oca ako on sjedi u tamnici? Neko je vrijeme bilo tiho kao u grobu, a zatim se digla kćerka nekog radnika i rekla: »Da, jer ako ga i mi napustimo, postat će još gori.« Mislim da je to bio jedini ispravan odgovor. Nisu samo oci čuvari djece, nego su i djeca čuvari otaca. Svaki je čovjek povjeren svom bližnjemu koji mu ima pružiti ruku kada posrne. Nitko na svijetu ne može propasti dok god ima netko koji vjeruje u dobro u njemu.

Jednom sam u velikoj njujorškoj školi kod nedjeljne pobožnosti čuo kako su djeca na početku svečano izgovarala riječi: »Svjetlo je u svakom čovjeku koji dođe na svijet.« Svjetlo je i u čovjeku koji se čini da je sav zamračen zabludom i krivicom, ali to svjetlo mogu vidjeti samo oni koji čovjeka ljube i vjeruju u njega — rijetko državni tužilac, sudac ili tamničar — većinom su to njegova djeca. Ta djeca možda znadu kako je žalosna bila očeva mladost, kako mu je majka rano umrla, kako je loše prolazio u životu, kako je noću često uzdisao — i tako im je svet i vrijedan poštovanja u svojoj nesreći.

Poznavao sam čovjeka koji je skinuo šešir uvijek kad god su mimo njega prolazila tamnička kola. Govorio je: »Svi smo krivi što čovjek mora u tamnicu; u svijetu imade još previše nemilosrdnosti, premalo bratske pomoći i premalo milosrđa — pa tako čovjek vrlo lako pogriješi put.«

Djeco, vi na žalost znate i to da otac koji put dođe kući pijan — jesu li tada djeca zato tu da prezru svog oca? Ne, nipošto! Zamislite npr. oca koji je u djetinjstvu teško pao te sada — premda se to izvana ne vidi ima hromu i slabašnu nogu, pa je uslijed toga njegov hod gotovo smiješan i nedostojanstven. Zar mislite da će se on i svojoj djeci činiti smiješan? A zašto ne? Zato — jer im je poznata njegova skrivena slabost i jer znadu kako je do nje došlo. Posve je isto i ako je otac odan piću. Djeca možda znadu da ima baštinjenu slabost ili da mu je još u djetinjstvu teška bolest oslabila snagu njegove volje. Možda i s druge strane znadu kako je do toga došlo. Neki je župnik uvijek kad je čuo za kojega pijanca, običavao reći: »Rado bih vidio što se iza toga krije: zašto čovjek pije?« I onda bi uvijek otkrio da se taj čovjek opija da zaboravi kakav posrtaj, ili stoga što ga ne veseli njegov posao te premalo zarađuje ili zato što mu srce podgriza neka druga nevolja, pa nema nikakvih lijepih izvora radosti.

Doista, ne treba pijanstvo prikrivati — ono ponižava i gadno je, ali tko ne razmisli kako čovjek dolazi do njega, neće pronaći pravi lijek. Zato ne smijemo nikoga olako podcijeniti zbog toga što je odan piću, pogotovo ako je to tkogod od naših kojemu tako rekavši gledamo u dušu i čiji poznamo život. Prezir nagoni čovjeka sve dublje u zapuštenost. Često sam u siromašnim gradskim predjelima uvečer vidio kako se žene čas plačući čas grdeći upravo očajnički naprežu da svoje muževe izvuku iz gostione. Djeca, naravno, nisu za nešto tako, ali mogu na drugi način pomoći odvući oca iz gostione, tako — da ga nastave ljubiti i poštovati: kada on opazi da mu drugi iskazuju poštovanje, tada će možda i sam sebe više cijeniti i držati do sebe. Djeca mogu također mnogo pomoći da ocu obiteljski dom omili više od pivnice. Poznam malenu jedanaestgodišnju kćerku nekog radnika koja je naučila udarati u citru — da ocu sviranjem zasladi veče. Kada je tek započela strugati po žicama, brže bolje je odjurio u gostionu. A kad je zatim stala svirati zanosno stare narodne pjesme, ostajao je kod kuće i pušio, i dok je nepomično pratio plave kolutiće dima i potiho pjevao, u njegovu je srcu opet uskrslo mnogo toga što je godinama spavalo.

Zar možda mislite da treba strašno žaliti onu djecu u čijim domovima nije sve lijepo, kojima je teško kod roditelja i nedostaje im dobar primjer? Zaista ih žalim jer im je mnoga ljepota uskraćena, ali zato ipak

imaju nešto tako veliko da nam srce jače kuca kada na to pomislimo: mogu pokazati što je prava ljubav i što sve ljubav može. Dok ostala djeca samo primaju, oni mogu davati. Brzinom nogu, nježnim rukama i glasom punim odanosti mogu biti anđeli čuvari ocu. Pa i onda kada nisu uslišani i kad ih snađe velika nesreća — neka nipošto ne misle da je njihova ljubav uzaludna — ljubav naime ostaje u srcu onoga koji je dariva, i što je više daje — biva sve jača.

ISKAZIVANJE POŠTOVANJA

»Sad ste u godinama kad se neizmjerno ponosite svojim svježim bistrim razumom — upravo kako se dječak u svojoj jedanaestoj i dvanaestoj godini ponosi da ima svoj sat i više ne mora moljakati starije da mu kažu koliko je sati. Sa skrivenim veseljem primjećujete da sada razumijete knjige koje inače čitaju samo odrasli, da čitate čak knjige koje vaši roditelji ne poznaju i učite štovati što oni nisu učili — i to vam snažno udara u glavu. Vaš vam se razum čini kao neka čudotvorna svjetiljka koja rasvjetljuje najveću tamu i, kad bi netko htio govoriti o tajnama koje još ne razumijete, s visoka se smješkate i u sebi mislite: nismo tako glupi kako izgledamo, sa šesnaest se godina razumije sve — i mnogo toga što se starijima čini tajnom, nama je odavna jasno kao sunce.«

Nipošto ne želim kvariti vašu radost nad vašim razumom, ali bih ipak htio postaviti vam pitanje koje će možda pomoći da budete oprezniji. Ne želim vam nametnuti svoje mišljenje, nego samo podsjetiti vas na nešto što ste sigurno i sami već zapazili. Nije li vam već često udarilo u oči kako posve drukčije mislite o nekim stvarima u životu kad ste ih osjetili na vlastitoj koži i doživjeli u duši? Već ste prije o tomu razmišljali, govorili i mislili da možete razumom prozreti sve što je bitno, ali tek sada vidite da ste zapravo bili posve slijepi dok nije nadošlo iskustvo. Zamislite npr. da niste nikada bili teško bolestni. Priznat ćete mi: ni pojma ne biste imali kako je pri duši onomu koji ozbiljno trpi, kakve su njegove potrebe i kako gleda na život. Vašoj bi spoznaji ostao sakriven velik dio ljudske sudbine — sve kad biste imali najsjajniji um na svijetu.

Ili pretpostavite da vas je uvijek dosada pratila sreća, da ste bili dionici ljubavi, prijateljstva i bogatstva, obdareni i lijepim talentom za učenje i rad — što biste tada znali o nesreći, osamljenosti i siromaštvu, i kako bi vam bilo nemoguće shvatiti što tišti dušu onoga koji je nenadaren i slabić i koliko ga treba sokoliti!

Zamislite nadalje: netko piše knjigu o tomu kako treba tješiti ljude kad im netko umre, a da sam još nikada nije izgubio nekoga od svojih najmilijih, a da sam nije iskusio očajnu osamljenost ostavljenog ni upoznao predbacivanja koja čovjeka muče danju i noću što pokojniku nije iskazivao dovoljno ljubavi i olakšavao život. Mislite li doista da ovakav pisac razumije ono o čemu piše i da može pružiti pravu utjehu? U takvim se zgodama s pravom kaže: »Govori o bojama kao slijepac!« Ono što piše samo je blijeda slika života, nedostaju sve boje. Tek doživljaj, unutarnje iskustvo daje nam te boje, daje nam istinski sadržaj života.

Ti se primjeri dadu mnogostruko nadopuniti, ali već sada vidite na koju vas istinu želim upozoriti: da nam goli razum baš ništa ne zna kazati o najvažnijim i najpotrebnijim stvarima, o unutarnjem životu i unutarnjem raspoloženju našega bližnjega. Velim: o najvažnijim i najpotrebnijim stvarima, jer je upoznavanje ljudskih duša za naš mir i našu zemaljsku sreću daleko važnije od poznavanja prirode: s ljudskim naime dušama moramo u prvom redu provoditi život, a tek zatim dolaze na red životinje, drveće i kamenje.

Što slijedi iz svega toga? Bez sumnje spoznaja da nam o vrlo važnim stvarima najviše mogu reći ljudi koji su u životu veoma mnogo doživjeli i trpjeli. Tko to shvati, obuzet će ga veliki osjećaj skromnosti; bit će nerazumljiva nekadašnja oholost njegova razuma i odjednom će mu postati jasno kako mladost malo može razumjeti život upravo zato jer joj nedostaje životno iskustvo, a ova nova spoznaja dolazi najbolje do izražaja u takozvanom »poštovanju« — poštovanju što ga je tako slobodarski i velik čovjek, Goethe, označio najvažnijim sastavnim dijelom prave naobrazbe. Čovjek koji je pun poštovanja, pokazuje da je istinski znalac, da poznaje izvore iz kojih dolazi sva mudrost i sve razumijevanje i da ne precjenjuje domašaj svog razuma. Poštovanje je znak da smo sami već stekli neko iskustvo života, dok je pomanjkanje poštovanja kod mladih ljudi zaista uvijek bolan znak djetinjeg neznanja. Prvi i najljepši dokaz onoga pravog znanja leži uvijek u tomu da mlad čovjek svojim roditeljima iskazuje riječima i djelom bezuvjetno poštovanje. Time pokazuje

da razumije značenje višeg životnog iskustva, da tom životnom iskustvu dobrovoljno iskazuje čast — i da time poštuje samoga sebe i samom sebi izdaje svjedodžbu zrelosti.

Možda ćete me ovdje zapitati: Zar se životna spoznaja uistinu zadobiva samo doživljavanjem — pa ni sam Isus Krist nije sve iskusio, nije npr. bio oženjen i nije imao djece, pa tako nije ni mogao upoznati najveći dio ljudskih osjećaja. A ipak mu pripisuju najveću mudrost. Na to odgovaram: Osim iskustva postoji doduše još i drugi izvor duševnog i životnog spoznavanja, a to je duboko suosjećanje koje nas stvara vidovitima, ali takvog vidovitog suosjećanja čovjek još nema u mladosti. Stječe ga tek patnjom, odricanjem i velikom samozatajom. Čovjek je u mladosti pun sebe i previše zaokupljen samim sobom da bi preostalo tolikog suosjećanja i misli za druge koliko je potrebno da se posve prenese u njihov život. Veliki umjetnici to mogu u trenucima zanosnog stvaranja, kad su tako rekavši »izvan sebe«, a i Krist je to mogao jer u Njemu nije bilo ni trunke sebičnosti.

I ovdje, dakle, ponovo vidite kako nije dovoljan sam razum da nam pruži znanje koje nam je najpotrebnije — znanje o bližnjemu — te da je poštovanje i najveća skromnost jedini pravi izraz za našu kratkovidnost i ograničenost. Istinski naobražen čovjek samo je onaj na čijem je čelu napisano spoznanje: »Kako sam malen i kako malo znadem o sebi samom — kako žeđam za pomoću svete predaje i za svjetlom genija!«

»Poštuj oca i mater — da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji,« kaže Sveto Pismo. Nijedna druga zapovijed nema ovog obećanja. I u tomu je dubok smisao. Poštovanje je naime velika sila koja dušu širom otvara mudrosti koja je više od mudrosti naše glavice. Tko u sebi ne gaji poštovanja, tko se uzvisuje i sve zna bolje, zaostaje u rastu, zakržlja, usahne u nutrinji i propada u životu. Zatvorio si je put do prave znanosti o životu: put strahopoštovanja prema prošlosti i prema bogatstvu životnih iskustava što su nam ih namrli najveći mučenici svojim životom i trpljenjem. Samo ćemo tim putem postići pravo znanje i pravi pogled za rad na budućnosti — na napretku.

PALO JE INJE

Mnogi su od vas sigurno čuli ovu pjesmu:

Zavolio je mladić djevu,
krišom su pobjegli od kuće.
Kratkočasnom mladom pjevu
slomilo je sreću smrtno pruće.

Krišom su pobjegli od kuće. To je sve. Nije ih mogla pratiti zvijezda sreće: bez vjernosti naime — nema sreće na zemlji, i tko — da udovolji svojim vlastitim željama — šutke i bez ljubavi napusti oca ili majku, neće ni nad njegovim prijateljstvom i ljubavi lebdjeti blagoslov vjernosti. Što zanemarimo kod svojih roditelja, zanemarit ćemo jednom i kod drugih. Zato je pisano: »Blagoslov roditelja gradi djeci kuće« — čime se nipošto ne misli na posredovanja i novac, nego na veliku istinu — da je čovjek koji se u životu nije znao ljubezno prignuti pred svojim roditeljima i od njih rastati u najljepšem miru, određen za propast u životu jer će daleko teže naći pravi način postupka i samosvladavanje među stranim ljudima te će živjeti i umrijeti bez mira i zaštite. Odnos prema roditeljima velika je kušnja u kojoj čovjek dobiva svjedodžbu zrelosti ili nezrelosti za život i sudbinu.

Može se dogoditi da odrasla djeca ne mogu svoju volju žrtvovati roditeljima. Ali ako neko od njih tada kriomice ili pun srdžbe i ogorčenja otiđe od kuće, umrijet će i propasti. Upravo u takvim zgodama moramo znati žrtvovati svu nestrpljivost i s najdubljom ljubavlju i skromnošću učiniti sve što treba. Jer samo najveće i najčistije nakane i osvjedočenja mogu opravdati sina i kćerku da krenu vlastitim putem, a gdje da se u svoj čistoći pokažu najčistija osvjedočenja negoli u načinu na koji se čovjek rastaje od svojih roditelja?

»Tko ostavi oca i majku radi mene . . . « rekao je Krist. Ali promislite dobro, rekao je: *»radi mene«*. Zato se svaki koji za inat ocu i majci hoće krenuti svojim putem, mora tisuću puta upitati: Radim li to zaista *radi Najvišega,* a ne samo zbog tvrdoglavosti ili hira ili sebičnosti?

Stoga se mlad čovjek u takvim trenucima ne bi morao pouzdavati u sebe samoga, nego treba da s velikom ozbiljnosti čita svete i plemenite knjige da ostane postojan u ljubavi i da prigodom oproštaja ne proigra sreću i zvijezdu vodilju.

DOBROVOLJNA POSLUŠNOST

Riječju »dobrovoljna poslušnost« želim već u samom početku nagovijestiti da ne poznajemo samo poslušnost robova i maloljetnika nego i poslušnost kojoj se žele podvrći i u njoj vježbati također slobodni ljudi.

A što može slobodna čovjeka pobuditi na to da vlastitu volju podvrgne volji drugoga?

Najrazumljivija pobuda bit će svakako ona koje smo važnost naglasili već u razmatranju o »poštovanju«: rado izbjegavamo nadmoćno životno iskustvo jer još ne razumijemo njegova savjeta ili zapovijedi. Osjećamo da je »doživljaj« bezuvjetno potreban za pravilno prosuđivanje života upravo onako kao što su putovanja i osobni utisci potrebni za ispravno prosuđivanje stranih rasa i zemalja. Skromno spoznanje vlastite nezrelosti kod mladih je, kako smo vidjeli, prvi korak k zrelosti i očituje se u dobrovoljnoj poslušnosti.

Iznijet ću vam još daljni razlog zašto su upravo jaki i zaista slobodni ljudi vrlo često skloni poslušnosti. Taj će vam razlog biti razumljiv ako si zorno predočite stvari koje ste već često opazili: oni ljudi koji se napadno odijevaju i bezuvjetno bi htjeli naglasiti i drugima dati na znanje da su samostalni i nešto drugo negoli su ostali, nisu naime baš ništa posebno. Inače ne bi to trebalo vješati na veliko zvono. Isto tako nisu istinski jaki ljudi ni oni koji se plaše poslušnosti bojeći se da će time izgubiti svoju neovisnost i da njihov vlastiti »ja« neće steći priznanja. Znak prave snage i pravog bogatstva jest neprestano obilje — tako i čovjek pokazuje svoju duboku nutarnju osobinu i neiscrpivu snagu najbolje tako ako posve mirno odluči da sluša i služi: ne treba mu nikakva bučna reklama da upozori na svoju snagu — jer svoju čvrstoću ne gradi na vanjskim stvarima.

»Dušu sam svoju slobodnom osjećala najljepše u poslušnosti«, veli Goetheova Ifigenija. Što to znači? Zar može poslušnost povećavati našu

slobodu? Tko pod slobodom razumijeva nešto što znade svaki konj, tj. ritanje, otimanje i bježanje, na to će pitanje sigurno jasno odgovoriti. Čovjek se zaista osjeća slobodnim tek kada se oslobodi tiranije svoje sebičnosti. Sve što mu k tomu pomaže, čini ga slobodnim. Ali sve što ga čini izvana slobodnim i njegov »ja« pomiče više u središte njegova života i nastojanja — ne daju mu ipak, usprkos tolike vike o slobodi, nikada da duboko dahne i uživa u istinskoj slobodi. Mnogi misle: progurati se ipak je najljepše i čovjeku ulijeva najponosniji gospodski osjećaj. Tako misle samo dotle dok ne upoznaju nešto više: samosvladavanje. Zato Goethe i veli: »Sile koja sputava sva bića, oslobađa se čovjek koji svlada samoga sebe!« Pobjedilac je samoga sebe, dakle, najslobodniji čovjek. A budući da ni glad ni žeđu nije teško svladati kao tvrdoglavost, to je dobrovoljna poslušnost ipak najveća pobjeda čovjeka. Čovjek se tu najviše oslobađa samoga sebe. Tako poslušnost postaje također škola nesebičnosti.

Sada sigurno razumijete također zašto odrasli ljudi u katoličkim redovima polažu zavjet dobrovoljne poslušnosti i zašto poslušnost u kršćanstvu uopće igra tako veliku ulogu. (Podsjećam vas na riječi iz Schillerove balade: »Poslušnost je ponos kršćanina.«) Svladavanje samovolje smatrali su najtežom i najpotrebnijom predvježbom u nesebičnosti i ljubavi — nema naime velike ljubavi bez samoodricanja, bez rastanka od samovolje, bez požrtvovnog služenja. U mnogim sredovječnim samostanima postojalo je čak formalno natjecanje: tko će dotjerati tako daleko da godinu dana bez mrmljanja posluša nemilog poglavara. Tražili su upravo takve prilike — mjesto da im se uklanjaju. Bile su im put do unutarnjeg odgoja. Kad je Franjo Asiški osnovao franjevački red i postao njegovim poglavarom, odabrao je jednoga od subraće i služio mu: radi samozataje — bez koje nema napretka čovječanstva.

Postoji i prirodni red za odgoj i vježbanje u dobrovoljnoj poslušnosti — red, u kojemu ste ugledali svjetlo svijeta i kojega ste svi služeći udovi: to jest obitelji. I roditelji su vam dani ne možda samo zato da u mladim godinama bdiju nad vama nego i za to da njihovom pomoći uzmognete završiti veliku školu poslušnosti i da naučite odricati se sebe na onom području gdje je to najteže: na području samovolje.

Poznavao sam dječaka kojemu su zavidjeli svi drugovi jer je imao roditelje posve slabiće, koji su mu sve puštali, tako da je zapravo on bio gazda u kući. Međutim, u zbilji nije mu ni najmanje trebalo zavidjeti, jer je na taj način propustio najvažniju priliku za odgoj svog života: proigrao je vježbu u poslušnosti, nikada nije zadobio vlast nad svojom voljom,

postao je rob svoje tvrdoglavosti, nikada nije znao izaći s ljudima na kraj i u svom radu nije imao prave snage volje. Samo samosvladavanje donosi čovjeku snagu.

Tko, dakle, ne mari slušati iz ljubavi prema roditeljima, neka to čini iz ljubavi prema samomu sebi: što mu teže biva i što se njegova neovisnost većma buni, to će vježba biti plodnija. Obiteljski je blagoslov manje u tomu što drugi čine u brizi za nas nego u onomu što možemo mi sami učiniti drugima: manje, dakle, u primanju negoli u davanju. A od svih tih je davanja dobrovoljna poslušnost najblagoslovenija i najzamašnija za davaoca samoga.

To bih vam želio pokazati još s drugog stanovišta. Što zapravo znači izreka: »Tko ne zna slušati, ne zna ni zapovijedati?« Kako to da je poslušnost predškola zapovijedanja? Ne bi li čovjek pomislio da zapovijedati učimo samo zapovijedajući i da je poslušnost samo škola puzanja pred drugima? Ako mislite na sve što smo dosad rekli, već naslućujete odgovor: Dobrovoljna je poslušnost jedna od najsnažnijih vježbi u odgoju jake volje; a što čovjek ima, snažniju volju, to će sigurnije upravljati voljom drugih, tj. znat će zapovijedati, i to bez mnogo riječi i vike. Pravo umijeće zapovijedanja jest to kada netko, šuteći, snažnom voljom utječe na podređene — umjesto da galami i udara nogama kao slabić iz čije volje ne izlazi nikakva snaga koja elektrizira i koji bi pomanjkanje unutarnjeg auktoriteta htio nadoknaditi vanjskim zapovijedanjem. Još ne zna pravo zapovijedati — volju nije prije učvrstio vježbama u samosvladavanju. Sve to možete opaziti već u školi. Ima učitelja koji su još mladi, ali već od prvog trenutka imadu u sebi nešto zapovjedničko, tako da se nitko ne usuđuje ni pisnuti mada se ne laćaju batine, niti plaše učenike gromkim glasom. Odakle to? Samo od toga što svaka jaka volja zapovjednički djeluje na druge i prisiljava ih da se podlože, a da sami to ni ne primjećuju. Ispričat ću vam još jedan primjer. Čuo sam jednom o liječniku koji je veoma uspješno liječio živčane bolesnike. Njegov se uspjeh uglavnom temeljio na njegovoj jakoj volji koja je bolesnike same dovodila do toga da se priberu i da se ne daju svladati od bolesti. Taj je liječnik postio redovito nekoliko dana u mjesecu i kad su ga upitali zašto to čini, odgovorio je: »Moram uvijek iznova jačati volju da ne izgubim utjecaj na svoje pacijente.« Da mu se u kući pružila prilika za dobrovoljnu poslušnost, možda bi bio odabrao najsnažniju vježbu volje. Budite, dakle, veseli što vam

se pruža prilika i iskoristite je dok god možete — i što su zahtjevi teži, to se radije prihvaćajte posla.

Obiteljska je kuća najviši odgojni zavod za svakog čovjeka — samo mora znati uhvatiti priliku.

SMRT KAO PRIJATELJICA

Sinoć sam prolazio mimo trgovine u kojoj običavam kupovati. Pred vratima su stala mrtvačka kola. Dućanski je prozor bio zastrt crnom tkaninom, a na njoj je stajao natpis: »Zatvoreno zbog smrtnog slučaja.« Djeca su plačući hodala po kući, a sa svih su prozora gledala na ulicu sućutna lica. Umrla je majka.

Vidio sam je još prije dva dana gdje je u trgovini prodavala, a sada je zauvijek sklopila oči. Kako mora strašno biti djeci pri srcu kada ih nenadano ostavi njihova zaštita na zemlji! Ali još teže mora biti djetetu koje u najintimnijem kutiću srca mora priznati: »Tako sam je često ražalostio i razljutio, a sada ne mogu više ništa popraviti. Prekasno je! Bio sam neuljudan i zajedljiv, često sam se pokajao i mislio: Samo počekaj, kasnije kad se oženim, uzet ćemo je k sebi i čestito njegovati.«

Jeste li ikada vidjeli staru sredovjekovnu sliku koja prikazuje Sudnji dan sa svim paklenim mukama? Tu jednoga peku, drugoga kliještima štipaju, a trećega šibama šibaju. Ali sve to nije ništa prema bolu srca na koji ćemo biti prokleti ako ljubav i zahvalnost budemo odlagali tako dugo dok nas ostave oni koje smo htjeli ljubiti i veseliti. Zato kada prolazite mimo kuće žalosti, nemojte nikada misliti: Što se to nas tiče? Kod nas su, Bogu hvala, još svi živi, nego pomislite kako vam je dano još malo vremena da riječju i djelom pokažete svu nježnost i ljubav što je osjećate u srcu. Tada smrt neće više biti grozna sablast, nego prijateljica koja nam prilazi i s dubokim ozbiljnim glasom govori: »Imat ćete dovoljno vremena za spavanje kad budete u grobu, a sada ste živi i otvorite širom oči i srca! Ljubite dok ljubiti možete!«

UČINAK NAŠEG DJELOVANJA NA NAS

BUMERANG

Mnogi su od vas sigurno čuli o onom osebujnom oružju australskih urođenika što se u velikom krugu vrati protiv onoga koji je bumerang zavitlao. Ta možda ste i sami jednom dobili na dar takav »bumerang« i brzo pobjegli kad se poslije izbacivanja opet nenadano vrtio put vaše glave.

Jeste li već primijetili da se svi ljudski čini mogu usporediti s takvim australijskim oružjem? Sve što uradimo — dobro ili zlo — ne odjuri zauvijek u sinje visine i pogađa ovoga ili onoga, već se podvostručenom snagom vraća natrag protiv našoj glavi — iako to odmah ni ne primjećujemo. Da, čak ako zlo što ga učinimo, onomu kojega smo htjeli udariti ne nanese slučajno nikakve štete, nas će same pogoditi šteta tako sigurno kao što sunce svake večeri završava svoj put. Čuo sam jednom pogrdnu riječ koju je dječak dobacio drugomu preko prozora. Kad ga je zatim majka pozvala na red, rekao je: »Hm, pa on me nije ni čuo!« I doista — on ga nije čuo. Psovač, međutim, nije znao da je svaka psovka bumerang koji sigurno pogađa u glavu upravo onoga koji ga je odapeo. Da je za vrijeme psovanja promatrao sebe u ogledalu, sigurno bi odmah znao gdje ga je oružje ranilo. Dobacio je riječ »vol« — ali je on sam u tom trenutku imao u sebi nešto volujsko, tako nešto zdepasto, grubo, nasrtljivo — na žalost ne samo u onom trenutku nego nešto od toga i ostaje — upravo onako kao što i svaka srdačna riječ ljubavi i poštovanja ostavlja nešto u čovjeku ili kao što svaka gimnastička vježba ostavlja iza sebe pojačanje onih mišića koji su bili u pokretu.

Ili pretpostavimo npr. da udarac šakom ili nogom svog školskog druga vratite istom mjerom. »Pravo mu je, zaslužio je, zašto je prvi započeo«, tako kažete. Nu, ali jeste li zapravo zaslužili da si nanosite štetu i izvršite surovost? Njegov vam udarac ne bi bio ništa naškodio, naškodio vam je udarac što ste mu ga vi vratili. To je bio bumerang koji se vratio k vama. Ne izdajem vam ovdje nikakve zapovijedi: »Ne vraćajte udarac udarcem«, nego vas samo pitam: Jeste li ikada pomislili da sve što činite ne činite samo za druge, nego i za se? I je li vraćanje udarca tako važno da zbog toga želite postati klipan? Ta drugi može onda doista pobjedonosno klicati. Najprije je izbacio vaše tijelo iz ravnoteže, a sada čak i dušu, koja je ipak daleko jača od tijela; postigao je što je želio: sve

se ruši jedno preko drugoga kao ono kod kuglanja, »svih devet kegla«. A ako ustrajete i pogledate samo odmahujući glavom, njegov je udarac samo pomogao da vas učini još odlučnijim negoli ste bili.

Ili zamislite: kod ispita u školi izvršili ste malu prijevaru ili nečasnost. Nitko to nije primijetio, i vi ste glatko položili ispit. I ovdje opet pitam: Kraj sve svoje lukavosti zaboravili ste jedno. Ipak je tu bio netko koji je to primijetio. Naime vaša duša. Zadobila je težak udarac. Kod mnogih je takva prva nečasnost bila smrtonosan udarac koji ih je vukao u dubine. Jeste li uopće pomislili na to što čovjeku znači strah pred prvom malom nečasnosti? Što je ocaklina zubima to je strah čovjeku. Kad nestane ocakline, tada protiv kvarenja ne pomaže više ni pranje ni čačkanje. I kada nestane straha pred prvom malom neispravnosti, počinju se pomalo opravdavati i veće stvari. Nema više obrane, nestala je ocaklina, čovjek je bespomoćan pred svim mnogim otrovnim napastima koje ga tako slatkim ukusom omamljuju.[1]

I kao što zubna ocaklina nastaje iz čvrste koštane tvari, tako iz onoga što je u čovjeku najtvrđe i najčvrstije nastaje ovaj najosjetljiviji i najnježniji strah pred najmanjom nečasnosti, ocaklina, koja je jedina dorasla prodiranju klica kvarenja — to je, rekli bismo, čvrstoća čovjeka proti samom sebi, proti mekoputnosti, udobnosti i bojažljivosti u njegovoj nutrinji — a ova je čvrstoća volje slična istoj tvari iz koje su satkani kičma i slobodno odvažno čelo čovjeka.

Budite, dakle, čvrsti i mislite uvijek na to što u vama stvara najmanja nečasnost, čak ako je nitko i ne primjećuje. Sav je život velik ispit, ozbiljna kušnja, koju neće izdržati nitko tko je naviknuo na nepoštena sredstva i u kojoj trajno pomaže samo ono što čovjek zapravo i jest u svojoj nutarnjoj biti. I kod tog ispita dolaze na vidjelo sve prijevare što ih je čovjek počinio u najskrivenijim zakucima, a nagrađena će biti sva vjernost i nepopustljivost kojom smo suzbijali svoju mekoputnost — nagrađena ne vanjskim znakovima, nego mirom srca, pouzdanjem naših bližnjih i radosnim osjećajem snage vlastite čvrstoće.

1) Samo veoma duboko kajanje i veliko obraćanje mogu čovjeku pružiti novu sigurnost u dobru. (Op. pis.)

NEUSLUŽNOST I POHLEPA

Mnoga djeca — kad im kažemo: »Budite uljudni i susretljivi!« — misle da to ne znači ništa drugo nego: Dajte jabuku Milanu i pijte manje čokolade da ostane više Pavli. A to im nije nimalo po volji. Govore: »Pa čemu misliti uvijek na druge, neka se brinu sami za se, svaki je sebi najbliži, i drugi grabe gdje god mogu.« Ljubav i dobrota — umuju takva djeca — jesu nešto pri čemu je čovjek na gubitku u korist drugih. Je li to istina? Zaista je čovjek na gubitku, ali samo s jedne strane. S druge je pak strane postao tisuću puta bogatiji. Ne doduše bogatiji u pogledu živežnih namirnica i sličnih stvari kojih i tako nema više kad nestanu u želucu i davno su zaboravljene, nego bogatiji snagom darivanja — darivanja upravo onoga što mu je najmilije. A ta je snaga najveći i najrjeđi dar što ga čovjek može imati. Jer čovjek po svojoj naravi zahvaća sve što ga zadovoljava i veseli, i rob je svega što posjeduje.

Što čovjek više daje, to mu srce postaje veće i snažnije. Ako dajemo novac, biva ga manje; ako svjetlom zapalimo druga svjetla, plamen ostaje uvijek isti ma koliko tisuća svijeća njime zapalili. Poklanjamo li ljubav, biva uvijek veća što je više dajemo. Zato je svako darivanje također dar onomu koji daje, i nije u sv. Pismu badava zapisano: »Blago milosrdnima.« Tko to nikad nije kušao, taj naravno ništa ni ne zna o tomu.

NAJMANJI KOMAD

»S tanjura moraš uvijek uzeti najmanji komad,« rekla je majka svome sinu. Čuo sam gdje je upitao: »A zašto?« Što biste mu odgovorili? Zar zato — da drugima ostane više? Da, ali upravo to je ono što ne može shvatiti. Kad mu baš tako prija, čemu da ga prepusti drugima? »Tko prije dođe, prije i melje«, kaže poslovica. Možda biste mu mogli reći: »Zato što nam je ugodnije i vedrije pri duši ako smo bližnjemu pribavili nešto dobro nego da smo ga zadržali za se.« To je, međutim, radost za koju je on možda još premlad. Za to mora duša biti već nešto veća i zrelija.

On misli: Moja je najveća nesreća upravo kad su drugi već prigrabili veći komad. Kako da ga, dakle, sklonimo na to da uzme manji komad?

Ja bih mu rekao: »Znaš, istina je, veći dio prija najviše i tko ga dobije, može biti radostan. Ali zadovoljstvu je doskora kraj. A čovjek koji tako grabi velike komade i zatim lovinu požudno proguta, zadobiva veoma lako majmunski ili zvjerski izgled. Čini se kao da veliki komadi imadu u sebi čaroban otrov koji pretvara u životinju onoga koji za njim hvata — štaviše, postepeno posvuda zirka za velikim komadima. Maleni komadi naprotiv nose u sebi drugi čar: tko posiže za njima iz prave skromnosti -— ne samo prividno — dobiva oko očiju i usana izraz koji mu pribavlja povjerenje svuda gdje se pojavi. Promatrajte samo skromne ljude, pa da vidite nisam li u pravu. To je tajna koju mnogi ne znaju, ali tko ju je shvatio, neće više posizati za velikim komadima. On zna: prividno gubi, ali zapravo zadobiva tajanstvenu moć i lice će mu poprimiti mile ljudske crte a ne životinjski izgled.

PREDSJEDNIK LINCOLN

Kad je američki predsjednik Lincoln jednom jašući prispio u selo, ugledao je svinju kako se koprca u močvari i badava nastoji iskopati se iz blata u koje je sve više propadala. Predsjednik je sjahao i pomogao svinji izaći iz mulja, ali se pri tom sav zaprljao. Stvar se brzo nadaleko i široko pročula, i svi su se čudili kako se predsjednik mogao toliko potruditi radi jedne svinje. Na to je odgovorio: »Nisam to učinio samo radi svinje nego i radi sebe.« Što je htio time reći? Sigurno da se ne tiče samo drugih kad učinimo nešto dobra i milosrdna nego i nas samih, jer vježba jača naše snage, a tupost ih otupljuje. »Ne privikni se na to da gledaš kako trpi živo biće«, mogli bismo kazati čovjeku. To djeluje kao zla čarolija u starim pričama, koja čovjeka pretvara u kamen. Trpjeti zajedno s drugim znači živjeti zajedno s drugim, a tko ne može trpjeti s drugim, nema više ni života u sebi. Da je Lincoln ostavio svinju dalje koprcati se u močvari, naviknuo bi bio glas sućuti u sebi na šutnju — kao što čovjek odvikne i od drugoga ako na to ne pazi. Tada bi možda i Crnce bio ostavio da se koprcaju u močvari bijede i ropstva, i ne bi bio postao oslobodite robova — pa i tada su ga svega uprljali i često mu je bilo pri duši da očajava. Tko želi samo dobro jesti, popodne popiti svoju kavu, zapušiti cigaretu i zatim spavati — taj se mora odviknuti ljubavi i sućuti — ali zato ostaje bijedan, veoma bijedan čovjek.

NAPAST

»Napast« — naslov je malene Pestalozzijeve pripovijesti koju vam želim ukratko ispričati jer ćete tako još jasnije shvatiti što mislim kad kažem: Što učinimo dobra i poštena nema vrjednosti samo za druge nego možda najviše i za nas same — pa čak kada drugi i ne primijete nemamo razloga da učinimo nešto nepošteno ili propustimo nešto dobro jer što činimo ne prolazi mimo a da ne ostavi traga na nama: najmanja pobjeda samoga sebe nas jača, najmanje popuštanje nam oduzima snagu, najmanja nevjera i nepoštenje stvaraju nas zatvorenijima i pohlepnijima i neodlučnijima u cijelomu našemu životu. Zato ne smijemo nikada misliti da su krađa i prijevara dopuštene kada drugomu ukrademo nešto što mu ne treba ili čak ne zna da ima; ili da smijemo biti surovi tada kad nas drugi izazove ili se čini kao da ne razumije drugog jezika; ne, cijelo naše djelovanje nije samo općenje s drugima nego i s nama samima, tj. pri tom obrađujemo sami sebe, svoju unutarnjost i stvaramo je surovom ili nježnom sa svime što joj dajemo da čini.

A sada k Pestalozziju! Živjela jednom poštena seoska djevojka koja je stupila u službu imućnih i razmaženih ljudi. Plaća joj je bila veoma malena. Slala ju je starici majci i nosila najsiromašnije haljine radije nego da novac potroši za sebe. I približi joj se lukavi sluga Rackoli i laskavo joj reče da je sramota što se tako lijepa djevojka oblači u prnje. Odgovorila je da nema novaca, a što zasluži šalje majci. Rackoli će na to da bi mogla i na drugi način doći do onoga što joj treba. A kada je zaprepašteno uzmaknula, prišapne joj: čovjek mora razlikovati između velike i male krađe, uzme li nešto što gospodari niti ne znaju da imaju ili zadrži li kakvu nađenu stvar. Djevojka odgovori: »Svojoj gospodarici vraćam najmanju ukosnicu koju nađem u sobi.« Rackoli udari tada u preziran smijeh: »Što, zar za ovu ženu koja na svoje psetance

mjesečno potroši više nego za tebe kroz čitavu godinu, koja baca novac kroz prozor kad joj se god pruži prilika, i za tvoga gospodara koji samo u jedno veče proigra deset tvojih plaća — zar za takve ljude sakupljaš ukosnice? Budalo!« Tako reče i ostavi djevojku samu. Isprva je svom snagom od sebe odbijala napasti, ali kad je otvorila oči i vidjela kako gospodari sipaju novac, kako njena majka trpi u siromaštvu i kako ona sama mora hodati naokolo u prosjačkoj haljini i još gospoda povrh toga prigovaraju što tako malo drži do haljina — njen se otpor slomio i, kad je prigodom neke kućne proslave našla lijep prsten, zadržala ga je mjesto da ga vrati, i odlučila je prodati ga. Budući da je prsten bio veoma dragocjen, svi su tragali za njim i po njenom nemirnom držanju domalo doznaše gdje se nalazi. Optužili su je ne samo da je prsten našla nego da ga je ukrala. Prispjela je u tamnicu i pala u bijedu. Pa ipak, ona je bila dobro, čestito dijete, i sigurno ne bi bila nikoga mogla lišiti njegove stvari da mu nanese gubitak — nego je pomislila: što to šteti bogatim ljudima — ionako će to zaigrati!« Bila bi sigurno spašena da joj je poslije Rackolijevih riječi bio pristupio pošten čovjek i rekao: »Draga Kunigundo, ne vodi brige o tome što drugi rade s novcem i da li im šteti ili ne šteti ako prisvojiš nešto što im pripada — nego misli samo na to da onaj koji krade, sam sebi krade; i to krade si čvrstu svetu pouzdanost koja bira radije smrt i bijedu nego najmanju nevjeru na tuđem dobru, puzdanost, na koju možemo računati tako sigurno kao na put sunca na nebeskom svodu. A tko nema ove pouzdanosti i tko je ne čuva, bit će doskora izbačen iz kraljevstva ljudskog povjerenja kao divlja zvijer koju čovjek mora čuvati i na koju ide u lov. Ti nisi budala ni za to što se bojiš nepravedno prisvojiti si i najmanju ukosnicu, jer se uopće ne radi o tomu treba li je tvoja gospodarica ili ne zna za nju — ne, tebi je potrebna ova vjernost u najmanjoj stvari i sva je tvoja sreća u tomu da ne zadržiš ukosnicu. Tko je naime bezbrižan u pogledu sitnica, ne poznaje jednu od najvećih i najvažnijih životnih istina: da sva propast potječe iz najmanjih i najnevidljivijih početaka. Stoga je budala onaj koji misli da treba biti pošten samo u velikim stvarima, a da se u malenim stvarima za to ne pita — dok se u zbilji veliko nepoštenje krije u malenom nepoštenju. Poštenje uopće nema nikakve veze s brojem i veličinom ukradenih stvari, nego s time da li imaš bistro oko i čvrstu ruku za strogu granicu između moga i tvoga — ili ti je oko mutno i ruka nesigurna i bez nadzora. Od bistrog oka i čvrste ruke ovise tvoje ime, sav tvoj mir i sva tvoja sreća.

Promatrajte na globusu oba kontinenta: Ameriku i Afriku. Dijeli ih ogroman ocean. Tko prijeđe ocean i stupi u Afriku, nalazi se u Africi a ne u Americi — čak ako stupi samo na krajni rub obale, između njega i Amerike leži čitav ocean. Tako i između svijeta poštenja i svijeta nepoštenja leži čitav ocean — i tko prekorači samo krajni rub nepoštenja, već je prijeko, a između njega i daleke obale poštenja prostire se sav ocean. U stvarima poštenja nema uopće ništa veliko i maleno jer tko jednom prijeđe oštru granicu, taj se više ne zaustavlja. Jedino je uporište: Ne diraj ništa što ti ne pripada!

Što, dakle, može od nas učiniti najmanje djelo, kako nas same može promijeniti i jednim udarcem baciti iz svijeta svjetla u svijet koji zazire od svjetla, imajmo na umu uvijek kad smo u napasti da nešto nedopušteno držimo dopuštenim stoga jer u tome ne vidimo nikakvu vidljivu štetu za druge ili smo u napasti čak da kome izravno nanesemo štetu.

UKRADENA BRISALJKA

Ispričao sam vam malo prije priču o siromašnoj Kunigundi, a danas ću vam ispripovjediti istinit doživljaj djevojčice koja može također jednom postati Kunigunda ako je prijateljice u pravo vrijeme ozbiljno ne upozore na zabludu, prije negoli bude prekasno.

Malena je učenica potajno uzela brisaljku školskoj drugarici. Kad su je za to pozvali na odgovornost i kaznili, odgovorila je da onoj drugoj ništa nije naštetila, ta ona je bogata djevojčica. Vidite, svaki ima u svom srcu tako rekavši malenog Rackolija koji bi ga lukavošću pod svaku cijenu htio odmamiti s pravoga puta. Što biste sad odgovorili maloj kradljivici brisaljke? Zar smijemo možda krasti nekome ako taj ima toliko da niti sam ne zna da mu nedostaje? Zar ne, krađa je prije svega uvijek nešto što čovjek sam sebi čini. Biti čovjek znači držati se granica. Ovce i koze pasu po tuđoj djetelini dok ih pas ne najuri, i konj koji vozi mljekarska kola brsti po vrtnoj živici dok je mljekar u kući, dok ne izađe i vikne »hijo« i pesnicom ga ne opali po gubici. Tko se ne drži uske granice između moga i tvoga, sličan je pijancu koji putem tetura i ne može više ravno hodati. Zatetura li na lijevo ili na desno ili zaluta li na

krumpirište ili padne u jarak, nije važno — ta pijan je: to nam kaže dosta, i ne vrijedi dalje trošiti riječi. I uzmeš li brisaljku bogatoj susjedi ili siromašnoj, naneseš li im pri tom štetu, ili ne — tko prekorači granicu poštenja, postao je nepouzdan čovjek, izgubio je čvrst korak i time sam sebi nanio štetu koja se nikakvim novcem ne da procijeniti, i svima je onima koji znadu kamo to mora dovesti — da zaplaču. Stoga ako u razredu ili među braćom i sestrama imate takvo malo biće koje malko tetura, na vašem bih mu mjestu veoma ljubazno ispričao pripovijest o zubnoj ocaklini i možda nadodao još ovo: Reci, Anice, jesi li možda u novinama ili u izlozima čitala oglas: »Čuvajte se lopova — ovdje se mogu nabaviti ormari sigurni protiv krađe!«? To su čvrsto oklopljeni ormari da ih nikakvom željeznom polugom ne možeš otvoriti. To je sigurno veoma dobro, ali je čovjeku potreban još drugi čuvar protiv krađe, čuvar naime protiv malog tata u nutrini koji ga samim malenim nevinim izgovorom želi zavesti na stranputicu. Ovaj te maleni tat zaveo da počiniš prvu malu nečasnost — a znaš li ti kako ćeš se zaštititi pred njim? Samo tako da držiš prste daleko i od najmanjega komadića tuđeg vlasništva — kao da na sve strane oko njega plamsa vatra. To je jedina zaštita pred krađom. Ne zadrži ni pare koja ti ne pripada pa makar ona pripadala milijunašu. — Iako za njega nema nikakve vrijednosti, za tebe ipak nije nikakva sitnica, nego najvažniji komad novca na svijetu, jer sva tvoja čast, cijelo poštovanje pred samim tobom ovisi o tomu da ne ostane u tvojim prstima.

Jednom je u New-Yorku neki milijunaš kupio novine od mladog prodavača novina i dao mu dolar. Dječak nije imao sitnog novca da mu vrati ostatak. Milijunaš je kočijašu dao znak da krene dalje, jer nije imao vremena počekati dok dječak razmijeni dolar u trgovini. Kad se zaustavio pred svojom kućom, već je i dječak sav zadihan bio tu. Dječak je u trgovini molio da mu brzo razmijene dolar i zatim je do iznemoglosti trčao za kolima da vrati novac koji nije bio njegov. Milijunaš je odmah dječaka uzeo u službu: Zašto? Znao je: ovaj me dječak neće potkradati, u njega se mogu pouzdati. Ne gleda ni na svoje prnje ni na moje bogatstvo, nego samo na to da se ne oprlja tuđim vlasništvom. Znade: milijunašu ne znači ništa da mi dade i novčanicu od sto dolara, ali se ja, siromašno dijete, mogu razlikovati od psa na ulici samo time da odlučno odbijem ono što nije moje.

Dakle, draga moja Anice, radi sebe same ne diraj ništa što nije tvoje! Možda ne šteti posjedniku. Ali šteti tebi.

OBEŠČAŠĆENJE

Sigurno ste vi svi već čuli riječi: »Ne muči životinju za šalu — jer ona osjeća bol kao i ti.« Ima mnogo dječaka koji možda nikada ne muče mačku ili psa i ne mogu čak ni muhi zadati bola, ali kada štapom u ruci idu po poljima, skidaju s naročitim užitkom glavice biljkama i pri tom misle: »Ah, pa to je samo obična biljka koja ne osjeća bol, može joj biti svejedno — padne li danas ili sutra.« To je sigurno ispravno, biljka ne osjeća. Drugo je, međutim, pitanje, ne šteti li to onomu koji skida glavice. Jeste li već razmišljali o tomu? Ta vi znate da ne jačaju samo mišići, ako ih vježbamo, nego da i svaki nagon biva jači što mu često pružamo priliku da se ispolji. A kako se zove taj nagon koji nas nagoni da usput mlatimo po biljkama i kidamo im grančice? To je rušilački nagon. I gdje taj nagon u čovjeku postaje jači, to slabiji biva nagon poštede i brižljivosti. I vrlo lako se dogodi da takav čovjek zatim postane grub i nepažljiv prema svojim bližnjima, kvari im veselje, gazi po njihovim bolima, odbija glave njihovim nadama — navika je naime zarazna kao otrovanje krvi koje počinje nečujno na jednom mjestu i domalo zahvati cijelo tijelo. Hoćete li sada radije da u vama zavlada nagon uništavanja ili nagon pomoći i dobrote, poštede i brižljivosti? Mislim: ovo posljednje, jer želite radije biti u nebu negoli u paklu. A tko je nepažljiv prema drugima, dolazi u pakao već u ovom životu, tj. priprema si život bez ljubavi i saučešća; tko naime nema pažljivo srce za svoje bližnje i nježne ruke, i drugi će s njime grubo postupati. Tako se mnogi osamljenik potuca po svijetu i psuje sebičnost ljudsku, a nikako ne vidi da samo žanje što je sijao.

Ispričat ću vam nešto o čemu je vrijedno razmisliti. Uz jednu od najvećih tamnica u Americi podižu sada ogroman staklenik za razne vrsti cvijeća — da zatvorenici u njemu nauče uzgajati cvijeće. Već su naime duže vremena opažali da čak i na najokorjelije zatvorenike dobro i blago utječe ako uzmognu njegovati kakav cvijet. Isprva oni to čine da utuku dosadu, a pomalo ih to ispunja veseljem, i dok brižljivo zalijevaju biljke, obrazuju suhe listove i brinu se da cvijet ima dovoljno sunca, oživljava u njima samima ponovo ono što se činilo već davno mrtvim: radost oko njegovanja raslinja, briga za tuđi život. Možda u mladim danima nisu nikada imali prilike da to vježbaju i nauče poznavati, pa tako u njihovoj

siromašnoj duši nije bilo ničega što bi im pomoglo proti razornom zlom nagonu, i oni su tako padali sve dublje i dublje.

Sada vidite od kakva je značenja za čovječje srce brižljiv postupak s biljkama — kad se time čak i zločinci mogu popraviti — pa ćete si moći predočiti kako grub postupak s biljkama može u nevinom mladiću probuditi sve divlje i bezobzirne nagone. Zatečeš li se, dakle, pri tom da odrubljuješ glavice, budi veseo što si još na vrijeme upozoren na tako opasnu naviku, i daj da ti za rođendan daruju lonac s cvijećem, i vježbaj se u tome da ga tačno svako jutro zalijevaš, izlažeš suncu i brineš se za dobru zemlju. To je rosa i sunčev sjaj ne samo za cvijet nego i za tvoje srce, i plodna zemlja iz koje će izniknuti mnoge nove i lijepe mladice — radosno i neočekivano kao prvo proljetno zelenilo.

SAMOTAN JELAC

U jednom od predgrađa Berlina živio je neoženjen gospodin koji je cijeli dan radio kod kuće i imao samo staru domaćicu. Nosila je uvijek snježnobijelu pregaču i bijelu kapicu. Kad je nadošao čas jela, nečujno je unišla s priborom i jelom, i rekla: »Dobar tek, gospodine Krugeru!« i zatim opet nečujno nestala. Pomislit ćete: gospodin je Kruger navalio na jelo tek što je ona otišla. Nije se trebao ni pred kim stidjeti. Ne, gospodin je Kruger pošao u spavaonicu, oprao ruke i očistio nokte dok mu na prstima nisu sjali kao kapljice rose, zatim je obukao čist haljetak i svečano ušao u blagavaonicu gdje nitko nije čekao osim prostrta stola. Ondje je isto tako svečano sjeo i zahvalnim naklonom uzimao zdjelu u ruke. Zatim je uzimao jela na tanjur ne pohlepno nego lijepo i čedno, kao da mora dalje proslijediti još šesterim u bijelo odjevenim gospođama. Zatim je stao jesti. Mislite možda da se poslije tolikih ceremonija udobno namjestio i prostački šireći lakte s užitkom mljaskao, srkao i prljao stolnjak. Ne, nego upravo obratno. Jeo je tako tiho kao da sluša daleku glazbu i ne bi rado prečuo ni jedan ton. Lakte je držao pristojno uz tijelo kao da sjedi za stolom gdje objeduje najmanje dvadesetak njih, iako je zapravo bilo mjesta samo za petoricu. Od nekih je jela uzeo dvaput, a ako se iz jedne

zdjele ponudio po treći put, uslužno je zahvalio i ponovo odložio. Poslije objeda lijepo je složio ubrus, svečano ustao i opet se latio posla.

»Ali gospodine Krugeru,« kliknut ćete, »zašto si ne priuštite malko udobnosti, ta vi ste posve sami, čemu vam onda sve to otmjeno vladanje, pranje i čišćenje nokata? Komu na korist? Pustite da sve ide svojim putem!«

Loše biste se proveli kod gospodina Krugera. »Jeste li možda pošteni samo onda kad vam netko upravo na prste gleda?« upitao bi vas. »Kad bi bilo po vašem, trebao bih za stol sjesti u kupaćim gaćicama i jesti prstima, zar ne? Zar mislite ozbiljno da je otmjeno i pristojno vladanje samo predstava za druge, a ne za nas same? Možda vam je također čudno što na stolu imam kitu cvijeća — iako sjedim posve sam? Kažem vam, čistim rukama i otmjenim kretnjama kitim si jelo upravo kao najljepšim ružama. Što koristi najmirisnija kita cvijeća ako čovjek pri tom mljaska, mrlja oko sebe i s uprljanim rukama vitla iznad jela? To je isto kao kad bi krava pasla po nasadima šeboja. Da, bilo bi isto!«

Ovako bi vam odgovorio gospodin Kruger — on naime odgovara upravo onako temeljito kao i kad pere ruke. I gospodin je Kruger u pravu. Tko se otmjeno vlada samo radi drugih, samo je izvana lakiran čovjek. Gospodin Kruger vlada se lijepo i pristojno jer to traži njegova duša. Duša naime osjeća sve što se zbiva, kao što i lastavica osjeća proljeće i jesenski zrak. I duša želi imati ljupkost i čistoću ne samo u nutrinji nego i u svoj svojoj okolini — rado bi boravila u dobru društvu.

A mislim da otmjeno i pristojno vladanje djeluje na cijelog čovjeka poput planinskog lječilišta na pluća. Ali kad pohlepno navaljivanje na jelo, i neoprano biće, velike mrlje, prostačko pružanje kod stola i bučno jedenje pomalo ne bi zarazilo svoga čovjeka i njegovo djelovanje i mišljenje, tada doista nešto u svijetu ne bi bilo u redu.

NAŠ RAD

ŠTO MOŽEMO NAUČITI BRIŠUĆI PRAŠINU?

Da, pitam vas: Što možemo naučiti brišući prašinu? Ovo vas pitanje sigurno začuđuje. Jer da možemo nešto naučiti čitajući knjige, putujući i družeći se s pametnim ljudima, znate veoma dobro, ali zar da možemo nešto naučiti i kod brisanja prašine? Kako je to dosadan posao i koliko prašine progutaš pri tom i kako je opet sve brzo zaprljano, a tek smo to jučer očistili — to možda pri tom naučimo, tako mislite, a inače što još? Tako gledam starijeg brata u mislima dok s latinskom gramatikom u ruci sjedi kod doručka za stolom, a sestra hoda po sobi i briše prašinu. »Kako ću ja postati mudar«, misli on, »a kako će ova djevojka ostati glupa s njenim beznačajnim brisanjem prašine! Panis, pulvis, crinis, finis . . . tačno, da pulvis znači prašina, pulveris, pulveri, pulverem. Ona briše prašinu, a ja je znam sklanjati poput starih Rimljana. Čuj, Mileno, znaš li ti zapravo kako se kaže prašina u latinskom jeziku?«

»Ne, meni je posve svejedno, mora nestati iako ima latinsko ime.«

»Da, takve ste vi, nemate nikava smisla za daljnju naobrazbu, zadržavate se uvijek na sitnicama. Uostalom, netko mora biti da briše prašinu, inače ne bismo imali vremena za višu naobrazbu.« Zatim je ponovo pogledao u knjigu i učio dalje. Milena se začas zaustavila i pogledala brata. »Kad bih mu samo mogla iz glave isprašiti ovu umišljenost o učenosti!« misli ona, a zatim kaže: »Mirko, strašno žalim vas muškarce. Nije vam nimalo stalo do vaše daljnje naobrazbe. Zadovoljavate se brzo vašim učenim tricama, a zaboravljate pri tom na višu naobrazbu.« Trebali ste vidjeti Mirka. »Bezobraznice«, vikne i knjigom izvrne šalicu kave, »što . . . što . . . što ti ne pada na um? Kažeš li to još jednom, izbacit ću te iz sobe, da se nisi usudila još jednom tako nešto izlanuti! Reći da sam nenaobražen — beskrajno smiješno.«

»Zahvaljujem ti, Mirko, što si mi tako brzo dokazao da sam u pravu — zar takvu bjesnoću i deranje na slabašno žensko stvorenje ti nazivaš višom naobrazbom? Ali ja ti to ne uzimam za zlo jer se samosvladavanje ne nauči iz latinske gramatike, i vi bijedne muške glave nemate, kraj neprestanog čitanja, vremena da poradite na vašoj daljnjoj naobrazbi.« Mirko se osjetio pogođenim, i nije želio da nadodaje nove dokaze svoje neobrazovanosti, nego bi rado spasio čast svoje latinske gramatike, pa

reče: »Zar iz moje gramatike da ne mogu naučiti svladavati samoga sebe? Evo na str. 23. stoji posebice pripovijest o Muciju Scevoli koji je pustio da mu žeravica pomalo prži ruku. To ti ne bi učinila za sve na svijetu — mogu si misliti »kako bi zapomagala!«

Milena je mirno podnijela ovaj posljednji udarac i samo je rekla: »Kaži, mi, Mirko, učiš li ti uspinjati se na preči dvadeset puta uzastopce time što čitaš u novinama da je to izvršio Franjo Šulce u Nürnbergu i za to dobio nagradu? Ne, sam moraš svakog dana vježbati na preči, moraš početi s najlakšim — i onda po redu. Moje riječi nisu ni izdaleka bile žeravica, pa ih ipak nisi mogao podnijeti a da glasno ne zaurlaš. Držim da je usprkos sve vaše učenosti, baš u tomu sve vaše neznanje. Niste upućeni u najvažnije stvari, što naime moramo učiniti da se naobrazimo ondje gdje nam je to najpotrebnije — u ljubavi, strpljivosti i samosvladavanju. Ti se tako sažalno smiješiš mom brisanju prašine, ali vjeruj mi da se ja brišući prašinu naobražavam dalje, to je za mene vježba u samosvladavanju, upravo onako kako je gimnastičaru potrebna preča, a ne latinska gramatika. Vaše je znanje također lijepo i korisno, ali ne daje najvažniju naobrazbu, a tko to ne zna, on je neznalica usprkos ogromnog znanja. Oprosti što ovako dugo govorim.«

Mirko joj nije više zamjerio, on je zapravo dobar mladić i pošteno želi steći daljnju naobrazbu, samo je do sada krivo mislio da se čovjek naobražava to više što više znade i da sav ručni rad ponizuje i zaglupljuje. A sada je postao znatiželjan i želi više čuti. »Da, a kako ti to zamišljaš daljnju naobrazbu kod brisanja prašine?« — »Prođi sa mnom po sobi«, reče ona, »i ja ću ti pokazati kako čudovito odgojno djeluje ispravno rukovanje krpom za brisanje prašine. Evo, odmah na početku primjećujem veoma jasno da se u meni krije lijeno i nestrpljivo stvorenje. Tu odmah započinje daljnja naobrazba. Kad bi sve ovisilo samo o ruci, ona bi odmah klonula i samo površno brisala. Tu su potrebne dobre misli i snaga volje — da se svladaš i krpom uđeš u svaki kutić i među sve drvene ukrase. Vi mislite da jedino vi radite duševno. Ne, svaki je ručni rad duševni rad, kada ruku vode razmišljanje, strpljivost i revnost — stvari o kojima sama ruka ništa ne razumije. Znaš li poslovicu: Tko je vjeran u malom, vjeran je i u velikomu? Ova nam poslovica jasno govori da sva daljnja naobrazba u najvišim stvarima i za najviše zadatke života mora započeti s takvim najmanjim i najneznatnijim poslovima i vježbama. Zato nemoj nipošto misliti da brisanje prašine ima posla samo s prašinom i pokućstvom, a ne možda još više s tobom samim.

Tko riječ o vjernosti u malomu nosi duboko u srcu i time posvuda upravolja svojim prstima, odgaja se duševno jer sam radi na tomu da duh oblikuje čitavo njegovo djelovanje, pa tako može postati istinski duševan čovjek iako ne razumije nijedne učene knjige. A tko čita učene knjige, ali svoje djelovanje i riječi ne nauči prožeti duhom tako da mu preko usana ne izmakne ništa surovo, bezobzirno i neustrpljivo, ostaje nenaobražen makar poznavao sve žive i mrtve jezike.

Ovdje mi na um padaju još i druge riječi: »Tko izdrži do kraja, spasit će se!« To ne vrijedi samo za izdržljivost u velikim stvarima nego i za ono najmanje djelovanje. Da, izdržljivost se u velikom postizava samo ako se započne u malom. Tko izdrži do kraja, tko nije neustrpljiv kad mu postane predosadno ili ga privlači nešto drugo, nego pomnjivo briše naprijed sve do najzadnjih kutića, bit će spašen, tj., u njemu počinje rasti najbolja snaga čovjeka, sveta pouzdanost bez koje je u životu uvijek zlo i naopako.

Vidiš, dakle, koliko se prigoda za odgoj krije upravo u najneznatnijim kućnim poslovima. Ako tko sebe tvrdo prisili da ne ostavi ni najsitnijeg praška, držim da će postati savjesniji u svemu, tačnije će shvatiti istinu i neće dati da na njoj ostane nikakav prašak neispravnosti ili iskrivljavanje — bit će pouzdaniji u njegovanju bolesnika, čistiji u svemu svom životu — a sve je to plod neznatnog početka.

Znaš li što još možemo naučiti brišući prašinu? Pogledaj ove kipove. S prednje sam ih strane već temeljito obrisala, ali je iza njih još uvijek prašina. Ali to se ne vidi, jer je stražnja strana. Radi se sad o tomu hoću li naviknuti raditi samo za vanjski izgled i za ljude ili radi blagoslova poštenog rada. Ostavim li prašinu odostrag, naučit ću da se i kod ostalih stvari zaustavljam kod privida i vanjštine te ću postati ravnodušna prema onomu što je nutarnje i pravo. Da sam trgovkinja, ne bih vodila brige o tomu što je zaista moja roba, nego samo o prividu koji vara kupce. I da trebam graditi kuću, zidala bih zidove lošim šljunkom i svuda bih nabavljala najlošiji materijal, ali bih izvana postavljala najljepše sadrene ukrase i patvoreno klesano kamenje.«

»Istina je,« prekine je tu Mirko, »nedavno sam u kupalištu sreo neku gospodu koja su na ulici odjevena u najnovija i najpristalija odijela, nose lijepe kravate, ali kad su se svukli i kad sam ugledao njihove košulje . . . «

»Ostavi, ostavi, vjerujem, neka čovjek nikad više ne poželi vidjeti što bogovi milostivo prekrivaju plaštem noći. Kad bi kao dječaci bili u

pravo vrijeme prošli liječenje brisanjem prašine, možda bi im se bilo moglo pomoći.«

»Consuetudo est altera natura,« kaže Marko.

»A što je to?« upita sestra.

»Ah, to je iz latinske gramatike, naški bi se reklo ovako: Navika je druga narav. Tek sada zapravo razumijem što to znači. Uostalom, sad mi pada na pamet također nešto iz grčke vježbanice, a smisao toga tek sada razumijem. Na kipovima što su ih izrađivali grčki umjetnici za pročelje visoko gore na hramu, bila je stražnja strana koju čovjek nikad nije vidio isto tako brižljivo isklesana kao i prednja strana. Djelo je naime bilo izrađeno u čast bogova čije su oči sve vidjele. Oni naplaćuju ili kažnjavaju ono što se događa na poleđini našega rada i što ljudi ne vide. Na nama se samima osvećuje ili blagoslivlja kako posao obavimo.«

»Da, tako je,« reče sestra. »I svaki bi se naš posao mogao označiti kao Božja služba koja njeguje i jača ono najbolje u nama. Svaki posao, i onaj najmanji i najneznatniji, može za nas postati koban ako ga obavljamo nemarno, ili nas može jačati u svemu što je dobro, ako poslušamo glas svoje savjesti u nama te ga dobro obavimo: sve je u tomu.

A sada ću ti još nešto pokazati. Veoma je teško brisati prašinu s malih porcelanskih kipova. Gdjekoji postupaju s njima tako nespretno da im polome ruke i noge, ili da im čak odleti glava. Svaki kipić moramo posve čvrsto ali posve nježno primiti ondje gdje je najčvršći, a onda pažljivo čekati i brisati. Pri tom možemo naučiti kako nam je postupati i s ljudima. Jer čovjek je upravo takav porcelanski kipić, i osobito je krhak ako ga hoćemo isprašiti. Mnogi bi želio i sa svog bližnjega otresti prašinu, mislim, mane i prostote, ali pri tom udara tako nespretno da onaj drugi izgubi svako poštovanje pred samim sobom i zatim se tek pravo izgubi. Čovjeka moramo zahvatiti odlučno ali ljubezno, i na njegovoj najotpornijoj strani i zatim ga brižljivo upozoriti na njegova zaprašena mjesta. Tada će veoma mnogo podnijeti.«

»Aha, tako si i ti danas učinila sa mnom, zar ne?«

»Nisam baš ništa učinila. Ove kipove brišem svako jutro već dvije godine, a ti uvijek ponavljaš: navika postaje naša druga narav. Tako, sad sam gotova. A što da sada učinim s krpom? Da je otresem da se prašina razleti po čitavoj sobi? Ne, otrest ću je preko prozora, ali opet ne tako da prašina uđe u sobu onima ispod nas. Tko istresa krpu u sobi, istrest će i sve neugodnosti i svaku svađu uvijek glasno u sobi pred ocem

i majkom i uzdići će svu prašinu umjesto da sve to tiho odstrani. Zar ne, brisanje prašine je prava gimnazija više naobrazbe. I ne samo djevojačka gimnazija nego i za mladu gospodu. Što veliš na to, Mirko?«

Mirko je odmah zamolio da bude primljen u novu gimnaziju.

NADAHNUTE RUKE

Čuo sam jednom govoriti o nekoj sestri bolničarki da ima »nadahnute ruke«. Kako da to shvatimo? Može li se čovječja duša uzdići iz svoje tajanstvene dubine i rasprostraniti do vrška čovječjih prsti? Tako — kao čovječja krv koju pritisak srca tjera u najdaljnije žilice tijela? Zaista ne. Ali kao što dobar sin i u dalekoj tuđini ostaje vjeran riječi majčine ljubavi i radi kao da njeno oko počiva na njemu, tako može i čovječja ruka biti poslušna duši tako iskreno kao da je sama prisutna u svim vršcima prsti i kod svakog pokreta. I tada kažu da je ruka nadahnuta. Ona tako miluje čelo bolesnika, tako previja rane i posprema ležaj da bolesnik u svakom trenutku osjeća: ruka ne služi želji da se što prije riješi posla ili da samo izvana obavi dužnost, nego je vodi najnježnija ljubav, najživlja briga i promišljenost za sve što bi moglo olakšati i smiriti bolove.

Ali takvo davanje duše nije djelo jedne same odluke, nego naporno vježbanje u najneznatnijim sitnicama. Švicarski pjesnik Jeremis Gotthelf pripovijeda o maloj siromašnoj djevojčici koju naziva »Jagodica«, a dobila je majku tražeći jagode u šumi. Tako je nježno postupala s jagodama da prigodom branja nije povrijedila ni slomila nijednu biljčicu ili ubrala nezrelu jagodu ili zgnječila zrelu ili pogazila druge biljke. I sva je ta pažnja utisnula njenu biću nešto posve osobito i dobro odgojeno što često nemaju ni sama djeca iz najboljih kuća. Zbog toga ju je neka gospođica koja ju je jednom promatrala u šumi, uzela kao sobaricu u dvorac. I plemkinja je pri tom u čudu gledala kako je Jagodica spretna i nježna i pri njegovanju bolesnika a da se nikad prije nije vježbala u tomu. Upravo je otmjenim postupkom s jagodama dobila »nadahnute ruke«. Stoga pjesnik s pravom kaže u svojoj pripovijetki: »Nježnost s kojom je Jago-

dica ubirala jagode, donijela je bogate plodove. A i gospođica je tvrdila da još nikada nije vidjela tako laganu ruku koju gotovo ni ne osjećaš kada te dodiruje.«

Zato naučite i u malenim stvarima udahnjivati dušu svojim rukama; jer odgojena ruka može u životu učiniti mnoga čudesa kao i odgojen duh, ali je neodgojen duh s neodgojenom rukom bijedna žalost. Vježbajte ruke kada prostirete stol ili ispirete posuđe, kada zalijevate cvijeće i zatvarate vrata — ili ujutro kada se umivate dok majka i brat još spavaju, nadahnite sve ljubavlju i pažnjom! Ili kada nalijevate tintu u tintarnicu, da, čak kad jedete, ne mislite nikada da na svijetu postoji ikoji posao koji je presićušan i nevrijedan tako te ne bi zaslužio da mu posvetimo sve svoje misli i oplemenimo ga time što mu utisnemo dušu.

ZAŠTO RADIMO?

Recite, djeco, zašto moramo u školi biti marljivi? Kažite mi svoje razloge! »Od tebe neće biti ništa«, kaže otac kada čita svjedodžbu. Ili učitelj kaže: »Zar te nije stid što tako žalostiš roditelje?« A roditelji opet vele: »Kako samo možeš tako naljutiti učitelja?« Moramo, dakle, biti dobri da jednom postanemo korisni ljudi — ili iz ljubavi prema roditeljima ili da razveselimo učitelja. Međutim, čuo sam često: »Dječače, zar ti je tako ugodno uvijek među posljednjima u razredu?« Što bi nas, dakle, moralo poticati na marljivost? Zar ponos i častoljublje? Zaista ima mnogo učenika koje samo veliko častoljublje nagoni da učine sve što mogu. Poput nekih konja koji ne mogu podnositi da ih drugi prestizavaju, rade i oni iz dana u dan i od jutra do mraka samo da budu uvijek prvi. Međutim, niste još pomislili na glavni razlog koji je važniji od svih ostalih jer bi morao vrijediti za sve, i za one koji više nemaju roditelje ili učitelja kojemu bi poklonili svoju ljubav, a nije im stalo ni do toga da bi uvijek bili prvi i postigli čast i priznanje. Koji je to razlog? Pomislimo samo kako na nas utječe kada koji posao izvršimo uredno ili neuredno. Kad nemarno ili neuredno napišete školsku zadaću, možda mislite: »I onako neće opaziti učitelj, pa ako se i naljuti, brzo će zaboraviti, a mi ćemo to kasnije nadoknaditi.« Ali pri tom zaboravljate na nešto. Svako prljavo i nemarno obavljeno djelo na štetu je vama samima iako nitko na svijetu

to ne primijeti. Zarazi vas. Sada vam postaje lakše da budete površni i bezbrižni i u drugim stvarima — i ondje gdje ćete kasnije gorko žaliti. Na satu glasovira sigurno ste već svirali takozvanu »Školu vještine«. Kažem vam: Svaki površno izvršen posao jest nekakva škola u kojoj se učite vladati i privikavati se da više ne obavljate u redu ni ono što biste pod svaku cijenu savršeno mogli obaviti. Zapitajte se zato u pravi čas: želite li zaista posjećivati ovu školu vještine? Uzmimo primjer: Djevojčica je navikla posve nemarno nadrljati svoje računske zadatke i pri tom zaboraviti na glavnu stvar. I oboli joj majka te ona majci mora u svemu pomagati. Pri tom sve ovisi o marljivosti i čistoći u najmanjim stvarima. I kćerka će sigurno uznastojati i potruditi se, ali ni najveća pažnja ne može u nekoliko minuta zatrti lakoumnu naviku. Kćerka će štogod zaboraviti ili površno učiniti. I takva malena pogreška znade često izazvati patnje koje mogu potrajati tjednima, a da ni ne govorimo o onomu najstrašnijemu. Pomislite npr. i na to: ljekarnički je pomoćnik krivo miješajući lijekove koji put skrivio da je čovjek teško obolio ili se čak otrovao. Površno je pročitao recept ili staklenu posudu postavio na mjesto kamo ne spada. Tu svoju zabunu zahvaljuje popustljivosti prema njegovu prvom nemaru u školu. Ili zamislite liječnika koji je pišući recept ispustio važnu sitnicu. Možda ćete i sami znati još za kakav primjer. Sada svakako vidite kako neizmjerno ovisi o tomu da čovjek ne dopusti da se u njemu ukorijeni ta nepažnja i nemar. Ako vam je stoga posao još tako neugodan, preporučam vam da ga jednostavno iskoristite kao sredstvo za vježbanje u brižljivosti i savjesnosti i da nikada ne zaboravite da školska zadaća nije samo nešto za školu ili radi učitelja, nego nešto čime možete samima sebi neizmjerno koristiti ili štetiti. Pri radu ne radi se zapravo toliko o tomu što čovjek uči ili radi, nego kako radi. Ako učenjak pišući na primjer opsežno djelo o kretanju zvijezda; taj posao ne vrši savjesno u najmanjemu, trpi na ugledu i doživljava neuspjeh čak ako i sve novine pohvale njegovu knjigu — dok naprotiv siromašna žena koja mora čistiti samo stepenice u kući, i to obavi brižljivo i potpuno da nigdje ne ostane ni praška, utvrđuje svoj značaj i čvrstoću duše, i svoj rad pretvara u blagoslov. Možda će djeca već nakon jednog sata ponovo zaprljati stepenice, ali što je žena u vlastitoj duši svojim poštenim i temeljitim radom uredila, ne mogu joj više izbrisati nikakve ni najprljavije cipele. U tome je prava nagrada njena rada.

Ispričat ću vam zgodu o kazališnoj glumici koja je po devedeseti put odigrala ulogu u nekom novijem kazališnom komadu. I pisac djela bio

je u loži kazališta. Kazalište je, međutim, bilo malne prazno. Glumica je usprkos toga glumila tako izvrsno i s tolikim zanosom da joj je pisac nakon predstave prišao i rekao: »Nadmašili ste danas samu sebe. Glumili ste kao da je to prvi put, a osim toga još ova prazna kuća! Zar vam ta praznina nije pokvarila raspoloženje?« — »Ne,« odgovorila je. »Uvijek je ovdje netko za koga se isplati dati najbolje od sebe.« Htjela pjesniku reći nešto ugodno. »A kada ne bi bio nitko prisutan?« upitao je. Odgovorila je: »Tada bih ja bila tu!«

Odgovorila je sjajno. Odviše je štovala samu sebe da bi loše glumila. Glumila je iz uživanja u savršenstvu. Bio prisutan tko mu drago ili odsutan tko mu drago: ona je sama bila tu.

Čovjek treba tako misliti kod svakog posla: »Ja sam tu!«

ŠTO ČOVJEK MOŽE NAUČITI PIŠUĆI?

»Kad bi samo završilo ovo dosadno piskaranje«, tako mislite, »to je običan ručni rad — ovdje se duh ne vježba!«

Je li to istina? Mislim da samo o vama zavisi hoćete li pri tom oblikovati duh. Po svoj prilici se sjećate majstorovih riječi iz Schillerove pjesma o zvonu:

I to je što čovjeka resi,
i zato mu je razum dan:
što svojom rukom učini
da u svom srcu osjeti.

Ako, dakle, srcem sudjelujete u onom što stvara ruka i mislima ste pri tom, tako da nijedna crta ne pođe svojim vlastitim putem, nego da duh vodi svaki potez ruke, tada se i vaš duh vježba, budi se iz drijemeža, uči biti budan i sudjelovati u svemu što namjeravate, i to ga jača kao što jača zaposlenost sve u čovjeku. Stoga je pouka u pisanju također pouka duha, a najljepše pri tom jest da kod toga vaš duh ne vježba učitelj, nego to činite vi sami: prisiljavajući ga da nadzire sve što rade prsti.

Dok slušam riječ »prisiljava« — pada mi na um da se kod pisanja vježba još nešto drugo što je za nas od beskonačne važnosti: vježba se ono što u čovjeku prisiljava i zapovijeda: njegova volja. Duhu je često previše dosadno prisustvovati kod tako jednostavnih stvari kakvo je pisanje, on radije čita priče o Indijancima, pa ga zato moramo tek ozbiljnom voljom prisiliti na to, a to opet jača volju. Volji ne možemo nikako zadati dosta, zaposliti je, inače postaje slaba i sve slabija baš kao što i vatra gasne ako joj ne dajete hrane. Poslije svakog teškoga napora što ga od nje tražimo, pri duši nam je kao kad bi tko u nama potpirio vatru, osjećamo se puni žara i snage, iako je posljedica čina volje bio samo jedna besprijekorno napisana stranica u bilježnici. Kao što čovjeka poslije uspona na goru prožima dvostruka odlučnost, oči sjajnije sjaju i mišice se jače napnu, tako i svaki još tako malen napor volje oživljuje svega čovjeka i očituje se u odlučnijem koraku, odlučnijim crtama usana i u čvršćem stisku ruke.

Ništa drukčije nije ni u suprotnom slučaju: pisanje može lako postati opasnost za slabljenje volje — ako smo u rukopisu nemarni. To djeluje kao strah na sve dobre navike i zaplaši ih. Čovjek počinje višestruko propadati. Pripazite dobro kada kod pisanja počnete ne ispisivati do kraja zadnja slova: kako se brzo gube tačke na *i* te kvačice na *č, š, ž,* dok cijelo piskaranje ne izgleda kao sajam kad je lav provalio iz kaveza. I pripazite dalje kako takvo drljanje zarazno djeluje na vaše ostalo djelovanje — čovjek na koncu uistinu ne svršava ništa čega se prihvatio. A sada mislite na suprotno: Pokušajte valjano i na pravo mjesto postaviti kvačicu na slovo *ž,* i vidjet ćete kako će i ostala slova osjetiti blagodat ove pažljivosti; i ona će uspjeti veoma dobro. A navika da pišemo s pažnjom nije možda nešto što je u čovjeku osamljeno i bez utjecaja — ne, ta navika daje svoj pečat i svemu ostalom čega se latimo, pa tako možemo zaista kazati: tko primijeti da pada u mlitavo kolebanje, ne treba u svrhu jačanja poći u kupalište ili stvarati tisuću dobrih odluka, ne, neka započne s kvačicama na *č, š, ž,* zatim s tačkama na *i* te sa slovima na koncu itd. Uspjeh liječenja je zajamčen.

Da vam dobro razjasnim kako tako neznatni počeci u vježbanju volje mogu izvršiti velik utjecaj u čitavoj nutrinji čovjeka, podsjetit ću vas na primjer iz prirode. Ako je od vulkana razrovan otok neko vrijeme mirovao, počinje na njemu pomalo opet uspijevati bilje. Ali ne odjedanput. Najprije počnu posve polagano klijati najskromniji lišaji i alge na pećinama pripremaju tako podlogu za ostalo bilje. A kad i ono svojim

korijenjem smekša kamenitu površinu, pojavljuje se polagano veće bilje. Tako je i kod čovjeka i njegovih posve sitnih navika.

Bit će da ste već čuli da mnogi ljudi tvrde kako znadu iz rukopisa otkriti značaj čovjeka. Postoji li za to ikakva mogućnost? Otkriva li se čovjek svojim potezima pera? Sigurno — i to upravo zato što sve navike djeluju zarazno jedna na drugu. Ako je čovjek na primjer nemarna značaja, to će se odraziti i u njegovu rukopisu, to jest, u načinu kako piše slova, ima li snažnu volju ili nema, je li promišljen ili nagle ćudi, sve se to otkriva u rukopisu, kao i u hodu i u izražaju ustiju. Dakako da ne zna pravilno čitati baš svatko tko to za sebe tvrdi. Kao što u rukopisu izlazi na vidjelo cijeli značaj, isto se tako rukopisom može i djelovati na cijeli značaj, možemo ga tako rekavši uhvatiti — jer tu on istupa prema vani; ta i miša najlakše uhvatimo kada izađe iz rupe. Čak i dječaku koji primijeti da je u opasnosti da posegne za tuđim vlasništvom ili da grubim i oštrim riječima prijeđe granice pristojnosti, savjetujem: neka se veoma savjesno priuči pisati na papiru s crtama, a ni mala ni velika slova da ne prijeđu svojih graničnih crta. Ne manjka mu možda dobra volja, nego mu nedostaje samo izvježbana volja. I tu su upravo sitnice jednake lišajima i algama na pustom otoku: one pripremaju tlo za veće raslinstvo, one potiskuju htijenje u pravi smjer i sabranost.

Tko se brižno i strpljivo vježba u pisanju, možda će doskora kod sebe primijetiti bujniji život. Primijetit će, kako se u njemu nastanjuje i hvata korijen nešto čvrsto i strpljivo: neće tako lako prigovarati svojoj majci ili svađati se s braćom i sestrama, zagospodarit će nad svojim riječima kao i nad prstima — i na koncu će doletjeti ptice iz nebeskih visina i splesti svoja gnijezda: najljepše i najuzvišenije misli i odluke nastanit će se kod njega i ostati mu vjerne.

STUPANJE NA PRIJESTOLJE

Sigurno ste već više puta sanjali da poput mladog kraljevića stupate na prijestolje u zemlji gdje već godinama vlada bezvlađe i da vas narod pozdravlja kao oslobodioca koji posvuda uvodi red i donosi mir. Samo je to daleko teže negoli što se u snu pričinja, i mnogi kraljevski sin nije

održao svojih obećanja jer je bio preslab da prigrabi i stegne uzde i prisili zlotvore na pokornost. Ali je bilo kraljevića koji su stupili na prijestolje doista sa željeznom voljom i nisu mirovali dok se nije predao i zadnji narušilac mira. Korak po korak osvajali su nepokorne tvrđave jednu za drugom, pojavili su se nenadano gdje ih nitko nije očekivao, gledali su da sve bude u redu i brinuli su se da se ne dogodi ništa važno, a da oni to nisu znali i odobrili.

I čovječja je volja takav mladi kraljević. Njegovo stupanje na prijestolje traje na žalost mnogo godina, a gdjekoji se nikada ne uspne posve gore, jer je preslab da s neposlušnim podanicima iziđe na kraj. Već kod dojenčeta možete promatrati prve korake stupanja na prijestolje. Najprije se, kao u snu stanu kretati amo-tamo ruke i noge kao vodene biljke u akvariju. Malo pomalo osvaja volja gospodstvo nad udovima. I kod učenja u hodanju je najvažnije da upravo volja dobije vlast nad kretnjama. Nastavak toga stupanja na prijestolje je također mirno sjedenje u školi; volja pomalo zadobiva gospodstvo i nad neznatnim koprcanjima koja su prije činila što im se prohtjelo. Sjediti mirno cijeli sat — jedan je od prvih velikih vladarskih čina mladoga kralja, ali nešto takva polazi za rukom samo snažnom vladaru. Pođimo dalje!

Poput mladoga kralja koji obilazi gradove u zemlji i daje se častiti i sluša pjesme počasnih gospođica, i volja putuje po raznim dijelovima tijela i daje da je časte i iskazuju joj pokornost. Tako npr. dođe ona u područje jezika, i traži prisegu vjernosti. Da se razumijemo: Ne tražim od vas da šutite, nego vam govorim da je škola mjesto gdje vaša kraljevska volja može primiti u ruke uzde; zato ne dajte da vas mimoiđe prilika; jer ako volja u pravo vrijeme ne zagospodari u kući, onda je poslije prekasno — buntovnici rade što hoće. Najgore je s jezikom ako ga odmah ne podjarmimo. Upravo jezik izaziva najveću nevolju u kraljevstvu. »Zla riječ prebrzo izleti — a drugi već tužiti odleti.« Kolike je ljude podsmijeh smrtno ranio, kolike su tajne izbrbljane zbog manjkavog gospodstva nad jezikom, koliko toga nepromišljeno izmakne iz usta za što bismo kasnije dali sve na svijetu da nismo nikad izrekli! Upokorite, dakle, svoj jezik, mislite na sebe same i na stupanje na prijestolje kad vam za vrijeme obuke s jezika hoće da pobjegne kakva šala ili primjedba.

Ima još jedno buntovničko područje gdje rijetko vlada poslušnost: područje smijeha. Zar mislite da vam za vrijeme školskog sata zabra-

njujem smijati se zato jer sam protivnik veselja? Ne, ali smijeh u nezgodno vrijeme može izazvati veliku žalost: zato je pametno da volja svoj kraljevski pohod izvrši i kod smijeha, i ne otiđe prije negoli posve zagospodari. Smijte se za vrijeme odmora, a školski sat upotrijebite za stupanje na prijestolje. Smatrajte me maršalom kraljeva dvora koji najavljuje potrebne posjete i zato u putnom rasporedu izabire prikladne satove. Dok sam vani, zabavljajte se, a kada uđem, prihvatite se svojih vladarskih poslova!

JAKI I NEMOĆNI

KAKO RASPOZNAJEMO ULJUDNOST?

Sigurno vam je iz starih grčkih pripovijedaka poznato da su Grci u ona vremena mnogo jedrili po morima i donosili kući neobične priče o stranim narodima na čije su ih obale vjetrovi bacili ili s kojima su trgovali. Čitali ste također po čemu su oni razlikovali uljuđene od običnih razbojničkih naroda: po načinu kako je takav narod dočekivao nezaštićene strance i s njima postupao. Zašto? Sjetite se samo svojih vlastitih školskih doživljaja. Ako je dječak prema jačemu uzdržljiv i ljubezan, jeste li već posve sigurni da ima plemenito i odgojeno srce? Zaista ne. A zašto ne? Jer još ne možemo znati ne čini li to samo od straha ili zbog ulagivanja. Ispravno. Ne znamo — ima li on tu ljubeznost zaista u svom srcu ili je samo glumi, da stekne naklonost jačega. A ako je milostiv i dobar prema čovjeku koji se ne može braniti i nemoćan je, možemo zaključiti: to dolazi iznutra, to je njegova narav, ovdje se naime ne mora bojati da će proći zlo ako postupa drsko i surovo. Tako biva i s narodima. Da li su zaista uljuđeni, vidimo po tome kako postupaju sa slabašnima i bespomoćnima. Tu se otkrivaju. Tu se pokaže je li njihova uljudnost istinski posjed srca ili samo vanjska uglađenost — da se jačemu ne zamjere. Na svaki ćete način priznati da ima naroda koji troše veoma mnogo sapuna i imadu mnoštvo lijepih muzeja i sveučilišta, a ipak su uglavnom još uvijek pravi barbari — jer ne znaju postupati sa slabašnima i nenaoružanima.

Postoje još mnoge druge prilike da se prokuša uljudnost čovjeka. Želim li npr. doznati da li dječak ima otmjenu narav ili je još obična klada, zar ću ga promatrati kako govori s učiteljem ili kako se skromno vlada prema moćnom stricu? Ne, pazit ću kako govori s kućnom pomoćnicom kada misli da ga baš nitko ne čuje. Ili ću ga promatrati na školskom dvorištu — kako ondje postupa s manjima. Tu se često u nekoliko minuta vidi tako mnogo da znamo na čemu smo.

Ili kad bi k meni došla majka i rekla: »Ovdje je mlad čovjek, koji bi, čini se, rado uzeo moju kćerku za ženu — poznajete li ga možda pobliže: kakav je on zapravo čovjek, mogu li mu povjeriti svoje dijete?« Želim li stvoriti sud o duševnosti toga čovjeka, hoću li prisluškivati kako govori sa svojim šefom ili kako nježno šapuće djevojci kad joj predaje kitu cvijeća? Ne, pazit ću kako govori s podređenima, gdje za njega nema nikakvih posljedica ako govori oštro i grubo. Molit ću ga da pođe sa mnom

u gostionicu da vidim, kako postupa s onima koji ga dvore i ne smiju ni pisnuti — jer inače neće dobiti napojnice. Ako je ikako moguće, nastojat ću si stvoriti sliku kako se vlada prema svojoj starici majci. Vidim li da je prema slabašnima kadar surovo i nepristojno govoriti, tada mi može ne znam kako mnogo pripovijedati o tomu kako će usrećiti svoju ženu, ne vjerujem mu ni riječi. U sebi mislim: Tko zna — kada ona jednom oboli i više ne bude tako pristala nego samo još slabašna žena za koju se mora brinuti — neće li tada iz njegove nutrinje provaliti na vidjelo sve ono neodgojeno i bezobzirno što je sada u sebi samo krotio jer je bio privučen njenim dražima i njenim novcem?

Ili ako vidim činovnika koji se svome pretpostavljenom duboko klanja i svaku rečenicu započinje riječima: »Ako si smijem najodanije dozvoliti da vas najuljudnije upozorim: ne to, velepoštovani gospodine ravnatelju...« Zar ću reći: »Ovaj mora da je zaista obrazovan čovjek, tako uglađen način vladanja — i ovaj čedan nastup!«? Ne, prije negoli to kažem, ispitat ću da li on tako uglađeno nastupa i prema podložnicima. Jer samo tada je iskren.

I po načinu kako različiti narodi postupaju sa svojim ženama, može se sa sigurnošću prepoznati koliko su napredovali u uljuđenosti. Žene ne mogu silom izvojštiti da s njima lijepo postupaju — ali ondje gdje ženu poštuju i obzirno s njom postupaju, to je dobrovoljno, i po tome možemo prosuditi nutarnju uljuđenost naroda. I na pojedinog se muža smije primijetiti poslovica: »Reci mi, kako postupaš sa svojom ženom, i ja ću ti reći — tko si.« Grubi narodi i grubi muževi iskaljuju na svojim ženama svu svoju razuzdanost zbog koje ne bi nekažnjeno prošli u općenju sa sebi ravnima.

Dobro sredstvo za ispravno spoznavanje ljudi i naroda jest i njihov postupak sa životinjama. Baš zato što se većina životinja uopće ne može braniti, čak niti nekoga grditi, niti se ikome pritužiti, ovdje se najjasnije otkriva kako je samilost duboko ucijepljena u čovjeku ili — koliko se surovosti u njemu krije.

OPASNOSTI ZA JAKOGA

Sigurno se čudite što želim s vama razgovarati o opasnostima za jakoga. Obično se govori samo o opasnostima za slabašnije. »U vlastitoj jakosti je najveća moć,« kaže Vilhelm Tell. Jaki ne treba ničije zaštite, a ako je drugima potrebna, neka je sami potraže. Kakve, dakle, opasnosti mogu to biti? Pomoći ću vam s primjerom. Jeste li već možda čuli o opasnostima pri vožnji u zrakoplovu? U čemu su? Uzdigne li se previsoko, zrak biva tako rijedak da se više ne može dovoljno oduprijeti pritisku krvi — i krv tada poteče iz nosa, ustiju i uši. Same žile nemaju dovoljno snage da zadrže krv, potreban im je snažan otpor guste atmosfere oko nas. A sada pogodite — zašto vam to pripovijedam? Je li to možda u kakvoj vezi s jakim čovjekom? Nije li on možda u sličnom položaju kao zrakoplovac u prerijetkom zraku? Tko ima posla sa slabašnim i nejakim, uvijek je u opasnosti da sve njegove grube i divlje sklonosti i strasti neobuzdano provale napolje — jer im nedostaje protupritisak jednako jakih ljudi koji ništa ne podnose. Svuda gdje su zajedno slabašan i jak čovjek ili gdje se susrećemo s jednim samim čovjekom pred kojim se ne moramo obuzdavati jer je ovisan o nama ili možda o našim roditeljima, postoji mnogo veća opasnost za nas nego za nejakoga — jer on mora samo podnositi mučenje i obijest, ali mu nutrinja ostaje čista, dok su jakomu ugroženi srce i duša — jer mu nedostaje protupritisak, pa može izbiti napolje sve okrutno i sebično poput bujice kada popuste nasipi. Zato je najsvetiji strah pred pravom slabašnoga i najveći obzir u postupku s njim kudikamo je potrebniji jakomu za održanje duševnog zdravlja nego slabašnomu za zaštitu. Kažem: duševno zdravlje — mnogi je već izgubio pamet jer nije bilo čovjeka da ga prisili da se odupre svojim vlastitim hirima i nagonima. Sigurno ste već čuli riječ »ludilo cezara«, osobito o caru Neronu koji je isprva bio doista blag vladalac, ali ga je konačno vlast opila, tako da se izrodio u potpunu zvijer. Kako je opasno za značaj čovjeka ako ga okružuju samo nejaki ljudi, doznajemo također iz pripovijesti koje govore o događajima u sibirskim uzama. Dobroćudni i fino odgojeni časnici koji su postavljeni za zapovjednike uza i koji su ondje potpuno vladali nad kažnjenicima i bivaju čak životinjski okrutni — jer imadu danomice posla s ljudima prema kojima se ne trebaju zauzdavati. To je ono što presiže čovječje snage. I u malome možete to posve dobro vidjeti — ako djecu koja

imadu samo stariju braću i sestre, usporedite s takvima koji imadu samo mlađu braću i sestre. Najstarija su djeca mnogo više u opasnosti da postanu sebični, drski i bezobzirni jer pod sobom imaju samo slabije, i mogu sve što zažele postići šakom ili grubom otresitošću. Pametan će, dakle, čovjek podrobno promatrati ljude s kojima dolazi u dodir preko dana; nema li među njima koji takav da se ne može braniti, ili je zavisan, te nasuprot takvima čovjek sam dođe u opasnost da se zaboravi. Ako je to pronašao, već je napola spašen, može se naime osigurati proti opasnosti. Kao što u kraju gdje vlada malarija ljudi uzimaju kinin za jačanje, tako će se protiv one opasnosti za jakoga osigurati ako odluči da s ovim slabašnima postupa pažljivo i s puno obzira. Sada sigurno također znate zašto je zaštita tako važna ne samo za životinje nego i za ljude same. Ta životinje su, u usporedbi s čovjekom, ipak većinom bez obrane i slabašne: zato je i tu najveća opasnost da ono divlje i zlo u čovjeku — imajući pred sobom bespomoćnu životinju — ne provali napolje kao krv u razrijeđenom zraku. Taj nam protupritisak može pribaviti jedino milosrđe. Svi znate poslovicu: »Ne muči nikada životinju šale radi, jer i ona osjeća bol kao i ti.« Ali ova poslovica još ne kaže dosta. Morala bi kazati: »Ne muči nikada životinju jer time upropašćuješ sebe više negoli životinju.« Zaštita životinja jest zaštita ljudi i postoji zapovijed koja treba da nas čuva tiranskog uživanja što se — naočigled bespomoćnosti — rađa u nama. Tko je grub sa životinjama, postaje sam životinja. To je neumoljiva kazna koju sama priroda izriče mučitelju životinja i kojoj se ne može izbjeći, iako nijedno ljudsko oko ne vidi ono što radimo. Jeste li čuli za australskog noja koji je tako navikao trčati kroz gusto šikarje da je pomalo posve izgubio svoja krila i mjesto njih ima još samo nekoliko okrnjaka? Takav je zakon prirode; neuporabom propadnu pomalo svi mišići i organi kojima se više ne služimo. Ovaj zakon vrijedi i za čovjeka, ali ne samo za njegove mišiće nego i za moći njegove duše. Tko može sve provesti šakom ili otresitim glasom, njegova će šaka i njegov glas postajati vježbom iz dana u dan sve jači, ali će za to duša bivati danomice slabija, jer je zanemaruje. Već samo zbog toga bi za svakog jakoga bilo dobro da se kod kuće i u školi vlada i moli tako, kao da je najslabašniji, da u sebi vježba osobine: viteštvo, sućut, skromnost i blagost kojima će pridobivati srca ljudi. Upravo osvježuje pogled na snažna čovjeka puna nježnih obzira, njegovo biće podsjeća na čudovito zvučne gusle, iz tamne dubine kojih izviru najviše i najčistije melodije.

Jednom sam pročitao: »Ne daj da ti itko bude rob jer ćeš inače i sam postati rob!« Kako da se to shvati? Čiji robovi postajemo ako se u postupku s podređenima zaboravimo te izrabljujemo ljude koji se ne mogu braniti? Pomislite samo na zrakoplov. Naše zle opake strasti i hiri postaju sve neobuzdaniji — jer sebi ne postavljamo nikakvih granica, idu s nama i rade s našim životom što im se god prohtije. Postajemo njihovi robovi. Tako nam se osvećuje nemoćan!

TKO JE SLABAŠAN?

Kada govorimo o slabašnima koje smo dužni štedjeti i štititi, sigurno mislite uvijek samo na ljude koji su tijelom slabiji ili manji od vas. Ali može li se doista govoriti o jakom i slabašnom samo onda kada malen stoji nasuprot velikom ili zdrav nasuprot bolesnom? Prije sam npr. govorio da se već kod djece odgoj srca raspoznaje po tome kako se vladaju prema služinčadi. Zar je sluga doista »slabić« nasuprot dvanaestogodišnjem dječaku? Kad bi se radilo o borbi, jedna bi jedina valjana kuharica odjednom mogla izbatinati tri takva dječaka. A zašto to ne učini? Boji se da je otpuste i dadu joj na put lošu svjedodžbu u kojoj možda stoji zapisano: »Svadljiva je i gruba s djecom«. I zbog toga se ona ne usuđuje upotrijebiti svoju snagu. Ne može se braniti — ako naime netko ne može upotrijebiti svoje oružje, isto je kao da ga uopće nema. Ako lav sjedi u kavezu, mogu ga najmanji klipani škakljati štapovima — nemoćan je, slab, a oni su jaki, i nekažnjeno si sve mogu priuštiti. Dakle, slabašni su ne samo tjelesno slabi i još nedorasli nego i svi oni koji su u položaju da ne mogu upotrijebiti svoje snage.

Uzmimo još nekoliko primjera: Ako sam zdravom i snažnom čovjeku učinio veliku uslugu ili mu u bilo čemu kanim pomagati, on mi je naravno veoma zahvalan i rado bi to pokazao. Ako sad iskoristim priliku te s njime posve oholo i neuljudno govorim ili zbijam svakovrsne drske šale, mora si to dozvoliti i »vezane su mu ruke«, kaže se — on je slabašan preda mnom, ne može se naime braniti jer zavisi o meni. Zato možemo jako dobro upoznati ljude po njihovu značaju promatrajući kako se vladaju prema onima kojima čine bilo kakvo dobročinstvo ili uslugu. Iskoriste li

tu priliku te postanu drski i nepristojni, znamo: otmjenost i skromnost samo su im plašt koji navlače da zavaraju ljude s kojima imaju posla. Na žalost, silno je malo ljudi koji su u tom pogledu zaista odgojeni. Napast je prevelika, ako dođe čovjek kojemu smo nešto darovali ili mu pomogli ili on od nas očekuje uslugu ili nam inače duguje zahvalnost — napast je prevelika da prema njemu budemo nemarniji negoli prema onomu koji ni u čemu ne zavisi o nama. Sjećam se još školskog druga koji je već kao dječak bio u tome pogledu veoma otmjen. Ako si došao k njemu da ti protumači zadaću, bio je upravo tako uljudan i pažljiv kao da si k njemu došao da njemu samom učiniš uslugu. Olakšao ti je nastup svojim veoma prijaznim licem, odmah bi donio stolicu i poslije te otpratio do ulice. Drugi bi to propustio i ne bi pokazao takvu pažnju, misleći: neka bude sretan što mu uopće pomažem. A onaj se osjeća poniženim, primjećuje da mu se iskazuje manje poštovanja jer je ovisan. A to mu poniženje zagorčuje svaku udijeljenu pomoć.

Ako malo razmislite, naći ćete još mnogo drugih primjera gdje jaki ima pred sobom slaboga, npr. bogataš i siromah. Ako su djeca bogatih roditelja u školi zajedno sa siromašnijom djecom, ukazuju se mnoge prilike da se pokaže pravi odgoj srca: da naime bogat sa siromašnijim postupa dvostruko skromnije i s puno poštovanja negoli sa sebi ravnim, da se ne bi činilo kao da skida kapu samo pred novcem. Nipošto nije otmjeno i nije znak uljudnosti i dobrote srca ako drugom čovjeku dajemo na znanje da smo od njega jači ili nadareniji ili bogatiji. Stari su Grci u tom pogledu često bili mnogo ozbiljniji negoli ljudi Novoga vijeka koji se toliko diče svojim napretkom. Dakako, stari Grci nisu znali voziti se na dvokolici, niti su putovali željeznicom — a mi od samog vozikanja dvokolicama i željeznicom nemamo vremena da razmislimo u čemu je prava uljudnost. Kada su se npr. u Ateni vršile velike eleusinske svečanosti i sav je narod nagrnuo k svetištu, nije se držalo otmjenim da se bogatije građanke voze kolima, jer bi time bile zasjenjene siromašnije. Jednom su javno osudili nekoga slavnog govornika što se dao u nosiljci nositi u krajevima siromašnih stanovnika te se na taj način tako rekavši izrugivao njihovoj bijedi. Danas nećeš naći bogataša koji bi se stidio voziti se u kočiji s gumenim kotačima po najsiromašnijim krajevima.

Ispripovjedit ću vam još drugi događaj. Sigurno ste već svi čuli o velikom rimskom vojskovođi Scipionu koji je osvojio te u prah i pepeo pretvorio Kartagu. Znam o njemu kratku zgodu koja mi je dragocjenija od svih njegovih ratnih uspjeha. Poslije povratka kući bio je pozvan u malo večernje društvo koje se obično sastajalo u kući nekoga Rimljanina. Taj Rimljanin pripovijeda da je najljepše što je primijetio kod Scipiona bilo njegovo vladanje u društvu. Premda je bio proslavljen junak i pobjednik, nastojao je uvijek da drugi govore i svojom je skromnošću sokolio to bojažljive. Da se nije znalo, nitko ne bi bio opazio da je veliki Scipion bio među gostima. Bio je jak, ali je njegova otmjenost bila u tom da to nikome nije dao osjetiti, nego je nastupao dvostruko skromno. Kako se malo ljudi danas još tako vlada! Ako tkogod nešto, uspije i svi ga hvale, čitaš mu s lica tek što dođe u sobu: »Hej, pozor. Dolazi glavna osoba! Ja sam tu!«

Za vrijeme svoga školovanja često sam na žalost opazio kako oni nadareniji i naprednji u razredu rijetko nasljeđuju Scipionov primjer. Većinom daju slabašnijima veoma jasno osjetiti da su prvi mjesto da to radije skromno prikriju.

Ima još drugo područje gdje se može govoriti o slabašnom i jakom. Ako je naime koje od vaše braće i sestara ili drug počinio ružan ili zao čin ili skrenuo s pravoga puta te je kod kuće i u školi »propao«, tada se i na vašem vladanju odmah može primijetiti imate li ono što nazivamo taktom srca. Tko toga nema, vladat će se veoma nadmoćno i ukorenima onako s visoka dati do znanja: »Gle, ja sam dobar i bez mane, a ti si prljavko!« Izgrađeni naravno nema zaštitnika — svi kljuvaju po njemu i ne kažnjeno ga ponizuju — svaki želi uživati da sam nema ništa na grbačinu, vi već znate što u takvu slučaju očekujemo od onoga koji je dobra srca. Ako je dobar i skroman i tu gdje može nekažnjeno postupati oholo i prezirno — tada je on čovjek u koga se možemo pouzdati. Vidimo da je skroman iz unutarnje potrebe.

Iz primjera o kojima smo ovdje raspravljali, vidite da jak nipošto nije uvijek samo onaj koji ima jače šake, nego onaj koji je bilo u čemu bolji od drugoga. Katkada on takvu prednost ima doživotno, kao npr. veliku nadarenost, katkada samo za kratko vrijeme. Jučer su Branka pošteno izgrdili i zatvorili, a Dušan se šepirio kao uzor kreposti. Dušan ne smije danas zbog laži sjediti kod stola, a Branko se drži neizmjerno čistim i dobrim. Svaki, dakle, od vas može u različitim trenucima biti jak ili slabašan: ako ste jaki, radi se samo o tomu da ljudima koji imaju manje uspjeha, nikada ne date da osjete poraz i zaostalost, nego da postupate s njima kao da su nadmoćni. Ako se u školi uhvatite ukoštac s nekim koji je isto tako jak kao i vi, proti tomu ne može se ništa reći — iako tučnjava spada u carstvo životinja, a ne u carstvo čovjeka — ali tek što

k tomu dođe drugi i napadne ga odostrag, on odmah postaje slabiji, i vi morate smjesta prestati s napadajem — ako naime želite da vas smatraju plemenitim i čestitim.

Kod pasa biva to, naravno, drukčije, tu jednog jedinog goni čitav čopor. Gornje ne vrijedi samo za tučnjavu nego i za prepirku riječima. Kada više njih navali na jednoga i psuju ga ili ismjehuju ili grde, mora se to prezirno odbiti — jer tko je uistinu jak, stidi se udarati po onima koji se ne mogu braniti.

Znam, u tom mi dajete pravo, ali veoma je važno da s takvom mišlju razmotrimo i sve ono što preko dana činimo. Često niti ne znamo kako svakog trenutka mnogo činimo proti vlastitim načelima. Zamislite npr. da vam je školski drug nešto pripovijedao i vi slučajno otkrijete da je lagao ili veoma pretjerivao. Sad je u vašoj šaci. Nemoćan je. Pred svima ga možete izvrgnuti ruglu i preziru. Ali ovdje valja misliti na to: vi ste jaki, a on je slabašan. Tek što opazite da sve nije u redu, radije prestanite s preslušavanjem i kažite mu u četiri oka svoje mišljenje. Sjećam se kako sam jednom prošao. Kao dječak rekao sam jednom drugima da sam bio na Zugspitzi u Bavarskoj. Svi su se divili mom junačkom podvigu. Uto je prišao jedan koji je zaista bio gore. Upitao me kojim sam se putem uspeo na vrh. »No, duž velikog potoka,« rekao sam. »Pa ondje nema nikakva velikog potoka«, odgovorio je on. I najednom je na mom smetenom pogledu vidio da sam lagao. Sad me imao u šakama. Mogao me jako osramotiti. I budući da sam mu već više puta napakostio, očekivao sam svoju javnu osudu; mjesto toga — uradio je tako kao da se prevario ili kao da sam ja mislio na potok u drugoj dolini, i brzo je prešao na drugi razgovor. To me tako zasramilo i ganulo da još i danas nisam zaboravio. I to je djelovalo na mene više nego da me javno ponizio. Tko odbije da iskoristi slabost drugoga, pokazuje da je doista jak i da ne treba nikakvih tako jeftinih trijumfa. Kad se npr. brat i sestra porječkaju, nije nimalo lijepo ako brat njuška za svakom malenom slabosti u sestrinim odgovorima i to, ako je zaista rekla nešto glupo i smiješno, odmah objesi na veliko zvono ili je time dovede u škripac. Sestra npr. kaže: »Otac je jučer pripovijedao da je njegov pradjed bio majmun i da je živio na stablima.« A brat će na to: »Nije istina, otac nije to rekao, ti si to krivo razumjela.« Sada nastane velika prepirka i oboje pođu k ocu. Brat je bio u pravu. Sada je on pobjednik, a sestra poražena. Osramotila se i stidi se. Neotesani brat iskorištava to i smijući se grohotom priča to dalje u prisutnosti sestre: kako je glupa guska itd. A ona bi najradije od gnjeva propala u zemlju. Ali postoji poslovica: Neprijatelju koji bježi, valja graditi zlatne mostove. A to znači: kada neprijatelj bježi, onda je slabašan, bez obrane i osramoćen, dolikuje, dakle, da mu omogućimo častan uzmak i ne iskoristimo njegovu nemoć za to da ga do kraja ismijemo i izvrgnemo preziru. A ako je taj neprijatelj koji bježi naša sestra, tada most ne može nikada biti dovoljno zlatan. Predložite sami: što bi brat mogao kazati u takvom trenutku? Čini mi se da je najbolje ako reče: »Ne trebaš se stidjeti što si krivo razumjela, i meni se prvi put također tako dogodilo. Čovjek može tako lako krivo shvatiti.« Takva se gradnja mosta isplati i zbog toga što će se i vaša sestra kada vas jednom također uhvati u zabludi ili čak u maloj laži, možda sjetiti vašega dobrog primjera i neće vas izvrgnuti ruglu.

Možete li mi navesti još i druge primjere gdje je čovjek jači i gdje je bolje da slabost drugoga pokrije radije negoli da se posluži svojom nadmoći? Postoji čak posebna riječ za taj način postupka: to je krepost kojom su se stari vitezovi veoma ponosili, a sastojala je u tom da su s neprijateljem kojega su bespomoćna imali u rukama, postupali obzirno i s poštovanjem, i pridigli bi ga ako je pred njima bio na koljenima. Kako to nazivamo? To je velikodušnost. Ova riječ kaže da onaj koji odoli napasti da sa slabijim protivnikom postupa bezobzirno i nelijepo, imade veliku dušu, široko srce. Da je zaista jak, pokazat će zapravo tek tako da svlada napast. Tko se od vas sjeća primjera velikodušnosti iz vaših povijesnih knjiga? Jeste li čuli o događaju kako je teško ranjeni Danac na bojnom polju zamolio njemačkog vojnika za gutljaj vode, i kad je taj krenuo prema potoku da mu donese vode, najednom je potegnuo revolver i opalio na njega? Bilo bi pojmljivo kad bi vojnik bio ili ustrijelio ranjenika ili u najmanju ruku rekao: »No, sada naravno nećeš dobiti gutljaj vode«. Ali bio je velikodušan — ranjenom je neprijatelju najprije oduzeo oružje, a zatim mu donio zamoljenu vodu.

Pripovijesti koje čitamo o velikodušnosti, ponajviše su pripovijesti o kraljevima i junacima ili su to bajke i priče u kojima se nemoćnim neprijateljima iskazuje blagost i opraštanje — sve je to veoma lijepo, ali vi mislite da to spada samo u pripovjedne knjige te ih u vašem vlastitom životu ne želite nasljedovati. Ili biste ih možda rado nasljedovali, ali ne vidite prilike za to.

A sada mi recite: Zar se i u vašem životu ne događa u svakom trenutku, da o vama ovisi hoćete li komu nanijeti težak bol ili ga izvrći ruglu ili nešto mrsko o njemu na sve strane rastrubiti? Možda vas je prije

silno razljutio i sada je nenadano pao u vaše šake. Vi ste jaki, a on slabašan, i tu se možete pokazati velikodušnim, ili niskim. Zamislite, školski vas drug već dugo ljuti, i sada odjednom doznajete od znanaca o njemu nešto što bi ga — da to ispričate — pred cijelim razredom izvrglo ruglu, npr. da prigodom oluje vičući pobjegne od straha k majci u krevet ili da bježi pred malim psićima. Hoćete li sada to pripovijedati drugima? Hoćete li iskoristiti da vam je bez obrane predan u ruke? Netko će pomisliti: zašto ne? Ali ja vas pitam: Kada čujete da je Rimljanin Fabricije svome neprijatelju Piru u zarobljeništvo poslao čovjeka, koji mu se ponudio da će Pira otrovati — zašto dajete pravo Fabriciju, što vas uopće privlači k čovjeku koji je velikodušan? Jer je znak velike snage kada čovjek ne želi pobijediti niskim sredstvima — to se prepušta slabićima koji znadu pobjeđivati samo iz zasjede i iskorištavajući trenutak kada je protivnik bespomoćan. Pravi junaci pristaju da se bore samo sa sebi ravnim protivnikom, ne žele se s njime mjeriti u njegovu najslabijem, nego u njegovu najjačem trenutku.

Vidite, dakle, uvijek iznova: čovjeka možemo najbolje upoznati i prokušati ako ga promatramo kako se vlada prema slabijima i nemoćnima i prema onomu koji mu je predan u ruke. Ako želite vidjeti da li vam je pas doista vjeran ili još ne osjeća vjernost prema vama, možete to prokušati samo ako mu skinete uzicu; ili vjernost ptice možete prokušati ako je pustite na slobodu i vidite hoće li se vratiti u sobu. Tako je i s čovjekom. Želite li znati kakav je, ispitajte kako se drži kad je slobodan — dakle, kad ima posla sa slabima. Ako je grub, onda znate: tek izvanjska neka uzda uzrokuje njegovoj uljudnosti. Ako je fin i viteški — onda vidite: obuzdan je u svojoj nutrinji, vezan je svojim vlastitim srcem — možete se u nj pouzdati. Položio je ispit.

KAKO ĆEMO POMOĆI SLABAŠNIMA?

Znate li — koji je zavjet viteza u Srednjem vijeku bio cijenjen najviše? Štititi slabašne. Stoga još i danas nazivaju »viteškim« čovjeka koji je npr. prema ženama susretljiv i pažljiv. Kao što velikog bogataša priznajemo pravim čovjekom samo onda kad od svog suviška daje i biva

izvor pomoći za mnoge slabašne, tako i jakog čovjeka nazivamo viteškim tek onda kada svoju veću snagu upotrebljava za pomoć i spasavanje bližnjega. Pravi se čovjek mjeri ne po broju onih koje je uništio, nego onih koje je podigao. Jer bi inače nosorog i bivol morali biti uzorci muževnosti i njihove bi se slike morale izvjesiti na školskim zidovima na poticaj mladeži. Kad vidimo tolike mladiće kako galame po ulicama i na sve navaljuju, čovjek bi pomislio da u džepu nose sliku nosoroga te se od vremena do vremena okrepljuju na tom plemenitom primjeru.

U takozvanim godinama razvoja mladost rado vjeruje da se prava muškost i junaštvo pokazuje u razuzdanoj vici i lupanju nogom o zemlju. »Da si zdravo, zadahtani konju!« povikao bi čovjek kad ovakav dolazi. Mnogi to zadržavaju na žalost do smrti, jer nema nikoga da ih u pravi čas upozori na zabludu.

Kad bih znao slikati, prikazao bih lik žene i muža ovako: Žena — lijep i miran lik koji u naručju drži usnulo dijete i rukama mu nježno miluje čelo; muž — snažno uzbuđen lik koji jednu ruku pruža dolje, da podigne paloga, a drugu širi — da ga zaštiti.

Poznato vam je da danas imamo već cijeli niz lijepih običaja koji muškarca tako rekavši stalno podsjećaju i potiču na to, da snage treba posvetiti pomoći drugih. Što je u kršćanskoj crkvi krst za dijete, to je za poodrasla čovjeka običaj da pomogne. Kada dječak prvi put pomogne svojoj sestri obući kaput ili na ulici staroj nemoćnoj ženi nositi košaru koja joj je postala preteška, ili u tramvaju ustupi mjesto gospođi ili starijem gospodinu ili preopterećenoj kućnoj pomoćnici; dokazuje da sazrijeva u muža. Naprotiv, neki mladići misle da će postati muževi onoga dana kada prvi put u nekom tamnom hodniku popuše cigaretu nakon čega im bude veoma slabo; ali tako jeftino ne postizava se muževnost, i tko polaže važnosti na takve vanjske stvari i misli da se tako postaje odraslim, pokazuje najbolje da bi se zapravo još morao igrati lutkama.

A sada recite — kakve običaje i obzire imamo da pomognemo djevojkama i ženama? Već sam spomenuo — da ne sjedimo i ne ostavljamo ih da stoje ni u tramvaju ni u kući. Nadalje — da nosimo njihove stvari i inače im pomognemo — uopće: da nastojimo uzeti im sve što bi ih moglo izmučiti i što zahtijeva tjelesni napor. Kad bismo htjeli misliti na sve slučajeve, mogli bismo za to stvoriti tisuću pravila, no glavno je da imamo ispravno mišljenje, pa ćemo sami u svakom slučaju znati što nam je činiti. Način na koji se mnogi jedanaestogodišnji dječaci daju još dvoriti od majke ili od kućne pomoćnice, svjedoči da mnogi ljudi trebaju veoma

dugo dok postanu muški. Takve dječake opravdavam uvijek time što mislim: po svoj su prilici prohodali tek u četvrtoj godini života i u šestoj su još uvijek pili mlijeko iz boce.

Daljnje je pravilo — da na ulici žene hodaju uvijek s desne strane. Može se dogoditi da od toga pravila treba odstupiti — ako je upravo na desnoj strani najneudobniji i najprljaviji put. Zato u Americi imadu također pravilo — da muškarac pušta da žena uvijek ide po nutarnjoj strani pločnika — da ne bi morala gacati po uličnom blatu, ako je pločnik pretijesan. I ovom običaju možemo dati slikovito značenje: da muškarac i u životu dragovoljno preuzme na vlastita leđa sve nepravde i poteškoće. Mnogi si umišljaju da su već savršeni vitezovi ako prema ženama izvrše neke udvornosti. To je posve krivo. Te su udvornosti slične plutačama sa svjetlom koje pokazuju brodovima put u luku: tako i ti običaji treba da služe sami za to da nam pokazuju smjer kojim ćemo ući u luku obzira i viteštva. Moramo dalje razmisliti kako da usmjerimo sve naše dnevne riječi i čine ako zavjet viteštva želimo održati ne samo na vanjski način.

Tko, dakle, želi prema ženama biti susretljiv i viteški, ne smije se zadovoljiti samo s nekoliko običaja, nego mora samostalno razmišljati što je sve sadržano u riječi pomoć. Treba ispitati u čemu žene trebaju najviše obzira. Promatrajte npr. vaše majke. Ono na što se većina majki tuži — jesu živci. Živci su im veoma rastrojeni uslijed noćnog bdjenja, dječje vike i briga. Daleko važnije od toga da iznad žene držimo kišobran ili joj pribavimo sjedalo, jest da joj pomognemo smiriti živce i da s njom postupamo tako da ne postane još nervoznija. A u tom pogledu većina djece nema nikakva obzira. Vrište i lupaju vratima takvom snagom da bi i slona razdražili. A kada su kod kuće, tada zuje kao muhe i majci vječno dosađuju molbama.

Drugi put se s majkom prepiru i žele imati zadnju riječ, pa makar majka u tom rječkanju morala istrošiti posljednju snagu živaca. Zar vam to škodi ako ste jednom zaista u pravu, a majka u zabludi? Tisuće su plemenitih muževa i žena u svijetu nedužni čak i umrli vedra i odlučna lica, a vi ne možete ni jednom progutati nepravedan ukor ili nesporazum! Ali onda, učinite mi barem uslugu i ne divite se junacima ili junakinjama koji su mirno umrli, nego se radije divite bilo kojem lajavom psetu na ulici koje neće da umukne.

Uopće smatram da je riječ »pomoć« najsadržajnija riječ na svijetu, ako je do kraja prosudimo. Pomoći čovjeku i poduprijeti ga ne znači samo darovati mu novac ili pružiti ruku ili dati savjet. Ima npr. ljudi koji žele

pomoći drugomu i to čine tako neuljudno da ga teško ponizuju i time mu naravno oduzimaju snagu da se opet pridigne. Istinski pomaže samo onaj koji u drugomu jača samopouzdanje i pomaže mu da si sam pomogne. Stoga čovjek ne može prema siromašnijima biti dovoljno oprezan u načinu kako daje — da poštedi njihovu osjetljivost i sam im pomogne da prijeđu neugodnosti primanja. To je pomoć.

Njegovanje je bolesnika također područje gdje se može vidjeti kako je neiscrpno bogata riječ pomoć. Njegovanje bolesnika jest daleko, daleko više nego povezivanje rana i pružanje lijekova. Recite sami: što sve možemo učiniti da bolesniku uistinu pomognemo?

Prvo treba: paziti na način kako s njima govorimo i umirujuće djelovati na njih — umjesto da ih umaramo glasnim brbljanjem. Drugo: govorom po mogućnosti odvraćati njihove misli od bolesti i maštu zaokupiti im ugodnim slikama. Treće: kazati i dati im osjetiti kako su prijeko potrebni i kako se svi silno raduju njihovu ozdravljenju. Četvrto: donositi im cvijeće i iskazivati im druge malene usluge. Peto: nikad ne pokazati umornost ili čak nestrpljivost, nego im dati da primijete kako rado njegujemo bolesnike i s njima zajedno boravimo. Konačno: i raspravljati s njima o budućim planovima kada ozdrave, jer ih to sigurno odvraća od misli na bolest i pruža im jamstvo da će opet ozdraviti. Šesto: skrenuti im pažnju na dobre strane njihove bolesti; kako su zavidni mir i tišina bolesničke sobe i kako je pogibeljno za dušu čovjeka ako nikada ne nađe tako mirne dane za ispitivanje svoga vlastitog života.

Još ovaj primjer: Na vašim izletima i šetnjama zacijelo vam se već često desilo da se tkogod umorio ili je bio loš pješak te stalno zaostajao. Je li to prava pomoć ako mu neprestance dovikujemo: »Lijenčino, pužu, gdje si? Nećemo te tako skoro povesti više sa sobom!« Ne, moramo ga ohrabriti — kod umornosti je naime vrlo važno kakvo je raspoloženje u čovječjoj duši. Kod planinskih izleta slabašan ide uvijek prvi, jer ga silno tišti pomisao da ne bude zadnji. Ako je slabi sprijeda, može sam određivati brzinu hoda. Moramo po mogućnosti i ugodnom zabavom nastojati od lošeg pješaka odvraćati osjećaj umornosti. To je dužnost jakih — da daju od svog suviška. A kako je zahvalan ovakav slabić kad mu plemenita ljudina neprimjetno pomogne, a da to ostali niti ne opaze — da, a da najprije ni on sam ne primijeti!

BORBA S UČITELJEM

Već smo vrlo mnogo govorili o jakima i slabašnima, pa bih rado vidio jeste li doista sve razumjeli. Porazgovorit ćemo se o nekom primjeru iz škole, i rado bih čuo vaše mišljenje da vidim — dajete li mi pravo u onomu što sam kazao o dužnostima i pogiblima koje prijete jakomu.

Znam kako se učenici uvijek raduju kada ponovo u razred uđe mladi kandidat da održi pokusno predavanje. Sve postane živo kao u vučjem čoporu kad se približava plijen. I tek što se učitelj našao sam s razredom, digne se oluja. Kuglice od papira lete. Kako da se učitelj s njima uhvati ukoštac? Zar da odlučno krene po razredu udarajući snažno i vičući da prestane vika — i da na taj način steče ugled? Ili da u svom vladanju i nastupu bude tako odlučan i samosvjestan, da je već u početku sve smiri, a to nije lako: takvi su kandidati većinom još neiskusni i plahi; mnogi najfiniji, najnadareniji i najuljuđeniji među njima nisu uopće u stanju da bezobzirno udaraju i viču, pa su u općem metežu i buci posve bespomoćni. To je i zato što nerado stvar prijavljuju ravnatelju, jer bi on odmah opazio da su nesposobni dječake držati na uzdi. Stoga, takav učitelj nastoji, usprkos galami, poučavati kako najbolje može, a kući dolazi teško izmoren i žalostan jer ne zna što će iz toga biti. Od srca se radovao svojem zvanju, a morat će ga možda napustiti kao što mora ostaviti zvanje kočijaša onaj koji ne zna obuzdavati konje. A zamislite što za takvog učitelja znači promijeniti zvanje. Pet je godina učio, a s onim što je učio ne može postati graditelj ili svećenik. Zamislite da tako dođe kući vaš stariji brat. Kako biste ga nastojali osokoliti, kako biste stiskali pesnice proti učenicima! A možda ste, premda toga niste svjesni, svojim ispadima već žalostili i tjerali u očaj ne jednog jedinog čovjeka nego i sve koji ga ljube i o njemu ovise. Zamislite, majka je željno čekala da vaš brat postane samostalan, i da ona sada uzmogne učiniti štogod za mlađu djecu, a on eto dolazi kući i kaže: »Ne mogu više, uništit će me, glava me boli i oduzeli su mi svu radost...« Možda će zadržati svoje zvanje njoj za ljubav, ali je u njemu zamrla životna radost.

Ako učitelj i učenik stoje tako jedan prema drugom, recite, tko je jači? Po svoj prilici ne mislite — »učitelj«, jer je veći od dječaka i ima jače mišice. U takvom je slučaju učitelj slabiji, a zašto? Bespomoćan je, ne može se braniti, osim toga: on trpi. Za razred bezobzirnih dječaka

nije nikakva umjetnost onemogućiti obuku jednom jedinom čovjeku ako on neće da tuče i pozove ravnatelja. Zato i ovdje možemo istinski odgojene upoznati po tomu što ne sudjeluju u takvim prizorima, već se unaprijed od njih ograđuju. Najveće mladenačke ludorije može čovjek oprostiti, ali najnevinija stvar učinjena čovjeku bez obrane i zaštite nije šala, nego obično prostaštvo. Zar mislite da čovjek može biti vitez samo prema ženama? Ne, nego i prema učiteljima — onda naime kad su na šteti i u teškom položaju. Tko izrabi takvu priliku da iskali svoje divljaštvo i odbaci svaki obzir pred bespomoćnim učiteljem, uputio se u opasne krajeve o kojima sam već govorio, krajeve grube nadmoći gdje vladaju zle groznice i često nanose štetu za čitav život. Tko je jednom svladao i osramotio čovjeka koji se nije mogao braniti, teško se od toga oporavi, i samo onda temeljito ozdravi ako se zbog vlastite nevaljanosti naknadno čestito protrese i oblije ga znoj pri pomisli na sve ružne i žalosne slike takve borbe protiv slabašnomu. A najbolje je ako posjeti učitelja i prizna mu kako žali što je sudjelovao u takvoj nepodopštini.

LJUBAV PREMA LJUDIMA

POSTUPAK S NAPRASITIMA I RAZDRAŽENIMA

Malo je što teže negoli ostati miran i hladnokrvan kada čovjek ima posla s naprasitim i razdraženim ljudima. Imali mi ne znam kako dobre nakane, sve ćemo brzo zaboraviti čim se naprasiti uzruja i obezumi. Njegova uzrujanost i surovost zarazuje brže od ospica i šarlaha, a zaraženi zatim bjesni često još jače od onoga koji je započeo. Kasnije često gorko žali što se ponovo dao zavesti, a ipak ne zna kako bi to bio mogao izbjeći. Što da se tu učini? Danas vam želim iznijeti sredstvo koje doduše nije nepogrešivo, ali ipak mnogo pomaže: čovjek mora zamisliti da je liječnik i da ima posla s bolesnikom. Naprasit čovjek doista nije zdrav, u najmanju ruku trpi od neke slabosti živaca i u trenutku napada srdžbe mora se s njime postupati kao s duševnim bolesnikom i sažaliti ga, a ne odgovarati mu kao zdravom čovjeku i sve više čeprkati po njegovim bolesnim živcima.

A kako se postupa s umobolnim? Njihove uobražene misli nastojimo neopazice svratiti nekamo drugamo. Ne protuslovimo im, nego veoma prijazno pristajemo uz njihove misli, činimo kao da se s njima posve slažemo, i nastojimo ih na takav način, a da to niti ne primijete, smiriti. Neki je moj prijatelj jednom posjetio umobolnicu i našao se s jednim umobolnim na balkonu četvrtog kata. Uto mu bolesnik reče: »Skoči dolje! Ja sam sâm dragi Bog i pobrinut ću se da posve zdrav prispiješ dolje.« Da je tada protuslovio »dragomu Bogu«, bio bi možda nastupio napadaj bjesnila i »dragi Bog« bi ga bio bacio s balkona. Zato mu je moj prijatelj rekao: »Dragi Bože, čvrsto ti vjerujem da ću zdrav prispjeti dolje, ali ti znaš da je ovdje kod tebe u nebesima tako lijepo da bih radije ostao ovdje kod tebe još neko vrijeme.« Tada se »dragi Bog« osjetio polaskan, nasmiješio se i bio je zadovoljan. I tako, vidite, možemo najljepše svršiti s naprasitim i s uzrujanim ljudima. Ne smijemo im oštro prigovarati, nego smirivati ih tako kao da pristajemo uz njihove misli i dosjetke, te ih nastojimo, a da ni ne primijete, odvratiti od bezumnosti — ili ćemo počekati na drugo zgodnije vrijeme da na njih utječemo. Susretnemo li na cesti kočiju u divljoj vožnji, nećemo skočiti pred pobješnjele konje niti ih nenadano ščepati za uzde, nego ćemo najprije dio puta trčati zajedno s njima. Inače bi nas oborili na tlo i ne bismo ih mogli zaustaviti. Upravo je tako i s ljudima koji su izgubili uzde prisebnosti da njima zavladaju

strah i bijes — i ovdje moramo komadić puta »trčati zajedno«, inače će postati još bješnji i nas će same pregaziti.

Razjarenim i uzbuđenim ljudima trebali bismo prije svega pokazati mnogo ljubavi i nježnosti posebice kad su »izvan sebe« — jer uskipjelost dolazi zapravo odatle što si takvi osjetljivi ljudi u svakoj prilici umišljaju da će ih netko napasti, uvrijediti ili nanijeti im štetu, pa odmah grozničavo ustaju na obranu — upravo tako kao što u slabunjavu tijelu kod mnogih ljudi i najmanja smetnja izaziva groznicu i kucanje srca.

Kad svjetujem popustljivost i blagost, time ne mislim nipošto kazati da si jednostavno treba sve dozvoliti od uzbuđenih i neobuzdanih ljudi. Time bismo njima samima iskazali najlošiju uslugu. Kažem samo: sve u pravo vrijeme. Ukor i prigovor u trenutku uzbuđenja samo dolijevaju ulje na vatru. Istina, uzbuđeni tada dođete k svijesti da se vlada nedostojno, ali ga baš to još više razbješnjava protiv onoga koji ga je uzrujao. Nastupimo li, međutim, veoma dobrostivo i mirno — što je katkada zaista izvanredno teško — to će onoga kasnije duboko zasramiti i bit će nam zahvalan, a mi ćemo tada naći zgodno tlo da ozbiljno izrazimo žalost i čuđenje zbog nemilog prizora. I tu moramo »graditi zlatne mostove neprijatelju koji bježi« i ne smijemo zaći predaleko u ponizivanju, radije priznajmo da je tada bio malko bolestan: ta inače je već pokazao da svladava samoga sebe, a znade također da mu mislimo dobro i da ga ne želimo vrijeđati. Kućni liječnici nisu samo doktori koji liječe bolesti — ne, pravi kućni liječnici jesu oni ljudi koji u vlastitoj kući nisu galamdžije i lajavci, nego blagi i dobri mirotvorci koji znadu mudro postupati sa šugavcima i naći pravi lijek kod nenadanih napadaja srdžbe te kazati ohlađujuću riječ kad je temperatura već dosegla 39 stupnjeva.

Živjeli takvi kućni liječnici i kućne liječnice!

TICALA

Jeste li već promatrali ticala puževa i leptira? Te životinje ne čekaju da se tijelom dotaknu nekog predmeta, nego izvlače svoja fina ticala koja su daleko, daleko osjetljivija i nježnija od ostalih tjelesnih organa, pa stoga mogu odmah javiti kakve je vrsti predmet koji im se približava.

Katkada moram pomisliti da bi i za ljude bilo dobro kad bi mogli izvlačiti i protezati takva ticala ne samo da se zaštite nego i da s malko više tankoćutnosti ispitaju kako je pri duši ljudima s kojima dolaze u doticaj, da bi s njima pravo postupali i ne vrijeđali ih i dosađivali im na svakom koraku.

Vidio sam nedavno ženu u tramvaju. Morala je doživjeti nešto veoma žalosno jer je imala od plača naduvene oči i niti pred ljudima nije mogla suzdržavati suze. Njoj su nasuprot sjedjela dva dječaka i veoma joj radoznalo i nametljivo buljila u lice. Nisu imali nikakvih ticala pa da uvide: da je ženi ovo buljenje moralo biti veoma nesnosno i da bi bila veoma zahvalna kad bi dječaci gledali u stranu ili se držali kao da ništa ne vide. Ali to obojici ni na um nije palo. Uvjeren sam da bi baš tako bili šaputali i buljili kad bi unišao neki grbavko, ili grbavac, ili žena s brkovima. Ljudi ni časka ne promišljaju da čovjek koji na sebi ima nešto što smeta ili upada u oči, biva još više potišten i plašljiv ako opazi da tkogod upozorava drugoga na njega ili pogledom pokazuje kako mu je to čudno. Ne znaju ništa o tomu kako je drugomu u takvu položaju pri srcu.

Kad bi ljudi znali kakav dar poklanjaju takvu čovjeku time što se ne obaziru na smiješno ili bolećivo i neobično na njemu — kao da uopće ne pobuđuje njihovu pozornost — ne bi činili radije ništa drugo nego to. Ali nedostaju im ticala.

Možda bi čovjek mjesto tjelesnih mogao pribaviti nekoliko duševnih ticala? Kad bi npr. vježbao uživljavati se u druge i iz svakojakih vanjskih znakova zaključivati što se zbiva u nutrinji bližnjega — upravo kao što i mladi Indijanac uči raspoznavati trag stopala iz tek malo prignute travke!

Poznajem ljude koji imadu takva duševna ticala i odmah s neobičnom tankoćutnosti ispipaju raspoloženje i potrebe svoga bližnjega, i prema tomu postupaju s njim. To je, međutim, teško umijeće. Možda se iz Homera sjećate kralja Alkinoja koji je naredio pjevaču da zašuti čim je opazio da sadržaj pjesme nagoni Odiseja na plač. To je bilo onda, pred tri tisuće godina, a meni se čini da od onda nisu mnogo narasla naša duševna ticala, možda su čak i zakržljala, jer se sve manje prisiljavamo da mislimo na svog bližnjega.

Stari su Egipćani bili čak već tako naprijed da je bila izdana zapovijed: »Ne smij se dok netko plače i ne plači dok se drugi smije!« Još

danas, poslije više tisuća godina nalazimo ovu rečenicu napisanu na grobnicama u piramidama. A kako je s time kod nas? Koliko vam se već puta dogodilo da ste svojim mrzovoljastim bićem rastjerali veselo društvo ili svojim bučnim veseljem potištene ljude povrijedili u njihovu raspoloženju!

U svagdašnjem životu ima jako mnogo prilika kad bi nam dobro došlo nekoliko dobrih ticala. Kad npr. grde kojega od vaše braće i sestara, da li je lijepo i uljudno ostati u sobi i slušati kako ga ponizuju? Ako posve tiho nestanete, razveselit ćete ga više nego da mu darujete deset kilograma najboljih bombona. A tko ne izvlači ticala da ispita kako je drugomu neugodno kad njegov brat sve čuje, ostat će, naravno, mirno u sobi.

Isto tako moramo se oprezno služiti svojim ticalima kad pripovijedamo o svojoj sreći i o divnim putovanjima — nemamo li možda posla sa slušaocem koji je nesretan i živi oskudijevajući u koječemu, pa zato dvostruko teže podnosi svoju sudbinu.

»Kako je divno imati sestru!« Tko tako govori u prisutnosti prijatelja koji je tek pred nekoliko tjedana izgubio sestru, pokazuje da nema ni traga osjetila opipa za ono što druge ranjava ili žalosti.

Kad se odrasli svađaju, dijete treba da uvijek izađe. Nije teško pogoditi da će odraslima poslije biti veoma teško ako je tkogod tada bio prisutan.

Veoma je malo djece koja su doista fina i obzirna prema svojim roditeljima. Zacijelo, imadu dobru volju, ali tko ne osjeća što roditeljima treba, ne može živjeti kako oni žele. Djeca bi morala uzgojiti ticala da na vrijeme mogu opaziti kada je ocu potreban mir ili kada je majka od mnogoga kućnog posla razdražena — i onda im na neko vrijeme ne dosađivati bukom i pitanjima. I kod njege bolesnika — kad je taj često posve izmučen da ne može govoriti — ne možemo ništa pomoći ako po izrazu njegova lica nismo naučili odgonetnuti što mu treba.

Surovo je također ako se izrugujemo pokrpanim hlačama ili prevelikim cipelama ili smiješnom odijelu svojih drugova, ta djeca siromašnih roditelja rijetko mogu imati nešto novo i moraju si dati prekrojiti nešto iz ponošenih stvari, koliko se još to dade. Tko se tu podruguje, upravo je onako osjećajan kao onaj koji se ruga siromahu zato što nema novaca.

Zaista, za život je mnogo važnije steći nekoliko ticala negoli par klizaljki ili dvokolicu. A najvrednije pri tom jest da ticala ništa ne koštaju i da ih nitko ne može ukrasti.

MATERINSTVO

Nadođu godine kad se dječaci stanu dijeliti od djevojčica i sami se igrati. U Schillerovoj pjesmi »Zvono« rečeno je: »Od djevojčice dječak se dijeli — u život ludo on juri.« Iako dječaci u vašoj dobi mogu većinom još lijepo ostati kod kuće i ne moraju van u svijet, ipak bježe divlje iz sobe lutaka i radije udaraju loncima ili u susjedstvu razbijaju prozore ili se igraju razbojnika i Indijanaca. U tim godinama postaju katkada i drski prema svojoj majci i prave se kao da od nje ništa više naučiti ne mogu, nego je od sada dalje uzor njihova života »Posljednji Mohikanac« ili »Vonadonga, trepet Apaša« ili bilo koji drugi skidač skalpova iz prerije.

Ovom prilikom želim da vas potaknem na neku misao. Sjećate li se još da smo u jednom od posljednjih razgovora govorili o tomu koji je bio najviši zavjet vitezova u Srednjem vijeku? Pomoći nevoljnima i potlačenima. Kao što se pravo bogatstvo pokazuje u tomu da možemo darivati i dijeliti, jer imamo daleko više nego što sami možemo potrošiti, tako se prava snaga pokazuje u tom da drugima pomažemo. Pomoć i pažnja uvijek su dokaz snage, sebičnost i surovost znak su slabosti. Zato je čovjek i u doba razvitka, u takozvanim godinama ludosti, često grub i sebičan, jer rast u to vrijeme traži sve čovjekove snage, tako da rijetko posjeduje viškove za bližnjega: samo su veoma jaki ljudi već u ludim godinama viteški i puni brige za druge. Zato je i razumljivo da će upravo snažan mlad čovjek poštovati svoju majku ne samo zato jer mu je majka nego i zato jer nam materinska ljubav najsavršenije utjelovljuje junačku snagu nesebične pomoći i jer nas njen lik uvijek opominje da sva ljudska snaga postizava svoj cvat i posvećuje se tek onda kad se razvije u ljubav koja služi i brine se za drugoga. Isto tako se u zvanju čovjeka neće npr. prava snaga očitovati u tom da snažno udara laktima oko sebe, da svoju korist postizava na račun ostalih i brine se i misli samo na sebe, nego u tomu da djeluje i nastoji viteški, tj. da bude prožet brigom za sve one koji su ovisni o njegovu radu — pa bio on najviši državni činovnik ili skretničar ili tvorničar. Zato bi morali svi — ako svoje zvanje smatraju svetinjom — dati da njih i njihov svagdašnji rad blagoslovi najviša materinska ljubav.

Katkada za malu djevojčicu kažu: »O, u sebi već ima nešto materinje.« Da to kažete dječaku, uvrijedio bi se. A upravo to je krivo. Jer što

je viteštvo drugo do li materinstvo — nježna ljubav za povjereni život? Muž i dječak to su plemenitiji i dostojniji povjerenja što im »materinstvo« više oplemeni i obuzda žestoku ćud. To je kao da su dječaci primljeni u viteški stalež tek onda kad su to posve shvatili srcem. Malajci priznaju mladića mužem tek onda kad neprijatelju odrubi glavu, dok bi kod nas mladić trebao vrijediti kao muž tek pošto je izvršio neko teško djelo njege i pomoći. Kako materinstvo stvara mlada čovjeka mužem, može se vidjeti u obiteljima gdje je otac prerano umro i gdje najstariji sin mora biti potpora majci i zaštitnik braće i sestara. Ovakvi su mladići kasnije u životu najčvršći i najplemenitiji muževi: najveći je naime neprijatelj muževnosti sućut prema samom sebi, a od toga se odviknu većinom samo oni koji moraju već zarana misliti na druge i za njih raditi. A oni koji imaju pogan jezik i u sve se petljaju, neće postati pravi muževi. Previše su naime zaposleni sa samima sobom, pa se u teškim kušnjama otkrije da su mekani prema sebi i da su kukavice i slabići. I budući da su svu svoju snagu iscrpili u buci i lupanju, ne preostane im ništa za onda kada se prihvate posla.

Možete li si predstaviti hotelskog vratara s materinjim osjećajem? Ja to mogu veoma dobro: način kako natovaruje kovčege, kako pomaže ljudima pri ulasku i silasku s autobusa i kako se vlada prema hotelskoj posluzi — sve to pokazuje da li je »majku« odabrao za svog anđela čuvara ili je samo nespretan nadničar. I vlasnik će hotela s nešto materinjeg osjećaja biti posve drukčiji čovjek nego onaj koji poput lava ričući obilazi po hodnicima i otresa se na službenike.

»Materinstvo« prema gostima značilo bi: ne posluživati ih pokvarenim jelima, ne podmetati im vlažne i hladne krevete, brinuti se za mir i tišinu u kući, držati u svemu najveću čistoću. Materinstvo prema službenicima značilo bi: ne samo davati im pristojnu plaću nego i brinuti se za njihov dovoljan noćni počinak i krepku hranu, a i za slobodno poslijepodne!

Ali ne samo u zvanju nego i u svemu dnevnom životu i saobraćaju dade se pokazati ovakvo materinstvo, tako nježna i snažna briga koja već unaprijed misli na ono najsitnije, koja pogađa želje prije negoli su izrečene te je u svakoj riječi puna pomoći i obzira. »Moj je otac kazao da su mesari većinom surovi ljudi«, izjavio je Milan u razredu premda je znao da je otac njegova školskog druga mesar. Zar je to materinski, obzirno i suosjećajno? Ima nadalje dječaka i djevojčica koji se izruguju vjeri drugih ili govore s mržnjom o njoj: i to je surov udarac u lice, a smisao

materinstva je u tome da odbija udarce i širi ruke nad ranjenim i osjetljivim mjestom.

Slušao sam jednom kako su djevojke u sjenici veoma zlobno i neprijazno ogovarale odsutne školske drugarice, redom jednu za drugom. Poslije sam na svoje zaprepaštenje opazio da su dopustili da ih sluša malena osamgodišnja djevojčica. Je li to bilo materinski? Nije li ovakva nepromišljenost još daleko opasnija negoli da se nježno dijete izvrgne studenom vjetru?

Kažem vam da materinstvo ne učimo igrajući se lutkama ili vodeći brigu o njima, nego samo tako da sami sebe odgajamo u najvećoj pažljivosti za sve što bi moglo bližnjega potištiti ili povrijediti, i da pronalazimo svaku vrst velike i male pomoći. I vjerujte da ništa nije ljupkije i ljepše od čovječjeg lica koje je ozareno istinskom sućuti i obzirnom ljubavi, i ništa žalosnije od uskogrudna i plašljiva lica čovjeka koji se vječito vrti oko svoga malenog »ja«.

Čini se da je dar požrtvovne ljubavi upravo prirođen mnogim ljudima. Da li pak znate da ljubav možemo također učiti? Da možemo svoje oči odgojiti za istinsku pažnju, čitavo svoje biće naviknuti na materinsku brižljivost i vjernim se služenjem osloboditi bojazni za svoju malenkost?

Vježbajte se tiho zatvarati vrata za sobom, nečujno postavljati tanjure i ostalo posuđe, sve stvari gotovo s poštovanjem i nježnošću a ipak čvrsto prihvaćati, kod stola upravljati oči ne na najveće zalogaje, nego na ono što otac ili majka ili gosti upravo trebaju; pomaknite se kućnoj pomoćnici kad na stol želi postaviti teške i vruće zdjele, pazite da razgovarate samo o onomu što vašem umornom ocu služi za odmor i počinak mjesto da ga ljutite i uzbuđujete — i vidjet ćete kako materinsko i viteško biće poput cvijeta pomalo izbija iz vaše mladenačke snage.

MILOSRDNA SESTRA

Susreo sam nedavno velikog bogataša koji je proputovao sav svijet i vidio i doživio mnogo toga o čemu mnogi od nas jedva može sanjati. Kad sam ga upitao: »Kad ste se osjećali najsretnijim u svom životu?« odgo-

vorio je: »Kad sam u Münchenu obolio od tifusa i ležao u bolnici.« — »I to su bili vaši najljepši dani?« upitao sam ga u čudu. — »Da, dvorila me milosrdna sestra, i nikad u životu neću zaboraviti njenu anđeosku milinu i strpljivost. Bio sam joj stranac, a osim mene morala je dvoriti još i druge bolesnike, i još po danu i po noći vršiti tešku službu, ali sam kroz svih osam sedmica gledao kako s njenog lica uvijek odsijeva dobrota — nikad nije pokazala ni najmanji trag mrzovolje i razdraženosti. Da, tada sam bio u nebu.«

U bolnici je, dakle, proživio najsretnije dane života! A sada zamislite kako svi siromasi zavide ovom bogatom čovjeku. Pa on mora živjeti u nebu, tako misle oni. Svakog dana može potrošiti više tisuća. Više puta na dan može jesti, može kupiti što god zaželi i putovati kamo hoće. Putuje kroz život u prvom razredu! I ovaj čovjek žali za bolnicom u Münchenu, gdje je ležao bolestan od tifusa i gdje ga je dvorila milosrdna sestra. Zašto tuguje? Jer je nebo u ljubavi, a ne u kesi. Najljepše i najganutljivije na svijetu jest milosrdna ljubav koja sama za se ništa ne traži, a želi samo drugima služiti i druge liječiti. Sve što možemo kupiti za novac nije zapravo ništa prema dobrohotnom licu što se sagiba nad nama i tješi nas. I što netko ima više novca, to će mu većinom manje istinske ljubavi pasti u dio. Kao što naime magnetska planina u priči privlači sve željezo na brodovima što plove mimo nje, tako i novac privlači sve gramzivo i surovo u čovjeku.

Zato milosrdna sestra sa svojom uvijek jednakom tihom pomoći poput zvijezde sja u ovoj mračnoj zemaljskoj dolini svađa i nestrpljivosti i raspaljuje duboku čežnju za svime što je lijepo i sveto.

Držite li možda da samo ovaj veliki bogataš tuguje za milosrdnom sestrom? Ne, tuguje još i mnogi drugi koji takve nikada nisu upoznali, a i mnogi koji su sami grubi i nemilosrdni i kojima se na licu ne vidi tugovanje. Jer svaki u dubini srca znade da samo strpljiva ljubav spasava i da izvan nje nema neba, ali ljudi ne znaju naći put do nje. Traže primjer, uzor dobrote, anđela čuvara proti svojoj surovosti, i ne nalaze ga. Imade, na žalost, veoma malo milosrdnih sestara. I one su samo za bolesnike. Zdravi ih još nemaju. A ipak ih možda zdravi isto toliko trebaju. Jer često nose u duši mane i rane koje trebaju mnogo više strpljivosti i požrtvovnosti negoli tjelesne bolesti. Ako je tkogod ohol, to se, naravno, ne vidi tako kao otečena noga, ali da li je zato manje boležljiv? Ima otečenu dušu i mora je liječiti kudikamo ozbiljnije i s više ljubavi negoli otečeno lice ili otečene noge. Ni nogu ne liječimo tako da na nju

stajemo, a nekmoli dušu! Ili ako je naoko zdrav čovjek naprasit ili osjetljiv ili sumnjičav, nije li možda bolestan ili ima negdje u svom bitku upalu, ne treba li posebne njege i ne može li propasti uslijed unutarnje bolesti zato što smo bešćutni i nemilosrdni? A tko je uopće posve zdrav? Oni koji leže u bolnici imadu često zdraviju dušu i živce od onih koji šeću na suncu. Svatko je negdje bolestan i ranjen, a drugdje snažan i jak.

Zato bih vam rado od sveg srca preporučio: postanite milosrdne sestre. Ne mislim time da trebate poći u bolnice. Ne, nego sjetite se one milosrdne sestre iz münchenske bolnice i upitajte se ne biste li joj željeli biti slični i postoji li na svijetu nešto ljepše negoli je biti žarište takva svjetla? Kako bi na svijetu bilo drukčije kad bi takve sestre vršile službu ne samo u bolnicama nego i posvetile se zdravima i jakima, gnjevnima i naduvenima, gramzivima i uskogrudnima, prkosnima i okorjelima? Kad bi svi ti npr. osjetili što je ljubav i požrtvovnost i zažudjeli za njima!

Međutim, nemojte misliti da možete tako posve bez pripreme postati časne sestre. Što sve mora učiti sestra bolničarka? Mora učiti kako se nježno i pažljivo postupa s bolesnikom, kako ga treba smirivati i bodriti, kako mu krevet prostirati. I svu svoju udobnost mora utopiti u moru strpljivosti. A postati milosrdna sestra za zdrave malne je još teže, jer ne pobuđuju tako mnogo našu samilost i jer nas razdražuju više negoli nemoćni bolesnici. Ali vježbanjem možemo to naučiti, i onomu koji tako pravo od srca čezne da postane sunce svojim bližnjima, konačno će zasjati vedrina na čelu. Počnite s ovim: kad čujete loše govore o drugima ili neugodno ogovaranje vaših znanaca te padnete u napast da se tomu pridružite, postanite tada milosrdna sestra: kažite optuženomu da nije tako zao kako se čini, da ima dobrih strana od kojih možemo štogod naučiti, i što kaže, ne misli tako zlo kako se čuje — jednom riječi: govorite dobrom — umirite uzrujanog.

A kad imate posla s osjetljivim i svadljivim ljudima, sklopite uvijek tiho ruke ispod stola i svečano obećajte da se nećete iznevjeriti ljubavi, nego je strpljivo njegovati i ostati vedri, e da se uzmogne jednom i o vama kazati: »Da, tada sam bio u nebu.«

ZAGOVORNICE

Danas se žene laćaju svih muških zvanja i među njima ima iz dana u dan sve veći broj liječnica, pravnica, učenjaka i tome slično.

Danas vam želim govoriti o najljepšem od svih zvanja — o zvanju kojim se čovjek može baviti kraj svih ostalih zvanja.

U Katoličkoj Crkvi štuju Presvetu Djevicu Mariju kao Zagovornicu svih skrušenih grešnika. »Sveta Marijo, Majko Božja — moli za nas« moli vjernik i vjeruje da će Marija koja se iz ovog smrtnog života i trpljenja uzdigla do najvećeg štovanja pred Božjim prijestoljem, reći koju riječ punu milosrđa za smrtnika.

Zar vam se ne čini da je i ovdje na zemlji najljepši poziv žene da postane zagovornicom? Da se — kada optuže i osude čovjeka — zauzme za nj i ublaži strogost suda. A nije li sav ljudski život sa svojom mržnjom, svojim tvrdim ogovaranjem i slijepim nerazumijevanjem beskrajno polje zagovora?

Kad čovjeka nemilosrdno ogovaraju i osuđuju, postoje uvijek dvije mogućnosti od kojih ljudi na žalost iskorišćuju većim dijelom samo prvu: ili mogu pristati i još sami pomoći izvrgavati ruglu i preziru bližnjega ili ga mogu uzeti u obranu, razjasniti i opravdati njegovo vladanje, iznijeti na vidjelo i njegove dobre strane te odstraniti nesuglasice. Kako je čovjeku ugodnije pri srcu ako se odabralo ovo posljednje, ako je odsutnomu bio anđeo čuvar, a time i onima koji ga nemilosrdno i prezirno osuđuju. Štoviše, mislim čak, kad se radi o neprijateljima i protivnicima naših najmilijih, neka žena nikada ne nastoji potpirivati srdžbu i nenaklonost, nego neka i tu nastoji biti zagovornica te odvratnost protivnika prikazati u blažem svjetlu, neka nastoji obrazložiti, neka čak i upita nije li možda i njima nanesena krivica: time će pomoći i svojima. Jer sve što govorimo ili činimo iz prevelikog neprijateljstva i odvratnosti, osvećuje nam se bilo gdje i bilo kako u životu, pa i samo tako da sami podivljamo ili oslijepimo.

Da postaneš zagovornicom — i taj se poziv mora studirati, učiti i vježbati: moraš otvoriti oči i pretresti život i govor čovjeka tražeći prilike da se štogod ublaži i obrani — i pronaći ćeš više prilika negoli je zvijezda na nebu! I na vlastito zaprepaštenje, opazit ćemo u koliko smo tisuća velikih ili malih zgoda huškali i psovali umjesto da smo zagovarali, i vidjet ćemo također koliko samosvladavanja i hrabrosti traži zagovor.

U svom novom pozivu usvojite kao geslo one divne riječi što ih je grčki pjesnik Sofoklo pred više od dvije tisuće godina postavio u usta svoje junakinje Antigone:

»Ne rodih se da mrzim, nego da ljubim.«

ZAR SE OD DJEVOJČICA NIŠTA NE MOŽE NAUČITI?

Danas vam želim pripovijedati o veselom prizoru koji sam nedavno vidio. Pod seoskom lipom sakupili su se dječaci i djevojčice i promatraju malenu ljupku djevojčicu koja je dražesno uzdignutom suknjicom izvodila novi ples što ga je u plesnoj školi upravo naučila. Iza nje ide dječak nastojeći da je oponaša te raširenim prstima drži hlače i pokušava kimati glavom upravo tako ljupko kao i djevojčica, ali mu to naravno ne polazi za rukom, i pri tom izgleda strahovito glupo. Ali ipak moram kazati da ne bi ništa štetilo kad bi dječaci išli djevojčicama u školu i od njih naučili nešto više lijepog vladanja i ljupkosti u kretnjama. I ne samo u kretnjama nego i u glasu i uopće u svemu nastupu. Mislite li možda da je sramota dječaku ako štogod nauči od djevojčice i da je muški samo ako nespretno i neukusno prilazi, bezobrazno se dere, halabuči i za sobom zalupi vratima da se sva kuća trese? Znate li zašto vjerujem upravo protivno? Jer sam često promatrao ljude pri klizanju i pri tom opazio da upravo najveći nespretnjakovići i slabići najviše viču i po ledu stružu kao da grebu po loncu s pekmezom i ne znaju kamo bi s rukama i nogama. Povrh toga ne znaju ni maknuti se s puta drugomu, nego jedre divlje i svakog se trenutka s nekim sudaraju tako da nastaje velika gužva. Koji je pak snažan i izvježban i ima željezne mišiće, taj lebdi lako i gizdavo poput plesačice da se jedva primijeti neki napor:

ne sukobljuje se ni s kim, nego se vješto provlači kroz najgušće redove, pa ako se i sudari s nekim nespretnjakovićem, ne vikne samo »hopla« i mumljajući pojuri naprijed, nego palomu priskače u pomoć, podigne ga i očisti, ispriča se i zatim veličanstveno odjuri naprijed. Na tomu poznaješ jakoga koji vlada svojim mišićima. A to ne vrijedi samo za klizanje nego i za sav život. Glupim i bučnim vladanjem, nečednim i bezobzirnim nastupom ne pokazuje se nimalo muževnost, nego samo slabost. Početnik si i šeprtlja, a ne majstor. Mnogi i premnogi ostaju šeprtlje svega života i kao što nevješt sklizač naleti na svakog trećeg čovjeka, tako se glupaci također svakog trenutka u svojoj nutrinji svađaju i nikada se ne znaju ukloniti na vrijeme, nego moraju uletjeti ravno u svađu. Nikada, dakle, ne mislite da su obzir i spokojstvo i umjerenost znak slabosti i da dječaku slabo pristaju. Ne, što netko ima više snage, to više može i biti uljudniji i ljubezniji. Grubo petljanje neka prepusti glupanima koji ne vladaju ni rukama ni nogama ni jezikom i kojima možemo oprostiti jer još nemaju prave snage.

SAN BUDUĆNOSTI

»Prije 2000 godina« ili »Putovanje u budućnost« — takvi su naslovi knjiga koje nam pričaju o čudesnim iznašašćima i otkrićima što ćemo ih doživjeti u idućem tisućljeću da se ljudima olakša i uljepša život. Takve nam ljepote obećavaju ne samo knjige prepune bujne mašte nego nas često čak i znanstvene knjige upozoruju na to da će čovjek u budućnosti pomoću električne sile i kemije pronaći stvari o kojima još danas nemamo ni pojma. I često pobuđuju dojam kao da je sva čovjekova sreća u elektrici, mlaznim avionima i dužini telefonskih žica i kao da će to otrti suze i i rastjerati sve brige. Mislite li i vi tako?

Kad već sanjamo, čini mi se da ipak postoje mnogo ljepši snovi, i to o stvarima koje su za ljude mnogo važnije od sve vanjštine. Ispričat ću vam o čemu su sve snivali neki izumitelji i pronalazači i ujedno spomenuti o čemu bih ja rado sanjao da sam na njihovu mjestu.

Sigurno ste već čuli da neće dugo potrajati i mi ćemo kemičkim putem pretvarati ugljen u ukusnu mesnatu hranu i iz drva peći kruh.

Sve bi to bez sumnje bilo lijepo, ali mislimo u sebi: Kako su drvo i ugljen vrijedni da im možemo zavidjeti — kad se našao netko koji će iz njih učiniti nešto posve novo, dragocjeno što prije nitko od njih nije očekivao! Da li bismo se uopće dosjetili da ćemo jednom u bliskoj budućnosti uživati kao tekućinu crnu tvar kojom sada prljamo ruke? A nas se bijelih ljudi koji ne gubimo boje, vrlo rijetko tko sjeti — da u nama potraži najskrivenije darove i snage te nas pretvori u nešto posve novo i dragocjeno! Štaviše, teško ćemo naći čovjeka koji bi uopće vjerovao da mi u sebi imamo još nešto posve drugo uz ono što smo već postigli i da se konačno radi samo o pravilnim promjenama koje se imadu izvršiti u nama. Kako možemo uopće zamisliti da bismo iz ugljena mogli pripremiti hranjivu juhu? Jer znamo da ugljen ima u sebi sve potrebne tvari za juhu — samo što su nerastopljene i u drugim spojevima. Nemamo li i mi sami sve tvari za razna dobra — samo što one nisu slobodne i probuđene i uz njih se prilijepilo toliko toga što je loše i ružno? Ne bi li bilo upravo čudesno kad bismo pronašli putove i načine da mijenjamo i ljude i neotesane uglove među njima malko ugladimo? Koliko bi to bilo veličanstvenije umijeće od pjesme o novoj tečnoj juhi! Čemu nam na kraju krajeva sva otkrića, sva iznašašća o preradbi drva i ugljena ako uz novu juhu i novi kruh još uvijek sjede stari ljudi koji se međusobno prepiru i jedni drugima zavide? Tko zna hoćemo li ikad u budućnosti upoznati umijeće koje bi nam u općenju s ljudima pomoglo sakrivene snage dobra spasiti iz zagrljaja zla? Katkada naslućujemo svetost toga umijeća kada sretnemo takva nadarenog čovjeka čija blizina utječe da izrečemo dobru riječ i u čijoj se prisutnosti osjećamo bolje, čovjeka, koji od nas postizava sve što želi i već sam njegov glas utječe na nas da zaboravimo na sve što je u nama surovo, divlje i da dišemo i živimo samo s onim što je njemu slično. Ili zaista dolazi vrijeme kad ćemo svi bez iznimke shvatiti tajnu o preobrazbi ljudi i kad ćemo jedan drugomu svakom riječi i svakim činom pomoći do ljepšeg života?

Kad izrađuju velik dalekozor, čujemo svakojaka mišljenja o tome kako ćemo jednom u budućnosti daleko vidjeti. Zar ćemo možda konačno ugledati kako na Marsu sve vrvi od mnoštva ljudi, ili barem njihove kuće i trgovine? I što nam još sve ovo povećalo neće otkriti u svijetu gotovo nevidljivih malenkosti, i hoće li nam uspjeti otkriti sve one sitne neprijatelje čovječanstva, takozvane bacile? Kad pomislim na te izume, uvijek me žalošću ispunja misao — kako doista malo koriste čovjeku.

Kudikamo više negoli s bacilima i zvijezdama povezana je sudbina čovjeka sa zbivanjima u njegovoj vlastitoj duši — kamo ne možeš zaviriti ni dalekozorom ni sitnozorom. Ali kad bismo imali povećalo koje bi nam pokazalo najmanje slabosti kakve će biti poslije dvadeset godina i ono što su one sve skrivile u našem životu — i kad bismo pronašli sitnozor koji bi nas upozorio na klicu laži i nemarnosti u najnevinijem razgovoru, i pokazao nam u najneznatnijim našim navikama zametak bezobzirne sebičnosti — o, da, tada bismo znali gospodariti svojim životom.

Slutim da ćemo možda jednom zajedničkim zapažanjem i razmišljanjem o samima sebi naučiti promatrati svoju nutrinju povećalom i da ćemo moći riješiti se podmuklih mana prema kojima smo do sada još bespomoćni. Još je pred nama danas dug put, danas naime promatramo svoje opasne nagone samo još kroz staklo za umanjivanje i mislimo na njih tek kad već toliko narastu da gotovo nema više spasa.

Trenutačno se opet bave pronalaskom koji će, posreći li se, biti velik blagoslov za poljodjeljstvo. Tmaste oblake nastoje rastjerati topovskim hicima i u tu svrhu upotrebljavane sprave nazivaju »vremenskim topovima«. Tko bude što čuo o tomu, blagosivljat će sigurno pronalazača, a i mislit će: Bilo bi zaista sjajno kad bi mogli pronaći vremenski top kojim bi se također rastjerali tmasti oblaci ljudskih strasti prije negoli se razornom snagom razbjesne nad mirnim selima i kućama! Čini mi se upravo mučno živjeti u doba kad smo još posve nemoćni pred olujama ljudske srdžbe i razdraženosti, dok bi se najstrašnije oluje pod nebeskim svodom mogle rastjerati za nekoliko minuta. Doista, divno je sanjati o izumitelju koji će nam jednom pomoći do pouzdana sredstva da obuzdamo divlje snage ljudskog srca! Nepobitna je naime činjenica da tuča i gromovi ni izdaleka ne poharaju polja i ne uništavaju poljske plodove toliko koliko grmljavina naših neobuzdanih strasti!

Ljudi očekuju najveće stvari od električne struje. Električnom ćeš željeznicom za nekoliko sati stići iz Pariza u Lenjingrad i u kojem god ćeš dijelu svijeta telefonski moći razgovarati s prijateljem. Na taj način neće ljudi biti više odijeljeni, moći će uvijek razgovarati jedni s drugima, i svaki će trenutak znati kad će se moći sastati.

Sve je to doduše lijepo, i ljudi koji će nam pomoći da to postignemo, vrijedni su priznanja, ali koja nam korist od svih tih telefonskih razgovora diljem svijeta ako smo jedni prema drugima surovi i ako se ružna ogovaranja i klevete budu širile svijetom brže negoli prije? I ako nam električne željeznice budu služile samo da što brže prebacimo čete i nastupimo sa svom neumoljivosti — kad bismo inače morali uljudno moliti oproštenje?

Svetija će i važnija biti budućnost kada ljubav prema bližnjemu bude obuhvatila i najudaljenije krajeve, kad se pravednost i milosrđe ne budu zaustavili na granicama vlastite domovine, nego će poput električne iskre brzojava poletjeti u sve krajeve svijeta, budućnost, kad će ne samo svaka kuća i zemlja imati telefonske veze sa svim drugim kućama nego će svako gorje i svaki pusti kraj primiti riječ utjehe i sućuti i neće biti plahe molbe koja bi naišla na gluhe uši, budućnost, kad više neće brat napustiti brata u srdžbi i nerazumijevanju, nego će se sve opet izgladiti i urediti s osjećajem žaljenja prije nego prođu dani i sedmice i ne ukorijeni se tvrdoglavost.

Tek će si onda naša srca biti blizu. Ali bez istinski veće ljubavi sve će to: i žičana mreža među kućama, zvrndanje brzojava i zujanje telefona ostati bez ploda.

KOD VJEŽABA PJEVANJA

STARI GLASOVIR

U nekom konačištu u Švarcvaldu imali su stari glasovir. Učitelj je na njemu svake godine svirao seljacima kad su iz doline dolazili na ples. I naveče kad su ondje sjedili izletnici, svi su snažno udarali po jadnom starom glasoviru; morao je pratiti studentske pjesme i neumorno se prilagođavati svakom raspoloženju dok ne bi došla gostioničarka i utrnula svjetlo. Zatim je ostao sam u zadimljenoj sobi i čekao dok koji od studenata narednog jutra nije opet započeo: »Došao je svibanj . . . «

Tko će se čuditi ako je glasovir uslijed takva postupka bio sav razuđen te je samo tankim i prigušenim glasom mogao pratiti pjevače?

Neke je večeri došao u konačište velik umjetnik upravo kad je sunce svojim posljednjim zlatnim zrakama uranjalo u Rajnu i zapadalo onamo otrag Vogeza. Prišao je k prozoru i još jednom razgledao onu divotu. Zatim je sjeo k glasoviru i zasvirao. Glasovir je jeknuo tiho i stidljivo poput djeteta kad ga nagovori velik gospodin. Ali srce je umjetniku bilo prepuno osjećaja da bi se time zadovoljio. Snažno je udarao po tipkama: činilo se kao da ih želi i milovati i do dna potresti. I bilo je kao da se stari glasovir budi. Gosti su za stolom prisluhnuli, punina se divnih zvukova razlijegala krajem koji je tonuo u mrak. Činilo se kao da glasovir nenadano želi dati oduška srcu i ispjevati sve što je godinama morao prigušivati uz plesne melodije i ulične pjesme. Gostima je bilo da i oni zapjevaju iz svega grla i osjećali su da će se rastopiti od miline. Svuda naokolo mrtva tišina! Još jedan radostan krik snažnih zvukova — i umjetnik je nenadano prestao svirati.

Kad su gosti već davno usnuli, stari je glasovir još dugo podrhtavao u svom kutu. Gostioničarka je ujutro kazala da je svu noć potiho zvučao. A umjetnik bijaše još prije izlaska sunca otišao. Glasovir je opet od sebe davao suhe glasove bez duše.

»Što će nam ovaj stari neusklađeni sanduk!« govorili su ljudi i nemilice lupali po tipkama.

Eto, sada znate istinu o starom glasoviru — da, stari glasovir — događa mu se kao i mnogim ljudima u ovom životu. Šeprtlje su ih uvijek zlostavljali i surovo udarali — nikada nisu naišli na velikog umjetnika ljubavi koji bi bio znao probuditi njihov skroviti život, i ako je jednom došao, opet je prije izlaska sunca nestao.

Ne samo kod glasovira — ne, od kudikamo je većeg značenja kod ljudi tko igra i kako igra, znade li udarati po svim onim žicama punom snagom, ali ipak nježno . . . Da, u tom leži tajna.

DRUGI GLAS

Tako, to je danas bio naš prvi pokušaj da pjevamo dvoglasno. Nije to tako lako, zar ne? U čemu je zapravo teškoća? Da nas ne zavede glas drugoga. Između prvog i drugog glasa vječita je borba. Tko je sigurniji u svom napjevu i tko se od drugoga ne da zavesti. I previše je zamamno kada nam uza samo uho odjekuje druga melodija! Uopće ne smijemo prisluškivati susjeda, nego misliti samo na svoje note. Naravno, moramo valjano vježbati svoju melodiju, pa ćemo biti sigurni i u zbornom pjevanju.

Da li znate da nam u životu često može koristiti ako znamo držati svoj glas, pjevao drugi što mu drago? Ako se vaš brat otrese na vas razdraženim i oholim glasom, tada je neizmjerno teško ne upasti u njegov glas, nego ostati vjeran vlastitoj melodiji. Zamislite da se takav razgovor čuje iz druge sobe. Ako se prepirete jednoglasno, ne čujete ništa — nego nerazumljivu galamu srditih glasova, a ako je pri tom netko koji zna pjevati drugi glas, redaju se naizmjenice oštri i mirni glasovi, i na kraju ćete čuti kako strpljivi i tihi glas pomalo prevladava nad onim drugim i smiruje ga.

Koliko ovdje na satu pjevanja dobijete na sigurnosti glasa, koristit će vam kad vas u općenju s bližnjim izazove glas drugoga da napustite svoj ton, pa ako u općenju s braćom i sestrama i drugovima uspijete uz grubi glas odlučno, uljudno i mirno razgovarati dalje, učinit će vas to jačima i u dvoglasnom i u zbornom pjevanju.

Recite mi: Zašto pjevamo zapravo dvoglasno? Zar samo zato da zvuči ljepše? Bez sumnje — prije svega zato jer tako možemo više izraziti. Kao što orkestru služe različiti instrumenti za to da njima izrazi različita raspoloženja, tako i kod pjevanja različiti glasovi služe ne samo radi bogatijeg zvuka nego i radi boljeg izražavanja. Zasvirat ću vam nešto iz Beethovena i moći ćete posve jasno čuti kako se isprepliću različiti

glasovi i melodije od kojih jedna zvuči veselo i pobjedonosno, dok se druga čini još mračna i puna borbe. Time se čovječja duša i njen nutarnji život izrazuju istinitije i savršenije negoli se može izraziti jednim glasom. Tako je i kod pjevanja. Uzmite npr. pjesmu: Došao je svibanj . . . Što izražava ova melodija? Pravu kliktavu radost života. Ako pak pjevate sami drugi glas, imat ćete osjećaj da zvuči žalosno i bolno. Čovjeka prožima osjećaj kao da nas onaj koji pjeva drugi glas usred sve radosti želi podsjetiti na to da je sve ovo cvjetanje prolazno ili: koliki ljudi danas dok se mi veselimo smireno leže na posteljama bola ili žive u teškim brigama gledajući suznim očima u svijet koji buja. Ako pjevate oba glasa zajedno, pjesma zvuči također vedro i čisto, ali s posve tihom i blagom sjetom da svi nemaju svojega svibnja — pa tek ovakav ozbiljan donji glas posvećuje zapravo svu radost.

Vidite, dakle, drugi glas nije samo sluga prvoga koji pjeva tamnije — da se ljepše istakne zvučan sjaj glavnog napjeva, nego ima svoju posebnu zadaću, možda čak i finiju i veću zadaću: služi najvjernijoj istinitosti, podsjeća na mnogošta što čovjek zaboravlja i prezre kad ga obuzme velik osjećaj — kao što pri sanjkanju zaboravljate od samog veselja očistiti vani cipele i time zadajete težak posao kućnoj pomoćnici.

Pri tom mislim uvijek na ljudski život. I tu ima ljudi koji štono riječ sviraju u prve gusle ili pjevaju prvi glas — i ljudi, koji moraju preuzeti drugi glas. Tako je u svakoj kući, u svakom zvanju i posvuda. I tu eto ima mnogo njih koji su strašno nesretni ako nemaju glavne melodije, nego moraju obavljati neznatan i podređen posao i stajati u pozadini. Trebali bi uvijek misliti na to da drugi glas može izraziti beskonačno mnogo što prvi mora propustiti — a često upravo najljepše i najnježnije: Tako može čovjek i u podređenom i skromnom položaju, ili ako ga zbog njegove pojave ili nadarenosti malo cijene, ipak u svom životu i djelovanju izraziti dobrotu i vjernost u malim stvarima i opet popraviti i dopuniti ono što veliki i uspješni ljudi u opojenosti svog vodećeg položaja prezru, ne učine ili pogrešno naprave. Stoga kaže štajerski pjesnik Stieler:

»Što ljudi veliki
često propuste,
Bog često dade
da maleni izvrše!«

TIHO PJEVANJE

Što je zapravo lakše: pjevati glasno ili tiho? Lakše je pjevati glasno. To znade svaki vol u staji. Međutim, tiho je pjevanje tako teško jer moramo pri tom gospodariti svojim glasom više negoli kod glasnog pjevanja. Tiho je pjevanje zapravo proti našoj prirodi — prirođeno nam je naime urlanje — kako što je za čovjeka i razumljiva težnja da se posvuda što jače istakne.

Samo pokušajte: što tiše pjevate, to više osjećate kolik je to napor za glasnice. Naročito u prijelazu na tiho pjevanje — tu glas hoće da provali poput bujice, i potrebna je već velika vježba da ga od početka stišamo tako da se tačno prilagodi zadaći koju ima izvršiti.

Znate li uostalom da tiho pjevanje nipošto ne učimo samo na satu pjevanja? Ne, svuda možemo to vježbati. Ako vaš otac ili majka spavaju u susjednoj sobi ili ako vas koje od braće i sestara nadraži na galamu da biste najradije veoma glasno i nepopustljivo psovali i prepirali se. Pri tom nas kao sakriven amulet mora pratiti misao da galama nije znak snage, nego slabosti: nemamo vlasti nad glasom, otima nam se kao konj s nedjeljnim jahačem.

Pjevati tiho možemo i u saobraćaju s bližnjima — i ako je netko u t tom daleko dotjerao, to se odmah primjećuje na satu pjevanja.

POVIJEST GLASA

Danas ćemo govoriti o izrazu glasa. Pri tom vam ne želim prešutjeti da istinski izraz mora uvijek izaći iz srca. Učitelj nam ga ne može dati, on može najviše pokazati sredstva za njegovanje glasa, da izvanjski istaknemo što osjećamo u srcu. Uzmimo npr. riječi: Kako su mili vjesnici — što mir nam navještaju. Tko to želi valjano pjevati, mora doista iskreno ljubiti mir, i onda će sam od sebe pogoditi glas. A tko ne osjeća ljubavi prema miru, neće ni uz najbolju volju doći do pravog izraza. Zvuk je sav nekako bez mira. Čovječji naime glas poprima u svom zvuku prizvuk kojim se čovjek najčešće služi: svađa li se i mnogo prepire, glas zadobiva nešto oštro, surovo i hladno. Svaki glas ima tako rekavši svoju povijest koju bi iskusan promatrač mogao odmah odgonetnuti ili, štaviše, čuti: osjeća se što je glas najradije govorio. Jeste li npr. presuđivali tuđe glasove na telefonu gdje se čuje samo zvuk i ništa drugo vam ne smeta? Kako se tu po zvuku glasa jasno raspoznaju različite vrste ljudi i kako nas jedan odbija, a drugi privlači! Izraz glasa upravo ovisi o njegovoj povijesti. Na sreću, i mi sami raspolažemo malko s tom povijesti; tko hoće učiti lijepo i umiljato pjevati, neka svoj glas čuva ne samo od gadne pre-pirke i u prvom redu od prostačkih riječi. I sve će mu to pomoći do dobrog zvuka!

POGODITI GLAS

Kako je često teško pogoditi pravi glas! Mnogi jednostavno nemaju potrebnog sluha i uvijek iznova krivo pogađaju. Ipak, vježbom i pažnjom možemo mnogo naučiti. Ali sve je to, pa i samo najispravnije pogađanje, ipak tek početak u odgoju glasa. Daleko je važnije i na žalost još mnogo teže pogoditi pravi ton u općenju s ljudima — u pravom trenutku uvijek pogoditi pravi glas koji smiruje i ne uznemiruje, koji znade grditi manu tako da ne djeluje uvredljivo ili odbojno, koji tvrdnje s kojima se drugi ne slažu, iznosi tako obzirno i ispitivački ili barem bez ohole sigurnosti — da, tu je svima nama vrlo žurno potrebna pouka u oblikovanju glasa. Jer nevjerojatno mnogo uspjeha i neuspjeha u životu ovisi samo o tomu da pogodimo pravi glas. Ovdje ne može na žalost mnogo učiniti pouka; moramo sami učiniti tako da se veoma temeljito uživimo u položaj bližnjega. Tada će srce samo već naći pravi glas!

BORBA S NESREĆOM

ANĐEOSKA KRILA

Sigurno se iz ranog djetinjstva svi još sjećate priče o malom grbavku kojega su dječaci zbog njegove velike grbe uvijek ismijavali i, zbog slabašnosti, isključivali iz radosnih igara školske mladeži. Siromašni dječak nije dugo živio, umro je jednog lijepog proljetnog dana, ali kad su ga htjeli položiti u grob, našli su na mjestu grbe dva velika anđeoska krila kojima se uzvinuo prema nebu. Svi su u čudu gledali za njim i jedan drugoga pitali: kako su lijepa krila izrasla iz ružne grbe?

I ja vas to pitam? Čini mi se da ova priča ima duboko značenje, i tko ju je napisao, duboko je pogledao u život. Kad je čitam, mnogo mi toga pada na um — i o tom vam želim pripovijedati. Niste li već opazili da ljudi lijepa lica nerijetko imadu veoma hladno i tvrdo srce, dok drugima s posve nagrđenim crtama lica često u očima blista tolika dobrota te nam se čine kao anđeli u ljudskom obličju? Odakle to?

Držim da lijepi ljudi osvajaju samo svojom vanjštinom, ne trebaju stoga naprezati srce, pa zato lako protrate i unište svoj unutarnji život; ružni, međutim, nemaju na svijetu ništa čime bi otvorili dušu svojih bližnjih osim čara ljepote srca, pa tako nađu put k dobroti lakše nego ostali. Njihova je ružnoća kao blagoslov dan odozgo koji ih štiti pred taštinom i oholosti te ih održava čistima i skromnima.

Jeste li već opazili da veoma razmaženi ljudi misle samo na se i žive samo za se te bivaju odmah ljuti i ne strpljivi kada u životu biva drukčije negoli što su željeli? I jeste li već iskusili kako su često blagi, ustrpljivi i susretljivi ljudi koji trpe velik bol i sa sobom vuku tešku tjelesnu manu? Takvi se ljudi nisu mogli umiješati u kolo radosti i opojiti vlastitim uspjehom, nego su učili odricati se i žrtvovati svoje želje i nade, pa su im se kroz to otvorile oči za druge i postali su dobri anđeli za svoje bližnje. Poznavao sam kćerku brojne obitelji koja je imala veliku grbu, i već je davno mrtva. Svojom je vedrinom bila svijetlo cijele obitelji i iz njene se duše tako razlijevao nad braćom i sestrama blagoslov tihe i neumorne ljubavi — oslobodila se tijela davno prije odlaska u zemlju smrti. Vjerujem da su u njenoj grbi bila anđeoska krila.

Veoma mnogo ljudi ima takvu grbu; bilo koji tjelesni bol, brigu, teško razočaranje ili nenadoknadiv gubitak. Hoće li nam iz toga izrasti anđeoska krila ili samo ogorčeno lice i mrzovoljasta duša, ovisi o tomu

da li će nesreća u njima probuditi snagu strpljivosti i predane ljubavi, onu divnu snagu koja rijetko procvjeta u čovjeku kojemu se gotovo sve želje ispunjaju a premalo mu se toga uskraćuje.

Bol i teški udarci sudbine ne pogađaju samo odrasle. I djecu snalaze teška duga bolovanja, ili im u nježnoj dobi umiru najmiliji i najdraži, ili u kući zavladaju nevolja i nemir. Tada sve ovisi o tomu kakvu će važnost pridati svom trpljenju. Ako se nad vašom kućom ikada nadvije takav tmasti oblak, sklopite ruke i u pobožnom iščekivanju recite: Sada ću najbolje moći upoznati što je čovjeku dano: ustrpljivost, koja se nikad ne tuži i nikad ne uzmiče, sućut, koja nikad ne mrzi i nikada se ne srdi, tiha pomoć, koja uvijek pronalazi nove putove spasa — veliko čudo i tajnu velikoga srca!

BLAGO ONIMA KOJI SU PROGONJENI

Jeste li već čuli Kristove riječi: »Blago onima koji su progonjeni?«

Kako da shvatimo ove riječi? Kako može uopće netko biti sretan ako ga zadesi nesreća? Zar ne poduzimamo sve da izbjegnemo nesreći? I sada najednom čujemo: »Dobro je za vas da vas snađe bol.« Kako tumačite to? Koja nam korist od trpljenja?

Recite — kada nam mišići postaju jači: kad se uzbrdo uspinjemo brdskom željeznicom ili kada to činimo pješke?

Odgovor je jasan. Bolje je da sami svladavamo otpor uzbrdice nego da to za nas uradi željeznica. Ne smatrate li da bi za nas bilo veoma dobro da se u životu moramo boriti s teškom sudbinom i zaprekama, mjesto da plivamo glatko u sreći i da nam se bez muke ispunja sve što želimo? Zar se možda u nama ne čeliče mnoge snage koje bi inače ostale neuvježbane, i zar ne spoznajemo mnogo toga za što bismo inače ostali slijepi — kao što i gorske gudure upoznajemo bolje kada idemo pješke negoli kad se visoko gore iznad njih vozimo preko željezničkog mosta?

Tko npr. nikada nije bio bolestan, ne zna kako je bolesniku pri duši. Stoga ni ne može imati pravog osjećaja sućuti niti pomoći bližnjemu. Tko nikada nije bolestan, nikad ni ne doznaje kolika je snaga duha nad tijelom. Nema prilike da to iskusi. Stoga, blago onomu kojemu se u životu

pruža prava prilika da duševno ojača u borbi s tijelom! Često bolesnik mnogo trpi zbog nerada. Kao da tiha strpljivost i ljubezan i skroman postupak s ljudima koji ga dvore nije rad i to rad koji ga stvara učiteljem i duhovnim pastirom za sve koji za njega čuju! Njegova bolest može tako postati velik blagoslov za njega i ostale!

Hrabar čovjek stoga u bolesti ne vidi samo nesreću, nego i korist.

Ili zamislite da u nekoj kući umre otac. Zaista je to najveći bol koji može snaći čovjeka, i tu bi Kristova utjeha glasila: Tvoja ti patnja može biti na korist ako mlađoj braći i sestrama zamijeniš oca i majci postaneš muževna pomoć. Da ti je život teži, to je sreća koja ti je dana kao utjeha za nesreću! Veći će ti zadaci ojačati i obogatiti volju i ljubav.

Ili pretpostavimo slučaj da teške novčane brige zaokupe obitelj. Gdje je tu sreća — kraj tolike patnje? Možda u tomu — da nevolja poveže tješnje sve članove obitelji i da se stanu natjecati u nesebičnosti i odricanju, a to braći i sestrama donosi blagoslov i snagu za cijeli život. Korist je takve nesreće i u tomu da na vrijeme upoznajemo nevolju i oluje života. To nas čini zrelijima za vlastitu borbu sa sudbinom i stvara blažima i milosrdnijima prema drugima.

Goethe je o korisnoj spoznaji što je dobivamo u nesreći, jednom rekao:

»Tko nikad kruha jeo nije,
što suze su ga njegove natopile,
tko u plaču noći probdio nije,
ne poznaje vas, o nebeske sile!«

Nebeske sile — to su sve one spasonosne misli, pobudni uzori postojanosti i strpljivosti što se rađaju iz misli i života velikih ljudi i svijetliti nam stanu tek u nesreći — kao što zvijezda ne vidimo po danu nego tek kada sunce zapadne. Tko nikad kruha jeo nije što suze su ga njegove natopile — tome nepoznate su nebeske sile.

BOJNI POZIV

Sigurno se još sjećate priče o trojanskom ratu, kako je Odisej uspio dovesti u logor Ahila kojega je majka, da ga ne otkriju, u djevojačkim haljinama dala odgajati s kćerima drugoga kralja. »Odmah ću otkriti tko je između djevojaka momak«, rekao je Odisej i naredio da pred kraljevom kućom gdje su sakrivali Ahila, zatrube u bojnu trubu. Djevojke se u divljem bijegu razbježaše od straha, a mladić pograbi oružje što je visjelo na zidu. Tako su ga otkrili. Tko je među ljudima junak, a tko slabić i kukavica, vidimo odmah čim na vratima zakuca nesreća.

Hrabar će čovjek odmah poseći za oružjem duha i neće se dati iznenaditi. Bit će neranjiv poput Ahila, jer ima moć da svaku nesreću pretvori u sreću. Borba protiv nesreće u tome je — da iz toga znamo izvući veću korist, a ne da klonemo ili da se vičući damo u bijeg.

Nedavno si je neki učenik oduzeo život jer je propao u školi. Trublja je nesreće zazvučala u njegovu životu. Obuzeo ga je strah, mjesto da je pograbio oružje i prisilio nesreću da mu pomogne do sreće — kao što čarobnjak u starim pričama prisiljava zle duhove da mu priskrbe zlato i dragulje.

Kakvo oružje imamo u nesreći kada netko ponavlja razred? Prije svega, tu je čvrsta odluka da ćemo iz ovog poraza crpsti snagu za nove odluke koje možda nikada ne bismo stvorili da nam je sve glatko uspjelo. I povrh toga: odluka da ćemo na ostalim područjima nadoknaditi dvostruko što smo ovdje propustili, da ćemo postati oslonac majci, primjer ljubavi i ustrpljivosti braći i sestrama, i pomoć za rad u cijeloj kući. Spremna je cjelokupna djedovska dvorana oružja, dvorana novih odluka i navika, treba ih samo prihvatiti!

Jeste li vidjeli kovača kako žilavom pesnicom kuje željezo, ili tvornicu gdje na jednoj strani dovoze sirovine, a na drugoj izvoze najljepše oruđe i naprave?

Čovjek bi također trebao biti takva kovačnica gdje se svaka sirovina pretvara u oruđe za rad. Nesreća je sirovina, a ti sam kovač si koji sirovinu prerađuje u oruđe hrabrog, radinog života!

Ako kuša te sudba — dobro znade zašto,
trijezna te želi — poslušaj samo!

PONIZNOST

OPASNOST BOGATSTVA

»Lakše će proći deva kroz uši od igle negoli bogataš u kraljevstvo nebesko.«

Razumijete li što je Krist mislio tim riječima?

Recite — nije li zapravo opasno za mladića ako dobije mnogo džeparca? Zašto?

Nauči se udovoljavati svim svojim željama i polako postaje rob svog tijela. Njegov će apetit za slatkišima i uživanjem porasti toliko da će postati jači od obzira prema bližnjima. I na taj će način on postati tvrda i hladna srca i misliti samo na svoj mili »ja«.

Ne velim da svako dijete sa džeparcem mora postati takvo, ali pogibelj je velika. Strahovito je teško prisiljavati sama sebe i ostati umjeren i jednostavan. Zato bogat dječak, ako želi postati plemenit čovjek a ne čovjek grla i želuca, tisuću puta mora više paziti na sebe negoli siromašan dječak. Siromašnom dječaku uskraćuje život sladokusne želje, bogati dječak mora ih sebi sam uskraćivati. Za to je potreban veoma snažan duh, a toga nema svaki. Zato je i rečeno: »Lakše će deva proći kroz uši od igle negoli . . . «

Opasnost sladokustva, međutim, nije jedina opasnost. Mislite na to kako je često djetetu koje se bogato rodilo. Sa svih ga strana dovode u napast da prema drugima postupa oholo i drsko, jer se ljudi uvijek klanjaju novcu njegovih roditelja i koješta mu propuštaju što bi inače siromašnom djetetu zapisali u zlo. Tako jadni bogatašić niti ne opazi da mu već zarana sakrivaju njegove vlastite mane, dok jednoga dana ne dođe u veliki svijet gdje će za svoje pogubne navike svagdje naići na gnjev i odvratnost.

Jeste li već pročitali Schillerovu pjesmu »Prsten Polikratov«? Stari su Grci vjerovali da se bogovi osvećuju čovjeku ako mu u životu ide predobro i ispunja mu se svaka želja. Schillerova pjesma pripovijeda o kralju Polikratu na otoku Samu kojemu se posrećio svaki pothvat i koji je stoga od straha pred osvetom bogova bacio u more svoj najskupocjeniji i najmiliji prsten, da umiri bogove. Prsten je progutala riba i već ga je idućeg dana donio ribar koji je uhvatio baš tu ribu i našao prsten u njenoj utrobi. Svi su prijatelji tada napustili Polikrata i malo zatim srušila se njegova vladavina.

Ta nam priča zapravo želi kazati da čovjeka veoma lako uzohole sreća i uspjeh, i oduzmu mu obzirnost i skromnost, tako da na njegovu glavu zazivaju mržnju i zavist svih prezrenih i uvrijeđenih, a i zamračuju i uništavaju njegov život.

Da se toga očuvamo, nije dovoljno baciti prsten u more. Bogovima je malo stalo do toga. I ako je koji od vas iz bogate kuće i razbije skupocjenu porcelansku vazu na tisuću komada i zatim majci — koja je, sva usplahirena zbog toga, doletjela u sobu — reče: »Htio sam pomiriti bogove s našom srećom«, taj malo pozna bogove. Ne, potrebno je mnogo više. Moramo znati žrtvovati svoju oholost i drskost, i vježbati se svakog dana u mislima na druge te lijepo postupati s ljudima koji su nižeg položaja. To je mnogo teže negoli bacati prstenje u vodu. Ali takve žrtve zadovoljavaju zatim i bogove, a to znači: ljubav što je iskazujemo, sveto je okrilje koje upravlja našim činima i pothvatima.

POGIBELJ PENJANJA NA PLANINE

Mnogo čitamo o opasnostima što ih sa sobom donosi penjanje u planinama. Ljeti jedva prođe koji dan a da novine ne jave o kakvoj nesreći. Lavine, kamenje koje se ruši, magla, ledenjačke napukline, klizanja tla — same opasnosti o kojima se govori najviše. Najveća pogibelj kod svakog penjanja na strme litice jest i ostaje vrtoglavica. Kad bi penjač mirno gledao preda se u visoku stijenu na koju se želi uspeti, možda bi sigurno prispio na vrh. Ali nešto ga mami da pogleda dolje u dolinu prema ljudskim naseljima, da vidi kako je već daleko dotjerao, kako lebdi visoko nad svijetom ondje dolje. I tek što se okrenuo, gle — kao da ga neka čarobna sila vuče u strahovitu dubinu, gubi oslonac i u nekoliko se časaka strmoglavi u ponor nad kojim se satima penjao. Ilustrator priča slikar Moric Schwind (Švind) dirljivo je to prikazao na jednoj slici: gorski se lovac rukama drži za pećinu, prema njemu leti maglovita prikaza i maměći ga obavije rukama oko vrata, da ga povuče u dubinu.

Tako ne biva samo kod penjanja na planine. I kada čovjek čezne da postane bolji i čistiji i uzvine se iz maglovite doline niskih želja k najvišim vrhuncima samosvladavanja, i tu vrebaju na njega teške opasnosti. I tu vreba na nj strašna opasnost da naglo padne — ako ne gleda prema najvišem cilju, nego se ogledava natrag da mu se oko naslađuje u tome: koliko je daleko prestigao ostale, kako se u sumraku tek pojavljuju malene kućice dolje, a njega već grije jutarnje sunce.

Tko želi postati bolji, ne smije nikada gledati iza sebe ni ispod sebe — da vidi koliko je viši od ostalih: može mu se naime približiti oholost i povući ga poput vrtoglavice nepovratno u bezdan. Naime: krepost popraćena umišljenošću najteži je pad koji čovjek može doživjeti. Tada uzaludno postaje sve što je postigao — zapada u tamnu dubinu hladnoće srca, za visine je uvijek izgubljen. Te se vrtoglavice može čovjek očuvati samo onda ako nikad ne misli na ono što je već učinio i izvojštio, nego misli samo na cilj u visini, ako čvrsto upre pogled u primjer najčistijih i najvećih ljudi i posve se ispuni osjećajem kako je još daleko ispod njih i koliki je još put pred njim. Tada je osiguran protiv vrtoglavice.

Preveo STANKO BELAJ

FRIDRIK WILIM FOERSTER

Ovu je knjigu pred šezdesetak godina napisao širom svijeta poznati njemački pedagog i pedagoški pisac dr Fridrik Foerster. Rodio se dne 2. svibnja 1869. u Berlinu, a umro je 9. siječnja 1966. u 97. godini života u Kirchbergu u Švicarskoj. Sav je svoj bogati život posvetio samo jednom cilju: borbi za dobro i plemenito i proti svemu što ugrožava istinu, dobrotu i pravednost. Sva njegova brojna djela odišu dubokim kršćanskim duhom i mišljenjem i osjećajem za umjerenost i ljepotu.

Već je zarana, odmah nakon dovršenih studija u Freiburgu, stao izdavati tjednik »Zeitschrift für ethische Kultur« (Časopis za etičku kulturu). U tom je časopisu 1895. osudio zabludu njemačkog militarizma i grube sile zagovarajući mirno saživljavanje među narodima. Odbijao je svako nasilje. Zato su ga osudili na tri mjeseca zatvora u tvrđavi. Poslije izdržane kazne otišao je u Švicarsku i ondje u gradu Zürichu započeo sa znamenitim uzgojnim tečajevima. Od 1901 — 1912. predavao je na sveučilištu u Zürichu, od 1912 — 1914. u Beču, i od 1914 — 1920. u Münchenu u Bavarskoj. Od g. 1927. živi djelomice u Parizu djelomice u Londonu, gdje održava predavanja i piše članke i knjige. God. 1920. postao je član poljske Akademije znanosti. God. 1948. podijelio mu je protestantski Teološki fakultet u Leipzigu naslov časnog doktora, a god. 1950. predalo mu je Katoličko sveučilište u Windsoru u Kanadi zlatnu medalju za kršćansku kulturu.

Za svog plodnoga života i djelovanja napisao je više vrijednih i zapaženih djela. Već za boravka u Švicarskoj napisao je knjigu »Jugendlehre« (Pouka mladeži), »Lebenskunde« (Mudrost života), »Schule und Charakter« (Škola i značaj). God. 1918. napisao je knjigu »Weltpolitik und Weltgewiessen« (Svjetska politika i svjetska savjest) izazvavši njome buru i nerazumijevanje u svijetu. U njoj je naime svjetskim političarima i državnicima pokazao put kojim će u istinitosti evanđelja izaći iz teške stiske. Iza toga izlaze njegove knjige: »Christentum und Klassenkampf« (Kršćanstvo i klasna borba), »Auktorität und Freiheit« (Autoritet i sloboda), »Schuld und Sühne« (Krivnja i kajanje), pa »Religion und Charakterbildung« (Religija i oblikovanje značaja). Zbog knjige »Europa und die deutsche Frage« (Evropa i njemačko pitanje), u kojoj na jedinstven način prikazuje kako se mnogo zamršeno pitanje svjetske politike dade riješiti u svjetlu evanđelja, njemačka ga je nacistička vlast osudila i oduzela mu državljanstvo.

U želji da i našoj mladeži pružimo bar nešto iz bogate duševne riznice ovoga velikog odgojitelja i pisca, izdajemo u prijevodu njegovo djelo »Lebenskunde«, što u našem jeziku znači »Mudrost života«.

Ne jednan ilustrativni primjer (i više mjesta) u ovoj knjizi vodi nas u vrijeme kad je djelo pisano — pred šezdesetak godina, štaviše, neka mjesta djeluju gotovo anahronistički. Nadamo se da će čitatelji razumjeti te okolnosti, kao i činjenicu da je djelo pisao protestantski pisac.

PREVODILAC

SADRŽAJ

Strana

Strana